

Zverolekáři o zverolekářstve

Autor: MVDr. Štefan Márton

Vydal: Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov
ako 29. publikáciu v rámci edície „Historia medicinae veterinariae“
v spolupráci s Komorou veterinárnych lekárov Slovenskej republiky

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2019

Zodpovedný redaktor: MVDr. Jozef Pokorný

Náklad: 170 ks

Tlač a grafická úprava: GRAPHICS STUDIO s.r.o.

Text neprešiel jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-89280-51-3

HISTORIA MEDICINAE VETERINARIAE

MVDr. Štefan Márton

Zverolekári o zverolekárstve

INŠTITÚT VZDELÁVANIA VETERINÁRNYCH LEKÁROV
KOŠICE, 2019

Obsah

Úvod	5
1. Kapitola: Od konca diania po jeho začiatky	7
2. Kapitola: Stretnutie s velikánmi	15
3. Kapitola: Osudové stretnutie	28
4. Kapitola: Trošku histórie veterinárstva.....	43
5. Kapitola: Plavba na spoločnej lodi	95
6. Kapitola: Privatizácia.....	117
7. Kapitola: Zlaté perličky z nášho zlatého veku.....	129
8. Kapitola: Rozchod a návrat márnوترatného syna	169
9. Kapitola: Hurá! Do XXI. storočia	185
Použitá literatúra	201

Úvod

Prozreteľnosť mi umožnila zaradiť sa medzi seniorov veterinárnych lekárov. Rád som sa zúčastňoval stretávok seniorov, ktoré organizoval Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach. Bola jedinečnou príležitosťou stretnúť sa s rovesníkmi, ktorým osud dožičil, že si môžu spolu oživiť spomienky na veselé príhody zo študentských čias a víťazstiev za tzv. „zlatého veku veterinárnej služby Slovenska“. Do roku 2006 som oduševnene vykonával povolanie, ktoré napriek

MVDr. Štefan Márton (Doki), 1970

jeho náročnosti sa stalo mojou záľubou. Prakticky zo svojich 85 rokov života 80 rokov som bol spätý s veterinárnou medicínou. 13 rokov nepriamo ako syn zverolekára, pozorovateľ otca, 56 rokov priamo, ako poslucháč veterinárnej medicíny a praktizujúci zverolekár a 11 rokov ako dôchodca. Po takej dobe je ťažko zavesiť na klinec svoju odbornú minulosť, ako nejaký odosený kabát. Prestal som síce aktívne vykonávať zverolekársku prax, ale v teoretickej rovine sa stále k nej vraciam dodnes.

Vďaka autorom hodnotných historiografických publikácií, kolegom, vynikajúcim odborníkom a významným historikom, MVDr. Ladislavovi Husárovi, MVDr. Júliusovi Molnárovi, CSc., MVDr. Rastislavovi Škodovi, CSc. a ďalším spolupracovníkom Komisie histórie veterinárskej medicíny pri Inštitúte vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach, dozvedá sa súčasná verejnosť a budúce pokolenie o vývojových etapách histórie veterinárnej služby na Slovensku a o legislatíve,

ktorá určovala hlavné zameranie služby zverolekárov v praxi a nepriamo sa dotýkala ich súkromného života.

Legislatívou vymedzený mantinel pre výkon povolania, premietnutý do zákonov, príkazov, návodov, organizačných úprav, spracoval početný team desiatok špičkových odborníkov, ktorí určili možnosť pohybu pre niekoľko sto, až tisíc terénnych zverolekárov vo vymedzenom priestore, vo výrobe, v podnikoch a v ústavoch. Zverolekári na týchto pracoviskách v snahe zabezpečenia zdravia ľudí a zvierat, dosahovali vynikajúce výsledky, čo bolo patrične ocenené a uznávané doma a mimo hraníc štátu.

Všeobecne uznávaným faktom je, že laická verejnosť ignoruje čítanie historiografie legislatívnych dokumentov a že väčšina terénnych zverolekárov má averziu k písaniu akýchkoľvek dokumentov. Výsledkom toho je nedostatok publikácii beletristického žánru o živote a práci zverolekárov, o ktoré široká čitateľská verejnosť má veľký záujem.

Ako dôchodcovi sa mi naskytla príležitosť pokúsiť sa priblížiť verejnosti život zverolekára napísaním autobiografie. Publikácia pod titulom: *V znamení modrého kríža* bola verejnosťou kladne prijatá, i keď sa našiel aj kritik, ktorý vytýkal subjektívny spôsob stvárňovania udalosti. Aká by to bola autobiografia bez subjektivity?

Dodržiavať a pracovať podľa najlepšie stanovenej legislatívy ešte nezaručuje jej vykonávateľom pokojný, bezproblémový život. Rozhodol som sa napísať akýsi prierez vývoja veterinárnej medicíny za minulé storočie formou kombinácie autobiografie, memoárov a faktografie. Svedectvo o každodennom živote a práci zverolekára v dobe často sa meniacej politickej situácie. Autobiografia sa zakladá na vlastnej pamäti stvárnenia udalosti z môjho života. Na líčenie dôležitosti udalostí, prostredia v ktorom som žil a pracoval, osôb, s ktorými som sa stretol, použijem memoáre. Z titulu mojej profesionálnej príslušnosti som do svojich pamätí zahrnul aj udalosti, ktoré zo svojho hľadiska považujem za dôležité, ale sa odohrali bez mojej priamej účasti, čím svoje vyprávanie posúvam do oblasti historiografie. Svedectvo o tom, ako sa legislatíva v skutočnosti dotýkala života zverolekára môže byť hodnoverné len v tom prípade, keď je pozorované a podané cez prizmu rozprávača.

Publikácia vychádza v edícii *Historia medicinae veterinariae* vďaka osobnému zariadeniu a záujmu riaditeľa Inštitútu vzdelávania veterinárnych lekárov MVDr. Jozefa Pokorného, ktorému by som chcel vyjadriť úprimné poďakovanie. Ďakujem MVDr. Jozefovi Blechovi a riaditeľovi IVVL za nezištnú pomoc pri úprave publikácie a všetkým členom Komisie histórie veterinárskej medicíny pri IVVL za morálnu podporu. MVDr. Jánovi Števkovi, Kristíne Kapustovej a Jirkovi Šteplovi ďakujem za pomoc pri úprave obrazovej prílohy.

Ospravedlňujem sa za výskyt podobností vymyslených mien, postáv a deja v publikácii s možnou skutočnosťou, čo môže byť iba rozmarom náhody.

Autor

1. Kapitola

Od konca diania po jeho začiatky

Sedím vo svojom obľúbenom kresle a so zavretými očami sledujem virtuálny film o zmenách, ktoré nastali v odbornej činnosti a v súkromnom živote zverolekárov od r. 1914 do r. 2017 za viac ako storočie. Predo mnou defilujú páni doktori, absolventi vznešených odborných učilišť vo Viedni, v Berlíne, v Budapešti, v Hannoveri, v Záhrebe, v Brne. Vážil som si ich a obdivoval. Pokladal som ich za učiteľov etikety ako treba správne reprezentovať zverolekárskeho stav za každej politickej situácie tak, aby odbornosť a spoločenské dekorum inteligenta dominovali v ich služobnom a v osobnom styku. Chcem sa o všetko podeliť so širokou verejnosťou, k čomu si zvolím možnosť napísať svoje curriculum vitae 86 ročného seniora.

Politická turbulencia v dvadsiatom storočí nebola skúpa na príležitosti dokazovať, žiť a konať v zmysle kladných ľudských hodnôt. Päť zmien štátnosti po dvoch svetových vojnách, dve revolúcie, ozbrojené národné povstanie, zmeny politického systému od ranného kapitalizmu, cez fašizmus, ľudovú demokraciu, socializmus, po kapitalistickú občiansku demokraciu, nenápadne zakódovali pocit strachu do príslušníkov troch generácií, ktorí sa radšej priklonili k napísaniu len pozitívnych údajov o falošne glorifikovaných osobách, čím sa história stáva zrkadlom skresleného obrazu. V tom chaotickom storočí aj príslušníci zverolekárskeho stavu sa zmietať vo víre zmien ich spoločenského postavenia, spôsobené náhlymi prechodmi zo súkromnej praxe, cez poštátnenie veterinárnej služby po privatizáciu, od členstva zaniknutých spolkov a 1. Komory VL, cez členstvo v ROH, do obnovení Komory VL, cez zmeny podradenosti a riadenia služby zastrešujúcimi rezortmi, 2 x ministerstvom zdravotníctva a 4 x ministerstvom poľnohospodárstva, cez samostatnú rozpočtovú organizáciu Štátnej veterinárnej správy, transformovanej na Štátnu veterinárnu a potravinovú správu. V tom chaotickom politicko-spoločenskom prostredí však zostalo vždy nezmenené prvoradé poslanie veterinárnej služby, zabezpečenie zdravých potravín živočíšneho pôvodu pre ľudí prostredníctvom ochrany hospodárskych zvierat pred nákazami a zaistenia dobrého zdravotného a produkčného stavu zvierat. Veterinárni lekári obstáli v tej náročnej skúške na výbornú, čoho dôkazom je uznanie dosiahnutých výsledkov a označenie etapy činnosti veterinárnej služby v rokoch 1945 - 1989 ako „Zlatý vek veterinárnej služby Slovenska“. Som hrdý, že som v tomto čestnom boji mohol bojovať v prvej línii.

Pracoval som v dobe, ktorá sa pokladá za vrchol prínosu neoceniteľných hodnôt veterinárnej služby pre spoločnosť. V dobe likvidácie nebezpečných nákazlivých ochorení zvierat, prenosných na ľudí; v dobe dokazovania schopnosti veterinárnej služby aktívne zasahovať do výrobného procesu koncentrovanej živočíšnej výroby veľkochovov aj nad rámec svojej úzko špecializovanej odbornosti; v dobe uznania odbornej pripravenosti pre úlohu koordinátora živočíšnej výroby vládou. Napriek maximálnej snahe zverolekárov, efekt ich snaženia často závisel od pochopenia vedenia výrobných podnikov a partnerských služieb. Dôkazom uznania ich authority bolo pochopenie ich snahy a odstránenie nedostatkov kompetentnými vedúcimi

podniku. Častejšie sme boli však svedkami záporných reakcií zo strany vplyvných poľnohospodárskych „odborníkov“, ktorí za vlastné nedostatky v živočíšnej výrobe sa radi vyhovárali na nedostatočnú starostlivosť a angažovanosť obvodného zverolekára.

Po 34 rokoch v štátnej službe som vymenil pracovisko vedúceho veterinárneho strediska za organizátora živočíšnej výroby vo veľkochove. Až po rozlúčke so štátnou veterinárnou službou som mohol naplno zabezpečovať komplexnú veterinárnu prevenciu v takom rozsahu, v akom ju žiadali od štátnych obvodných zverolekárov.

V r. 1990 za neobvyklých okolností sa ku mne pripojil mladý kolega na novom pracovisku, s ktorým som potom denne spolupracoval šesťnásť rokov. Z toho kolegiálneho vzťahu sa vyvinul vzácny priateľský vzťah. Už na vlastnej nohe praktizujúci kolega pravidelne ma navštevuje každý štvrtok. Vďaka jeho pravidelných štvrtkových návštev som zostal v pasívnom kontakte so zverolekárskou praxou. Cez jeho vyprávanie som mohol sledovať obrovské zmeny, ktorými v súčasnosti prechádza veterinárna služba, ktorá je rozdelená na štátnych a súkromných zverolekárov s podstatným rozdielom činnosti a právomocí.

Počas jednej štvrtkovej návštevy sme sa dohodli, že sa pokúsime o knižné zverejnenie zážitkov z našej zverolekárskej praxe. Nahradíť idealizované dokumenty vysielané v masmédiách bola inšpiráciou pre náš pokus o premietnutie reality cestou rozprávania našich zážitkov. Moja 53 ročná prax a kolegova 29 ročná nás oprávňuje k písaniu autobiografie. Keď ku spomienkam z mojich detských rokov na môjho otca zverolekára pridáme moje a naše spoločné príbehy v spojitosti s veterinárstvom, môžeme priblížiť atmosféru, v ktorom zverolekári pracovali v predchádzajúcom storočí, od roku 1914.

Autori autobiografií, ktorí svoje povolanie vykonávali ako obľúbenú záľubu, radi začínajú rozprávať svoj príbeh tým, že od útleho veku boli predurčení na túto životnú dráhu. Aj čitateľská verejnosť očakáva od nich takéto zdôvodnenie. Ani ja, ani môj mladý kolega nemôžeme sa odvolávať na podobnú hru osudu. Napriek tomu, že sme sa stali zverolekármi za veľmi prozaických podmienok, naše povolanie sa stalo pre nás oboch milovanou záľubou.

Ešte pred uvedením prvého príbehu dáme stručnú odpoveď na otázku, prečo budeme príbehy uvádzať pod titulom „Doki“ alebo „Peťo“.

Doki : *Opakovane som dal návrh kolegovi na tykanie, ktorý ho opakovane odmietol.*

Peťo: *Odmietnutie tykania je prejavom mojej úcty. Vznikol medzi nami kompromis, že vážený pán kolega dovolil, aby som ho mohol osloviť oslovením Doki, čo vyjadruje aj moju úctu k jeho veku a odbornosti, aj náš príkladný priateľský vzťah.*

Doki.

Gény, alebo rozmary náhod? Mnohí zo známych rodinných priateľov a chovateľov zvierat, ale aj tak, len bežne známi občania, často pripisovali moju zanieťanosť k povolaniu zdedeným génom. Aby som ich nesklamal a nedal príčinu k zbytočnej polemike, oprášil som príbehy z detských rokov, v ktorých je možné objaviť jemné náznaky pôsobenia génov, i keď to považujem za mierne nadsadené. Otec od roku 1912 ako poslucháč vysokej školy zverolekárskej a ako zverolekár, do r.1960 aktívne pracoval vo svojom obore. Držal ma za ruky, keď som ho odprevádzal do maštali gazdov, alebo do jeho „svätyne“, plnej tajomných škatúl a fliaš. Tá veterinárne - medicínska vôňa ma fascinovala. Dnes už viem, že pochádzala od karbolu. Bez otca platil pre mňa zákaz vstupu. Kto vie, prečo chutí vždy lepšie zakázané ovocie? Aj vo mne žilo pokušenie obzrieť si svätyňu bez dozoru. Čiže ma tam nehnali gény, ale zvedavosť odhaliť tajomstvo vábenia karbolu.

O živote zverolekárov z doby registrácie svojich zážitkov z detstva môžem podať iba strohé údaje z rozprávania môjho otca. Z obdobia návštev základnej školy a gymnázia som vnímal svet cez prizmu dospievajúceho dieťaťa v rodine zverolekára. Nemôžem predsa pripísať génom, že som rád chodil s otcom do terénu a to viac kvôli cestovaniu, ako sledovaniu jeho odborného zásahu, čo som síce napodobňoval v mojich detských hrách. Nezamieňam gény so zvedavosťou, keď som aktivizoval moje „radary“, aby mi neušlo ani jedno slovo z dišputovania dospelých.

Mal som päť rokov, keď sme bývali v prenajme v honosnejšom vidieckom dome. Kvetinovú záhradu s obytnou časťou budovy delil latkový plot od hospodárskeho dvora, v ktorom na jednej strane, v nízkej dlhej stavbe, v skromnom obydli, býval majiteľ záprahu, Bandi. Konská maštal' v susedstve, ma priťahovala ako magnet. Bandi vozil otca k prípadom počas jeho súkromnej praxe. Plietol som sa mu pred nohami keď zapriahol kone do kočiaru, alebo do saní. Deň, keď mi otec dovolil zasadnúť si na kozlík vedľa Bandiho, ktorý mi niekedy podal opraty, bol pre mňa sviatočným dňom. S plným dúškom som nasával do seba pach potu spenených koní, ktorý pre mňa bol fascinujúcou vôňou. Po celú dobu dospievania a v študentských rokoch, ale aj počas zverolekárskej praxe, som labužnícky vychutnával túto živočíšnu arómu. Nostalgicky ma spájala s detstvom.

V rozšírenom rajóne počas druhej svetovej vojny, pribudlo otcovi vo funkcií štátneho okresného zverolekára viac úradníckych povinností, čo vyžadovalo zvýšenú pohyblivosť. Kúpil si automobil. Dvojtaktný DKW. V tom čase okrem taxíkov premávalo na cestách veľmi málo súkromných osobných aut. Naše DKW bolo pre mňa ďalším magnetom, hoci sa príťažlivosťou nevyrovnal koňom, lebo smrdel od benzínu. Ale detská zvedavosť je silnou hnacou silou.

Otec sa vrátil od pôrodu a ponáhlal sa umyť. Nechal na dvore otvorené dvere odstaveného auta. Príležitosť robí zlodeja. Bola to príležitosť zahrať sa na šoféra v ozajstnom aute. Z kvetinovej záhrady sa zvažovala cesta do hospodárskeho dvora, ktorý na konci hraničil s riekou. Zasadol som za kormidlo. Cez čelné sklo som videl iba koruny košatých moruší. Poľahoval som páky, čím sa mi podarilo uvoľniť ručnú brzdú a dostať rýchlostnú páku do neutrálu. Otočil som aj štartovacím kľúčom. Motor síce naskočil, ale drnčal len tak naprázdno. Auto sa pohlo a pomaly sa kotúľalo dole kopcom. Naberalo rýchlosť, prerazilo bránu a na šťastie sa

zastavilo opreté o vidlicový stožiar vahadlovej studne v hospodárskom dvore. Bol to môj prvý pokus ovládania benzínového koňa, ktorý otec ohodnotil presvedčovacím aktom pomocou dubového pravítka. O jeho účinnosti svedčí fakt, že počas nasledujúcich 19 rokov som si nesadol za kormidlo auta, kým som sa v autoškole neprihlásil do kurzu.

Otcovo DKW sovietska osloboditeľská armáda zobrala ako vojnovú korisť. Otec po vojne využíval na služobné cesty už iba dostupné úradné vozidlá. Po získaní oprávnenia viesť motorové vozidlo som nahradil štrnásť rokov trvajúcu absenciu. Od nástupu do služby po odchod do dôchodku som ubehol viac ako poldruha miliónov kilometrov. Nech sa čitateľ rozhodne podľa svojej chuti, či moje detské ambície pripíše na vrub génom, alebo bežnej naivnej detskej nerozvážnosti a zvedavosti?

Získanie informácii v detskom veku, bez legálnej priamej účasti konverzácie vážených pánov doktorov, sa tiež nedá jednoznačne pripísať génom, ktoré rozhodovali pri voľbe môjho budúceho povolania.

V kuchyni bolo rušno. Večer, po ukončení svojich úradníckych povinností, zasadol k prestretému stolu aj prizvaný hosť. Starší pán so šedinami na spánkoch a s okuliarmi v pozlátenom ráme vzbudzoval úctu a rešpekt. Pán zverolekárskej rady, zástupca prezídia zverolekárskej komory, MVDr. Szomolányi, v rájoch súkromných zverolekárov vykonal kontrolu, ako dodržiavajú zásady morálnej a finančnej etikety.

Deti sa obyčajne nezúčastnili stolovania pri podobných príležitostiach.

Na stôl nosili samé voňavé dobroty. Prikradol som sa ku dverám jedálne, aby som bol čo najbližšie k rozhovoru dospelých. Moje netopierie uši som uviedol do plnej pohotovosti. Stredobodom môjho záujmu však nebola obsahová stránka odbornej debaty, ale vyprášané kuracie stehná, ktoré pán radca opakovane pochvaloval. Menej ma zaujali jeho zistenia o porušovaní etikety niektorými zverolekármi. Intenzívnejšie som sa sústredil na sledovanie úbytku kuracích stehien. Vtedy som ešte nedokázal odhadnúť realitu. Zachvátila ma panika, že prídem o pochúťku. Vtrhol som do jedálne. Postavil som sa pred hosta a energicky som ho vyzval: „Pane, prosím Vás, ale mi nechajte aspoň jedno stehno!“ Prísny kontrolór mal zmysel pre humor. Moju požiadavku kvalifikoval ako detskú úprimnosť a nie ako drzosť nevychovaného chlapca. Osobne mi podal vyprášané kuracie stehno. Uchránil ma pred otcovým pravítkom a utešoval aj moju mamu, ktorá sa od hanby rozplakala.

Pri opakovanej návšteve pána radcu v r. 1943 som si vypočul podrobné líčenie smutnej okolnosti v súvislosti s úmrtím MVDr. Sebestyénya, ktorý vyčerpaný po vybavenom ťažkom pôrode podľahol srdcovému infarktu. Pán radca ho nazval hrdinom zverolekárskeho povolania. Chvíľu mi prebehlo myslou, že aj ja budem raz hrdinom, ale nie ako zverolekár, ale ako hrdina z kníh Karla Maya. Moje myšlienky o budúcich ambíciách rýchlo vyprchali z hlavy. Zo stretnutia s pánom radcom vo mne zostali dve poučenia. Prvé poučenie: Ak sa neodvážiš postaviť sa zočí – voči pred kohokoľvek so svojou požiadavkou, môžeš prísť o kuracie stehno. Druhé, aj zverolekár sa stane hrdinom iba po smrti. Neskoršie, na základe prvej poučky som získal od rozumných ľudí, mnoho cennejších darov ako kuracie stehno a dostal som sa do styku s významnými osobnosťami našej profesie. Boli to páni

doktori, ktorí sa mi s niečím stali vzorom, za čo som ich ja z vďaky pasoval za hrdinov.

Moje prvé pokusy o záchranu života zvierat môžu evokovať iba rozpačitú odpoveď. Niekde som videl ako kriesili psa studenou vodou, ktorý po dotyku s konškým kopytom ostal ležať v bezvedomí. Starý otec choval králikov a hydinu. Pritáhovali ma, malé huňaté králičie mláďatá a hebké kuriatka. Keď som bol bez dozoru, brával som ich do mojich detských dlaní. Bozkával som ich bez rešpektu na anatomicke proporcie, niekedy aj ich zadočky. Pritískal som ich k lícu tak silno, že som im niekedy vyrazil dych. Potom som ich kriesil, ako toho psa, namáčaním do studenej vody. Prichytili ma a poučili. S takými krehkými živými tvormi musíš manipulovať s citom. Dostal som prvú lekciiu z anatómie. Na hlave majú oči, na zadku iba špinavú dierku. Bozkávaj im len hlavy. Dodnes som nezabudol na tú poučku. K piatym narodeninám som dostal maltského pinča Fifiho. K nemu aj slovný návod na použitie. Staral som sa oňho dlhé roky. Kfínil, česal, kúpil, vodil som ho na prechádzku. Zapriahal som ho do malej dvojkoľosovej káry vlastnej výroby. Už bol slepý, hluchý, bezvládny keď som sa s ním musel rozlúčiť. Večer zaspal, ale ráno sa už nezobudil. Pochoval som ho v záhrade pod kričkom ruží, kde si rád pospával cez horúce letné dni. Bola to obyčajná detská náklonnosť ku zvieratám, alebo pôsobenie génov?

Otcov DKW

Bandiho záprah

Ja a môj pes „Fifi“

V puberte sa už objavili v mojich snoch náznaky orientácie ku konkrétnej zverolekárskej profesii. Strýc Jozef žil v bezdetnom manželstve vo Francúzsku, kam emigroval v roku 1932, v roku môjho narodenia. Dohodol sa s mojimi rodičmi, že v lete 1948 sa k nemu nast'ahujem a budem pokračovať v štúdiách na francúzskych školách. V tých rokoch som hltal cestopisy lovcov cudzokrajných exotických zvierat. Najviac ma fascinovali zážitky zakladateľov preslávenej zoologickej záhrady v Hamburgu, bratov Hagenbeckovcov. Lovci živých divokých šeliem zásobovali exotickými zvieratami cirkusy a zoologické záhrady na všetkých kontinentoch. Mojim snom bolo študovať na veterinárskej fakulte v Hannoveri, v ktorej vtedy bola jediná špecializovaná fakulta v Európe aj na choroby exotických divých zvierat. Sníval som o zverolekárskej praxi v karanténnom aklimatizačnom stredisku odchytých zvierat v Afrike a v Indii, kde ich pripravovali na prevoz loďou na rôzne kontinenty. Sny zostali snami. Zmietla ich krutá realita. „Vít'azný február“. Premeniť sen na skutočnosť zabránila železná opona, stiahnutá medzi dvomi víťaznými štátmi. Medzi Francúzskom a Československom. Tu sa už dá polemizovať o sformovaní odpovede na otázku. Gén, alebo rojčenie chlapčiska?

Nemá význam strácať energiu s rozlúštením dilemy, či osud, náhoda, alebo predurčenie ma nasmerovali ku zverolekárskej fakulte. Stal som sa zverolekárom za prozaických okolností, ktoré vylučujú pôsobenie génov. Pred maturitou sme absolvovali tzv. psychotechnické testy. Pražský výskumný ústav ich vyhodnotil a uchádzačom o vysokoškolské štúdium odporučil výber povolania. Komisia mi odporučila prihlásiť sa na štúdium architektúry. V klasickej vetve gymnázia som maturoval z rôznych jazykov. Pre štúdium architektúry som potreboval doplniť maturitnú skúšku z matematiky a deskriptívy. Potrebné znalosti som mal získať po maturite intenzívnou prípravou cez prázdniny. To už teda nie. Prihlášku na štúdium humánnej medicíny som zmeškal a tak som sa orientoval k jej príbuznému povolaniu. Môj otec mal vtedy za sebou už 48 rokov úspešnej zverolekárskej praxe. Poznal všetky úskalia profesie v tej hektickej dobe, v ktorej žil. Nebol nadšený s mojim rozhodnutím. Byť zverolekárom v pohnutých časoch dvadsiateho storočia nebolo ľahké. Udalosti mu poskytli dostatočné množstvo argumentov na presvedčovanie, aby som zmenil moje rozhodnutie. Prišlo však už neskoro. Prijal som kompromisný výsledok neznámej sily, ktorá dokázala aranžovať také okolnosti, ktoré ma zaviedli na prijímací pohovor na košickej Vysokej škole veterinárskej. Ak som mal moje budúce povolanie zakódované v génoch, tak začali účinkovať v momente, keď som prekročil bránu vysokej školy zverolekárskej. Moji známi ma toľko presvedčovali, že som bol na základe zdedených génov predurčený stať sa zverolekárom, že nakoniec som začal uvažovať aj o takej alternatíve. Neprestali ma presvedčovať o svojej pravde o pôsobenie génov, ktoré dokazovali s porovnaním otcovej a mojej oddanosti k povolaniu, zhodou nášho funkčného zadelenia a účasti v mimoriadnych akciách.

V detských rokoch môj záujem o veterinárnu medicínu sa obmedzil iba na vyžobanie povolenia, aby ma otec zobral so sebou do terénu. Išlo mi najmä o cestovanie na koči, na saniach alebo autom. Jeho odborný zákrok som sledoval ako zábavnú atrakciu. V začiatočných rokoch dospievania, čo pripadá do obdobia II. svetovej vojny a veľkých politických, spoločenských, hospodárskych zmien po vojne, uprednostnil som rôzne mladistvé aktivity v spoločnosti rovesníkov,

priateľov a priateľiek. Cez sledovanie stresovaného a unaveného otca som už vnímal vtedy všetky úskalia veterinárskej praxe.

Počas vojny mladší veterinárni lekári slúžili v armáde. Otec, popri každodennej ambulantnej činnosti súkromného zverolekára, vykonával vo dvoch okresoch povinnosti štátneho okresného zverolekára. Päťdesiat ročného otca po vojne preložili dva krát na iné pracovisko, mimo miesta trvalého bydliska. Po troch rokoch mu umožnili pokračovať v pôvodnej funkcii na pôvodnom mieste. V rokoch vzniku ŠM a zakladania JRD v okrese všetky služobné povinnosti zabezpečoval so svojim kolegom rovnakého veku. Dvaja zverolekári v pokročilom veku v siedmich veterinárnych obvodoch. Keď jeho kolegu preložili na neurčitý čas na insemináčnú stanicu na východnom Slovensku, zostal vo veľkom rajóne sám, až do nástupu mladého zverolekára. Na rozprávanie zážitkov mu naozaj nezostal čas. Málokedy hovoril o udalostiach z obdobia vojenskej služby na frontovej línii za I. svetovej vojny, o asistentskej práci na katedre patologickej anatómie a histológie Univerzity veterinárskeho lekárstva v Budapešti, alebo o expertíznom poslaní na tľmenie slintačky a krívačky na území Rumunska a v Podunajsku. Takmer nič o každodennej činnosti súkromného a úradného zverolekára v predvojnovom období. Chápal som, čo znamenajú jeho varovné slová, ktorými mi naznačil, že povolanie zverolekára nepatrí medzi tie menej náročné povolania. Ani jeden z nás si však neuvedomoval, že blízkosť dieťaťa k profesii vo zverolekárskom prostredí a styk so zvieratami, ako aj krátke večerné rozhovory o živote zverolekára, budú rozhodujúcou veličinou, určujúcou voľbu môjho budúceho povolania.

Po pomerne úspešnom štúdiu v roku 1955 ma promovali za veterinárneho lekára. Okrem povinných praktických cvičení som využil každú príležitosť, aby som so súhlasom vážených pedagógov mohol byť pasívnym pozorovateľom pri ich praktickej činnosti a aj týmto spôsobom obohatiť získané teoretické vedomosti. Mimoriadne som si cenil ochotu službu konajúcich asistentov na klinikách, že mi občas dovolili asistovať pri zákrokoch. Veľkým prínosom pre odborný rast bola účasť poslucháčov cez letné prázdniny na povinnej mesačnej praxi v teréne, alebo v niektorom veterinárnom ústave, ako aj nasadenie poslucháčov do celoštátnych, alebo územných hromadných akcií, na likvidáciu nákazlivých ochorení hospodárskych zvierat. Bez akéhokoľvek nadsadeného sebavedomia môžem tvrdiť, že každý absolvent alma mater mal možnosť ísť do praxe dobre pripravený. Počas mojej 51 ročnej aktívnej činnosti som bol úzko spätý so živočíšnou výrobou. Bez zmeny trvalého bydliska 34 rokov som zastával rôzne funkcie v štátnej veterinárnej službe, 3 roky vo výrobnom poľnohospodárskom podniku ako organizátor živočíšnej výroby a podnikový zverolekár a ku koncu svojej zverolekárskej kariéry, 14 rokov ako súkromný zverolekár, člen obnovej Komory veterinárnych lekárov Slovenskej republiky.

2. Kapitola

Stretnutie s veľikánmi

Doki.

O obroch som získal predstavu z detských rozprávok. V dospelosti som sa s nimi stretol v podobe „Pánov doktorov“ s veľkým P. Boli mojimi učiteľmi, vzorom odborníka, ale najviac však vzorom človeka s veľkým Č.

Doktor je akademický titul. Je možné ho získať a k nemu ešte ďalšie akademické tituly, ale ich počet niekoho nepasuje za „pána doktora“. Doktor zverolekár je oprávnený odborník v špeciálnej profesii, ale „pán doktor zverolekár“ je niečo viac. Doktorský titul sa dá získať štúdiom. Uznanie titulu „pán doktor“ priznáva verejnosť. S prídavkom „pán“ uzná, že dotyčného doktora si váži ako človeka a odborníka, lebo ten titul nielen získal, ale ho aj „vie nosiť“. Poznal som zverolekárov, ktorých v úradnom styku mali titulovať ako „súdruh doktor“, ale napriek tomu si obhájili titul pána doktora. Aj takých, ktorých len zo slušnosti titulovali „pán doktor“, ale verejnosť za jeho chrbtom otvorene, alebo skryte, považovala ho iba za neokrôchaného zverolekára. Za všetky úspechy, ktoré som dosiahol vo veterinárskej praxi, môžem ďakovať stretnutiam s významnými osobnosťami veterinárskeho lekárstva, ktorí boli ozajstnými „pánmi doktormi“, ktorých som si vážil, ctil, poslúchol a nasledoval.

Až do uverejnenia publikácie Rastislava Škodu v roku 2014: *Slovenskí študenti na štúdiách veterinárstva za 2. svetovej vojny (Viedenskí študenti)* som si neuvedomil, že spoločným znakom mojich „pánov doktorov“ je vyššou mocou vynútený spôsob získania diplomu. Môžem hrdlo prehlásiť, že som nepriamo odchovancom „viedenských študentov“, ktorí po roku 1949 predstavovali jadro pedagogického zboru na fakulte v Košiciach a boli zakladateľmi vedeckých veterinárnych inštitúcií na Slovensku. Od momentu, ako som prekročil bránu alma mater v Košiciach, ujal sa zbor pedagógov formovania môjho budúceho ja. Páni doktori, ktorí sa vyznačovali vysokou morálnou a odbornou úrovňou. Boli odchovaní vo zvučných, európskych zverolekárskejších učilištiach s uznanou tradíciou, hlavne vo Viedni, ale aj v Záhrebe, v Budapešti a v Hannoveri. Napriek tomu, že väčšina z nich vekom bola iba o desať rokov staršia od študentov, svojou odbornosťou a humánnymi vlastnosťami stali sa váženými osobnosťami a vzorom mnohých poslucháčov. Pokladám za povinnosť ich vymenovať ako prejav mojej úcty: Michal Bartík, Karol Fried, František Hrudka, Ladislav Klauzer, Zoltán Koppel, Valter Nikola, Augustín Sokol, Jozef Vodrážka, Juraj Šutta, Jaroslav Fraňo, Tomáš Gdovin, Štefan Izák, František Mrakič, Vladimír Ružík. Nieкто by mohol namietat, že moja pozitívna zaujatosť vyviera z nostalgie seniora. To by veľmi ublížil vymenovanej elite špecialistov. Ich veľkosť sa dá najobjektívnejšie zdôvodniť so skutočnosťou, že od začiatku pedagogickej činnosti v roku 1949, do ukončenia mojich štúdií v roku 1955, v pedagogickom zbore na Vysokej škole veterinárskej v Košiciach pôsobil iba jeden profesor, prof. Dr. Ján Hovorka, dvaja docenti, Dr. Augustín Sokol a Dr. Peter Popesko. Traja zástupcovia docentov Dr. Tomáš Gdovin, Dr. Karol Fried, Dr. František Hrudka boli menovaní za vysokoškolských učiteľov až v roku 1955. Napriek skromným akademickým titulom, okrem toho, že prispeli k získaniu titulu

87 profesorom a 386 docentom, z ktorých v roku 2009 vyučovalo na Univerzite veterinárskeho lekárstva a farmácie 28 profesorov, dokázali vychovať tisíce schopných odborníkov, ktorí prispeli k označeniu etapy víťazstva nad nebezpečnými nákazami ako „Zlatý vek slovenského veterinárstva“.

Nepokladám za menšie šťastie, že po získaní diplomu som sa dostal do styku s ešte aktívne pracujúcimi pánmi doktormi, zverolekármi, z ktorých väčšina bola absolventmi zahraničných zverolekárskech vysokých škôl. Možno, že si to iba namýšľam, ale tí páni doktori mali v sebe niečo, čo si človek musel všimnúť. Niečo, čo sa nalepilo na vnímavého poslucháča a mladého zverolekára, ktorý sa dostal do ich blízkosti. Vyznačovali sa takými kladnými vlastnosťami, ako vysoký stupeň erudovanosti, húževnatosť, pedantnosť, pracovitosť, objektivita, nekompromisnosť pri výkone povolania, zdravá ctižiadosť, pokora a mnoho iných pozitívnych ľudských vlastností, ktoré ich oprávňovalo na reprezentáciu predvojnovnej inteligencie a po vojne, v diferencovanej spoločnosti podľa tried, na reprezentáciu naozaj pracujúcej inteligencie. V oboch prípadoch kladiem dôraz na podstatu, vyjadrenú slovom *inteligencia*.

Pri návšteve mojej budúcej manželky, ktorá pracovala na Virologickom ústave ČSAV v Bratislave v roku 1955, dostal som sa do styku s pánom doktorom MVDr. Rastislavom Škodou, CSc., autorom publikácie *Slovenskí študenti na štúdiách veterinárstva za 2. svetovej vojny*. V tom čase Dr. Škoda si osvojoval moderné virologické metódy pod vedením školiteľky Dr. Libíkovej. Po tom jednorazovom stretnutí sme sa už nestretli. Keď sa Dr. Škodovi prostredníctvom Dr. Jozefa Blechu dostali do ruky moje publikácie z roku 2011 a 2014, poslal mi svoju publikáciu, ktorá bola impulzom, že do úvodných častí mojej autobiografie som zaradil spomienky na moje veľké vzory. Dr. Škoda je o osem rokov starší. Obaja sme už seniori, preto neurobím chybu, keď budem citovať jeho slová: „*Na sklonku života som si uvedomil, že som jeden z mála tých, čo to všetko za svoj dlhý život na vlastnej koži prežili, čo-to a kohosi si ešte pamätajú. Odchádzajú aj tí, čo ich v mladosti poznali ako starých pánov. Nie som a ani nechcem byť historik, ktorý ku menám pridáva aj životopisy. Byť historikom je nevďačná úloha. Je ťažké podať objektívny obraz cez vlastnú prizmu oproti požiadavkám danej politickej situácie. A dvadsiate storočie bolo bohaté na často sa meniace veľké politické zmeny*“.

Nechcem zostať dlžníkom ani tým váženým kolegom, ktorí prispeli k mojej praktickej odbornej príprave, alebo s ktorými som mohol spolupracovať. Albín Jablonský, Ján Nad'ord'a, ktorí ma usmerňovali pri tlmení anthraxu v Podunajsku po povodni v roku 1953, Ivan Brauner, Alojz Žuffa, ktorí mi boli školiteľmi počas praxe v Biovete v Bratislave v roku 1954, Štefan Hajdú, s ktorým som spolupracoval pri testovaní diagnostiky brucelózy pomocou „krúžkovej reakcie“ v mlieku, Roman Fedák, s ktorým som sa zúčastnil expertízy v Mongolsku, Andrej Ferjenčík, ktorý mi bol vedúcim počas H-akcie v roku 1952, okresní zverolekári: Jozef Illéš, Milan Sliepka, Štefan Benedek, Martin Bustín, Daniel Čunderlík, Ján Farbiak, Augustín Kolodej, Ladislav Kubiš, Mikuláš Kubiš, Jozef Venglarčík, s ktorými som sedával na poradách. Aby bol úplný menoslov mojich „pánov doktorov“, spomeniem mojich nadriadených kolegov, ktorí ma viedli k zodpovednému plneniu pracovných povinností a k obhajobe dobrého mena veterinárstva: Štefan Hörmann, Ladislav Jablonka, Pavel Laurenčík, Ondrej Saktor, Vít'azoslav Scherer, Ján Zubaj.

Dlhé roky som spolupracoval s kolegami so Samuelom Gondom, Jozefom Lovászom, Antonom Pižurným. Ľutujem, že som sa dostal tak neskoro do blízkosti kolegov MVDr. Júliusovi Molnárovi, CSc., a MVDr. Ladislavovi Husárovi, ktorých som pred tým ako sme sa spriatelili, poznal iba podľa ich bohatej publikačnej a odbornej činnosti, ale zároveň som rád a vďačný osudu, že som sa s nimi stretol, že som sa od nich mohol mnoho naučiť a že dnes ich môžem nazvať priateľmi.

*MVDr. Ladislav Husár s MVDr. Štefanom Mártonom, 2014
Lepšie je neskoro ako nikdy*

Spoločným znakom všetkých menovaných je, že boli uznávanými pánmi doktormi, ktorí základy veterinárskej medicíny získali na zahraničných vysokých školách a ich vrodenu vlastnosťou bola schopnosť nosiť titul doktora aj za najťažšej politickej situácie, kedy pred odbornou pripravenosťou a korektnosťou inteligenta mnohí politickí fanatici uprednostnili angažovanosť v súdružských vzťahoch. Tridsaťštyri rokov som pracoval v štátnej službe v rôznych funkciách. Začal som ako obvodný zverolekár a cez funkciu okresného veterinárneho fizeológa, okresného zverolekára, vedúceho veterinárneho strediska, vedúceho Pohraničnej veterinárnej stanice (PVS), okresného epizootológa, odborného veterinárneho lekára pre chov ošipáných, referenta pre zvláštne úlohy (CO a ZU, *Civilná obrana a zvláštne úlohy*), vedúceho oblastného skladu ŠHMR ŠVS (*Štátne hmotné rezervy CO*) a člena expertíznej skupiny v Mongolsku. Svoju aktívnu činnosť som ukončil ako súkromný zverolekár, člen KVL SR. Popri veterinárnej činnosti som 16 rokov pôsobil ako externý učiteľ na PTŠ, a 17 rokov ako kádrová výpomoc pre riadenie živočíšnej výroby na JRD, alebo priamy organizátor živočíšnej výroby vo veľkochove.

Osud napíše niekedy pre nás kuriózný scenár ako autor rozmarných hier diania. Ani získané tituly, prislúchajúce k diplomu absolventa veterinárneho lekárstva som nezískal automaticky, ako to bolo zaužívaným zvykom pred vojnou. V prvých rokoch vlády robotníckej triedy nositeľov doktorského titulu považovali laickí politici za nakazených ľudí buržoáznou ideológiou. Akademický titul doktor, bol nahradený prívlastkom „promovaný“. Až potom, ako sa študenti z robotníckej triedy dostali do verejného života a hlavne do funkcií a vychutnávali moc a výhody, ktoré získali vysokoškolským štúdiom, žiarlili na kolegov, nositeľov pravých akademických titulov. Presadili si v parlamente obnovenie udelenia akademických titulov podľa profesii aj so spätnou platnosťou.

V roku 1955 po úspešnom absolvovaní všetkých predpísaných skúšok k udeleniu titulu a k uznaniu schopnosti vykonávať zverolekársku činnosť bolo nutné alebo obhájiť diplomovú prácu, alebo úspešne absolvovať záverečnú skúšku z hlavných klinických disciplín. Pre nezištnú pomoc pri spracovaní diplomovej práce kolegovi som nestihol dokončiť moju diplomovú prácu a preto som sa prihlásil na záverečnú skúšku. Skoro sa stala osudnou. Na otázku pána profesora MVDr. Šobru: *Pane kolego, slyšeli jste něco o myxomatóze králíků*“ som sa zmohol iba na strohú odpoveď - slyšel som. Odpoveď na druhú otázku - a co jste slyšel? - šokovala členov komisie. Vedel som iba uviesť, v ktorom čísle časopisu Veterinářství bola zverejnená prvá správa o výskyte tejto nákazy na území ČSR. Svoju prípravu na skúšku som zameral na choroby veľkých zvierat a na nové podrobnosti, týkajúce sa králikov, sa mi neušlo dosť času. Ešte som si viac prihoršil, keď na otázku pána docenta MVDr. Gdovina - *čo viete o studenom odchove teliat*, - začal som hovoriť o konkrétnej situácii v chove vo Vrcholci. Zahriakol ma, *ja chcem počuť, čo o tom viete a nie čo ste videli*. Začali sa hromadiť nado mnou nebezpečne čierne mračná. Vďaka MVDr. Koppelovi a Klauzerovi sa z nich neuvolnila pohroma. Komisia ma uznala za schopného pre výkon zverolekárskej služby a pre používanie titulu „promovaný veterinárny lekár“. MVDr. Laurenčík, člen skúšobnej komisie na záverečnej skúške mi vytkol, že „*vplyvom zverolekárskeho prostredia, z ktorého pochádzam, dal som sa uniesť praktikizmom a nedoceňujem dostatočne význam práce teoretikov*.“ V tom sa mýlil, že nedoceňujem nové objavy a poznatky vedeckých pracovníkov ale uhádol, že ma naplňa nesmiernou radosťou každý malý úspech dosiahnutý v terénnej praxi, pre ktorý som sa nikdy nevzdal možnosti priameho dotyku so zvieratami. Titul doktora uznali so spätnou platnosťou až v roku 1966.

Vďaka stretnutiu so vzorovými pánmi doktormi a prvému prísnemu nadriadenému, môjmu otcovi, som dôsledne plnil úlohy v zmysle daného sľubu na slávnostnej promócií. Za dosiahnutie dobrých výsledkov na úseku prevencie a likvidácie nebezpečných nakažlivých ochorení hospodárskych zvierat, som sa dostal do zorného poľa služby riadiacich funkcionárov, ktorí mi ponúkali atraktívne funkcie. Po územnej reorganizácii v roku 1960 som odmietol prijať funkciu krajského zverolekára a funkciu okresného zverolekára, v roku 1969 funkciu riaditeľa ŠVÚ Nitra a funkciu riaditeľa Biovety v Nitre. Dôvodom odmietnutia bolo spojenie týchto funkcií s kádrovými zmenami, tzv. čistkami.

Po zaradení do kolektívu OVZ v Hradnej sa začala éra môjho nepretržitého odborného vzdelávania. Môj predstavený okresný zverolekár sa mimoriadne

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

DIPLOM

číslo 3113

Štefan Márton

narodný(á) dňa 13. mája 1932 v Biharkeresztes; okr. Bihar

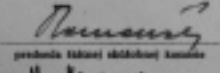
študoval(a) v rokoch 1950 - 1955 na škole: veterinárskej v Kašiciach

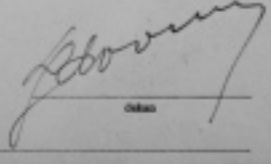
vysokošk. školy: poľnohospodárskej v Nitre

a ukončil(a) v roku 1955 štátnou záverečnou skúškou štátnou odbornou (smernú):
veterinárskej medicíny vo špecializácii: _____

Rozhodnutím štátnej skúšobnej komisie nadobúda podľa vládneho nariadenia č. 60/1953 Sb.
 vysokoškolskú kvalifikáciu: promovaný veterinársky lekár

 predseda štátnej skúšobnej komisie
 v Kašiciach dňa 22. okt. 1955

 c. j. 41/55

Diplom - prom. vet. lekár MVDr. Štefan Márton

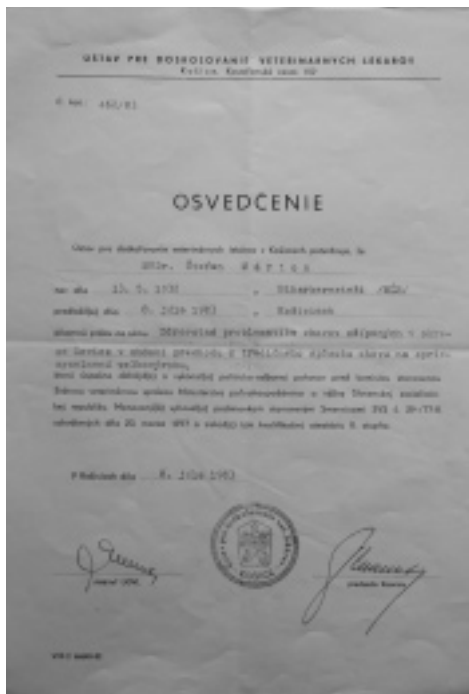
zamestnania. Ale nič nie je vylúčené a ak by som sa predsa rozhodol, tak Vás budem brať za slovo“. V roku 1988 „pretiekol jed z pohára horkosti“ a rozhodol som sa opustiť rady štátnej veterinárnej služby. Odchádzal som zo všestranne blízkeho kolektívu, v ktorom som si vybudoval určitý rešpekt a uznanie, do úplne odlišného kolektívu, ale nie do neznámeho chovateľského prostredia. Moje budúce pracovisko patrilo do pôsobnosti veterinárneho strediska, ktoré som viedol od roku 1960. Od roku 1955 do roku 1960 pracoval v tomto obvode môj ročníkový kolega MVDr. Viktor Sýkora, ktorého si chovatelia vážili a mali ho radi. Po jeho odchode sa tento veterinárny obvod stal akousi trambulínou, preto že sa v ňom za 34 rokov vystriedalo 12 držiteľov zverolekárskeho diplomu, 10 kolegov a dve kolegyně. Z nich piati odišli na vlastnú žiadosť, traja boli vedením preložený na iné pracovisko v okrese a štyria museli odísť po hrubom porušení pracovnej disciplíny. V roku 1964 prebral obvod vynikajúci odborník, Dr. Andrej Lucinkiewicz, ktorý za dvanásť rokov pôsobenia zanechal za sebou latku odbornosti tak vysoko, že ju nezdolali po ňom nastupujúci nasledovníci. Po takej predohre môj nástup som považoval za výzvu. Nenastupoval som do zamestnania ako neznámy. Ako vedúci veterinárneho strediska som riešil mnohé zdravotné problémy v tomto obvode. Likvidáciu tuberkulózy, trichophytie, besnoty, sneti slezinnej, motoličnatosti, následky otravy olovom, mykotoxikózu u hovädzieho dobytku, parazitózu oviec, salmonelózu, mor a leptospirózu ošípaných, rôzne parazitózy a hromadné alimenterne ochorenia oviec. V novom veľkochove JRD, pracovali mnohí známi bývalí

funkcionári z pôvodných podnikov, ktorí aj po zlúčení zastávali funkcie v novom spoločnom podniku. Viacerí boli absolventmi poľnohospodárskeho odborného učilišťa v ktorom som učil 16 rokov ako externý učiteľ.

Prvého septembra ma privítal predseda a vyslovil potešenie, že som prijal jeho návrh. „Predstavenstvo už odsúhlasilo vaše prijatie. Rozhodlo sa, že vás služobne zaradí medzi technických vedúcich výrobných úsekov so širším záberom a kompetenciou nad výkon veterinárnej starostlivosti. Uvažovali sme aj o výmene hlavného zootechnika, ktorú funkciu vám ponúkame“.

Osvedčenie spôsobilosti pre výkon funkcie -1. atestácia

Osvedčenie pre výkon funkcie – 2.atestácia

„V žiadnom prípade nemienim obsadiť miesto funkcionára, ktorú vykonáva odborné vzdelaný mladý obyvateľ Vašej obce inžinier Maliar. Okrem neho v jeho teame pracujú viacerí maturanti PTŠ. Prosím Vás, zabudnite na ten Váš návrh. Budem pomáhať podľa potreby vo všetkom a všetkým vedúcim pracovníkom živočíšnej výroby pri riešení úloh pre zvyšovanie efektivity živočíšnej výroby a najmä starať sa o zdravie hospodárskych zvierat. Platné predpisy Štátnej veterinárnej správy nedovolia, aby ste ma zamestnali ako podnikového zverolekára, preto moje budúce pracovné zadelenie uvádzajte pod iným názvom. Aj po mojom nástupe u vás zostane naďalej v platnosti hospodárska zmluva s OVZ o zabezpečení veterinárnej starostlivosti, preto aj naďalej budú vykonávať

100000 výkony a vedelovanie veterinárnych lekárov, KÚDICE

C. kat.: 330/88 Kódice: 3.3.1988

OSVEDČENIE

Meno a priezvisko: RYDR, Štefan Márton

dátum narodenia: 13. 5. 1932

obdobie za v dobe od: 22.2.1988 do: 4.3.1988

v pracovisku RVL v: Košiciach

vedelovacej obšle: IPGS - org. a riadenie vedelovacích veterinárnych stredísk, bol preskúšaný a III. stupňa USP a PO

RVL

DTS-100-87

Osvedčenie o spôsobilosti- IPGS

OSTAT PRO DALŠÍ VEDELOVÁNÍ VETERINÁRNÍCH LÉKÁRŮ

účetní: D. P. O.

C. kat.: 002/16

OSVEDČENÍ

Jméno a příjmení: Dr. Štefan Márton

dat. narození: 13.5.1932

období za v době od: 17.10. do: 21.10.1983

v obšle: Brno

instruktážního školení o ochraně státního území.

v: Brně dat: 21. října 1983.

vedelovacích

VPS 87 01 00000

Osvedčenie pre oprávnenie výkonu ochrany štátnej hranice PVS

pracovníci OVZ preventivně hromadné úkony. Zrušíme iba zmluva o gynekologické činnosti na farme Setich“.

Po krátkom mlčaní do rubriky-služobné zadelenie-evidencie osobných údajov zamestnanca napísal: „*Vedecký poradca pre rozvoj živočíšnej výroby*“. Toto honosné označenie mojej budúcej činnosti uvádzali potom vo všetkých osobných dokumentoch, vrátane trvalej pracovnej zmluvy s nástupným fixným platom, vyšším o 300 Kčs, ako bol môj doterajší plat na OVZ s možnosťou navýšenia o pohyblivú časť platu podľa ekonomických výsledkov v živočíšnej výrobe. Druhý krát v živote som prišiel tak lacno k titulu a k funkcii, bez môjho pričinenia. V prvom prípade ma jeden zriedkavo triezvy plukovník československej armády vymenoval za primára vojenského táborového lazaretu.

V rokoch 1950-1955 náš ročník bol pokusným králikom v zavedení skrátenej základnej vojenskej služby pre absolventov vysokých škôl. Vojenskú službu sme absolvovali počas študijného obdobia. Každú sobotu sme si obliekli vojenskú cvičnú uniformu a v kasárni alebo na strelnici sme sa podrobili základnému výcviku a špeciálnej teoretickej príprave pre vojenskú veterinárnu službu. V roku 1953 a 1954 sme narukovali cez prázdniny na 35 dní k niektorému vojenskému útvaru. Po skončení výcviku a po absolvovaní záverečnej skúšky nás zaradili do zálohy armády v hodnosti nižších dôstojníkov, alebo poddôstojníkov. Z času na čas sme absolvovali krátkodobé mesačné cvičenia, spravidla spolu 105 dní a jednoduché periodické školenia dôstojníkov v zálohe. V roku 1956 armáda

zrušila jazdecké a tzv. *vozatajské* pluky. Niektorých kolegov po precvičení preradili do lekárskej služby ako starších zdravotníkov, posmešne zvaných „*lapiduchov*“. V piatom roku praxe ma povolali na prvé cvičenie. V hodnosti poručíka a ešte vo funkcii staršieho veterinárneho lekára plukovnej veterinárnej ošetrovne, som sa mal hlásiť vo vojenskom výcvikovom stredisku Lešť- Oremov laz, u veliteľa PZDO (Pomocné zložky delostreleckého oddielu). V určený deň ma *vyštafirovali* v kasárni v Hradnej. Na mundúr som prišiel výložky poručíka a hybaj stopom na stanicu Pliešovce-Sása. Na korbe vojenského vozidla som sa dostal do výcvikového strediska. Ale čo je to PZDO a kde ho mám hľadať? Nájst' PZDO bolo pre mňa nerozlúštiteľným rébusom. Čerstvo našité hviezdy poručíka sa mi ligotali na náplecníku. Hanba sem, hanba tam a súdruh poručík sa musel opýtať súdruha vojaka bez hodnosti, kde je veliteľstvo PZDO. Ukázal na kopec – *tam*. Na zalesnenom kopci stálo niekoľko poschodových a prízemných budov. Okoloidúci vojak mi ukázal, v ktorej sídli veliteľ PZDO. Zaklopal som na zeleno natreté dvere. Zvnútra sa ozval chrapľavý hlas, ktorým ma rozkazovacím tónom vyzval – *Vstúpte!* Splnil som prvý rozkaz. V kasárensky zariadenej kancelárii, kde všetko je natreté bledozelenou olejovou farbou a páchne po vojenskej obuvi a naftalíne, sedel za písacím stolom, nie celkom predpisovo usstrojený, súdruh veliteľ PZDO. Jeho namodralý karfiolový nos natoľko prit'ahoval môj zrak, že som si nevšimol výložky na stoličke zavesenom veliteľskom saku. Podľa predpísanej vojenskej reguly som sa predstavil: „*Súdruh plukovník, dovoľte mi vstúpiť, poručík Márton, hlásim nástup na cvičenie*“. Spoza stola sa ozval typický chrapľavý hlas prepitého alkoholika. „*Tak po prvé, raz som vám už vstup dovolil a po druhé, som podplukovník, zopakujte si označenie šarží. Podajte mi zvolávací rozkaz a vojenskú knižku*“. Pozrel si stránku s osobnými údajmi a záznamy o mojom vojenskom funkčnom zadení. Zmraštil čelo, odpľul si močku a vyhl'klo z neho – „*no do prdele, že vraj náčelník plukovnej veterinárnej ošetrovne. A kde vám mám zobrať kone. Tu sú len vojaci, civilní rodinní príslušníci dôstojníkov a zopár psov, mačiek a potkanov*“. Dobrú chvíľu sedel nad mojimi dokladmi s rukami zakrytým čelom plným vrások, opretými lakt'ami o stôl. Súdruh PZDO rozmýšľal. Uvažoval. Potom sa rozhodol. „*Tak počúvajte. Súdruh kapitán, doktor, veliteľ plukovnej ošetrovne a lazaretu je stále niekde v riti. Budete robiť jeho zástupcu*“. „*Ale ja som zverolekár*“. „*No a čo, mne je to jedno. Ste doktor? Ste. Počas jeho neprítomnosti budete vy šéfom v našej nemocnici. Punktum. Je to rozkaz*“. S čiernym tušom prečiarkol záznam o mojej vojenskej funkčnej spôsobilosti a dopísal – starší zdravotník. Takto som sa stal bez akejkol'vek prípravy starším lapiduchom, v aktuálnom služobnom zadení primárom vojenského zdravotníckeho zariadenia na dobu 35 dní. Postavil som sa do pozoru. „*Slúžim ľudu. Súdruh podplukovník, dovoľte mi odísť*“. „*Bežte*“!

Po získaní novej vedeckej funkcie ako člen JRD som sa ujal riešenia problémov živočíšnej výroby družstva na základe vedeckých poznatkov a vlastných skúseností. Musel som splniť očakávanie od vedeckého poradcu pre rozvoj efektívnosti živočíšnej výroby.

Prvý týždeň som sa zamestnal zariadením môjho budúceho pracoviska. V administratívnej budove veľkokapacitného kravína (VKK), v ktorej boli vybudované sociálne zariadenia na slušnej úrovni, uvoľnili mi dve miestnosti. Jednu z nich som

zariadil na obývateľnú kanceláriu tak, aby okrem minimálneho kancelárskeho zariadenia dostal miesto aj gauč, pre prípad, že by som bol nútený tu nocovať. Dostal som súhlas vedenia JRD na nákup potrebného nábytku. Druhú miestnosť som využil ako sklad veterinárnych liečiv a nástrojov. Do tejto miestnosti som vstupoval s takým zvláštnym pocitom, ako do nejakej svätyne, alebo tajuplnej jaskyne. Taký pocit som nikdy nemal pri vstupe do priestornejšieho, oveľa bohatšie vybaveného skladu veterinárneho strediska, ktoré som dokonale poznal a za ktorý som aj osobne bol zodpovedný ako vedúci strediska.

Sklad vo VKK bolo moje kráľovstvo, plné bielych, nepriesvitných, modrých a hnedých liekoviek a škatúl, označené latinskými názvami, alebo s pomenovaním prípravku výrobcom. Boli mojimi starými priateľmi, ktorí ma spájali s mojou výlučne veterinárnou minulosťou, ba viac aj s minulosťou z detstva. V rodičovskom dome, v bývalej izbičke pre služobníctvo, bola príručná lekárň môjho otca, kam som mal zakázaný vstup až do svojich dvanástich rokov. Páchla éterom a karbolom. Odtiaľ pramenil ten zvláštny pocit, ktorý sa ma zmocnil pri vstupe do toho môjho skladu. Otcov sklad v plnom rozkvele som nikdy nevidel. Po prehrnutí frontu, zostali z neho iba zvyšky. Otec v pivnici zachránil mikroskop výroby Zeiss a analytické farbivá z továrne Igen-farben, ale mnohé lekárske nástroje z dielne Hauptner zmizli ako vojnová korisť. Zostali niektoré liečivá, ktorých intenzívny nepríjemný pach odradil každého, ktorý by ich chcel odcudziť. Po odchode vojsk mi otec dovolil pozbierať použiteľné cenné liečivá ako Tinctura Camphorati, Formalin, Liadok, Octan olovnatý, Linimentum album, Sublimát, Ichtyolová masť, Hypermangan, Kalium jodatum, Balsamum Peruvianum, Oleum Crotonis, Solutio Chlumsky, Pulv. Valerianae. Z cennejších nástrojov mu zostali emaskulator Verböczi, Berlínske putá, kovová lýra na uzáver pošvy, kovový zvon na uzáver konečníka po náleve, ručný trepan lebečnej kosti a zopár rôznych klieští a kopytné nože. Bol to cenný materiál pri ošetrovaní chorých zvierat armády cez frontové dni, alebo aj u vyradených zvierat a ponechaných osudu, ktoré sa dostali do rúk záchrancom z radu miestneho obyvateľstva. Zo všetkého som si najviac ocenil otcov vreckový receptár, ktorý mi pomáhal na začiatku mojej veterinárnej praxe.

Po poštátnení veterinárnej služby v roku 1951, patrila veterinárna služba pod odbor poľnohospodárstva ONV. Postupne sa doplňovali jej sklady z vojenských zásob, hlavne z amerických, cez UNRA, až neskoršie s materiálom z domácej výroby. Ešte dlho po mojom nástupe do služby v roku 1955 sme používali prípravky zo zásob UNRA, balené do modrých nepriesvitných fliaš, Natrium Chloratum, Calcium Gluconicum, Chloralhydrat, Kalomel. Veľké nástroje sme mohli sterilizovať v liatinovej nádobe poľného sterilizátora americkej armády, ohrievanej na dvojhorákovom benzínovom variči. Takmer každý deň som navštívil lekárň, v ktorej magister vo svojom príručnom laboratóriu mi pripravil lieky podľa receptu. Za chrbtom magistra stojaceho za pultom, na policiach a v zasklených vitrínach okolo stien, boli zoradené liečivé chemikálie a rastlinné drogy v rovnakých porcelánových dózach, alebo v sklenených fľašiach so zabrušenou zátkou, opatrené už továrensky označeným menom obsahu. Prichádzal som sem ako priateľ, ktorý vďaka pánu profesorovi farmakológie a toxikológie MVDr. Jozefovi Vodrážkovi dôverne pozná tajomstvo ukryté v týchto nádobách. Pri

zariadení môjho skladu liečiv som sa v duchu vrátil do mojich začiatočníckych rokov. Už dávno pominulo obdobie prípravy liečiv podľa receptu z porcelánových a zo sklenených dóz. Aj liekovky vo vitrínach zmenili svoje poslanie. Vytlačili ich škatule. Najkrajšie slúžia teraz ako umelecké, dekoračné exponáty v múzeách. Nastúpilo obdobie antibiotík, sulfónamidov, syntetických a tvarovaných liekov, balené do preglejkových škatúl alebo tlakových flakónov. Lekárnici odložili svoje analytické váhy, závažia, sklenené odmerky, valce, banky z jenského skla, pipety, kahany, dávkovacie lyžice, porcelánové tĺčky. Z magistrov, z tzv. „miešačov jedov“, sa stali predavači pestrých škatúl. Keď som bol okresným zverolekárom doplňoval som sklad lekárskymi nástrojmi, ktoré som plánoval do výbavy pre budúcu veterinárnu ošetrovňu. Mnohé z nich neboli použité. Ležali na regáloch, chránené voskovým obalom. Na základe rozhodnutia ekonómov nadriadených orgánov boli postupne vyradené z inventára ako exspirované, nevyužitý ležiak. Ja som ich ochraňoval ako cenné nástroje vynikajúcej akosti. Ekonóm potreboval doklad k odpisu z inventára. Vyhovел som mu. Namiesto cenných chrómovaných nástrojov som odovzdal do zberu so skutočne opotrebovanými nástrojmi aj iný kovový odpad. Zberňa mi vystavila potvrdenie o hmotnosti, ku ktorému som pripojil zoznam vyradených veterinárnych nástrojov. Takto zachránená výbava nástrojov stala sa teraz solídny základom výbavy môjho príručného skladu, ktorý bol obohatený nástrojmi, darovanými vdovou po zomretom kolegovi. Na nové pracovisko, vzdialené 25 km od môjho bydliska, som denne dochádzal vlakom do práce a po skončení pracovnej doby odchádzal domov. Vedenie družstva mi prideliло z vozového parku družstva služobné vozidlo Škoda 120 s garážou, ktoré som mohol použiť na každodennú návštevu všetkých prevádzkarní so živočíšnou výrobou. Posledný pracovný deň v týždni, alebo pred dňami pracovného pokoja som mohol použiť vozidlo na cestu domov, kvôli možnosti vybavenia zákroku v naliehavých prípadoch. Cez obedňajšiu prestávku som vychutnával chutné domáce jedlá v jedálni závodnej kuchyne.

Tritisíc hektárov poľnohospodárskej pôdy družstva sa rozprestieralo v dĺžke 28 km a v šírke 10 km v povodí rieky Zberná, ktorá bola súčasne medzištátnou hraničnou riekou. Celé územie družstva patrilo do prvého pásma ochrany štátneho územia, v ktorom som pravidelne vykonávalo predpísané ochranné očkovanie zvierat. Živočíšna výroba v 34. objektoch bola dislokovaná na siedmych farmách a na troch salašoch, z ktorých iba veľkokapacitný kravín (VKK) bol vybavený modernejšou mechanizáciou. Päť objektov bolo mimo prevádzky pre horší technický stav. Nenaplnenie objemu plánu výroby sa odrazilo v nepriaznivých ekonomických ukazovateľoch. Objemové krmivá pre zvieratá boli zabezpečené z domácich zdrojov, jadrové krmivá z nákupu krmných zmesí z výroby Poľnohospodárskeho nákupného a zásobovacieho závodu (PNZZ).

Počas denných návštev fariem som vykonával všetky veterinárne zákroky mimo profylaxie, ktorá patrila do kompetencie štátneho zverolekára. Aj na novom pracovisku som dokladoval činnosť v zjednodušenej forme ako štátni obvodní zverolekári. Na každej farme som založil záznamník o zákrokoch, ku ktorým mali prístup kontrolné orgány. Vyhotovil som ich dvojmo. Kópiu som použil ako prílohu ku záznamu o svojej mesačnej činnosti, ktorý som prekladal účtovníčke spolu so záznamom o prevádzke služobného vozidla a o pohybe liečiv. Vďaka tomuto

návyku precíznosti a iniciatíve som sa vyhol mnohým nepríjemnostiam aj u nového zamestnávateľa.

Riaditeľ OVZ nezasahoval do mojej „polo-ilegálnej“ odbornej činnosti, pre ktorú ma oprávňoval iba môj diplom doktora veterinárnej medicíny. Avšak kolega Trvalec, ktorý po mne prebral funkciu vedúceho VS, opakovane podnikal kroky, aby mi zakázali vykonávať veterinárnu kuratívnu činnosť. Po nežnej revolúcii členovia hnutia – Verejnosti proti násiliu, na OVZ rozpútali bitku o miesto zosadeného riaditeľa OVZ. Nežná bitka o výhodné miesto sa viedla v znamení vyrovnávania si osobných účtov. Človek je tvor nedokonalý. Rýchlo sa premení na vlka. Doteraz protežovaní zamestnanci rýchlo zabudli na svojho doterajšieho mecenáša, a ponáhľali sa z neho vytrhnúť kúsok mäsa.

Na novom pracovisku som sa pustil do práce s mohutným elánom. Za tri mesiace sa mi podarilo získať cenné poznatky a argumenty. Mohol som ich použiť ako podklad k vypracovaniu návrhu pre rozvoj a modernizáciu výrobnjej technológie. Vyhľadal som predsedu družstva, či má záujem o podrobný rozbor súčasného stavu živočíšnej výroby a o návrh opatrení za účelom možnej intenzifikácie a modernizácie výroby za minimálnych investičných nákladov. Predseda ma dlho spovedal, počúval, prikyvoval, neoponoval a nakoniec vyriekol svoje rozhodnutie. *„Mám o to záujem, vypracuj ten návrh, ale na Vianoce ho chcem mať na stole“.*

Rozmarný osud, ktorý nám pripravuje nepredvídateľné situácie aj teraz mi udelil poučku. Donútil ma revidovať môj omyl, keď som ako mladistvý vševед, poslucháč piateho ročníka, pokladal za zbytočné zaradenie ekonomiky poľnohospodárstva do sylabu prednášok pre budúcich zverolekárov. Život ma donútil zmúdiť a teraz dobrovoľne som spracovával všetky moje odborné návrhy pre dosiahnutie ekonomického efektu. S každým návrhom som ďakoval profesorovi Ing. Baranovi za preddavkovanie dôvery, ktorou ma obdaril pri skúške z ekonomiky poľnohospodárstva.

Niekoľko dní pred štátnicou z ekonomiky poľnohospodárstva som sa zastavil u novopečeného asistenta Fera Rosivala, na katedre zootechniky. Fero bol známy svojou obľubou kanadských žartov na úkor niekoho. Nemal som rád ekonómiu, ten suchopárny predmet. Nenavštevoval som prednášky, ktoré sme mali zaradené do denného rozvrhu ako prvé. Nepoznal som ani prednášateľa. Fero to vedel. U Fera sedel za písacím stolom neznámy pán. Fero ma predstavil. „Pán profesor, predstavujem Vám Štefana Mártona, ktorý k Vám onedlho pôjde na skúšku. Pán profesor mi podával ruku. *„Som Baran a teším sa na stretnutie“.* Keď sme sa už zoznámili, dám Vám brožúru so skrátenou verziou mojich prednášok, ktorá môže byť užitočná pri Vašej bleskovej príprave“. Zo zmiešaných pocitov, ktoré sú sprievodným znakom blížiacej sa mdloby si pamätám len jeden. Chcel som zabiť Fera, ktorý sa s potmehúdskym úškľabkom okolo úst tváril – ja nič ja muzikant. So zmiešanými pocitmi a rozpačito som sa dostavil na skúšku. Poďakoval som sa za brožúrku. *„Tak čo mi povie o dôležitosti ekonomiky pre organizáciu práce v poľnohospodárskom podniku“?*

Začal som popisovať výhody organizácie výroby na ŠM Želiezovce, v bývalom veľkostatku rodiny Eszterházyovej, ktorú som spoznal počas letnej praxe. Výrobu na rozlohe 10 000 ha poľnohospodárskej pôdy zaisťovali z 8 dislokovaných výrobných fariem, ktoré boli spojené úzkokolejnou železnicou. Pán profesor ma

neprerušil a na konci mojej rozpravy prehlásil: „*Zdá sa, že chápete o čo ide a čo sa týka spomínaného hospodárstva, vzbudili ste vo mne zvedavosť a pravdepodobne ho navštívim. Podajte mi svoj index*“.

Od absolvovania štátnice z ekonomiky uplynulo takmer pol storočia. Na prof. Barana som nemohol zabudnúť, lebo pri riešení nedostatkov v živočíšnej výrobe som nemohol obísť ani dopad na ekonomiku výroby.

Vypracovať taký rozsiahly elaborát do toho šibenične krátkého termínu bol náročnou úlohou. Niektoré zmeny vo výrobe vyžadovali iba organizačné úpravy a mohli byť zavedené zo dňa na deň. Na realizáciu náročnejších technických úprav bolo potrebné počítať s dlhším časovým limitom. Podľa naliehavosti a náročnosti na prípravu som vypracoval úlohy na ich realizáciu pre nasledujúce tri roky. Pri návrhu technických úprav objektov som vychádzal z jestvujúcich zdrojov, aby sme sa vyhli čerpaniu finančných prostriedkov z investičného fondu a mohli potrebné práce hradiť z fondu na údržbu pri využití domácich materiálnych, technických a pracovných prostriedkov. Textovú časť som doplnil grafickými náčrtmi a nákresemi o možnom technickom riešení navrhnutých úprav. Deň pred vianočnými sviatkami som položil na stôl predsedovi návrh harmonogramu úloh pre zabezpečenie rozvoja živočíšnej výroby, spracovaný na 39 stranách. Vedenie JRD ho prerokovalo a odsúhlasilo ešte pred Novým rokom. Od začiatku roka sme mohli pristúpiť k realizácii plánu. V prvej etape sa uskutočnili opatrenia: obnovenie prevádzky v niektorých odstavných maštaliach, ktoré nevyžadovali náročnejšie úpravy, špecializácia fariem pre určitý druh a kategóriu zvierat, vytvorenie centrálnej prípravovne objemových krmív pre hovädzí dobytok, organizácia rozvozu a skrmovania upraveného krmiva, vyčlenenie špecialistu krmovinára z riadiacej skupiny živočíšnej výroby, prehodnotenie a úprava teraz zaužívaného spôsobu paušálneho odmeňovania pracovníkov v živočíšnej výrobe s úpravou pohyblivej časti mzdy ošetrovateľov podľa náročnosti na fyzickú prácu, technického vybavenia pracoviska a podľa individuálneho výkonu pracovníka, alebo pracovnej skupiny. Podarilo sa mi presadiť a organizačne zabezpečiť obnovu tradičného spôsobu ošetrovania, sušenia, zberu pokoseného zeleného porastu viacročných krmív a zabezpečiť zásoby z lúčneho porastu tak, aby straty biologickej hodnoty sena boli čo najmenšie.

Efekt splnených opatrení v prvej etape od roku 1989 sa ukázal pri koncoročnej bilancii výsledkov hospodárenia družstva v roku 1990 jednak vo zvýšenom objeme výroby, v lepších ukazovateľoch úžitkovosti, v nižších výrobných nákladoch a v raste tržieb z predaja produktov zo živočíšnej výroby. Oproti predchádzajúcemu roku bilancia hospodárenia živočíšnej výroby vykazovala plusový rozdiel 9 miliónov Kčs.

V ďalších rokoch do realizácie plánu rozvoja sme sa pustili už dvaja po návrate Peťa z vojenskej služby.

Po zavedení organizačných zmien niektorí protekční pracovníci, väčšinou z funkcionárskych rodinných klanov, prišli o finančné a pracovné výhody. Bojkotovali plnenie úloh a robili nátlak na predsedu aby sa vymenil z pod vplyvu tzv. „prindíšov“.

Presadenie organizačných, stavebných, chovateľských zmien vyžadovalo riadnu dávku sebazaprenia, húževnatosti, dokazovania a energie. Spomalilo sa

tempo plnenia harmonogramu prác. Pred uskutočnením zámerov sme stratili mnoho času so zbytočným polemizovaním o obmedzených finančných možnostiach. Pri riešení zo strany vedenia družstva prevládal zaužívaný argument ekonómky, prečo sa niečo nedá uskutočniť bez skúmania akejkoľvek inej možnosti. Najmä hlavný zooteknik družstva Ing. Meliško a hlavná ekonómka Ing. Skúpová boli zásadne proti všetkému. Tento negatívny postoj, ktorý vyviedol z nevdle niektorých mat' o niečo viac starostí, trebárs iba na krátky čas počas realizovania požadovaných úprav. S Pet'om sme chodili snoriť po skrytých skládkach, šopách, skladoch, v hustej burine a vyhľadávali sme možný použiteľný materiál, ktorý už niekoľko rokov ležal nevyužitý. Takto sme odhalili dve mechanizované fixačné kliecky pre veľké zvieratá, ktoré niekedy používal MVDr. Andrej Lucinkiewicz. Z nich jedna sa dala okamžite použiť a z druhej chýbal závesný brušný popruh a elektromotor. Náš úprimný priateľ, skladník Kalino nás upozornil, že redukčný elektromotor navijaka vraj sa výborne hodí ako hnací motor pre mlynček na mäso, preto pred zaradením fixačných kliečok do užívania sme požiadali tieto motorčeky privariť ku kovovej konštrukcii. Pod zastrešeným skladom medzi dvomi sušiarňami kukurice sme objavili dva zabudnuté výkonné elektrické motory a mnoho objemných potrubí, ktoré niekedy nakúpili pre plánovanú výrobu tvarovaných krmív zo zošrotovaných kukuričných šúľkov.

Výborne sa hodili do technologického zariadenia výroby krmných zmesí. Napriek tomu, že v prvých rokoch moje úsilie bolo korunované s úspechom v prospech ekonomiky družstva, v nasledujúcich rokoch vždy ťažšie sa mi podarilo presvedčiť predsedu o výhode navrhovaného opatrenia. Po privatizácii veterinárnej služby, kedy som rozviazal pracovný pomer s družstvom a pracoval som ďalej na základe zmluvy ako súkromný zverolekár, prestali sme byť prindšími ovplyvňujúci predsedu, ale v očiach funkcionárov neprajníkov sme sa stali vydieračmi družstevnej pokladne.

3. Kapitola

Osudové stretnutie

Doki.

V decembri 1989 ma Štefan čakal v prítomnosti mladého muža. „Ty by si ho mal poznať. On ťa vraj pozná. Bude s tebou pracovať ako tvoj asistent“. Mladý mi podával ruku. „Ja som Peter. V roku 1987 som bol prítomný na Vašej inštruktáži z gynekológie v Setichu. Aha, už si spomínam, to ste boli Vy, čo si nedal povedať a vrhol sa do maternice krave holými rukami. Tak teda vitajte v našom kruhu“. „Prosím Vás, nevykajte mi, veď mi môžete byť otcom“. Pre Vás som len ty Peter“. „Tak dobre, vitaj u nás Peťo. Ozaj, bola tam s Tebou taká sympatická budúca kolegyňa, Ines. Čo je s ňou“? „Bude sa vydávať za kolegu, ktorého dobre poznáte“.

Nebola to ani grimasa, len taký slabý záblesk v očiach, z ktorého sa dala vyčítať skrytá myšlienka, ktorá prebehla v Petrovej hlave. Na moje meno sa nepamätá, ale na Ines nezabudol. Keď som počul Peťovo priezvisko, vybavila sa mi v pamäti jeho mama.

Z čias môjho zablúdenia do pedagogickej sféry na PTŠ som zapôsobil na niektorých maturantov, ktorí sa rozhodli pre štúdium na zverolekárskej fakulte. Niekoľkým eminentným žiakom som rád pomohol podľa mojich možností a hlavne mojich známostí k úspešnému prijatiu na štúdium v Košiciach. Pre tlačenicu z rôznych vplyvných strán, každý rok sa dalo ťažšie dostať uchádzača na školu. Existoval aj akýsi „numerus clausus“, do čoho sa sotva zmestili aj tí, čo ho vedeli obísť. Uchádzači o prijatie na štúdium veterinárskeho lekárstva, keď ma vyhľadali so žiadosťou o radu alebo pomoc, vždy prišli osobne, alebo so svojimi rodičmi. V prípade Petra to bolo inak. Navštívila ma iba jeho mama a orodovala o pomoc. Priznám sa, že sa mi nepáčil ani spôsob predostretia žiadosti, z ktorej som mal dojem, že štúdium syna na zverolekárskej fakulte je viac jej srdcovou záležitosťou ako synovou, ktorý ani to nepovažuje za nutné, aby sa predstavil. To však nebolo príčinou odmietnutia priamej pomoci, ale skutočnosť, že už nebolo v mojej moci ovplyvniť prijatie jej syna a nechcel som s vyhýbavou odpoveďou živiť ani iskierku nádeje. Keď sa rozplakala, navrhol som jej prijateľnejšie riešenie, ktoré sa v minulosti už osvedčilo v podobných prípadoch. „Na českom ministerstve národnej obrany pracuje menovec Vášho manžela a rodák z rovnakej dediny, dokonca možno, že patrí do vzdialenejšej rodiny. Má dobré styky s vysokou školou v Brne, ktorá na základe medzištátnej dohody, priberá určitý počet poslucháčov zo Slovenska. Jedinou nevýhodou v prípade prijatia je možno predĺženie štúdia o jeden rok preto, že pred vlastným štúdiom musia študenti absolvovať jazykovú prípravu. Pokúste sa využiť túto alternatívu“.

Pani odišla. Ešte chvíľu som uvažoval, čo to môže byť za človeka, ktorý v takej dôležitej veci sa nechá zastupovať mamičkou. Vedel som, že je jedináčik a mamičkin miláčik a v duchu som si pomyslel, že by som ho nechcel mať vo svojom pracovnom teame. Tá prejavená ochota a aktivita pred rokmi pri inštruktáži študentov bola iba krátkou epizódou, z ktorej som nemohol vytvoriť konkrétny názor o Petrovi. O to s väčšou radosťou som si priznal svoj unáhlený názor už po prvých dňoch našej spoločnej práci.

Príchodom Petra sa zvýšil počet pracovníkov na štyri, ktorí v obvode Zakalos zabezpečovali veterinárnu starostlivosť. Prakticky ani jeden nevykonával kompletnú zverolekársku činnosť. Zamestnanci štátnej veterinárnej služby Dr. Nemec a veterinárny technik Števo Bahna, vykonávali preventívne a profylaktické veterinárne úkony v celom rozsahu vo veterinárnom obvode. Ja som s Petrom riadil chod živočíšnej výroby a mimo profylaxie sme vykonávali všetky veterinárne úkony len u zvierat JRD.

Cestou od predsedu k nášmu budúceму pracovisku sa mi obnovil v pamäti priebeh gynekologického dňa v Setichu. Slnko už vyšlo za horizont a jeho zlaté lúče ožiarili malebnú dolinu na úpätí vrchoviny Berženu. Po zdolaní krátkych, ale prudkých serpentín, pribrzdil som vozidlo, aby som sa aspoň na chvíľu mohol kochať v nádhernej jesennej scenérii a v panoráme z najvyššieho bodu cesty, po ktorej som sa uberal vykonať gynekologický deň. Cesta sa mierne zvažovala do dediny v údolí povodia rieky Zberná. Do snehobieleho oblaku rannej hmly nad dedinou sa zavrtával modravý dym z komínov. Vytvorili obraz, akoby biely oblak spočíval na dymových pilieroch. Nad oblakom žiarili v rannom svetle už zasnežené, zaoblené končiare Berženu. Ďakoval som Všemohúcemu, že s touto nádhernou prírodnou scenériou prispel k mojej lepšej nálade, aby som ľahšie zdolal náročnú prácu, ktorá ma onedlho čaká na mliečnej farme kráv, kde už pred rokmi zaviedli kontrolu úžitkovosti dojníc, čo som teraz rozšíril o riadenú reprodukciu. V osemdesiatych rokoch sa priostriili požiadavky na obvodných štátnych veterinárnych lekárov. V zmysle príkazu ŠVS mali sa aktívnejšie zapájať do riadenia živočíšnej výroby v poľnohospodárskych podnikoch so spoluúčasťou zodpovednosti za výsledky vo výrobe s príslušnými funkcionármi podniku. Túto úlohu mali splniť zverolekári prostredníctvom zabezpečovania tzv. „komplexnej veterinárnej prevencie“.

V čase zapojenia obvodných zverolekárov do intenzifikačného programu som pracoval s plným úväzkom ako vedúci veterinárneho strediska a súčasne aj ako obvodný zverolekár. V roku 1987 riaditeľ OVZ ma poveril úlohou vyriešiť problém v reprodukcii kráv na farme Setich, pretože vedenie JRD Zakalos, ale hlavne vedúci farmy, zootechnik pán Blažej, neboli spokojní s prácou obvodného zverolekára Dr. Nemca. Časté sťažnosti predsedu JRD, jeho osobný priateľ, náš riaditeľ, vyriešil so súhlasom riaditeľa ŠVS sťažnosť predsedu dohodou o dodatkovej zmluve o zabezpečení veterinárnej gynekológie nad rámec bežne zaužívanej hospodárskej zmluvy o paušálnej úhrade platieb za zabezpečenie veterinárnej starostlivosti. Túto úlohu nad úväzok som mal vykonávať za minimálny honorár, zohľadnený v pohyblivej časti mojej mzdy. Takéto riešenie bolo v súlade s internými pokynmi ŠVS, ktorými podporovala hlbšie zasahovanie veterinárnej služby do výroby a dokazovala primárnu odbornú spôsobilosť veterinárnych lekárov aj v otázkach reprodukcie a plemenitby.

Odstavil som auto pred sociálnou budovou farmy. Ako vždy, aj teraz ma privítala oddaná a spoľahlivá strážkyňa farmy, teta Rozália. V sociálnej budove som sa prezliekol do pracovných šiat. Z presvedčenia, že človek je najčastejším vektorom nákazliviny, zvykol som si na kompletnú výmenu pracovného odevu a obuvi na každej farme. Nepovažoval som za dostatočné vymeniť iba plášť a prezuvky, lebo intervenujúci pracovník sa dostane do priameho kontaktu so zvieratom a s jeho

výplaškami aj inými časťami odevu. I keď som chápal, uznával význam a vyžadoval výmenu šatstva a obuvi z preventívnych dôvodov, predsa som nadával pri každom prezliekaní sa. V posledných rokoch som navštevoval denne 12 oddelených fariem. To znamenalo minimálne 24 krát denne vymeniť odev a obuv. K týmto číslam však je nutné pripojiť poznámku – prezliekať sa, ale za akých podmienok. Nie všade vychádzalo v ústrety zverolekárom vedenie podniku alebo farmy.

Teta Rozália uchopila už napred pripravený lavór, mydlo a uteráky, ja som zasa gynekologickú brašnu. Nezladený, dvojčlenný, komicky pracovný team sa vydal na cestu smerom ku trom kravínom. Komika dvojice spočívala v zásadných rozdieloch jeho členov. Teta Rozália už mala za sebou sedemdesiate narodeniny, ja som ešte nedosiahol dôchodkový vek. Rozália nízkej postavy bola oblečená do bežných civilných šiat dedinských žien a ja, vysoký a plecnatý muž, od krku po pätu, zabalený do ochranného odevu z PVC. Podobal som sa na gladiátora modernej doby, zabaleného do igelitu. Niečo na tej analógii je reálne. Gladiátora chránilo kožené a kovové brnenie pred zbraňami útočníka a pred tesákmi hladných divokých šeliem. Mňa chránil obal z PVC pred rôznymi produktmi brušných orgánov krotkých, ale nakrmených domácich zvierat. Teta Rozália, v snahe prispôbiť sa k mojim dlhým krokom, musela rýchlo cupitať pri mne dvojnásobným počtom krokov.

V kravíne som prestrel čistú plienku na hrubo opracovaný manipulačný stôl domácej výroby, ktorý bežne slúžil v mliečnici na odkladanie vrchnákov kanví. Rozložil som na ňom potrebné rekvizity. Neskôršie som už nosil so sebou hygienickejší, skladací, kempingový stolík s umakartovou tabuľou. Po kontrole záznamov v mojej prvej evidencii a na kartotékach plemenníc, zostavil som konkrétny pracovný program gynekologického dňa. Problémy, za ktoré som sa ocitol v tomto služobnom zadelení, spočívali vo vysokom percente prechodnej jalovosti kráv. Príčiny nepriaznivého stavu v reprodukcii sa dali zhrnúť do troch skupín. Do prvej skupiny som zaradil plemennice s ochorením rodidiel po pôrode. Do druhej skupiny jalové plemennice pre hormonálne poruchy. Tieto nedostatky sa dali riešiť na mieste a za asistencie tety Rozálie, ktorá ochotne a dôkladne podržala chvost kravy, kým ja som sa rukou zavrtával vždy hlbšie do kravských rodidiel v snahe stanoviť diagnózu, alebo vykonať liečebný zákrok. Do tretej skupiny patrili prechodne jalové plemennice pre rôzne chovateľské nedostatky, bez chorobných zmien na rodidlách.

Ošetrojúci personál sa delil na kŕmičov a dojičov. Ich pracovná doba sa delila na rannú a večernú. Pracovná doba štátneho zverolekára sa začínala vtedy, keď sa skončila ranná ošetrovateľov. Končila sa vtedy, keď sa začala pre ošetrovateľov večerná. Pre tento rozdiel vznikla situácia, že ošetrojúci personál a zootechnik sa zúčastnili zriedkavo gynekologického dňa. V čase ranného a večerného ošetrovania a dojenia kráv nemohli asistovať zverolekárovi. Po skončení svojich bežných pracovných povinností pracovali neochotne bez príplatku za nadčasové hodiny. Ošetrovatelia boli prakticky prítomní iba pri komplikovaných pôdoch a pri hromadných akciách, ktoré sa podľa možností vykonávali počas ich pracovnej doby. Teta Rozália bola jediná, na ktorú sa dalo spoľahnúť.

Sotva som dokončil prípravné úkony, keď sa nečakane objavil zootechnik Blažej, so skupinou troch mladých kolegov a niekoľko študentov UVLF, vedenou inšpektorom OVZ Dr. Tobiašom. Ohúrený som si vypočul tlmočený odkaz:

„Riaditeľ ti odkazuje, že máš týchto troch kolegov naučiť všetko, čo sa týka gynekológie a s budúcnými kolegami vykonať praktické cvičenie z veterinárnej gynekológie“. Riaditeľ ma v minulosti už viac krát potešil podobným odkazom, takže ma to ani neprekvapilo, skôr šokovalo.

„Prečo ja, keď v inšpekčnej skupine na OVZ je kolega vo funkcii okresného gynekológa“? „Ten je ešte mladý a má za sebou len málo rokov praxe“.

Cítil som sa trápne. Mám naučiť kolegov, obvodných zverolekárov, a k tomu ešte v prítomnosti študentov? Považoval som to za netaktné rozhodnutie. Bezradne som prezeral slušne oblečenú skupinu, obutú do premokavej športovej obuvi, ktorá svojim oblečením nijak nezapadla do prostredia, nasýteného výparmi čpavku a pachom kyslej siláže. *„Čo mám s vami robiť? Ved' takto ustrojení už aj stáť na chodbe je nebezpečné a nie v tesnej blízkosti u zadku kravy“.* Prijali to s úsmevom. Niektorí z nich s rozpaženými ramenami naznačili, čo sa dá robiť a navrhli riešenie dilemy svojším spôsobom. *„Preberme to mimo maštale a iba v teoretickej rovine“.* Vznikla čulá debata medzi skupinou tých, ktorí museli a chceli a tých, ktorým bolo ľahostajné, čo sa bude diať. Nakoniec teta Rozália rozťala gordický uzol. *„V sklade pre ošetrovateľov sa nájdú pohotovostné gumené čizmy a plášte pre cudzích návštevníkov. Aj náhradné zástery pre dojičov. A ja mám kľúč od skladu“.*

Kolegovia mali prednosť. Okrem nich sa ušla výbava aj trom dobrovoľníkom zo skupiny študentov. Postupne sa v nich vystriedajú všetci. Tým sa vyriešil problém, ktorý bol len banálny, oproti praktickému vyšetreniu a sprostredkovaniu „rukolapnej“ diagnostiky. Predpokladal som, že moji kolegovia a poslucháči posledného ročníka už absolvovali teoretickú prípravu, tak že odborné pojmy im budú známe, ale pravdepodobne tá minimálna prax, získaná na praktických cvičeniach na fakulte, nebude stačiť pre diferenciálnu diagnostiku jalovosti v daných terénnych podmienkach. Žiadať odo mňa, aby som naučil niekoho riešiť sterilitu v stáde 260 kráv jednorazovým zásahom za 2-3 hodiny, môže iba laik, alebo veterinárny lekár, ktorý to v praxi nikdy nerobil. Aj riaditeľ OVZ už krátko po nástupe do služby zastával funkciu okresného zverolekára. Do roku 1954, v dobe zakladania roľníckych družstiev, do náplne veterinárnej gynekológie kráv patrili okrem pôrodov len ochorenia rodidiel po pôrode. Riešenie ojedinelých prípadov jalovosti v súkromných chovoch nebolo dostačujúce pre získanie skúsenosti. Štátne majetky a družstvá zápasili s hromadným výskytom tuberkulózy kráv a vyradenie kráv z chovu bolo obmedzené. Jalovosť, ako dôvod k vyradeniu z chovu, bola viac vítaná, lebo umožnila ľahšie sa zbaviť nakazenej kravy tuberkulózou a plniť plán dodávky jatočných zvierat.

Predo mnou stála deväť členná skupina a čakala na vyriešenie nenormálnej situácie. Prvé, čo som si uvedomil bolo, že pre mňa tento gynekologický deň je stratený. Na stole ležali potrebné veterinárne nástroje a farmaceutické výrobky, aj pripravený pôvodný denný program gynekologických úkonov. Oboznámil som prítomných, že podľa stanovenej diagnózy, u koľkých plemenníc treba vykonať vyšetrenie pre jalovosť a liečebný zákrok, koľko ošetrení maternice po pôrode a výplachov. Predstavil som im nástroje podľa nomenklatúry tradičného katalógu veterinárnych nástrojov ešte z roku 1948, čím som vyvolal jemný úsmev na tvárach mladých, ktorí túto 40 ročnú samozrejmosť, už v roku 1987, posudzovali

ako prejav konzervatívneho puntičkárstva. Ešte v roku 1948 boli nástroje evidované na inventúrnych dokladoch podľa katalógu, v ktorom boli pomenované podľa vynálezcu a určenia, ako napr. pôrodný hák, katéter, alebo kliešte Oster-tagov, Harmsov, Freybergerov, Hauptnerov. Po vzniku samostatnej rozpočtovej ŠVS odborní špecialisti a ekonómovia ŠVS a KVZ častejšie vykonávali kontrolu na VS. Podľa pokynov nadriadeného orgánu, musel som zmeniť na evidenčných dokladoch označenie nástroja. Pôvodné názvy nahradiť a jednoduchým pomenovaním nástrojov podľa ich použiteľnosti a rozmerov, ako napr. očný hák ostrý, alebo tupý, malý, alebo veľký, dlhý, alebo krátky a pod. Rastom počtu administratívnych pracovníkov na rôznych stupňoch ŠVS, hlavne na úsekoch ekonomického oddelenia a skladovania zásob, pokračovalo aj naďalej premenovanie nástrojov, aj ich nesprávne zaradenie, v ktorom sa prihliadalo viac na ich tvar a cenu. Preto ma neprekvapilo, že prítomní na inštruktáži v roku 1988 nerozoznali katéter Albrechtsena od katétra Götzeho, alebo Coederlunda, striekačku Pravasa od striekačky Lorensa, pôrodné nástroje Bölscházyho, Günthera, alebo Beckera.

Z denného programu som vybral niekoľko kráv pre diagnostiku rannej gravidity, pre vyšetrenie príčiny jalovosti a pre ošetrenie kráv po zadržaní plodových obalov. Kravy som už v predstihu vyšetril, aby som mohol poradiť, ako sa dopracovať k nálezu. Dostal som sa do pasce. Bolo to dávno, keď som na praktickom cvičení vo vyšetrovni fakultnej pôrodnici, alebo na školskom hospodárstve, pod dozorom asistentov, vykonával zákroky v bielom plášti, obutý v gumených čižmách, vystrojený gumenou zásterou a dlhými veterinárnymi gumenými rukavicami. Vtedy išlo najmä o získanie dobrého dojmu a o získanie najlepšej zápočtovej klasifikácie. Vtedy som ešte nevedel, že v praxi to bude úplne inak. Až v roku 1955, po nástupe na veterinárny obvod, v ktorom v 10 obciach a v 12 poľnohospodárskych podnikoch JRD a ŠM som zabezpečoval veterinárnu starostlivosť, musel som sa zmieriť so smutnou skutočnosťou a prispôbiť sa drsnejším podmienkam. V hrubých gumených rukavicách som nedokázal dosiahnuť pozitívny výsledok pri hromadných gynekologických zákrokoch, alebo pri vybavovaní ťažkých pôrodov u kráv. Pri gynekologických zákrokoch úspech zákroku závisí na citlivosti prstov vykonávateľa a pri pôdoch aj na sile stisku ruky pôrodníka. Rukavice mi vo výkone potrebných úkonov viac prekážali ako pomáhali a tak som ich ani nepoužíval. Pokračoval som v tradíciách predvojnových kolegov a pracoval som so silne namydlenými holými rukami. Zvyk je železná košeľ a preto ani po vylepšení výbavy rukavicami PVC, už som sa nenaučil vyšetriť pohlavné orgány, manuálne odstrániť zadržané plodové obaly, alebo vybaviť komplikovaný pôrod v rukavicách.

S radosťou som privítal nové ochranné prostriedky na pokožku vo forme masťi, gélov, roztokov. Považoval som za pokrok, že som už používal tenké dlhé rukavice PVC pri vyšetrení kráv na teľnosť a pri výplachu. Teraz, keď moja inštruktáž mala mať aj výchovné poslanie, musel som porušiť môj tradičný návyk. Hneď na začiatku inštruktáže som zdôraznil dôležitosť osobnej ochrany pred nákazami, aby nezabudli na častý výskyt bakteriálnych infekcií kože odhalených ramien, alebo že sa môžu nakaziť brucelózou. Aby pozornejšie sledovali moje slová, rozprával som o vlastných skúsenostiach, ako dlho trvalo, kým som získal akúsi nedokonalú

odolnosť proti infekciám kože ramien pri odbere plodových obalov holými rukami, alebo ako sme sa traja kolegovia z kolektívu veterinárneho strediska nakazili brucelózou pri odbere plodových obalov, alebo pri pôrodoch u nakazených zvierat. Skupina obsadila centrálnu chodbu tradičného kravína s dlhým ležiskom. Ležiace a prežívajúce kravy boli našou prítomnosťou vyrušené a postupne vstávali a kalili. Nič netušiacich poslucháčov som upozornil, že vo výžive kráv len nedávno prešli na skrmovanie odrezkov cukrovej repy, a je nutné, aby osoby, stojace na chodbe medzi kravami, starostlivo zväžil kde sa postavia, aby boli z oboch strán chránené od zadkov kráv.

„*Sledujte chvosty zvierat a keď zbadáte, že krava si ho nadvihuje, treba počítať s vystrelením riedkych výkalov, ale aj s následkami pri zásahu*“. Zo skúsenosti externého učiteľa na PTS a zo školenia družstevníkov na tzv. družstevnej škole práce v päťdesiatych rokoch som vedel, že príklady z praktického života padnú na úrodnú pôdu viac, ako prednes akejkoľvek vzácnej teórie. Preto som varovanie ešte spestril aj príhodami z mojich študentských čias a z vlastnej praxe.

Bola sezóna zberu cukrovej repy. S asistentom na katedre interné II. MVDr. Vrzgulom sme boli na praktickom cvičení v družobnom hospodárstve JRD. Početnejšia skupina ľudí, pohybujúca sa po chodbe maštale, vyrušila prežívajúce ležiace kravy. Postupne vstávali a súčasne aj vyprázdňovali obsah konečníka. Tento fyziologický akt sa menil na nebezpečné ohrozovanie prítomných, ktorí dychtiac po vede sa sústredili na prednášku pána asistenta a zabudli sledovať zadky kráv. Nešlo o ich anatomickejšiu stavbu, ale pre nahromadené plyny v zažívacom trakte vplyvom kvasenia cukrovej repy sa proti sebe orientované zadky kráv premenili na vystreľovaciu rampu riedko kašovitej, smradľavej hmoty. Zrazu sa objavil pán dekan MVDr. Gdovin. Boli zahĺbení do vážneho rozhovoru natoľko, že si neuvedomili zákernosť prostredia. Zbadal som kravu, ktorá sa pripravovala odpáliť nálož do priestoru, v centre ktorého stál chrbtom obrátený pán dekan. V snahe ho varovať som zavolať na pána dekana. Stačil som iba zakričať „*pozor pán profesor*“, ale krava bola rýchlejšia. Pán dekan sa na zavolanie otočil a v tom to kúpil naplno. Ten plný zásah ho vyviedol z rovnováhy a z objektívneho úsudku. Spoza okuliarov na mňa hľadeli hnevom iskriace oči. Zneuctenie od kravy pán dekan pripísal na účet môjho zavolania. Vraj keby som nebol zavolať, tak by sa nebol otočil a určite by sa bol ubránil. Moja osoba sa mu zaryla hlboko do pamäti a viem, že som nikdy nezískal jeho sympatie. Aj sám som zažil podobnú pohromu, kedy vystrelená hustá kaša z konečníka kravy zasiahla naplno moje rameno a pootvorenú brašnu plnú liekov a nástrojov, a navyše, po celej dĺžke ramena vtekala do brašne.

Príbehy zabrali. V povznesenej nálade sme pristúpili k tej ťažšej fáze praktického cvičenia. Vyšetrenie vaječníkov patrí medzi tie veterinárne medicínske úkony, ktoré sa nedajú teoreticky naučiť a správne zistiť zmeny bez praxe. Pre taký úkon platí poučka v plnej miere, že *repetitio est mater studiorum*. A veru „*do matere*“, je k tomu potrebné ani nie málo *repetície*. Druhou podmienkou je úprimnosť a sebareflexia vyšetrovateľa. Aby si nenamýšľal, ale priznal sa, že hmatá, hmatá, ale nevie čo cíti. Pre demonštráciu som vybral tri kravy s hmatateľnými zmenami na pohlavných orgánoch. Prezradil som im zistený nález, aby vedeli, čo majú nahmatať a nechal som, aby sa všetci vystriedali vo vyšetrení a popísali zistený stav. Na koniec inštruktáže som nechal vyčistiť

nevyprázdnenú maternicu po pôrode. Zverenci jedno po druhom opakovali vyšetrenia. A až na dvoch, všetko nahmatali, všetko cítili, všetko rozoznali bez problémov. Vedel som, že tí sú mimo obrazu. Iba sympatická budúca kolegyňa a jeden zo skupiny chlapcov sa priznali, že síce nahmatali čosi, ale nie sú si istí, že to bolo ono, čo nahmatať mali. Venoval som im viac pozornosti. Slovné som im viedol ruku vždy hlbšie až k vaječníkom, kým nepotvrdili, že nahmatali, čo nahmatať mali. Toho poslucháča všetko zaujímalo, stále sa na niečo vypytoval a pristupoval ku všetkému veľmi pohotovo. Z preventívnych príčin som nedovolil, aby sa všetci vystriedali pri odbere zadržaných plodových obalov. Až na toho agilného, ostatní prijali toto opatrenie s nadšením. Jedine on zo všetkých síl si vymohol povolenie, aby mohol skúsiť odlúpiť blany z klkov maternice. Dal si poradiť a postupoval veľmi šikovne. Vznikla medzi nami vzájomná sympatia. Vtedy z nás netušil ani jeden, že po tejto premiére budeme spolupracovať takmer štvrt' storočie. Ten pohotový poslucháč bol Peter.

doc. MVDr Tomáš Gdovin (prvý zľava) na cvičení s poslucháčmi (foto. UVLF Košice)

MVDr. Peter Borka(Peťo) v ambulancii PET-VET, 2017

Peťo.

Vyrástol som ako jedináčik na dedine, v rodinnom dome s veľkou záhradou. Jedináčik zvyčajne sa teší mimoriadnej rodičovskej starostlivosti, čo v mojom prípade sa mi dostalo hlavne od svojej matky a starkej. Na konci našej záhrady, cez úzke pásmo lužného lesa, som sa dostal k rieke. Tá divoká príroda ma vždy silnejšie priťahovala, čo znásobilo starostlivosť pestúnok o zvedavého chlapčeka. Čím viac sa báli o moje zdravie, tým hlbšie som prenikal do divočiny. Tam všetko bolo tak živé, tak krásne, tak záhadne, tak nové. Predmetom mojej zvedavosti boli rovnako rastliny a všetky druhy suchozemských a vodných živočíchov. V predškolskom veku, aj počas žiackych rokov na obecnej základnej škole a na gymnáziu, neprestal som chodiť na objaviteľské cesty do okolitých lesov. Stredobodom mojej záľuby sa stali vtáky. Netvrdím, že som poznal všetko vtáctvo v našom okolí, ale určite ušlo mojej pozornosti len veľmi málo druhov. Rozoznal som ich podľa peria, hlasu, pohybu, letu, vajec, hniezdenia a prevažnú väčšinu som vedel pomenovať aj latinskými názvami.

Bol som takým priemerným chlapcom. Trošku rebelom, ktorého viac priťahovali nevinné zakázané veci ako povolené. Čo sa týka školských domácich úloh, bol som trošku neposlušným lajdákom. Nechcel som vyniknúť, ale ani zaostávať. Bol som skromný, aj trošku ctižiadostivý. Rád som dokazoval, že som schopný niečo lepšie urobiť ako iní. Najviac som však dokazoval sebe.

Intenzívnym športovaním a turistikou som prekonal môj existujúci zdravotný hendikep.

Napriek mojej afinite k ornitológii som nemal jasnú predstavu o voľbe budúceho povolania. Otec bol absolventom strojárenskej priemyslovky a v duchu si pestoval nádej, že raz nastúpim na jeho miesto. Neviem, čo si predstavovala matka o mojej budúcnosti, ktorá pracovala ako vedúca obecného poštového úradu. Rád som jej vypomáhal pri triedení a doručovaní zásielok. Ale tu sa skončil môj záujem o poštárstvo. Na prítomnosť zvierat som si zvykol v mojej bezprostrednej blízkosti. Otec choval králiky, matka milovala psov a mačky, starká sa starala o prasatá a o hrabavú a vodnú hydinu. Na blízkych pasienkoch sa pásli stáda dobytky a oviec JRD. U gazdu, ku ktorému som chodieval pre mlieko, skúsil som aj podojiť kravu. Okrem týchto chabých náznakov sa neprejavili iné, ktoré by boli naznačili moju orientáciu ku zverolekárskemu povolaniu.

Po úspešnej skúške dospelosti, kedy človek je viac bezradný ako dospelý, stál som na chodbe gymnázia, držiac v ruke potvrdenie o mojej dospelosti. Uvažoval som, čo s ním a kam s ním, lebo v tom čase ešte neexistovala samostatná katedra odboru ornitológie. Pristúpil ku mne môj bývalý triedny učiteľ a vypočul moju dilemu. „*Vyber si štúdium za zverolekára, veď tam sa zaoberajú aj vtáctvom*“. Neviem, či presadiť ideu dostať ma na zverolekársku fakultu za každú cenu sa zrodila spontánne v matkinej mysli, alebo na základe návrhu profesora, ktorý sa k nej dostal neznámo ako. Dozvedel som sa o tom vtedy, keď sa u nás doma objavil MVDr. Pišta Krajčíř, ktorý mi dával inštrukcie, ako podať prihlášku na štúdium na Vysokú školu veterinárnu v Brne.

Na VŠV v Brne ma prijali do nultého ročníka, v ktorom som vykonával počas absolvovania jazykovej prípravy z češtiny a z latinčiny technické pomocné práce. V internáte som získal mnoho dobrých priateľov, partnerov ku štúdiu, ale aj k zábavám a k športu. Holdoval som futbalu a lyžovaniu a bol som kapitánom dievčenského basketbalového tímu. Ornitológiu som na čas vymenil za ichtyológiu. Ako demonštrátor na katedre patológie rýb som pracoval na vedeckom výskume profesora MVDr. Ludviga o pôsobení rôznej teploty vody na organizmus rýb. Vďaka mojej zvedavej, ochotnej a komunikatívnej povahe, vedúci katedier ma často poverili vykonávaním rôznych pomocných prác, čomu vďačím, že do odchodu z univerzity som získal mnoho známych a priateľov, s ktorými som sa neskoršie vždy rád stretával príležitostne.

V lete 1988 ako vysokoškolák som sa prihlásil na prax na OVZ Hradná. Riaditeľ OVZ ma poslal za vedúcim veterinárneho strediska Dr. Mártonom. Práve odchádzal na dovolenku a preto ma poslal asistovať obvodnému zverolekárovi Dr. Bombolcovi. Druhé stretnutie s dr. Mártonom bolo teda veľmi krátke. Dr. Bombolec sa potešil, že bude mať pomocníka pri odbere krvných vzoriek. V tom čase na odber krvných vzoriek sklenené skúmavky sa nahrádzali s PVC trubičkami so zatavenou ihlou, tzv. „haemoskami“. Tento nový spôsob odboru z chvostovej vény bol po každej stránke hygienickejší, bezpečnejší, a hlavne rýchlejší. Doteraz hromadný odber vykonávali takmer výlučne veterinárni technici z krčnej vény. Na skrini, v príručnom sklade JRD, ležali pripravené balíky haemosiek. Dr. Bombolec prichystal vysterilizované injekčné ihly a začal číslovať nálepky na skúmavkách. „*Načo to robíte pán doktor? My sme na fakulte na cvičkách už odoberali krv od*

dobytka do haemosiek, a na ne môžeme fixkou priamo napísať aj čísla“. „Ja som ešte haemosky nepoužíval, ale ak sa ti viac pozdávajú, tak si ich zober. Ja si dám zatiaľ partičku mariášu“.

Zobral som haemosky a so zootechnikom Marečkom som sa odobral k maštaliam. Tam nás už netrpezlivo čakali štyria ošetrovatelia. Šomrali a nadávali. V takom čase už zvykli doma raňajkovať. „Pán Mareček, pošlite ich domov. Stačí, keď okrem Vás zostane tu jeden“. Nechápavo sa na mňa pozrel. „To nemyslíte vážne. Videli ste už býka? Ako chcete, to je Vaša vec“. Aj rebelujúci chlapi prestali šomrať. Zabudli na raňajky. Predsa nevynechajú takú atrakciu, keď býk naberie na rohy namyslenú doktorskú plantu. Začal som odoberať krvné vzorky. Jednou rukou som nadvihol chvost, druhou som napichol ihlu stlačenej haemosky, ktorá ako sa narovnávala nasávala krv z vény. Pri prvom prípade bolo ticho. Pri druhom sa ozvalo hromadné - Hú - ha, no toto, pri treťom výkriky hurá a chvost štvrtého býka a ďalších, už nadvihovali ochotní pomocníci. Mareček odbehol do kancelárie, aby privolal divákov. Kým kartári dohrali rozbehnuté kolo mariášu, už nebolo sa na čo dívať.

Dr. Bombolec sa snažil zatajiť, že sa cíti byť zahanbený. Pracovníci JRD ešte tri dni pretriasali ten neuveriteľný zákrok. Správa o mojom debute sa dostala dr. Mártonovi po jeho návrate z dovolenky.

V lete 1989 ma promovali za doktora veterinárskej medicíny. Ihneď po skončení štúdií som požiadal o zamestnanie na OVZ Hradná. Riaditeľ Dr. Kožuch ma prijal na skúšobnú dobu. Po mesiaci povolávací rozkaz na ročnú základnú vojenskú službu prerušil zácvikové obdobie u obvodných zverolekárov. Armáda ma prekvapila. Počas mojich štúdií na vysokej škole sa o mňa nezaujímal, ale hlavne preto, že pre nevyhovujúci zdravotný stav som nebol nikdy odvedený. Teraz ma povolali na vojenskú službu. Bez vojenskej prísahy som bránil vlast' a svetový mier na východnej strane železnej opony v Grabštejne, u výcvikového útvaru psovodov a služobných psov. V bojovej technike som sa nezdokonalil, ale získal som pre budúcu prax vzácne praktické poznatky o chorobách a liečení psov, o ich povahe a o reakciách na rôzne podnety. Náš priamy nadriadený major sa už chystal do dôchodku. Nechával nás samostatne ordinovať v dobre vybavenej ošetrovni, ktorá zodpovedala úrovni nemocnice pre zvieratá. Dali mi možnosť rozhodnúť sa o návrhu, aby som po skončení prezenčnej služby podpísal vstup do armády a nastúpil na majorove miesto vo funkcii veliteľa nemocnice. Napriek tomu, že som uznal výhody spojené s ponukou, rozhodol som sa pre civil.

Po navrátení do civilného života som sa znova prihlásil do služby na OVZ Hradná. Bol som rozhodnutý dostať sa do kolektívu Dr. Mártona vo Veterinárnom stredisku v Palánku. Sklamaný som musel konštatovať, že od septembra 1989 Dr. Márton zmenil zamestnávateľa a toho času je zamestnaný na JRD Zakalos. Po Nežnej revolúcii došlo ku zmene aj na riaditeľskom poste OVZ. Nový riaditeľ Dr. Lišajník mi dal na vybratie. Buď príjem miesto v hygienickej službe, alebo sa zrieknem zamestnania na OVZ. Nikdy som nemal afinitu k administratívne zamestnaniu v našej profesii v hygiene potravín, ktorá vždy výraznejšie sa vzdŕaľovala od pravej všeobecnej zverolekárskej činnosti, ktorá ma od prvého dotyku so zverolekárskou praxou priťahovala vždy silnejšie. Pri riešení novej situácie počas bezsenných nocí som sa v duchu častejšie vracal k tomu praktickému

minimu počas zácviu u dr. Mártona a u dr. Bombolca. Po dlhom uvažovaní som začal koketovať s myšlienkou, že požiadam o zamestnanie v JRD Zakalos. Predseda JRD bol otcovým dlžníkom za akési služby a podľa platného zvyku, že ruka ruku umýva, predseda mu sľúbil moje prijatie do zamestnania ako krmovinára. Predseda JRD Ing. Medveď ma predstavil Dr. Mártonovi. Nechal nás o samote. Stáli sme proti sebe. Doktor ma skúmavo premeriaval. Očividne si listoval vo svojej pamäti, kde ma má zaradiť. Pomohol som mu trafiť do prostriedku terča. „*My sme sa už stretli dva krát. Prvý krát pred dvomi rokmi v Setichu, kde som bol v tej skupine, ktorú k Vám poslali na inštruktáž z gynekológie a druhý krát u Vás na VS, keď ste ma pridelili Dr. Bombolcovi na prax*“. Úsmev, ktorý sa objavil na jeho tvári prezradil, že sa na mňa pamätá. „*Viem, to si bol ty, ktorý sa tak vrhol do kravy. Tak vitaj u nás, tu tých kráv budeš mať toľko, že sa im budeš radšej vyhýbať. Neviem, či sa ku krávam dostanem tak blízko, lebo ma prijali ako krmovinára. S tým si nelám hlavu, veď aj ja figurujem v evidencii zamestnancov ako vedecký poradca. Budeme spolu dávať dokopy, čo pred nami druhí rozbili a to bude pre nás oboch roboty až-až. Pod', ukážem ti čo ťa čaká a zoznámim ťa aj s našim kráľovstvom a s pracoviskami*“.

Na parkovisku, pred administratívnou budovou JRD, stál osobný voz Škoda 120 L. Na miesto zadných sedadiel boli v ňom brašne, prenosná chladnička a dve zeleninové prepravky, naplnené liekmi. „*To je naše služobné auto, prispôbené na pojazdnu ambulanciu. Zásadne sa pridrižiam zvyku, „Omnia mea mecum porto*“. Garážujem ho v garáži č.2. Budeme dochádzať vlakom, pred siedmou hodinou a odchádzať o šiestnastej hodine. Dostanem cestovný príkaz vždy na jeden mesiac, na vykonanie ciest v pracovnej dobe neobmedzene v priestore všetkých fariem družstva. Na cesty mimo okres musím vyžiadať jednorazovku. Všetky cesty zaznamenávam do Výkazu dennej premávky, vrátane spotreby pohonných hmôt, ktoré beriem z čerpadla na mechanizačnom stredisku družstva. Pravidelnú údržbu, alebo opravy zabezpečuje mechanizačná dielňa družstva. Výkaz o premávke odovzdávam raz mesačne účtovníčke, pani Eve Zabalovej. Pred rokom mi pridelili toto vozidlo, ktoré používali zootechnici družstva. Podľa toho aj vypadalo. Záujemcov o vozenie bolo mnoho, ale na kontrolu oleja a na bežnú údržbu nikto. Jednoducho medzi babičkami sa stratilo dieťa a ako sa hovorí, z cudzieho krv netečie. Po prevzatí som doma vyškríbal z kabíny za dve lopaty blata, ktoré bolo prilepené o podlahu. No a z čaše olejového filtra som musel nožom vyškrabať nalepené bahno. Odvtedy si bežnú údržbu robím sám. Do dielne chodím len keď niečo treba opraviť, alebo s defektmi kolesa. Vedúci dielne Géza sa nevie prebrať z údivu, že vozidlo, ktoré každú chvíľu mali v oprave, teraz ho nevideli v dielni ako je rok dlhý, hoci každý deň je na ceste. Pani Eva mi prezradila, že zo všetkých služobných vozidiel technikov, mám mesačne najmenej nabehaných kilometrov a najmenšiu priemernú spotrebu pohonných hmôt. Neber to odo mňa ako chvastanie, ale ako upozornenie, že pri každodennej práci sa presvedčíš o podobnom prejave vzťahu družstevníkov k spoločnému majetku. Konečne, každý z nich má doma auto. Nesmieš sa diviť, keď aj zo strany funkcionárov bude okamžitá reakcia na tvoje zlepšovacie návrhy na zlepšenie ekonomiky výhovorka, prečo sa nedajú zavieť do života úsporné opatrenia. Okrem platných všeobecných zákonov tu platia aj nenapísané – všetko je naše a kto zo spoločného neberie, ukráti

svoju rodinu. Nasadni, predstavím Ti pracoviská a Teba vedúcim fariem“. Pred administratívnou budovou veľkokapacitného kravína (VKK) sme odstavili auto, i keď vstupná brána do hospodárskeho dvora bola dokorán otvorená. „My musíme dodržať v prvom rade prísne ochranné opatrenia proti zavlečeniu nákaz. Nie som úradne vedený ako podnikový zverolekár a som pod drobnohľadom neprajných kolegov OVZ. Zo zásady nevchádzam do ohradeného areálu fariem autom bez prechodu cez účinné dezinfekčné zariadenie. Ani do maštali bez výmeny pracovného odevu a obuvi, aby ma nemohli obviníť za roznášanie nákazliviny, keď denne navštevujem všetky prevádzkarne zvierat. Počas besnenia slintačkovej epizootie som mal možnosť sledovať, ako sa snažili niektorí horlivci nájsť vinníka za každú cenu. Odporúčam aj Tebe, pri obchádzke pracovísk, držať sa týchto zásad“.

Cez vrátnicu sme vošli do budovy. Celá páchla od zmiešaného pachu maštalného hnoja, nedostatočne funkčnej kanalizácie, výparov sušiacich sa pracovných odevov ošetrovateľov a neumytých gumených číziem. „*To je Tono, strážca objektu*“. Jeho priateľským úsmevom sa odhalila tvár Drakulu. Z preriedeného chrupu dominantne vyčnievali očné zuby. Starší objemný muž, chromý na jednu nohu, podával mi ruku. Cez kľukatú chodbu sme sa dostali do Dokiho kráľovstva. Cestou mi Doki predstavoval osoby a miestnosti. „*Tu je nedávno zriadené príručné laboratórium pre vyšetrovanie kvality vydojeného mlieka. Chemická inžinierka Agneša je v jednej osobe šéfkou, laborantkou a sanitárkou. Ochotne nám vyšetruje aj mledzivo kráv v prvý deň po pôrode testovaním obsahu gamaglobulínu. Vďaka kontrole vydojeného mlieka sme dosiahli, že prestali hádky s okresným mliekarenským podnikom- Milexom o kvalite dodaného mlieka a jeho finančnej úhrade. Podarilo sa mi presadiť súčasné odoberanie vzoriek zo zbernej cisterny pre Milex a kontrolné pre nás, pred naplnením do zbernej cisterny. Okrem toho je aj možné takto odhaliť, na ktorom stredisku znehodnocujú mlieko prilievaním vody a následne odhaliť aj konkrétnu osobu. Milex určuje cenu na základe kvality priemernej vzorky z cisterny. Pred zavedením nových noriem kvality pre určenie platby za nakúpené mlieko podľa akosti, bola daná výrobcom jednoročná skúšobná lehota na zabezpečenie všetkých opatrení pre dosiahnutie výroby bezchybného mlieka. Ministerstvo nariadilo kontrolu regulárneho odberu vzoriek pracovníkmi Milexu, s čím poverili veterinárnu službu, čo riaditelia OVZ hodili na krk vedúcim veterinárnych stredísk. Stávali sme skoro ráno o tretej hodine, aby sme s pracovníkmi Milexu, ktorí odoberali vzorky, stihli obísť všetky mliečnice výrobných fariem mlieka ešte pred príchodom zbernej cisterny“.*

Pokračovali sme v labyrinte VKK. „*Tu sú toalety, sprchy, obliekarne pre kŕmičov, pre dojičky a tu pre iných pracovníkov*“. Pri usmievavej žene sme sa zastavili. „*To je najinteligentnejšia, najochotnejšia, najpedantnejšia osoba v celom JRD. Upratovačka Marika, ktorá sa stará o naše miestnosti a pracovné šaty*“. Usmievavá Marika, upravená, mydlom voňajúca, sympatická vdova v zrelom ženskom veku oznámila Dokimu, že vyhradené miestnosti už upratala a keď záclony uschnú, tak ich dodatočne zavesí. Došli sme k dverám, na ktoré Doki zaklopal. Na odozvu - ďalej - sme vošli do skromnej kancelárie vedúcej farmy pani Alžbety. Tvárila sa dôležite, ako sa patrí na vedúcu farmy, ale len dovtedy,

kým ma Doki nepredstavil, že budem jeho druhým ja a moje pokyny a požiadavky treba rešpektovať, akoby ich predkladal on sám. Prijala túto Jóbovu zvesť s úšklabkom, ktorý prezrádzal, že nie je nadšená. Doki ma upozornil, že ju vo svojej evidencii spolupracovníkov zaradil medzi problémové.

Konečne sme sa dostali k tým trom miestnostiam, ktoré pre nás vyprázdnila a upratali. Z nich dve väčšie mali okná s výhľadom na dvor farmy a jedna tmavá komora bez okien. V miestnosti, ktorá bola akýmsi hybridom kancelárie a skladu, okrem malého písacieho stola a stoličiek, boli dve čalúnené kreslá, jeden malý regál na tlačivá, šatník a dve kovové vitríny pre lekárske nástroje. Napriek funkčným oknám bolo vetranie problematické, lebo sa mohli využiť jedine vtedy, keď muchy nelietali a keď vietor odnášal štipľavý pach siláže od budovy opačným smerom. Pri vstupe do nášho kráľovstva Doki očividne ožil. Oči sa mu leskli vzrušením, keď mi predstavoval svoj tajomný, poniklovaný, kovový, sklenený a gumový arzenál špeciálnych nástrojov.

„Podívaj sa, tento plochý trokár by som nedal za nič. Patrila môjmu otcovi. Dnes už taký nevyrábajú. Ten vnikne do bachora cez akúkoľvek hrubú kožu brušnej steny ako do masla. Tieto moderné okrúhle trojhranné nože vrazia do bachora starej kravy niekedy je kumšt“. Na ilustráciu mi porozprával príbeh, ktorý sa stal istému kolegovi. Chcel napichnúť zdutý bachor 800 kilovému volovi, ale bol nízkeho vzrastu. Úspešné vpichnutie trokáru chcel podporiť tým, že vyskočí a v momente dosiahnutia kulminačného bodu vo vzduchu, vrazí trokár do bachora. Lenže ten uviazol v hrubej koži vola, ktorý okamžite reagoval na pichnutie bez prípravy kopnutím do dopadajúceho kolegu takou silou, že ten po tomto nečakanom odštartovaní pokračoval letom vo vzduchu až ku maštalným dverám. Doki vylovil putá pre kone z objemnej koženej tašky, ktorá bola svojimi rozmermi a hranatým tvarom viac kufrom ako taškou. *„Predstavujem Ti brašnu pre zverolekára, s ktorou nás vybavila štátna veterinárna služba. Predstav si, že by si mal chodiť do praxe s takým nabaleným kufrom v čase, keď možnosti pohybu v teréne sú, chod' ako môžeš“.* Zo štyroch spôn pút vybral hrubý kožený prstenec so všitou lýrovitou kovovou sponou, všitou medzi vrstvami koženej objímky. Pôvodná kožená spona bolo zosilnená s dodatočne všitým hrubým remeňom. *„Aj putá patrili otcovi“.* Ukázal na spevnený prstenec. *„Tu je najslabšie miesto továrensky vyrobených pút. Po stiahnutí štyroch končatin koňa táto kovová lýra ich drží pokope. Napínaním končatin je vystavená obrovskému tlaku. Ak sa roztrhne remeň, do ktorého je všité kovové oko, nohy sa rozletia rýchlosťou strely a beda tomu, koho zasiahnu. Stalo sa to pri kastrovaní žrebca. Chlap, ktorý to dostal do hlavy, len-len že prežil zlomenie lebečnej kosti. Odvtedy otec vždy dal remenárovi spevniť prstenec nových pút ešte pred tým, než ich použil“.* Z kovovej vitríny so sklenenými dvierkami vybral dlhý kovový hák. Jeden koniec 25 cm ramena bol opatrený špicatým hákom, druhý okom na upevnenie lanka. *„Používam ho na vyťahovanie prasiat, zaseknutých hlavou do panvovej kosti, kam sa rukou nedostanem“.* Takto sme postupne prebrali vzácne pamiatky po Dokiho otcovi, z ktorých niektoré okrem praktickej účelnosti mali už aj historickú hodnotu a boli pre mňa neznáme. O kvalite výrobkov značky Hauptner svedčili kopytné nože, ktoré po toľkých rokoch si zachovali svoj pôvodný tvar a ostrie a chrómovanie kastročných klieští Verböczen so širokou kompresnou plochou nenarušené, ako aj funkčný príručný transfúzny

prístroj v kovovom puzdre. Trošku som sa cítil trápne, čo som sa snažil nedat' najavo Dokimu, ktorý suverénne pomenoval nástroje podľa pôvodnej nomenklatúry z konca minulého a na začiatku nášho storočia. Niektoré z nich sa už ani nevyrábali.

Pokračovali sme v sklade liekov. Myslel som, že ma tam predsa už nič nemôže prekvapiť. Mýlil som sa. Do komory bez okien sa vkradlo svetlo spoza našich chrbtov a v šere som uvidel stenu, vytvorenú ako skladačku, z k sebe a na seba uložených rovnakých skriniek. Doki zažal lampu a pootváral dvierka skriniek. Na policiach sa objavil celý arzenál liečivých bylín, zázračných zbraní tradičného predvojnového zverolekára proti chorobám zvierat, popri najmodernejších výrobkoch farmaceutického priemyslu. Horné police boli vyhradené pre lieky z minulosti, ku ktorým Doki siahla s patričnou úctou, lebo mu pripomínali ich úspešné použitie v otcovej praxi a vlastné úspechy po prevzatí žezla po svojom otcovi v šesťdesiatych rokoch. Oduševnene ich ukazoval a s patričnou nežnosťou ich kládol naspäť na police. „*Pozri Peťo, to je Chloralhydrát, v lekární mi z neho pripravovali roztok pre narkózu koní. Tu je práškový Calcium gluconicum pre prípravu infúzie pri uľahnutí kráv po pôrode. Tento Gaspasmin zaberá vynikajúco pri kolikách koní. Nič lepšie nevyčistí infikovanú ranu, ako tento Chlumského roztok. Všetky antibiotické spreje môžu ísť do prdele popri Ichtyolovej masti a Modrej skalici v liečbe zápalov paznechtov a niet lepších prípravkov na hojenie rán od Jodoformu, Oleu Crotonis, Balsamu Peruvianum*“. Do rovného šíku zoradené liekovky boli opatrené nápsmi, ktoré celkom nezodpovedali predpísaným tiketom označenia liekov podľa toho, ako nám ho prednášali na hodinách farmakológie. Mali aj praktické označenie: K výplachu maternice. Na dezinfekciu odrenín. Na výplach rán. Preháňadlo pre dobytok. Na opuchliny. Na liečenie podlomu koní. Doki o každom lieku utratil niekoľko slov a ku každému pridal malú príhodu, z toho množstva, ktoré sa mu v hlave nahromadilo v priebehu jeho bohatej dlhoročnej praxe. Od absolvovania skúšky z farmakológie medzi nami uplynulo tridsaťdva rokov. Ja som vedel, a Doki už tušil, že väčšinu liekov z minulosti, ktoré si tak vysoko cení, onedlho zmetú z regálov agresívne súťažiace farmaceutické podniky a zapadnú do zabudnutia tak, že sa už nikdy viac nevrátia v originálnej forme. Ale Doki vedel, a ja som ani len netušil, že keď už vyskúšam všetky nové médiami a dílmi propagované a vychválené výrobky farmaceutického priemyslu, ako sa budem tešiť, keď sa dostanem k takým účinným tradičným prípravkom.

Nasledovala návšteva jednotlivých fariem, čo bude v pracovných dňoch pravidelnou náplňou práce pre nás oboch. V dňoch pracovného pokoja si službu rozdelíme medzi sebou.

Vedúceho farmy v Setichu, pána Blažejka, sme zastihli doma. Jeho podlomený zdravotný stav ho prikoval k domácej pohovke. Odtiaľ sa snažil zabezpečiť normálny chod farmy cez pomocníka Pajtáša.

Na vrátnici farmy Lumpťov nás vítal kompletný Babinec. Počnúc štebotajúcou vedúcou farmy Margity Pokladníkovej, cez ešte viac okatú a štebotajúcu vrátničku Violu, boli prítomné krmičky ošípaných Borbála, Mancika, Irenka, Juliška. Doki ma predstavil ako kolegu a skoro spadol z nôh, keď sa baby na mňa vrhli a vítali ma ako syna. Poznali ma ako futbalistu. Teraz ma vítali ako zverolekárskeho

zelenáča. Na farme pracoval jediný muž. Nočný strážnik Ondrej, ktorý síce bol voľakedy mužom, z ktorého zostal len penzista mužského pohlavia.

Vedúci farmy v Zakalosi Fero Petrik, predchodca terajšieho hlavného zootechnika Ing. Piťa Melišku prijal ma síce priateľsky, ale v podvedomí som zacítil akési syčanie hada. Málokedy sa díval debatujúcemu partnerovi do očí.

Na farme Belapotok sme sa ocitli v druhom babinci. V porovnaní s predchádzajúcim babincom bol omnoho nebezpečnejší. Tu statná pani Hortenzia kraľovala nad ošetrovatelkami teliat. Dvom Kvetkám, Eve, Hilde, Agneške, Magde, Helenke. Z nich dve boli vydaté, ale v manželstve sklamané, jedna bola rozvedená, tri boli striedavo slobodné, alebo zadané. Z eroticky pôsobiaceho priemeru vyčnievala iba vdova teta Helenka, ktorú Doki predstavil ako najpochvejšiu ošetrovatelku, ktorá už má za sebou hriechy. Ani hriešne myšlienky jej neodvrátia pozornosť od cicavých teliatok a preto dosahuje najlepšie výsledky u svojich zverencov. Iskriace pohľady voňajúcich báb od lacného „*intimspreju*“ signalizovali o číhajúcom nebezpečenstve. Po výmene dvojzmyselných, ale menej duchaplných fráz, sme sa pobrali do ďalšej farmy v Pastuchu, ktorú viedol Julio Zablanský. Ku farme patrila odľahlý majer Šarolta. Pôvodne patrila do komplexu veľkostatku Eszterházyovcov, potom do prenájmu rakúskemu kniežaťu Hohencholerovi a po poštátnení a územnej úprave ŠM sa dostal do pôsobnosti JRD Zakalos. Doki mi chcel ukázať ako sa dá rýchlo zničiť niečo pekné, čo nie tak dávno vybudoval jemnocitný človek. Uprostred hustého venca z orgovánu, bazy a šípkových ruží stála rozpadajúca sa kúria. Pod prehnutou strechou, z ktorej padali zostatky vzácnej krytiny, bolo životu nebezpečné vkročiť do komnát, kde sa dali ešte nájsť pozostatky majolikových vykurovacích telies. Zarasteným chodníkom sme sa dostali do ovocného sadu, v ktorom sa striedali dlhé rady rôznych ovocných stromov kôstkovitého ovocia. Slivky, marhule, mandle, broskyne, ktoré už nikto neošetroval a ešte rodili. Za ovocným sadom sa nachádzal hospodársky dvor a ďalej stavby s bytmi námezdných pracovníkov na statku. Zachovalé maštale pre výkrm dobytky svojimi technickými a klimatickými parametrami z obdobia prvej republiky, mohli byť vzorom pre stavbárov dnešných kapacít pre zvieratá.

Prvý deň na novom pracovisku som mal za sebou. Bol to prvý a posledný deň, kedy sme nevykonávali konkrétnu odbornú činnosť. Po ceste domov vo vlaku sme viac mlčali ako hovorili. Spracovávali sme si v hlave získané dojmy. Doki ma všade a každému predstavoval ako rovnocenného partnera bez povyšovania sa, alebo náznaku nadradenosti. Bol som zelenáč bez praxe, bez skúseností, bez plánovania svojej kariéry. Návšteva fariem bola pre mňa viac ukážkou predvádzania zásad spoločenských a medziľudských vzťahov. Vnímal som istotu vo vystupovaní Dokiho, jeho priateľský prístup ku každému, jeho komunikačnú pružnosť v styku s partnermi rôznej mentálnej vyspelosti, s ktorou bol schopný presadiť svoje predstavy. Vnímal som aj rešpekt, ktorý si vydobyl za tú krátku dobu pôsobenia na novom pracovisku. Mám vzor, hodný nasledovania. Vlak spomalil. Na budove výhybkára nápis *Vysoká* ma vrátil z rozjímania do reality. *Vystupujem. Dovi! Zajtra sa stretneme. Ahoj!*

4. Kapitola

Trošku z histórie veterinárstva - malý historický koncentrát

Doki.

Čo všetko môže prebehnúť myslou človeka za taký krátky čas, kým vicinálny vlak ubehne dvadsať kilometrov. Z okna som sa pozrel za odchádzajúcim Peťom. Ešte sa obzrel. Zakýval mi na pozdrav. Ako tak veselo vykračoval, ešte aj jeho kroky prezradili, že považuje dnešný deň za úspešný. Akoby bol pretrhol cieľovú pásku na atletickej dráhe. Mladý človek, kolega, ktorý okrem hlavy, dvoch rúk a ambícií, nemusí mať starosti, ako bude zajtra vykonávať náročné zverolekárske zákroky. Ani s čím, ani kde. Netuší, s akými problémami museli zápasit' niekdajší zverolekári v jeho veku keď nastúpili do služby. Čo všetko museli prekonať pri obhajobe svojej odbornosti. Bolo toho toľko, že vymenovanie ťažkostí by každého unavilo a bolo iba zbytočným márnením času. Tak ako nasýtený človek nepozná pocit hladu, tak ani zverolekár 21. storočia nedokáže sa emocionálne vžiť do problémov zverolekárov dvadsiateho storočia. Peťo sa to už sotva niekedy dozvie, lebo je z generácie, ktorá vtedy nežila, alebo bola ešte len v detských rokoch. Vtedy byť zverolekárom bolo snáď najťažšie. Rozhodol som sa, že ho neotrávim prednáškami o minulosti. Ak sa naskytne vhodná príležitosť pri riešení aktuálneho problému, tak využijem analógiu z minulosti.

Gazdovstvo vo vojnových rokoch sa topí v ťažkostiach, 1915

Ked' muži a kone narukovali, 1915

Rozhodli sme sa napísať súbežnú monografiu, zameranú na naše spoločné zverolekárske zážitky. Lenže moje zážitky sa nahromadili za 50 rokov pred našimi spoločnými. Bez nich by bol môj príspevok do spoločnej monografie veľmi štrbavý. Chýbala by v nej predohra, bez ktorej nie je mysliteľné pokračovanie v dejstvách o svedectve, o ktorom vierohodne môže rozprávať ten, ktorý v ňom priamo účinkoval.

Monotónne drkotanie vlaku uspávalo spolucestujúcich. V mojej mysli sa rýchlo striedali minulé roky. Pätnásť rokov som bol iba tichým pozorovateľom, ale potom trpným účastníkom zmien, ktoré v jednotlivých etapách citeľne zasahovali do života zverolekárov. Roky 1932-1945 boli obdobím pôsobenia vážených pánov doktorov. Môj otec bol prototypom takého pána doktora – zverolekára, ako aj pár tých jeho kolegov, ktorí nás častejšie navštevovali.

Už v roku 1936 som privoňal k zverolekárskej profesii ako zvedavý chalan. Vtedy na dedinách svietili ešte petrolejovými lampami. Iba ulice okresného mesta boli osvetlené plynovými lampami a len v „lepších domácnostiach“ sa svietilo elektrinou, vyrobenou v súkromnej elektrárni majiteľa mlyna. Gazdovia nosili obilie do vodných mlynov na vozoch ťahaných ťažnými zvieratami, volmi, kravami, koňmi.

Hustota hospodárskych zvierat v súkromných hospodárstvach bola ešte väčšia ako po socializácii národného hospodárstva. Zverolekárov bolo málo, takže o ich pracovnej zaťažnosti niet pochybností. Zvládali plniť náročné úlohy preto, že charakter odbornej činnosti sa značne líšil za rôznych vlastníckych chovateľských

Ked' niet koņa ani kravy

Začíname za skromných podmienok, 1920

vzťahoch. Ťažko si vie predstaviť dnešný zverolekár v akom prostredí chovali vtedy zvieratá, čo bolo zároveň aj pracoviskom zverolekárov. Krytina strechy mnohých obydlí a ešte viac maštali bola zo slamy alebo trstiny.

Otec často využíval pri celodenných obchôdzkach ku chovateľom služby svojho obľúbeného taxikára - uja Jana Antolíka. Gazdovia bývali v dedinách, kam sa dalo dostať automobilom po príšerných cestách, spevnených hrubým kameňom a plných klincami, ktoré tam rozsievali konské záprahy. Ujo Antolík sa pri otcovi vypracoval za použiteľného asistenta ako inštrumentár pri niektorých zákrokoch.

Vo dvojici to ide lepšie

Muži orbu znovu v rukách, 1936

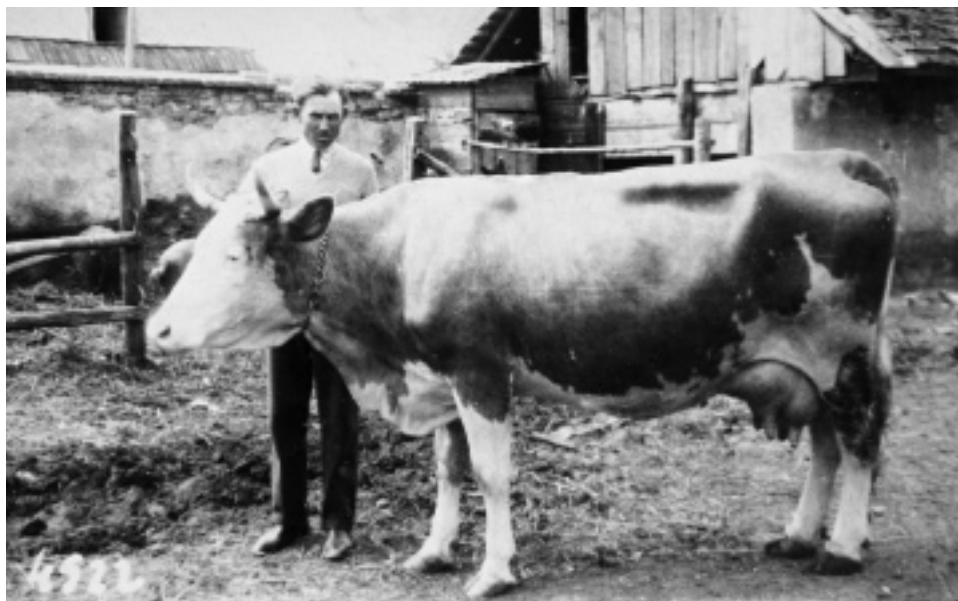
Gazdovský dvor- ovocie usilovných rúk, 1940

Zverolekári chodili aj ku zvieratám na pastve, 1940

Poludňajšia pastevná idyla, 1940

Gazda s víťaznou dojnícou, 1941

Rozhodne bol laickým asistentom na vyššej úrovni, ako tých málo zveroliečiteľov, ktorí pokračovali v činnosti podobne ako ich predchodcovia ešte pred vznikom stavovskej spoločnosti zverolekárov. Ťažko si vieme predstaviť obdobie, keď namiesto zákonmi stanovenej organizovanej, plánovanej veterinárnej starostlivosti celá liečebná činnosť u zvierat bol v rukách legálne uznaných ľudových liečiteľov, kuršmidov, podkúvačských majstrov a humánnych lekárov. O ľudových liečiteľoch som prvý krát počul, keď sa otec rozčuľoval, sediaci počas jazdy pri ujovi Antolíkovi. Škrela ho hlúposť ľudí, že ešte veria šarlatánom, ktorí ich presvedčujú, že ich bravec bude lepšie priberať, keď mu vylámu očné zuby–kly. Práve odchádzali od hospodára, ktorý nato naletel a nechal miestnemu liečiteľovi vypáčiť z čeľustí očné zuby pomocou dlátka a kladiva. 150 kilový bravec po tomto odbornom zásahu uhynul na sepsu.

O niekoľko rokov som sa osobne stretol so živými ľudovými liečiteľmi. Spoločnosťou uznávaní liečitelia nepatrili do skupiny remeselníkov a ich činnosť nebola ohraničená zákonmi. Tradícia ich činnosti bola tak silne zakorenená, že na dedinách a na odľahlých majeroch, ešte v prvých rokoch XX. storočia, bežne využívali ich služby a služby kvalifikovaných odborníkov len vo výnimočných prípadoch. Prvý zverolekáarsky profesiový spolok - Spolok zverolekárov v Rakúsku, bol založený v roku 1876 vo Viedni predovšetkým preto, aby chránil oprávnených zveroliečiteľov a diplomovaných zverolekárov, vtedy ešte len „magistrov zverolekárstva“, pred konkurenciou nelegálnych ľudových liečiteľov, kuršmidov a humánnych lekárov bez zverolekárskeho nadstavbového štúdia. Počas pobytu u starých rodičov na dedine cez prázdniny ako gymnazista s vytreštenými očami som nakukával do záhadných aktivít ľudového liečiteľa ľudí a zvierat, u 92 ročného zámočníka Jána Zungova. Vedel naprávať zámky ale aj kľby, aj zlomeniny,

Drobné hospodárstva za 2. sv. vojny, 1945

kastrovať, liečiť choroby a ošetrovať rany pomocou bylín. Okrem žabykláča, kliešti na vyťahovanie kľincov, kladiva, nožníc a britvy na holenie, používal vlastné zuby ako nástroj pri zastavení krvácania po kastrácii malých zvierat. Nakazené ošipané červienkou, alebo trpiace zápalom pľúc, dal zahrabávať do hnoja, aby sa tam zbavili horúčky. Znečistené rany vyplachoval vlastným močom. Obnovenie činnosti bachora u prežúvavcov, tzv. „čemeru“, podporoval natáňovaním kože na chrbte za lopatkou, čo sa často neobišlo bez rozsiahleho nahromadeniu plynov v podkoží - emfyzému. V Opatovciach, na majeri Mačkáš, poloslepá babka načítavala „zázračné uzdravovacie pasáže“ z Biblie nad uľahnutou kravou po pôrode. Zázračné uzdravenie kravy pripísal Gazda na vrub zariekavania a nie na mnou podanej účinnej infúzie.

Posledný prejav efektu laického ľudového liečenia sa vymyká z predchádzajúceho rámca, ale si zaslúži osobitný odsek ako kuriózum. V čase, keď veterinárne služby pre podniky v socialistickom sektore boli zadarmo, jedinou ženou u zverolekárskej služby ONV bola kancelárska sila Erika. Na sto percent spoľahlivá, čo sa týka plnenia úloh. Doslovne odovzdávala aj odkazy. Stalo sa, že som jej kázal odovzdať správu tajomníkovi ONV, ktorú som nič netušiac doplnil vlastnou nemiestnou tvrdou poznámkou. Oznamte tajomníkovi, že „na schôdzu neprídem. Nie som zvedavý na podobné hlúposti“. Odkaz bol tlmočený tajomníkovi: „Pán doktor vám odkazuje, že nie je zvedavý na podobné hlúposti a na schôdzu nepríde“. Erika okrem administratívy a telefónu mala na starosti aj sklad liekov. Zbadal som nadmernú spotrebu Gaspasminu. Bol to tekutý extrakt veľmi aromatických liečebných bylín, s vynikajúcim liečebným účinkom koliky z

Vzácné hospodárske zvieratá, 1946

Vojnou okyptené dvojice, 1946

Stádo kráv vymenili krdle husí, 1946

Opustené byty želiarov po poštátnení veľkostatku, 1948

Z pánskeho veľkostatku štátny majetok, 1950

preťaženia žalúdka u koní. Podával sa sondou priamo do žalúdka a Tí, čo sa nebáli použiť nosohltanovú sondu ho s obľubou používali. V mojej praxi ten liek bol jediný taký materiál, ktorý u mňa vyvolal nutkanie na vracanie pre jeho intenzívny, odporný pach, hoci o tých omnoho nepríjemnejších pachov v mojej praxi nebola núdza. Nízky stav koní, zriedkavo sa vyskytujúce koliky, pach lieku a spôsob podávania sondou, odrádzali kolegov od častého používania Gaspasminu a preto bola nápadná jeho nezvyklá spotreba. Erika sa priznala bez mučenia. „*Nosím to mojej starej susede, ktorá často trpí žalúdočnou nevôľou a po lyžičke Gaspasminu sa jej okamžite uľaví a ľahko sa zbavuje toho, čo jej spôsobilo ťažobu*“.

Do roku 1876 nejestvovala organizovaná stavovská spoločnosť zverolekárov, hoci vykonanie niektorých remesiel bolo viazané na získanie odbornosti už od roku 1767. Kým ostatné remeslá mohli byť vykonávané ako voľné domáce zamestnanie, podkúvačstvo patrilo medzi ojedinelé, odlišné od ostatných, v ktorých remeselníci pracovali s mŕtvym, hmotným materiálom. Odbornosť podkúvačov predstavuje ojedinelú kategóriu medzi ostatnými remeselníckymi odvetviami preto, že pracuje so živým materiálom, ktorému so svojim zásahom môže ohroziť hodnotu, pracovnú schopnosť, zdravotný stav aj život. V roku 1767 založila Mária Terézia vo Viedni „Vzdelávací ústav pre vojenských podkúvačov“. Uční získali odbornosť praxou u osvedčených majstrov, ktorí potvrdzovali tovarišom schopnosť pre výkon remesla. Nedá sa podhodnotiť skutočnosť, že vyrobiť podkovu a podkovať nie je možné podľa šablónovitého úkonu. Podkúvač pri podkúvaní koňa musí prispôbiť druh podkovy podľa rozmanitosti tvaru končatiny, zdravotného stavu, kvality

Hospodársky dvor JRD, 1959

a tvaru kopyta, pracovného využitia zvierat' a podľa terénu na ktorom sa pohybuje v určitom ročnom období. Podávať kvalitný výkon podľa uvedených kritérií je možné iba po získaní potrebných znalostí o anatomickej skladbe a fyziológii kopyta, o vzťahu tvaru končatiny k opotrebovaniu kopytného puzdra a o spôsobe kladenia končatiny pri rôznych pohyboch. Na konci XIX. storočia, do polovice XX. storočia, odborná kvalifikácia ku pracovnému povoleniu podkúvačov bola vymedzená zákonmi, ako aj trestné stíhanie činnosti „domácich podkúvačských remeselníkov“, najmä z radov rómskych samozvaných majstrov.

V päťdesiatych a v šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia som denne navštevoval výrobné stredisko JRD v Palánku, kde pracoval „posledný Mohykán“ – podkúvačský majster Vojtech Mlynár, ktorý „Oprávnenie k činnosti podkúvačského remesla“ získal na vysokej škole v Budapešti v roku 1885, po absolvovaní školenia a po úspešnom zložení teoretickej a praktickej skúšky. Nevábili ma k nemu jeho majstrovské vytepané ozdobné predmety zo železa, svietniky, stojany, kvetináče, police, náradie ku krbu, ozdobné ornamenty na brány, sudy, skrine, alebo podkúvané husacie vajce. Ozdobné železné brány a ploty z jeho dielne vzdorujú dodnes korózii bez ochranného náteru. Neodolal som príťažlivej sile jeho kováčskej dielne. Podkúvačsky majster pán Mlynár bol zakladajúcim členom JRD. Napriek svojmu pokročilému veku sa rozhodol podať prihlášku za člena družstva pre veľmi prozaickú príčinu. „*Kone bez politického presvedčenia o výhodách kolektívneho hospodárenia sa ocitli zo dňa na deň v družstevnom inventári zvierat a kde sú kone, tam je moje miesto*“ - zdôvodňoval majster Mlynár svoje členstvo. Bez váhania sledoval svojich štvornohých zverencov, ktorí sa stali hybnou silou pracovných mechanizmov novozaloženého družstva. Prvá prevádzková stavba na novom

Plemenné prasnice JRD na pastve, 1969

výrobnom stredisku družstva bola kováčska dielňa, postavená a zariadená podľa požiadavky a plánu podkúvačského majstra. Pozostávala z vonkajšej zastrešenej kôlne a z vnútornej dielne. Murovaná zadná stena kôlne bola zároveň časť prednej steny vnútornej dielne, do ktorej umiestnili komunikačné okno a dvere medzi vonkajším a vnútorným pracoviskom. Bočné steny kôlne boli z ohobľovaných hrubých drevených dosák, jej predná časť bola otvorená. Takáto kôľňa umožnila nerušenú prácu aj za nepriaznivého počasia a zvieratá počas prípravy podkovy, alebo ktoré čakali na poradie, boli v suchom prostredí uviazané o obrúčky, zapustené do steny. Podlaha z udupanej hliny vyhovovala po stránke zdravotnej a bezpečnostnej koňom bez podkovy počas opracovávania a prispôsobovania novej podkovy na kopyto. Vnútorné zariadenie oboch pracovísk bolo tak riešené, aby všetko bolo poruke. Do zariadenia kôlne patrili menšia rožná nákova pre tvarovanie podkovy ku stavu kopyta, podkúvačské podnožky, nožné operadlá - kozy a prenosný manipulačný stolík pre náradie, podkovy a klinec. Vo vnútornom priestore dielne boli zoradené podľa prísneho vojenského poriadku kováčska huta, veľká nákova a na policiach a vešiakoch na stene boli ukladané podľa veľkosti a druhu kliešte, kladivá, rašple, klinec, dláta, nože, pásové železá a neopracované podkovy. V jednom rohu stála skriňa na pracovné šatstvo a čistiace potreby, v druhom umývadlo a potreby pre osobnú hygienu. Po každodennej zmene boli priestory upratané. K magickej atmosfére prispela natrvalo udomácnená vôňa spálenej rohoviny a výparu zo schladzovania žeravého železa. Majster Mlynár zamlada slúžil u jazdeckého – vozatajského pluku cisára pána ako odborný veliteľ kováčskej dielne. Ako podkúvač tam získal také praktické skúsenosti a zručnosť, čo sa nepodariť získať žiadnemu dnešnému zverolekárovi.

Na pastvách VS Palánk páslo 7500 oviec, 1970

Z dielne podkúvačského majstra Mlynára odchádzali kone podkuté s ortopedickými podkovami. Rozoznal najmenšiu deformáciu kopyta, odchýlku od pravidelného tvaru a kladenia končatín, pre ktoré vyhotovil podkovu, ktorá v maximálnej miere tlmila nepriaznivý dôsledok chybného opotrebovania kopyta. Nemienim porovnávať odbornú pripravenosť pána Ondisa, odborného inštruktora na ortopédii fakulty v rokoch budovania katedry chirurgie a ortopédie, ktorý prebudil vo mne záujem o podkúvačstvo, ale pána Mlynára zaradím medzi mojich obľúbených pedagógov. Podkúvačský majster pán Mlynár pracoval v Palánku aj za prvej ČSR. Vďaka majstrovi Mlynárovi, ktorý moje teoretické znalosti premenil do praktickej podoby som sa odvážil pustiť do operačných zákrokov kopyta v terénnych podmienkach.

Do konca XX. storočia pracoviskom terénneho zverolekára boli maštale, chlievy, pastviny chovateľov zvierat. Technická a hygienická úroveň takých pracovísk ako aj druh, počet a kvalita chovaných zvierat v objektoch priamo záviseli od danej politickej situácie. Konjunktúra rozmachu živočíšnej výroby v relatívnom mierovom období v našom regióne v rokoch 1848- 1914 sa po prvej svetovej vojne zmenila na živorenie vidieka. V mnohých roľníckych rodinách museli ženy mimo starostlivosti o výchovu detí starcov a domácnosti prevziať na seba aj ťažkú prácu okolo gazdovstva. Armáda odvieďla kone, do jarma museli zapriať kravičky.

Do r.1940 sa postupne vracal život do predvojnového stavu, ktorý druhá svetová vojna vrátila do obdobia živorenia. Od zrušenia nevoľníctva sa začali zakladat'

Podkováčsky majster Vojtech Mlynár v akcii

súkromné gazdovstvá. Začínajúci hospodári s obľubou využívali výhody chovu oviec, čo sa stalo tradíciou pre založenie základu obnovy živočíšnej výroby aj po vojnách. Sotva sa gazdovia prebrali z traumy druhej svetovej vojny a obdobia sucha v povojnových rokoch, museli sa podrobiť novému zákonu o poštátnení veľkostatkov a socializácie roľníckych hospodárstiev. Zo súkromných gazdovstiev sa najprv vytratil veľký hospodársky zvieratá a neskôr aj ovce. Tradícia ovčiarstva sa zachovala o čom svedčí skutočnosť, že v rajóne veterinárneho strediska Palánk z 35 veľkých hospodárstiev v 33 farmách chovali 7500 oviec. Po rozpade štátnych a družstevných hospodárstiev od roku 2000 prudko klesali stavy hospodárskych zvierat nevynímajúc ani početného stavu oviec, z ktorého zostalo v roztrúsených malých gazdovstvách iba niekoľko desiatok. Paralelne s úbytkom hospodárskych zvierat klesol stav hydiny aj v drobných chovoch. Kým v r.1955 v mojom prvom obvode husiár pásol na lúkach a strniskách takmer 1000 husí, dnes sa na sviatočnom stole objaví iba pečená husacina z chladenej husaciny z „fóliového chlieva“ niektorého obchodného centra. Novozaložené menšie chovy ošípaných a hydiny po krátkej dobe zanikli a v súčasnosti produkciu potravín živočíšneho pôvodu zabezpečujú moderné mechanizované veľkochovy. Menili sa priestory pre chované zvieratá a technológia prevádzky, ale či sa chovali zvieratá v chlieve, maštali alebo v hale, priestory zostali pracoviskom terénneho zverolekára. Do päťdesiatych rokov XX. storočia kone boli dôležitými článkami mnohých armád, ktoré zamestnávali mnohých zverolekárov. Odtiaľ prechádzali do civilného života. Konské potahy ešte dlho slúžili na ich prepravu ku pacientom. V období pred druhou svetovou vojnou zverolekári slúžili predovšetkým

chovateľom hospodárskych zvierat svojou verejnou starostlivosťou o zdravie zvierat, ktorá bola ich hlavným poslaním. Na prvom mieste ich činnosti bola kuratíva. Do pravidelnej preventívnej činnosti je možné zahrnúť očkovanie psov proti besnote a očkovanie ošípaných proti červienke, požadované chovateľom. Napriek tomu, že okres patril do stacionárne zamoreného dištriktu moru ošípaných, zverolekári vykonávali simultánne očkovanie so živými kultúrami a s homológym sérom len v prípadoch výskytu nákazy, ale aj to iba v ohnisku, alebo v jej tesnej blízkosti. Plošné očkovanie zvierat nevykonávali. Dedinčania vyhánali svoj dobytok na pastvu, preto nebol zriedkavosťou výskyt ohniska sneti slezinnej, ktoré sa z času na čas vyskytlo v známych lokalitách. Ohnisko likvidovali zverolekári podobne ako mor ošípaných. Pre urýchlenie priebehu epizootie SLAK bol zaužívaný spôsob zvládnutia nákazy aftizácia u hovädzieho dobytku a lokálne ošetrovanie rán. Centrálna laboratórna diagnostika a výroba bezpečných očkovacích prípravkov boli v začiatkoch. Terénni zverolekári, okrem bežného klinického vyšetrenia a vykonanej pitvy, diagnostikovali bakteriálne infekčné ochorenia aj vyhotovením farbených mikroskopických preparátov vo svojich skromných príručných laboratóriách, ktoré najčastejšie boli iba v rozsahu pracovného stola. Dôležitým preventívnym úkonom bola prehliadka zvierat zo súkromných hospodárstiev, privezených a sústredených na jarmočisku zo širokého okolia na deň konania pravidelných mesačných dobytčích jarmokov. Z hľadiska prevencie proti nákazám bola to celodenná, zodpovedná a namáhavá práca pre zverolekárov. Od skorého rána prichádzali chovatelia so svojimi zvieratami, ktoré po vykonanej vstupnej veterinárnej prehliadke mohli umiestniť na vyhradenom mieste podľa druhu zvierat. Tu sa uskutočnila výmena majiteľov zvierat a výkup výberových jedincov profesionálnymi priekupníkmi pre koncentrované výkrmne dobytku veľkostatkov, cukrovarov, väčších liehovarov alebo pre veľké bitúcky. Ešte v deväťnástom storočí sa premiestňovali zvieratá aj na väčšie vzdialenosti v malých skupinách alebo v početnejšom stáde na nohách. Dôležitými ochrannými zariadeniami proti rozvlečeniu nákazy boli karanténne stanice, v ktorých zdravotný dozor vykonávali zverolekári. Ku karanténnym staniciam patrili aj mrchoviská, v ktorých sa likvidovali telá utratených alebo uhynutých zvierat. Zavedením železničnej prepravy stratili karanténne stanice svoje opodstatnenie. Na veľké vzdialenosti zvieratá prepravovali železnicou, čo z hľadiska možného zavlečenia nákazy predstavovalo veľké nebezpečenstvo. Z toho dôvodu sa vyžadovalo dôsledné vyšetrenie zvierat pred sústredeníím na jarmočisku a pred ich nakládkou do železničných vagónov. V skrini s odloženým už nepoužitým šatstvom som našiel u starého otca takmer nepoužitú sako železničiarkej uniformy. Až neskôr som sa dozvedel, že patrilo môjmu otcovi, ktorý v tridsiatych rokoch minulého storočia vykonával službu na Rumunsko - Srbsko - Maďarských pohraničných stanicích. Ešte na začiatku XX. storočia na frekventovaných pohraničných železničných stanicích pracovali zverolekári na plný úväzok. Dokonca v pracovnom odevu, v rovnošate železničiarov, vykonávali zdravotné prehliadky prepravovaných zvierat. Domáce zabíjanie zvierat bolo zaužívaným spôsobom zásobovanie gazdovských domácností mäsom a mäsovými výrobkami. Domáce zabíjačky nepodliehali veterinárnej hygienickej kontrole. Vo väčších mestách a dedinách mäsiari zabíjali jatočné zvieratá vo vlastných provizórnych bitúckoch

a pripravovali z nich výrobky v príručných dielňach, zriadených najčastejšie v suterénnych priestoroch. V našom okresnom meste boli v prevádzke štyri také mäsiarstva. Prehliadku mäsa vykonával úradný zverolekár, z pravidla okresný zverolekár. Prehliadka mäsa v menších dedinských mäsiarstvách patrila do kompetencie príslušnému súkromnému zverolekárovi. Mäso a výrobky skladovali v ľadovniach. Najčastejšie mäsiari v blízkosti svojej predajne, vo dvore, ale aj pred obchodom na ulici, dali vykopať hlboké a priestranné jamy, ktoré opatrili hrubou podstielkou z dlhej slamy. Na také lôžko sa ukladali veľké a hrubé ľadové kryhy, vypilované zo zamrznutých vodných tokov. Riečna voda sa nevyšetrovala, bola čistá, chránená proti znečisteniu škodlivými látkami a samočistiaca schopnosť riek nebola ničím narušená. Ťažbu krýh vykonávali vždy pred ústím odvodových zariadení odpadových vôd. Ľadové jamy boli často zastrešené slamenou strechou, ktorá v tej dobe bola krytinou s najvhodnejšou izolačnou vlastnosťou.

Odpadové splašky z vnútromestských bitúnkov sa odvádzali do žump, alebo priamo do vodných tokov. Pevný odpad sa vynášal na vymedzené miesto, kde sa zakopávali uhynuté zvieratá, na „mrhovisko“. Odpad vrátane konfiškátov buď tu zakopávali, alebo nahádzali do tlecej studne. Ešte do roku 1960 bol zamestnancom ONV asanačný pracovník – *šarha*, v kompetencii okresného zverolekára, ktorý mal na starosti mrhovisko a vykonával asanáciu mesta odvozom tiel uhynutých malých zvierat. Nie všade boli vymedzené vhodné priestory pre likvidáciu tiel uhynutých zvierat a biologického odpadu. Mali to byť ohradené miesta bez spodných vôd, vzdialené od obydlia, maštali, pasienkov, vodných tokov a verejných ciest. Mohli byť vymedzené iba na pozemkoch vo vlastníctve obcí. Často sa obchádzali aj bezpečnostné opatrenia vypásaním, alebo so zberom porastu zo zakázaných plôch, preto z času na čas dochádzalo k infekcii pasúceho sa dobytku sneťou slezinovou. Za takých primitívnych ochranných podmienok spočívala veľká zodpovednosť na pleciach zverolekárov. Tlecie studne neboli strážené a nebolo možné ich izolovať takou zámkou, ktorá by odolala zlodejom. Napriek úctyhodnej hĺbke studní, často ich vykrádali rómski občania. S hrôzou sme raz zistili pri ich odháňaní, že čoho boli schopní, aby získali mäso z uhnutých zvierat alebo z konfiškátov. Zbadali sme okolo studne početnú skupinu žien a detí, ktorí panicky unikali pred našim prichádzajúcim autom. Stočená sukňa na okraji tlecej studne upútala našu pozornosť. Bola časťou povrazu zo zviazaných sukní, pomocou ktorého spustili do jamy takého päť ročného chlapca, ktorý mal uväzovať na provizórny povraz časti konfiškovaného mäsa z bitútku. Keď prchajúce ženy zistili, že dvaja vystupujúci z auta nie sú policajti, vrátili sa a chystali sa nás fyzicky napadnúť, podporované hlasitými nevyberanými nadávkami. Zachránili nás 20 a 50 ml injekčné striekačky Record s ihlou, ktoré sme stačili vybrať z brašne. Báli sa ich viac ako strelných zbraní. Takticky a radi sme ustupovali držiac naše odstrašujúce zbrane v pohotovosti, aby ženy mohli vyslobodiť zdochlinou napáchnutého chlapca. Vďačný konský kupec Ignác z rómskej osady, ktorému som vyliečil chorého koňa, odplatil pomoc tým, že prezradil spôsob prípravy neškodnej potraviny z takej suroviny pochybnéj kvality. Z tiel uhynutých zvierat najradšej vyberali hrubú svalovinu. Rozkúskované mäso niekoľko krát prevarili v čerstvej vode a až potom ho pripravovali ochutením koreninami na pokrm. My poznáme tento technologický postup pod odborným názvom frakcionovaná pasteurizácia.

Od Ignáca som sa dozvedel, že časti tela uhynutých zvierat, alebo mäso zašpienené bachorovým, alebo črevným obsahom zvierat, nevadí rómskym konzumentom. Jediné sa nedotknú ničoho, čo je znečistené ľudskými výkalmi. Aj malá hromádka ľudských fekálií na záujmovom materiáli v studni sa lepšie osvedčila ako bezpečnostná zámka príklopu tlecej studne.

Do druhej svetovej vojny počet koní výrazne prevyšoval počty v povojnových rokoch. Nebola prekonaná ani hustota hovädzieho dobytku, vyjadrená veľkou dobytčou jednotkou, t.j. počtom HD na 100 ha poľnohospodárskej pôdy. S uznaním treba kvitovať kvalitnú teoretickú a praktickú pripravenosť a obetavosť príslušníkov málopočetného stavu zverolekárov v tom období, ktorí svojou odbornosťou dokazovali dôležitosť profesie. S premietnutými opatreniami do praxe a s dosiahnutými výsledkami potvrdili, že sú nenahraditeľnou službou v prospech verejnej starostlivosti o zdravie zvierat a ľudí.

Všetko, čo som doteraz napísal o predvojnovnej zverolekárskej službe som vnímal ako nestranný, pasívny, zvedavý chlapčenský pozorovateľ z poza chrbta svojho zverolekárskeho otca. Zo všetkých stretnutí s vtedajšími zverolekármi mi zostalo hlboko zakorenené v pamäti, že verejnosť si ich vážila ako pánov doktorov. Boli doktormi a pánmi v pravom slova zmysle. Svojim oblečením, chovaním sa, s uhladenými spôsobmi pri komunikácii s ľuďmi. Vedeli reprezentovať, že sú pánmi doktormi veterinárstva. Nepamätám sa, že by som bol videl v praxi čo len jedného z nich, obutého v gumených čižmách, alebo bez kravaty. Ku bežným zákrokom u veľkých zvierat prichádzali oblečení v obleku a v bielom plášti. Do pracovných šiat sa prezliekali iba ku vybaveniu pôrodov u veľkých zvierat. Čo som najviac obdivoval, boli ich vždy vyleštené poltopánky. Chovatelia zvierat prejavovali úctu aj s tým, že pred ich príchodom ku zákroku upravili prístup k maštali a k zvieratám tak, aby sa pán doktor nezašpinil. Hovorí sa, že pánom sa treba narodiť. Ja k tomu pridám, stať sa pánom doktorom zverolekárom je povinnosťou. O čo ľahšie to bolo možné plniť v čase súkromnej praxe pred rokom 1948, o to ťažšie to bolo v čase budovania kolektívnych hospodárstiev, s ktorým paralelne sa presadzovala nivelizácia príjmov a stupňa inteligencie medzi profesiami.

Už pred zápisom na fakultu a počas štúdia, ako aj v rokoch dlhoročnej praxe, som stretol mnoho významných zverolekárov. Je nemožné oddelene určiť, ktorý z nich v čom, alebo čím mi bol vzorom. Každý z nich prispel menším, alebo väčším podielom ku sformovaniu môjho budúceho profesionálneho presvedčenia a spávania sa. Som presvedčený, že určité návyky som prebral okrem otca aj od vážených kolegov – pánov doktorov, ktorých môžem nazvať učiteľmi. V čom som ich sledoval? Aj v oblečení a v úprave ako chodili do terénu. Kožené čižmy som uprednostnil pred poltopánkami a rajtky pred pantalonmi. Na odev som si denne navliekol čistý biely plášť. Zo zásady som nevstupoval bez výmeny pracovných šiat do úradných, verejných a súkromných miestností, ani do vlastnej kancelárie, alebo bytu, aby som osobám mojej profesie nebol neprijemný so svojim nasiaknutým šatstvom, pre mnohých s odporným maštalným smradom. Mal som rád svoje povolanie a hrdo som sa k nemu hlásil, ale nerád som ho predvádzal prostredníctvom nasiaknutých pracovných šiat. Bol som vždy vyťažенý naplno a naučil som sa hospodárne využiť pracovný čas. Zvykol som si zadeliť pracovné

povinnosti tak, aby som ku chovateľom prišiel v dohodnutom čase. Bol som známy svojou presnosťou a dochvilnosťou. Nikdy som nikomu neodmietol odbornú pomoc, nech ma o to požiadal ktokoľvek, v ktorejkoľvek dennej, alebo nočnej hodine a v ktorýkoľvek deň.

V začiatkových rokoch bývalej socialistickej štátnej služby len vo výnimočných prípadoch súhlasili s pracovným vzťahom rodinných príslušníkov vo vzťahu predstavený a podriadený. Aby sa môj nadriadený otec vyhol nepríjemnému podozrievaniu, bol voči mne omnoho prísnejší ako k ostatným členom zvereneho kolektívu. Aj po prebratí kormidla som taký postoj uplatnil sám voči sebe. Nikdy som nežiadal od druhých výkony, ktoré som sám nedokázal urobiť. Pri vzájomnej komunikácii s intelektuálom alebo s nevzdelaným ošetrovateľom dobytká snažil som sa viesť debatu na takej úrovni, aby som u partnera nevzbudil pocit podradenosti alebo nadradenosti, prípadne pocit pohrdania.

Roky 1945-1948 boli v znamení zmien v zaradení veterinárnej služby do rezortov a nedomysleného spôsobu riešenia nedostatočného počtu zverolekárov. Po druhej svetovej vojne verejná veterinárna správa bola včlenená do Ministerstva zdravotníctva. Podľa vypracovanej koncepcie organizácie obvodového systému služieb, štátni obvodní zverolekári mali zabezpečovať službu z obvodného centra podobne ako humánni štátni obvodní lekári. K uskutočneniu zámeru budovania strediska mali s najväčším podielom prispieť obvodové centrálné obce poskytovaním vhodných priestorov pre obvodné strediská. Aj v tomto prípade sa prejavila rozdielnosť prístupu riadiacich orgánov k málopočetnej zverolekárskej organizácii pod strechou rezortu zdravotníctva. V tom istom rezorte vo finančnom ohodnotení diplomovaných pracovníkov bol diferencovane hodnotený vlastník doktorského diplomu na úkor zverolekárov. Hoci v povojnovej dobe bolo málo zverolekárov, ani pre ten malý počet neboli vytvorené tie najzákladnejšie pracovné podmienky.

K hlavnému poslaniu terénnych zverolekárov v predvojnových rokoch, k liečeniu chorých zvierat, pribudli po vojne nové povinnosti. Hromadné vyšetřovacie a preventívne úkony vo všetkých chovoch bez rozdielu na to, do ktorého sektoru patrili; likvidácia nákazlivých ochorení, ktoré sa rozšírili v súvislosti prechodu armád, organizácia ozdravenia chovov od TBC a BAB, komplexný dozor nad hygienou potravín živočíšneho pôvodu od výrobcu po predaj v obchodnej sieti, starostlivosť o plemenitbu a reprodukciu zvierat, vrátane technického úkonu umelej inseminácie kobýl a neskoršie aj u hovädzieho dobytká. Ministerstvo prijalo plán rozvoja výskumných, diagnostických a vzdelávacích ústavov. Za prioritnú úlohu označilo ministerstvo starostlivosť o zdravotnú bezchybnosť potravín. Liečebnú starostlivosť o choré zvieratá zaradili až na koniec. Páni doktori si museli obúť gumené čižmy. Na 100 % vyťaženi a často až preťažení zverolekári už nemali čas na mikroskopickú diagnostiku a na väčšie chirurgické zákroky. Vždy viac sa vzdŕaľovali od medicínskej činnosti. Hoci v tom čase v poľnohospodárstve ešte stroje nenahradili ťažnú silu koní, zverolekári, ktorým doménou bola starostlivosť o zdravie koní, museli sa preorientovať na politikmi požadovanú dôležitejšiu činnosť. Na základe naliehania odborných poradcov ministra, veterinárna správa vyškolila *podkováčskych a paznechtárskych majstrov* vraj „za účelom zlepšovania pracovného výkonu ťažných koní a hovädzieho dobytká“. Ich podriadenosť

zverolekárovi bola zakotvená iba na papieri. V skutočnosti pracovali samostatne. Iróniou a paradoxom bolo rozporné rozhodnutie ministerstva, kedy na jednej strane zaviedla opatrenia na zabezpečenie výkonnosti ťažných zvierat a na strane druhej zároveň prikazuje zníženie stavu koní na minimum. V spoločnosti bolo to prvé okypenie hegemonného postavenia profesie medicínsky vzdelaných zverolekárov.

V rokoch 1948 - 1960 došlo k podstatným politickým a spoločenským zmenám. Veterinárna služba bola poštátnená. V rámci všeobecného spolitizovania všetkého sa prijali opatrenia na pretváranie pánov doktorov na pracujúcu inteligenciu. Po politickom prevrate v roku 1948 poštátnenú veterinárnu službu pričlenili do pôsobnosti Ministerstva pôdohospodárstva. Zverolekárska komora prestala existovať. Na základe mocensky presadzovanej ideológie celé národné hospodárstvo bolo preorientované podľa jedine uznávaného správneho vzoru sovietskych skúseností. Zverolekárom starého razenia boli neznáme mená pokrokových „pavedcov“ typu Lysenko, Lepešinská. Na vedecké poznatky Mendela a Morgana mali zabudnúť. Prednosta veterinárskej služby na Slovensku MVDr. Samuel Adámat', nariadil „skoncovať so stavovským egoizmom, nadradenosťou a mamonárstvom“ preškolením starších zverolekárov. Takto pripravení sa mali zapojiť po boku robotníckej triedy a roľníctva do prestavby poľnohospodárstva, opierajúc sa o pokrokové vedecké teórie v biológii a v genetike, ako aj o praktické skúsenosti sovietskych zverolekárov pracujúcich v kolechozoch a v sovchozoch. Táto požiadavka vlády bola rôzne interpretovaná podľa stupňa inteligencie vedúcich pracovníkov štátnej správy v okresoch. Na mnohých pracoviskách zaviedli aj kurzy ruštiny. Napriek tomu, že v mnohých prípadoch boli zverolekári politickými funkcionármi tej doby zatriedení do trpanej skupiny novovzniknutej triedy pracujúcej inteligencie, pre pracovníkov v poľnohospodárskej výrobe zostali pánmi doktormi, či ich politicky činní úradníci „nominovali“ za súdruhov doktorov, alebo nie. Zverolekári, bývalí páni doktori, boli na takej výške svojej profesionality a oddanosti svojmu povolaniu, že príkladne splnili všetky podstatné úlohy týkajúce sa zdravia zvierat a bezchybnosti potravín živočíšneho pôvodu aj v dobe prestavby poľnohospodárskej výroby. Čo sa týka nariadenej povinnosti ideologického rastu, považovali možnosť splnenia príkazu ako formálne gesto preťkané s humorom.

Na základe záväznej prihlášky, ktorú som podpísal ešte pred ukončením poledného semestra na fakulte, nastúpil som do služby v kolektíve zverolekárskej služby ONV Palánk. Kolektíve pracovali traja zverolekári, šiesti veterinárni pracovníci, po jednom prehliadač mäsa, miškár, šarha a administratívna pracovníčka. Polovička pracovníkov bola nad 50 rokov. Okrem zverolekárov a administratívnej pracovníčky, ktorá mala stredoškolské vzdelanie, ostatní absolvovali iba povinné základné vzdelanie.

Po mojom nástupe do práce ma predvolal predseda ONV: „*Súdruh doktor, ty si študoval aj politiku aj ruštinu, budeš školit' starších súdruhov veterinárov, ako to robia súdruhovia v Sovietskom zväze a nauč ich aj čítať po rusky*“. Po pondelňajších poradách som sa zhostil úlohy vedúceho jazykového kurzu a propagátora sovietskych metód plnenia plánovaných výrobných úloh na niekoľko sto percent podľa vzoru baníka Stachanova. U najstaršieho kolegu s Azbukou od písmena C, som sa nedostal ďalej za jeden rok, lebo niektoré tvarom zhodne

písmená azbuky s latinskou abecedou, ale s rozdielnou výslovnosťou, predstavovali pre najstaršiu generáciu neprekonateľnú prekážku pri čítaní textu, napísaný Azbukou. Tvrdošíjne sa držali svojho, že BANJA nie je VÁŇA ale BAŇA a COROK nie je SOROK ale COROK. Pri prednáške o zvýšenej dojivosti u muzikálnych kráv v kolchoze Karavajevo sa rozpútala živá diskusia, či kravy dávajú viac mlieka cez hudobný zážitok z počúvania pokrokovej hudby Dunajevského, alebo klasických skladieb Čajkovského. Namiesto predpokladanej nevôle zúčastniť sa takých kurzov, stali sa hodiny školenia predmetom zábavy a očakávaného uvoľnenia po stresoch, získaných počas porád.

Horšie dopadli tzv. večerné družstevné školy práce, na ktoré delegovali veterinárnych lekárov. Každý veterinárny lekár bol povinný vykonávať veterinársku osvetu. Konali sa v zimných mesiacoch vo večerných hodinách. Školiteľom neposkytli vhodné dopravné prostriedky a keď im ONV, alebo družstvá nezaistili, osвета sa nekonala. Vedenie ONV riešilo neplnenie tejto straníckej úlohy tak, že vymenovalo team lektorov z odboru poľnohospodárstva, ktorému poskytlo vozidlo. Takto do štvormiestneho vozidla Škoda Tudor sa vopchal aj ekonóm medzi okresného agronóma, zootechnika a zverolekára, z ktorých každý bol dobre živý a v zime bol oblečený do teplých kožuchov. Bolo im teplejšie, i keď sa im ťažšie dýchalo, ale mohli aspoň teamovo nadávať na funkcionárov ONV za pridelenie lektorského privilégia. Ostatní pracovníci už spali vo svojich posteliach, keď sa lektori vracali z tej prikázanej dobrovoľnej aktivity. Jedine vodiči služobných vozidiel boli odmenení za nadčasovú prácu. Po pridelení služobného auta našej službe, na príkaz vedúceho odboru, robil som zároveň aj šoféra pre skupinu lektorov. Dalo sa aspoň dýchať. Takouto formou osvetovej aktivity sa mali vychovať vedúci funkcionári a pracovníci družstiev aby si rýchlo osvojili pokrokové metódy vedenia a vykonávania výroby v novovytvorených, veľkých poľnohospodárskych podnikoch.

Politická špička okresu tolerovala paradoxný postoj „uvedomelých“ laických funkcionárov vo vedení družstiev ku možnosti získať zadarmo odborné znalosti. Ignorovanie účasti na prednáškach bola priamo úmerná s primitivizmom funkcionára družstva, lebo ju považovali za dehonestujúcu. Napriek tomu prípadné odmietnutie zneužívaných akademicky vzdelaných zverolekárov školiť za tých podmienok, sa posudzovalo za hrubé porušenie pracovnej disciplíny a za prejav politickej nespoľahlivosti. Vlastný negatívny postoj funkcionári družstva kompenzovali tým, že na prednášky nahnali ošetrovateľov zvierat, niekedy aj za poskytovanie hodinovej mzdy. Pracovná doba ošetrovateľov bola delená na rannú od 3-4 hod. do 7-8 hod. a večernú od 16.00 do 20.00. Stupeň ich záujmu o prednášky bola na úrovni ich ospalosti. Ak pri tejto praktike vzdelávania bolo niečo dehonestujúce, tak to bolo zneužívanie prácou zaťažených zverolekárov.

Presadiť sa u prítomných na večerných prednáškach DŠP (družstevná škola práce) vyžadovalo veľké sebazaprenie a zdržanlivosť zo strany prednášateľov. Na ilustráciu „pedagogickej atmosféry“ spomeniem dva prípady. Po prednáške o správnom odchove prasiat som vyzval prítomných aby sa pýtali na nejasnosti alebo na veci ktoré ich zaujímajú v súvislosti s témou. Odznela jedine jedna otázka: „Doktor povedzte ako obcujú ježkovia s tými pichliačmi na chrbte? Samozrejme, že štylizácia otázky je mimo salónnej únosnosti. Na inej DŠP som prednášal o

parazitárnych ochoreniach oviec. Na moje naliehanie bol prítomný aj bača. V jeho stáde oviec sa často vyskytli prípad „motolice“, spôsobené tlakom narastajúcich lariet na mozog pod lebečnou kosťou. Bača sa nedal presvedčiť, že príčinou choroby je parazit, no a to kategoricky odmietol, že jeho psi plemena Pumi sú zdrojom pôvodcu motolice. Podľa neho a podľa jeho otca a deda chorobu pôsobí zlá tráva. Na prednáške som mal so sebou ručný lebečný trepan (valcovitá rotačná fréza) a hlavu ovce, u ktorej sa dalo vyhmatať cez stenčenú lebečnú kosť miesto dislokácie larvy. Odstránený mechúr som položil bačovi do dlane, ktorý mal možnosť sledovať celý akt trepanácie lebky. Dlhو skúmal dôkazný materiál, vyplul močku, kývol rukou a prehlásil: no povedzte, ako tá nedobrá tráva môže plodiť taký mechúr?

Po zastrešení zverolekárov rezortom pôdohospodárstva, sa dostala služba na stupnici finančného hodnotenia pracovníkov z blata do kaluže. Jednak preto, že oproti ostatným odborníkom, pracujúcim v jednotlivých odvetviach poľnohospodárskej výroby, bola málopočetnou špecializovanou skupinou. V prvých rokoch v rezorte poľnohospodárstva, najmä na družstvách, pracovalo málo vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov. Tých málo sa grupovalo v riadiacom aparáte, v ústredných a okresných úradoch. Absolventi stredných odborných škôl a skúsení praktici pracovali v štátnych poľnohospodárskych podnikoch. Za krátke obdobie 5. rokov sa zvýšil počet vyškolených poľnohospodárskych odborníkov trojnásobne, čo pokračovalo aj v nasledujúcich rokoch. Boli vyškolení tak, aby uprednostnili ekonomiku chovu pred biologickými potrebami zvierat a pred rešpektovaním zásad účinnej prevencie. Dobré výsledky veterinárnej služby dosiahnuté v tlmení nákazlivých ochorení zvierat v povojnovej dobe, brali ako samozrejmosť. Boj zverolekárov proti rozširovaniu maštal'ných nákaz, v dobe násilného sústreďovania zvierat bez rozdielu na ich zdravotný stav, radi pripisovali na vrub konzervatívneho zaťaženia starších zverolekárov minulou buržoáznou výchovou a považovali za brzdenie vývoja prílišným teoretizovaním, oproti zootechnickej službe, ktorá vehementne presadzovala kolektívizáciu.

V snahe rýchleho zvyšovania početného stavu zamestnancov vo veterinárnej službe boli zaradení do systému politicky spoľahliví veterinárski pracovníci z radov robotníkov, ktorí vyšli z ľudu a zrástli s ľuďom. Pracovníci, vyberaní politickými orgánmi z radov maloroľníkov a miškárov, absolvovali 4-6 mesačné odborné kurzy. Podobne boli vyškolení aj laickí prehliadači mäsa, ktorým prisúdili aj právomoc vydávať zverolekárke potvrdenie o zdravotnom stave zvierat a pred zabitím. Výber uchádzačov na školenie veterinárnych pomocníkov – potom veterinárnych pracovníkov, robili referenti Osobného oddelenia ONV na základe odporúčenia OV KSS. V rámci prípravy im bolo prízvukované, že popri odbornej práci, sú aj akýmsi politickým dozorom, vykonávateľom kontroly robotníckej triedy nad nedostatočne preorientovanou buržoáznou inteligenciou. Mnohí absolventi týchto rýchlokurzov, potom, ako sa zohriali na novom pracovisku a pričuchli veterinárnej medicíne, považovali sa za ľudových zverolekárov. K injekčným striekačkám, skalpelom a kastročným kliešťam zaobstarali teplomery a inú výbavu.

Služba zverolekárov u súkromných chovateľov bola spoplatnená. Prísne zúčtovateľné bloky platobných výmerov preberali a odovzdávali na Finančnom odbore

ONV. Zaplnený blok musel byť odovzdaný s finančnými prostriedkami finančnému odboru do 9 dní po použití posledného listu. Za omeškanie vyúčtovania bol vymeraný disciplinárny trest aj trestné stíhanie. Chovateľská verejnosť, neznalá legislatívnych podrobností, rada využívala služby lacnejších „zverolekárov z ľudu“, ktorých aj podporovala vo vedomí, že sú rovnocennými zverolekármi ako ich diplomovaní nadriadení. Mnohí veterinárni pracovníci sa stali spolupracovníkmi Štátnej bezpečnosti. Pri stretnutiach slovenských zverolekárov v kuloároch sa pretriasali prípady, ako stratili niektorí vedúci zverolekári autoritu a rešpekt, ktorí museli ustupovať pred príliš politicky aktívnym pracovníkom, ako boli zavražďovaní a ako sa naučili báť. Na jednej porade okresných zverolekárov istý kolega nás pobavil vyličením zážitku, kedy si musel zaobstarať potvrdenie psychológa o svojej psychickej labilite, aby ho urazený pracovník, pomocou prvého tajomníka OV KSS, nemohol navrhnúť na trestné stíhanie. Tento z hora podporovaný spôsob kontroly znamenal druhé a závažnejšie okyptenie hegemonného postavenia zverolekárov v spoločnosti.

Keď som sa v roku 1955 prihlásil do zamestnania na ONV v Palánku, v siedmich veterinárnych obvodoch pracovali traja zverolekári a šiesti veterinárni pracovníci. Každý pracovník absolvoval 5 tried základnej školy a kurz pre veterinárnych pomocníkov. Z nich iba jeden, bývalý maloroľník v stredom veku, otec troch detí, vynikal svojou vrodenu inteligenciou, slušnosťou, nevtieravosťou a pracovitosťou. Najstarší, bývalý robotník, bol notorický alkoholik, ale jeho syn, aktívny člen ŠTB ho „udržal nad vodou“. Z troch mladších pracovníkov s robotníckym pôvodom bol jeden ťažko ovládateľný gauner, druhý, s občasnými príznakmi nepričetnosti, bol spolupracovníkom ŠTB, tretí neškodný a menej schopný primitív a notorický alkoholik. Ten šiesty, z remeselníckej (murárskej) rodiny bol šikovný, pracovitý chytrák, všestranne použiteľný, populárny zabávač spoločnosti vo svojom okolí svojimi nadsadenými a vymyslenými báchorkami. Bol najviac uznávaný za ľudového zverolekára. Popri kladných vlastnostiach mal aj jednu negatívnu vlastnosť, nadmerné použitie alkoholu. O jeho charaktere a popularite, ale aj o príkladnom spolužití ľudí rôznej politickej a náboženskej príslušnosti a blahodarného účinku alkoholu, najlepšie svedčí fakt, že v mieste bydliska súčasne a trvale zastával funkcie: tajomníka MNV, kostolného otca katolíckej farnosti, predsedu dedinskej organizácie KSS, Matice slovenskej a Čemadoku. Aktuálni tajomníci OV KSS a katolícky biskup monsignore BaLáž boli jeho stálymi hosťami v jeho „hajloku“. Nebol zlomyseľný, len nebezpečný, pre šírenie nepotvrdených klebiet o indiskrétnych a vymyslených zážitkoch.

Po vzniku samostatnej Štátnej veterinárnej správy, veterinárnych pracovníkov vystriedali vyškolení veterinárni technici. Po získaní kvalifikácie veterinárneho technika zo šiestich pracovníkov zotrvali v službe dvaja. Slúžil do obnovenia súkromnej praxe.

Zámer ministerstva pôdohospodárstva organizovať analogicky obvodový systém veterinárnej služby podľa vzoru ministerstva zdravotníctva do roku 1952 sa nedal zrealizovať pre nedostatočný počet zverolekárov. Mnohé okresy mohli splniť toto nariadenie podľa zákona MP č.187/50 iba administratívne. Do evidencie nahlásili požadovaný počet veterinárnych obvodov bez ohľadu na ich technickú a personálnu vybavenosť a funkčnosť. Kým výjazdy pracovníkov obvodnej

... pán doktor si mohol dať aj pivo..., 1925

zdravotníckej služby boli zabezpečené sanitkami, zatiaľ obvodní zverolekári sa museli podriaďovať zákonu „chod’ ako môžeš ale ísť musíš“. Niekde sa dostali iba pomocou záprahu ťažných zvierat alebo pešo. Hromadné dopravné prostriedky premávali vo veľmi dlhých intervaloch, prakticky ráno tam, večer späť. Aj taxíkov bolo málo a na ich stanovišti parkovalo viac konských povozov ako aut.

Štátne majetky zdedili všetky extravilárne dislokované farmy. Tam sa dalo dostať za suchého počasia na koči a v období jesenných dažďov na voze. V aktuálnej dobe, bol hlavným zootechnikom ŠM inžinier, ktorý zhodou okolností sa menoval Aujesky. Okrem priezviska nemal nič spoločné so známym profesorom MVDr.Aujeszkym. Nad mojou 187 cm telesnou výškou vyčnieval o dve hlavy a k tejto postave takmer dupľovanou hmotnosťou oproti mojej. Často sme cestovali na koči na farmu Hlohovo po poľnej ceste plnej hlbokých výmoľov. Každý príležitostný kolesový prostriedok behom cesty sa nakláňal na stranu zootechnika, čo pre mňa bolo aj výhodou aj nevýhodou. Nevýhodou bolo, že som sa opretý o mohutnú pohotovostnú brašnu musel brániť proti zosuchnutiu a opretiu o jeho telo a veľkou výhodou, že som vždy pristal na jeho mohutnom tele keď sme sa prevrátili do kaluže.

V roku 1959 ma menovali do funkcie okresného zverolekára v Palánku. Zdedil som pracovný tím takéhoto zloženia. 7 obvodných zverolekárov, 1 bitúnkový zverolekár, 6 veterinárnych pracovníkov, 1 technik - *mäsoprehliadač*, 1 miškár, 1 šarha, 1 administratívna sila. Územie okresu Palánka bolo členené na sedem veterinárnych obvodov v súlade s počtom obvodných zdravotníckych stredísk.

... viezol sa aj parádnym kočiарom, 1950

Veterinárne obvodné pracoviská mali minimálne umožniť administratívnu prácu, bývanie, osobnú hygienu zverolekárovi a vhodné skladovanie liečiv, biopreparátov a nástrojov. Zo sedem evidovaných obvodných pracovísk do roku 1958 zodpovedalo požiadavkám jedine na obvode už dávno usadeného zverolekára, ktorý v rodinnom dome časť svojich obytných a skladových priestorov upravil a vymenoval za obvodné pracovisko. Budovanie a kompletizácia zdravotníckych stredísk bolo prioritným záujmom centrálnych obcí a veterinárna služba sa musela uskromniť ponúknutými provizóriami. V obvode Morout disponoval obvodný zverolekár dvomi miestnosťami v prenajme u učiteľa v dôchodku a v obvode Damian v starom gazdovskom dome s jednou miestnosťou s podlahou z udupanej hliny. V Palánku v jednej izbe, ktorá sa honosne vymenovala za obvodné stredisko, bývali dvaja slobodní zverolekári. V centrálnych obciach Zemer a Nogfalu sa nepodarilo získať ani také minimum. V roku 1959 v sídle obvodu Plast získala veterinárna služba administratívnou dohodou rodinný dom, v ktorom mohla zriadiť pracovisko a byť pre rodinu zverolekára. Až do roku 1960 sa situácia nezmenila v systéme obvodov. Provizórne riešenia umožnili iba nedôstojné bývanie slobodnému zverolekárovi a značne obmedzené možnosti kultúrneho vyžitia, čo však ho neodbremeno od požadovanej náročnosti plnenia úloh.

Po zásadných zmenách v organizácii veterinárnej služby v roku 1960, vznikli centrálné veterinárne strediská, ktoré sa stali výkonnými organizátormi práce a kontroly plnenia úloh na prvom stupni organizačnej štruktúry služby. Upustilo sa od požiadavky zriadenia analogických obvodových stredísk s obvodnými strediskami zdravotníckej služby. Pre normálne fungovanie terénnej služby bolo rozhodujúcou podmienkou vyriešiť pohyblivosť zverolekárov. „Položiť“ službu na

... aj na vlečke..., 1955

štyri kolesá“. Do roku 1955, keď okresný zverolekár potreboval vykonať služobnú cestu, musel požiadať predsedu ONV o poskytnutie jedného z dvoch motorových vozidiel ONV. Zverolekárovi, ktorý vo svojom dome zariadil obvodné veterinárne stredisko, povolili používať vlastné motorové vozidlo pre služobné účely. Ostatní využívali všetky dostupné možnosti, počnúc poredšie premávajúcimi hromadnými dopravnými prostriedkami, cez podnikové pracovné motorové vozidlá, končiac so zvieracími záprahmi. Veterinárni pracovníci mali pridelené služobné motocykle Jawa 250 a ČZ 100. Zverolekári, okrem iných možností, boli donútení využiť aj tandem týchto motoriek. V roku 1956 vyradili z autoparku ONV Martin motorové vozidlo Škoda Tudor a ešte pred vykonaním generálnej opravy ho prideliť pre ONV Palánk, s určením „výlučne pre veterinárnu službu“. Auto zostalo v jej kompetencii aj po generálnej oprave. Nasledujúci rok podobným spôsobom sa obohatila veterinárna služba okresu o automobilový zážrak Minor combi z auto parku ONV Šafárikovo. Toto dvojtaktné, trojdverové mechanické čudo, opatrne predným náhonom a predĺženým batožinovým priestorom sa stalo legendou. Vyradené vozidlo bez generálnej opravy slúžilo v prospech zdravia zvierat niekoľko rokov, pričom denne dokazovalo svojimi kúskami, že je vyradené. Do roku 1960 narástol motorový park o motocykel ČZ Skuter 150. Hlavné cesty v okrese boli spevnené nahrubo drveným kameňom. Boli v hroznom stave. Na hrboľatých cestách, okrem toho, že zverolekári sa dostavili k prípadom s vytrasenou dušou, ich vtesnaná výbava do objemnej brašne, trpela ešte viac od natriasania. Kartónové obaly liekoviek a škatule injekčných prípravkov sa v nich rozpadávali a steny sklenených ampuliek praskali.

Každý praktizujúci zverolekár v teréne zažije mnoho kuriózných zážitkov ako zverolekár a ako vodič motorového vozila. Prvé dva roky po mojom nástupe do

...parný stroj poháňal mláťačku..., 1949

praxe som zabezpečoval veterinárnu starostlivosť v plnom rozsahu v troch obvodoch. Ešte pred prísunom Tudora sa rozhodlo, že avizované vozidlo pridelia do mojej starostlivosti. Nemal som však vodičské oprávnenie. Nasledujúci kurz pre vodičov bol plánovaný na nasledujúci rok. Bežal však kurz vodičov na STS pre traktoristov a motocyklistov. Na základe platných predpisov po nadobudnutí týchto dvoch oprávnení Dopravný inšpektorát vydal vodičský list typu A – amatér, oprávňujúci viesť aj osobné motorové vozidlo. Požíval som v službe Tudor bez vodičského listu ešte pred ukončením kurzu. Vtedy v okresnom meste nepremávalo viac ako 20 osobných áut. O poriadok na cestách sa starali dvaja príslušníci Verejnej bezpečnosti- „dopravári“, z ktorých jeden bol šéfom a druhý jemu podriadený. To bol celý dopravný inšpektorát. Vyhľadal som náčelníka s prosbou, aby ma vyskúšal a vydal dočasné povolenie pre užívanie služobného auta. Vysvetlil som mu, že pri mojom pracovnom zaťažení na úseku v rozpätí viac ako 40 km je nevyhnutné použiť motorové vozidlo. „Joj, súdruh doktor, v tom Vám nemôžem vyhovieť, a musím Vás upozorniť, ak Vás pri kontrole prichytíme, budeme Vás pokutovať“. O niekoľko dní som neskoro zbadal, že stoja pred križovatkou. Stretnutie som sa už nemohol vyhnúť. Už zďaleka zbadali čierny Tudor, jediný čierny Tudor v okrese. Vedeli, kto sedí za volantom. Spomaľoval som, že zastanem, ale keď som sa k nim priblížil, obaja sa otočili chrbtom, a skúmali kukuričné pole za priekopou. Pochopil som, prečo zdôrazňoval náčelník slová - *ak Vás prichytíme*. Dodnes spomínam s úctou na múdreho človeka, náčelníka Krkoša a na jeho zástupcu Mlynára, že ma za tie štyri mesiace nikdy nezastavili, hoci som sa nevyhýbal stretnutiam pri ich kontrolách. Pridelený Minor v dodávkovom

...autobus premával ráno tam, večer naspäť..., 1938

prevedení, bol mierne povedané, v podozrivom technickom stave. Pridelili ho kolegovi, ktorý býval v sídle veterinárneho obvodu v Plaste. Bolo to jediné sídlo obvodného zverolekára, ktoré zodpovedalo so svojimi priestormi a s vybavením aj na bývanie rodiny, aj pre služobné potreby. Pre kolegu najväčší problém dňa bol naštartovať motor Minora. Po večernom návrate, často zaparkoval vozidlo na blízkom svahu, aby sa ráno vyhol problému. Príslušníci cestnej kontroly poznali vrtochy vozidla a radšej ho nezastavovali, aby ho nemuseli roztláčať. Raz kolega zašiel na pivo do miestneho hostinca. Práve vtedy veterinárny pracovník, ktorý so svojim podpriemerným IQ sa cítil byť Lomonosovom, presvedčoval spoluobčanov, že na 100 % existuje také miesto v obci, kde pod zemou musí byť rádioaktívny urán, čo zdôvodňoval tým, že tam zaparkované vozidlo sa nedá naštartovať. *Kde to je?* Dožadovali sa ohúrení zvedavci, ktorí uverili múdremu ľudovému doktorovi. Do debaty sa zapojil kolega. „Ja viem, kde je to miesto. Kde pán doktor? Pod mojou garážou“. Minor vedel prekvapiť vodiča rôznym spôsobom. Raz mu vypovedali brzdy na najvyššom úseku cesty z Beluje. Že kolega zvládol početné zákruhy v rýchlosti 150 km/hod sa rovnalo zázraku. Inokedy zasa na hrbolatej vozovke sa otvárali raz bočné, inokedy zadné dvere rozheganej karosérie. Just vtedy, keď kolega nabalil do batožinového priestoru dodávky do príručného skladu obvodu materiál na jeden mesiac. Počas jazdy a just na ceste hore kopcom po hlavnej ulici mesta sa otvorili zadné dvere auta. Škatule sa posúvali dozadu, až vypadli na vozovku. Keď na energické mávanie chodcov kolega konečne zbadal, že sa niečo deje, mal vyprázdnený batožinový priestor. Príslušníci dopravnej kontroly nám oznámili nevšedný prípad ohrozenia cestnej premávky. Na čas zbierania strateného pokladu, zastavili premávku. Aj uvedené príhody dokazujú, že veterinárna služba sa tešila vážnosti za svoje služby v prospech verejnosti. Rok

...o taxíky bol veľký záujem..., 1938

1960 bol prelomový pre veterinárnu službu aj na úseku organizácie a riadenia, ale najmä čo sa týkalo pohyblivosti obvodných zverolekárov. V Prahe bol zriadený na Ministerstve pôdohospodárstva lesného a vodného hospodárstva (MPLVH) samostatný veterinárny odbor a na Povereníctve pôdohospodárstva lesného a vodného hospodárstva v Bratislave (PPLVH) veterinárny referát. Podľa administratívneho rozdelenia štátu do krajov a okresov, v každom kraji a v každom okrese vznikli samostatné rozpočtové Krajské veterinárne zariadenia (KVZ) a Okresné veterinárne zariadenia (OVZ), napojené na Rady Krajských a Okresných národných výborov (KNV a ONV). Okresné veterinárne zariadenia zabezpečovali veterinárnu starostlivosť cez Veterinárne strediská (VS). Štátne veterinárne diagnostické ústavy (ŠVU) a výrobné podniky biopreparátov (Bioveta), čiastočne metodicky aj KVZ a OVZ patrili do priamej pôsobnosti veterinárneho odboru MPLVH a PPLVH. Novou organizáciou služby vzniklo štvorstupňové riadenie pravej terénnej veterinárnej činnosti.

Začiatky činnosti OVZ, podľa novej organizačnej štruktúry, boli v znamení nejednotnosti a chaosu. Ku pracovníkom veterinárnych stredísk boli pridelení inseminační technici, obvodný zootechnik, obvodný plemenársky technik, a tzv. *rastlinolekár*. Z vozového parku ONV boli odovzdané motorové vozidlá pre OVZ, z ktorých najmenej dve boli pridelené veterinárnym strediskám ako služobné vozidlá s vodičmi. Administratívne práce vybavovala dispečerka strediska. Táto organizačná štruktúra nemala dlhý život. O niekoľko mesiacov inseminační technici, zootechnik, plemenársky zootechnik a rastlinolekár opustili veterinárne strediská a začlenili sa do samostatných sesterských služieb MPLVH.

S novým členením okresu zostal síce obvodový systém zabezpečovania veterinárnej starostlivosti, ale už bez požiadavky, aby obvodný zverolekár býval

Škoda Tudor- naše prvé služobné vozidlo, 1957

v niektorej obci v pridelenom obvode. Zmenil sa systém zabezpečovania veterinárnej starostlivosti v obvodoch zavedením tzv. *žurnálnej služby* a *prevenčných dní*. Ambulantné prípady hlásené dispečerke zo všetkých obvodov veterinárneho strediska vybavoval jeden zverolekár so služobným vozidlom s vodičom. S druhým služobným vozidlom boli obvodní zverolekári rozvážaní do výrobných stredísk poľnohospodárskych podnikov, kde mali vykonať preventívne, profylaktické a administratívne úkony podľa harmonogramu tzv. *prevenčných dní*. Tento škripajúci systém trval päť rokov. Namiesto očakávaného skvalitnenia služby, efekt nového systému bol negatívny. Veterinárny lekár konajúci žurnálnu službu sa mohol za behu len povrchne venovať jednotlivým prípadom. Častejšie ordinoval nútené zabitie zvierat ako serióznu liečbu. Potreba opakujúcej intervencie u toho istého zvieratá narážalo na problémy pri striedaní sa službukonajúcich zverolekárov. Dĺžka pracovného času počas výkonu žurnálnej služby často bola v rozpore so zákonníkom práce. Najviac utrpela kvalita medicínsky odbornej kuratívnej práce veterinárneho lekára. Ani zdokonalenie rozšírenej prevencie v oblasti reprodukcie, výživy a zootechniky, mimo rýdzo veterinárnej prevencie proti nákazlivým a parazitárnym ochoreniam, nesplnilo očakávanie zámeru prevenčných dní. Do veterinárneho obvodu pred zlúčením podnikov patrilo viac obcí a samostatných hospodárstiev s niekoľkými od seba vzdialenými farmami so živočíšnou výrobou. Deň prevencie bol pracovným dňom pre zverolekára, kontrolovateľný v predpísanom pracovnom čase pre štátnych zamestnancov. Mali byť akýmsi dňom merania úrovne z hygieny ustajnenia, výživy, plemenitby, reprodukcie, odchovu mláďat, hygieny výroby mlieka za spoluúčasti zootechnika

Služobný motocykel Jawa 250 pred budovou VS, 1960

farmy, hlavného zootechnika podniku, príslušného inseminačného a plemenárskeho technika, prípadne aj krmovinára podniku a v závažných prípadoch aj vedúceho pracovníka podniku, alebo správcu samostatného dvora štátneho majetku (ŠM). V rámci dňa prevencie mal obvodný zverolekár vykonať podľa harmonogramu úloh aj predpísané hromadné profylaktické a diagnostické úkony. Už samotný rozdiel medzi predpísaným pracovným časom obvodného zverolekára a pracovníkov v živočíšnej výrobe znamenal prekážku. Pracovníci v živočíšnej výrobe mali pracovný čas rozdelený na dve polovice. Ranný sa končil vtedy, kedy sa začínal pracovný čas pre zverolekárov a poobedňajší sa začínal vtedy, kedy sa skončil zverolekárov. Obvody inseminačných a plemenárskych technikov nesúhlasili s veterinárnymi obvodmi a boli svojou rozlohou väčšie. Vedúci pracovníci podnikov uprednostnili všetky iné pracovné povinnosti a osobné záujmy pred účasťou na prevenčných dňoch. Takto osamotený obvodný zverolekár častejšie učinil zadosť iba svojmu svedomiu ako poslaniu dňa prevencie. V roku 1969 došlo k zmene v štátnej veterinárnej službe vznikom samostatnej rozpočtovej organizácie Štátnej veterinárnej správy, ktorá po zmene politického a spoločenského systému v r. 1989 sa transformovala na regionálnu veterinárnu správu a neskôršie na regionálnu veterinárnu a potravinársku správu.

Výsledkom štvorstupňového riadenia terénnej veterinárnej služby bol nárast úloh a povinností pre veterinárne strediská a obvodných veterinárnych lekárov. Na úrovni ŠVS, KVZ a OVZ rástol počet administratívnych pracovníkov, odborných špecialistov inšpekčnej skupiny, ktorí vykonávali periodické kontroly plnenia úloh terénnych pracovníkov. Úmerne s rastom odborníkov rástla byrokracia. Dovŕšením byrokracie bolo zavedenie tzv. *Automatizovaného systému riadenia (ASR.)* Jediným kladom zavedeného výkazníctva bol, že sa veterinárnu službu zaradil medzi

Pojazdné laboratórium ŠVU, 1964

pionierov modernej elektronickej administratívy. Obvodní zverolekári a technici zaznamenávali a vykazovali svoju činnosť v číselných kódoch, počnúc dátumom a osobných údajov, cez údaje okresu, strediska, podniku a farmy, druhu a identifikačného čísla zvieratá, diagnózy, odborného úkonu, až po druh dávky a ceny použitého lieku, alebo materiálu. Sumarizované prvotné doklady na VS boli zasielané na OVZ a odtiaľ do výpočtového strediska ASR, kde na základe prvotných dokladov spracovali výstupné zostavy pre terénnych pracovníkov, VS, OVZ, KVZ, ŠVS. Podľa výstupných zostáv špecialisti na úrovni riadenia, na základe prvotných dokladov vykonávali kontrolu plnenia úloh v teréne a spracovávali z nich aj štatistické údaje. Averzia väčšiny terénnych zverolekárov k administratívnej činnosti bola všeobecne známa. Keď sa už nemohli vyhnúť zaťažujúcemu a nenávidenému „ASRu“, tak sa uchýlili k zjednodušeniu predpísanej administrácie. Na vykazovanie kuratívy používali šablón kódovaných údajov pre minimálny počet úkonov, ktorý vyhovoval predpisom, pre vykazovanie pracovnej zaťaživosti a pre vyúčtovanie spotreby prebratých zásob zo skladu liekov, biopreparátov a zdravotníckeho materiálu. Nemuseli takto vyhľadávať kódy rôznych úkonov, stačilo len opisovať údaje z predchádzajúceho dokladu. Takto sa dostali do štatistiky nepravdivé údaje.

Vedúci veterinárneho strediska podľa zostáv mal kontrolovať plnenie harmonogramu úloh za uplynulý mesiac a vypracovať plán činnosti pre nasledujúci mesiac. Prvotné doklady sa odovzdávali posledný deň bežného mesiaca, ale

Hygienici pripravujú teplú vodu v karanténe SLAK, 1973

výstupné zostavy sa dostali na VS až v druhej polovici nasledujúceho mesiaca. Pre pružné a aktuálne plánovanie preventívnych úloh potreboval vedúci VS viesť dvojité evidencie preventívnych úloh a terminovaných úkonov tradičným, „*note-sovým záznamníkom*“, ako ho kontrolné orgány označili, „*šlabikárskym*“ spôsobom. Možné je, že kontrolným orgánom nadstavbových organizácii, viac menej odtrhnutých od skutočnej praxe a denných problémov terénnych pracovníkov, tento spôsob administratívneho riadenia vyhovoval. Ťažko by sa boli priznali, že výrazným efektom zavedenia ASR, okrem zvyšovania počtu administratívnych pracovníkov boli tony papierov, ktoré vždy vo väčšej miere vyplňovali priestory kancelárií, chodieb a skladov. Hodnotenie činnosti z ASR v tej dobe nebol ojedinelý prípad evidencie skreslených údajov vo verejnej správe, lebo klamstvá boli sprievodným znakom hospodárenia a vládnutia.

Obdobie medzi rokmi 1965-1989 sa považuje za najúspešnejšie roky zverolekárov pracujúcich v rôznych organizáciách Štátnej veterinárnej správy. Vybudovala sa široká sieť diagnostických a výskumných pracovísk; boli uvedené do života opatrenia pre špecializáciu veterinárnych lekárov a pre zvyšovanie odbornej pripravenosti všetkých zverolekárov ŠVS. Zverolekári úspešne zabezpečili ozdravenie veľkých a malých chovov hospodárskych zvierat od nebezpečných nákazlivých chorôb zvierat; zabezpečili účinnú kontrolu zdravotnej bezchybnosti potravín živočíšneho pôvodu ešte pred ich presunom do obchodnej siete; zabezpečili účinné ochranné opatrenia proti zavlečeniu nákazlivých chorôb zvierat do veľkochovov; zlepšila sa vybavenosť terénnych pracovníkov ochrannými pro-

striedkami a bol zaznamenaný značný pokrok vo vybudovaní rekreačných zariadení v prospech všetkých pracovníkov ŠVS. V tejto etape došlo k posadeniu terénnej veterinárnej služby na štyri kolesá, prostredníctvom možnosti prednostne nakupovať zverolekárom pridelené osobné automobily s podmienkou, že ich budú používať aj na služobné účely. Štyri ročné čakacie obdobia na nákup auta podľa poradovníku sa prednostným nákupom skrátili na jeden, najviac na dva roky. Mobilita zverolekára sa tým síce vyriešila, ale pribudla mu ďalšia administratívna práca s dokladovaním služobných ciest a cestovných výdavkov a viac starostí a práce s údržbou denne znečisteného vozidla.

Štátna veterinárna spáva so samostatným rozpočtom bola podriadenou službou Ministerstvu pôdohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva a partnerskou organizáciou ostatných služieb, ako boli plemenárska a inseminačná služba, poľnohospodárske výrobné a zásobovacie podniky, zastrešené na okresoch *okresnou poľnohospodárskou správou (OPS)*. Zverolekári dosiahli u riadiacich politických a hospodárskych orgánov také uznanie za ich nenahraditeľný prínos v procese živočíšnej výroby, že boli prostredníctvom tzv. všeobecnej veterinárnej prevencie, poverení priamo zasahovať do riadenia výroby vo veľkochovoch so spoločnou zodpovednosťou za dosiahnuté výsledky vo výrobe.

Prijatá dohoda medzi ŠVS a ministerstvom o spoluzodpovednosti zverolekárov za výrobu v poľnohospodárskych podnikoch, v zmysle zavedenej tzv. *všeobecnej a komplexnej veterinárnej prevencie* bola novou záťažou pre obvodných zverolekárov. Finančné ohodnotenie plnenia tejto úlohy bolo premietnuté do ich pohyblivej časti mzdy. Prevažná väčšina terénnych veterinárnych lekárov, vyzbrojená s predpismi a so slabou kompetenciou, postupne sa stala zodpovednou za veci, ktoré nemohla ovplyvniť len s argumentáciou o povinnostiach chovateľa dodržať nutné opatrenia. Chovateľské a zoohygienické nedostatky bola nútená riešiť medicínskymi prostriedkami, ktoré sa zúžili na medikáciu krmív s vždy novými účinnejšími antibiotikami.

V sedemdesiatych rokoch vláda prijala koncepciu pre intenzifikáciu, priemyslenie, mechanizáciu a špecializáciu živočíšnej výroby. Konečne si priznala, že zverolekári sú teoreticky a prakticky najlepšie pripravení pre zvládnutie takej náročnej úlohy a hľadali spôsob, ako využiť tento mozgový potenciál v prospech plnenia vládnej úlohy. Povýšiť právomoc obvodného zverolekára nad rámec vedúcich pracovníkov poľnohospodárskych podnikov by bolo narážalo na odpor mnohopočetného stavu poľnohospodárskych inžinierov. Dohoda medzi vládou a Štátnou veterinárnou správou o užšom zapojení zverolekárov do procesu výroby a o prehlbení ich spoluzodpovednosti za výrobu bola ťažko splniteľnou úlohou. Jej premietnutie do príjmu zverolekárov cez ich osobné hodnotenie, dotkla sa negatívne mnohých obvodných zverolekárov a viedla ku kontroverzným záverom. Úspešnosť zverolekárov v drvivej väčšine bolo podmienené odbornou zdatnosťou hospodárskeho vedenia poľnohospodárskeho podniku a ich vnímavosťou pre prijatie dobrých odborných rád a menej len odbornou pripravenosťou, zdatnosťou a pracovitosťou zverolekára. Paradoxné bolo, že menej zdatní zverolekári, ktorí pracovali vo vyspelých podnikoch, v ktorých vedenie sa zasadilo o skvalitňovanie výroby, dosahovali najlepšie výsledky v prémieových ukazovateľoch. Na takých obvodoch mal zverolekár najmenej starosti a roboty. Naopak, v zaostávajúcich

podnikoch musel zverolekár riešiť najviac zdravotných problémov, vykonať najviac práce, ktorá vyžadovala najväčšiu erudovanosť a oddanosť, pričom pre nedostatočný efekt jeho maximálneho snaženia dosahoval najhoršie výsledky, ktoré negatívne vplývali na hodnotenie prémieových ukazovateľov.

Zavedený systém postgraduálneho vzdelávania všetkých pracovníkov veterinárnej správy vo zverolekárskej profesii bol veľmi efektívny. Najprv museli absolvovať atestačné skúšky prvého a druhého stupňa zverolekári vo funkciách na každom stupni riadenia. Postupne všetci obvodní zverolekári prostredníctvom organizovaného postgraduálneho štúdia mali možnosť zdokonaľiť sa vo svojej odbornej a špecializovanej spôsobilosti, ktorou sa plnila úloha prípravy kádrových rezerv pre budúcich funkcionárov ŠVS. Vďaka systému postgraduálneho vzdelávania vyrástli odborníci na vysokej úrovni, ktorí dokázali na základe mnohostrannej zdatnosti presadiť sa vo zverených podnikoch a prispieť ku kladnému vyriešeniu zdravotných, zootechnických, zoohygienických, plemenárskych, krmovínarských, technologických a ekonomických problémov. Aj poľnohospodárske podniky a okresná poľnohospodárska správa prejavili o nich záujem. V osemdesiatych rokoch rástol počet zverolekárov na postoch predsedov, riaditeľov, zootechnikov veľkých poľnohospodárskych výrobných podnikov. Tridsaťročné obdobie existencie prvej samostatnej veterinárskej organizácie – ŠVS sa neoficiálne považuje za - *Zlatý vek slovenského veterinárstva*. Od jeho zániku uplynulo viac ako jedno štvrtstoročie. Pri stretávkach seniorov a mladých kolegov často počuť z úst mladších, že zvýraznenie výsledkov, dosiahnutých v zlatom veku sú iba nadsadené, subjektívne, nostalgické spomienky. Mnoho sa zmenilo za štvrté storočie. Ťažko je dnešnej veterinárnej generácie priblížiť prostredie a podmienky práce veterinárnych lekárov, aby sa vžila do situácie, kedy ich predchodcovia pracovali vo veľkochovoch hospodárskych zvierat a hydiny, za štátny plat, ale zarábajúci pre štátnu pokladňu, kedy koncentrácia chovaných zvierat a hydiny bola oproti súčasnému stavu nepomerne vyššia. Čísla hovoria za všetko. V roku 1989 bolo v okrese 27 000 kráv oproti dnešnému stavu hovädzieho dobytku celkom 8 300 kusov. Kým 30 chovateľov chovalo osemdesiat až stotisíc ošípaných, zatiaľ dnes 30 000 ošípaných chovajú traja chovatelia.

Pracovníkom na obvodoch sa ušlo len málo zo slávy a z materiálnych výhod za globálne úspechy štátnej veterinárnej služby. Z nich treba uznať morálne ohodnotenie vyznamenaných pracovníkov, dokonalejšiu vybavenosť osobnými ochrannými prostriedkami, veterinárnymi nástrojmi, biopreparátmi a medikamentmi. Nemilou skutočnosťou však bolo, že menej kvalitné importované veterinárne nástroje zo ZSSR, NDR, Poľska, postupne vytlačili kvalitné výrobky našej Chirany.

Kladne treba hodnotiť donucovacie prostriedky zamerané na zvyšovanie odbornej zdatnosti prostredníctvom povinného postgraduálneho vzdelávania. Je nesporné, že radoví vojaci, bojujúci v prvej línii za najťažších podmienok, pracujúci v nebezpečnom prostredí, náročnom na fyzickú prácu a psychiku, pri riskovaní vlastného zdravia, úspešne vyhrali bitky s nebezpečnými nákazlivými chorobami zvierat a ľudí, ale bez zohľadnenia ich nárokov na uznanie rizikového pracoviska. Zdobaním klasických nákazlivých ochorení hospodárskych v značnej miere prispeli k ekonomickému rastu podnikov a štátu a ku zabezpečeniu trhu kvalitnými potravinami z domácej výroby. Zverolekári sa museli podrobiť nesprávnej hospodárskej politike, ktorou rástla ich pracovná zaťaženosť. Za príklad

poslúži násilný predpis plánovaného stavu kráv, kedy na úkor potreby biologickej selekcie, ktorou si vlastnú prácu mohli uľahčiť, obvodní zverolekári museli byť garantmi držania plánovaného stavu kráv. Uprednostnenie kvantity na úkor kvality bola politickou úlohou, premietnutá do finančného ohodnotenia zverolekára, hoci dôsledok jej plnenia mal negatívny dopad. Na začiatku mojej praxe na normálnu obmenu stáda a na skvalitnenie reprodukčných dojníc a ich nahradenie stačil prevod 15 jalovic do stavu kráv pri 10 percentnom brakovaní kráv.

V osemdesiatych rokoch, v mnohých hospodárstvach vplyvom rôznych organizačných a chovateľských zmien, už nestačil ani dvojnásobný počet prevedených jalovic na zaistenie plánovaného stavu pri brakovaní 25 až 30 % kráv. Na schôdzach chovateľov a zverolekárov v osemdesiatych rokoch v každom páde sa skloňovala všeobecná komplexná veterinárna prevencia. Predstavitelia štátnej moci a hlavne funkcionári vo výrobe, sa chytili slova – veterinárna. Všeobecnú komplexnú veterinárnu prevenciu stotožňovali so špeciálnou zverolekárskou starostlivosťou, dôsledkom čoho sa očakávalo od obvodného zverolekára zázračné uzdravenie živočíšnej výroby, ktorá trpela inými chorobami než klinickými. Boli to nedostatky, ktoré sú predmetom hygieny chovu a prostredia, o zabezpečenie ktorej sa mali usilovať v prvom rade chovatelia. Nedodržanie povinnosti chovateľa zaistiť optimálne podmienky chovu hospodárskych zvierat v optimálnom prostredí viedli ku vzniku hromadných ochorení. V mnohých prípadoch štátne, stranícke a hospodárske orgány čakali od zverolekárov riešenie, veď zabezpečenie všeobecnej komplexnej veterinárnej prevencie patrí do ich pracovnej kompetencie. To bol ľahší únik pred realitou, že zjednať nápravu v prvom rade bolo povinnosťou chovateľa, ktorý ju mal realizovať na základe nápravných opatrení, navrhovaných príslušnými pracovníkmi veterinárnej, plemenárskej, inseminačnej služby v súčinnosti s poľnohospodárskymi podpornými službami.

Na vysokom percente vynúteného brakovania chorých plemenníc sa podieľali ochorenia paznechtov, traumy končatín a „výhreznutie“ pošvy u kráv. Hlavne z veľkokapacitných kravínov (VKK) skončilo na bitúнку ročne až 30 % zo stavu kráv pre predčasnú stratu produkčnej schopnosti za opakované traumy končatín. Vo VKK s centrálnou *dojárnou* dochádzalo často k pádu kráv pri ich preháňaní v hale po šmykľavej podlahe s následnou zlomeninou panvy alebo končatiny. V prvých rokoch môjho pôsobenia som zažil ešte pravých ošetrovateľov dobytky, z bývalých gazdov alebo bývalých bítešov veľkostatkov, ktorí v pravom slova zmysle skutočne ošetrovali dobytok. Cez deň priebežne ošetrili aj podstielku odstraňovaním výkalov. Krmili zvieratá podľa úžitkovosti z „ruky“ tak, že im predkladali celkovú dávku postupne v menších čiastkach, čím dosiahli minimum plytvania vzácného materiálu. Ráno a večer denne očistili dobytok. Pripravovali krmivo vždy na 24 hodín pred jeho skrmovaním, umývali a masírovali vemenom pred dojením, sledovali príznaky ruje, boli pri pôrode, sledovali vyčistenie maternice po pôrode, ošetrovali novonarodené teľatá. Zažil som teda aj „*zlatý vek ošetrovania dobytky*“ a to za minimálny honorár poctivých ošetrovateľov, kedy pracovitá ruka a láska ku zvieraťu u ošetrovateľa bola najúčinnnejšou prevenciou. Starší chovatelia kráv vyznávali a podľa toho sa správali, že „*krava dojí od dotyku gazdovej ruky*“.

Po výmene pôvodných gazdov, bývalých poctivých ošetrovateľov zvierat za bežných pracovníkov, ktorým živočíšna výroba bola iba miestom zamestnania

a zdrojom príjmu a po zavedení strojového dojenja sa nepomerne zvýšil počet ochorení vemená.

Do vyčíslenia škôd bolo nutné zahrnúť priame ale aj nepriame straty, spôsobené stratou produkčnej schopnosti trpiacich dojníc. Obvodný zverolekár mohol iba konštatovať a upozorniť vedenie podniku na nedostatky, avšak náprava vyžadovala niekedy zásah investičného charakteru, čo nebolo v jeho silách a okrem duplikátu zápisnice mu zostala iba strata prémie za nedodržaný stav a za vysoké percento nutných zabití.

Na previerkach dodržiavania protinákazových opatrení a zoohygieny som sa vždy častejšie stretol s pravým opakom toho, čomu som sa mohol potešiť v „*zlatom veku ošetrovania*“. Pre nedostatok kvalitných ošetrovateľov a z úsporných dôvodov na mzdovom фонде, architekti poľnohospodárskych stavieb, orientovali ich smerom ku mechanizovaným veľkokapacitným objektom, v ktorých manuálnu prácu nahradili stroje. Dobová mechanizácia a technológia nenahradili kladný vzťah pracovníkov ku zvieratám. Architekti nových ustajňovacích stavieb sa viac zamerali na finančné ukazovatele ako na biologickú potrebu zvierat. Nevhodné technologické prvky v nových veľkokapacitných maštaliach zdecimovali počty nasadených zvierat. Najmä živočíšna výroba zápasila s nedostatkom kvalitných ošetrovateľov. Vždy častejšie sa dostali ku zvieratám ľudia z najnižších sociálnych vrstiev, s najnižšou vzdelanosťou a nízkym IQ, bez chovateľských skúseností. Prví vyškolení inseminační technici vykonávali svoju prácu na vysokej odbornej úrovni. Ťažká práca inseminačných technikov sa stala menej atraktívnou. Výmenou zabehaných technikov novými sa postupne zhoršila aj kvalita práce technikov jednak pre ich väčšie zaťaženie, pracovnú náročnosť v rozšírených obvodoch a pre ich nižšiu odbornú spôsobilosť a pracovnú morálku. Vždy častejšie sa vyskytla „technická jalovosť“, hlavne jalovic, u inseminovaných plemenníc v nevhodnom čase. Aj zootechnici fariem sa viac spoliehali na informácie ošetrovateľov namiesto osobného preverenia situácie každodennou návštevou chovov. Odhalenie zistených nedostatkov obvodným zverolekárom, zapísané do zápisníc, postúpené vyšším riadiacim orgánom v okrese, nestačili na zjednanie nápravy pre ľahostajnosť partnerov a pre nedôslednosť vyšších kontrolných orgánov, ktoré sa radšej priklonili na stranu silnejšieho, v tomto prípade ekonomicky a politicky vplyvnejšieho podniku.

Ťažko riešiteľné boli nedostatky vo výžive zvierat pre nedostatok kvalitných objemových krmív. Opakovali sa nedostatky v organizácii práce pri zbere, sušení, skladovaní, silážovaní zelených porastov, v dôsledku čoho sa zo zelených krmív stratili vzácne živiny, vitamíny a stopové prvky. Chybná technológia prípravy spôsobila zníženie nutričnej hodnoty krmiva a zdroj výživy a produkcie sa zmenil na dieteticky škodlivú hmotu.

Je možné konštatovať, že pretrvávajúce chovateľské nedostatky boli nezdolateľnými prekážkami pre obvodného zverolekára. Chýbajúci objem výroby plánovaného množstva produktov podniky často riešili namiesto odstránenia nedostatkov so zvýšeným počtom produkčných zvierat, čo ešte viac zhoršovalo hygienickú situáciu pre preťaženie starnúcich maštalných priestorov. Čím viac partnerov potreboval obvodný zverolekár zapojiť do zabezpečenia komplexnej veterinárnej prevencie, (vedenie podniku, zootechnik, inseminačný technik, krmovínár, *plemenár*, mechanizátor, stavebný technik, údržbár) o to bolo ťažšie dosiahnuť úspešný výsledok jeho snaženia.

Dobytčí jarmok – veľká duševná a telesná záťaž zverolekárov

Slintačka a krívačka. Afty a erosie na nohách dobytky (foto. Šhos 40/A1)

Sopľavka koní, alergická reakcia na očný malein

Papilomatóza dobytku (foto RVPS Levice)

Prehliadka skupiny odstavčiat

Aujeszského choroba prasiat, poruchy pohybu (foto RVPS Levice)

*Mor ošípaných, zmeny na koži pre poruchu krvného obehu
(foto RVPS Levice)*

Mor ošípaných, zhluk prasiat v hrúčkovitom stave (foto RVPS Levice)

Dnes je už len výnimkou taká ošetrovatel'ka

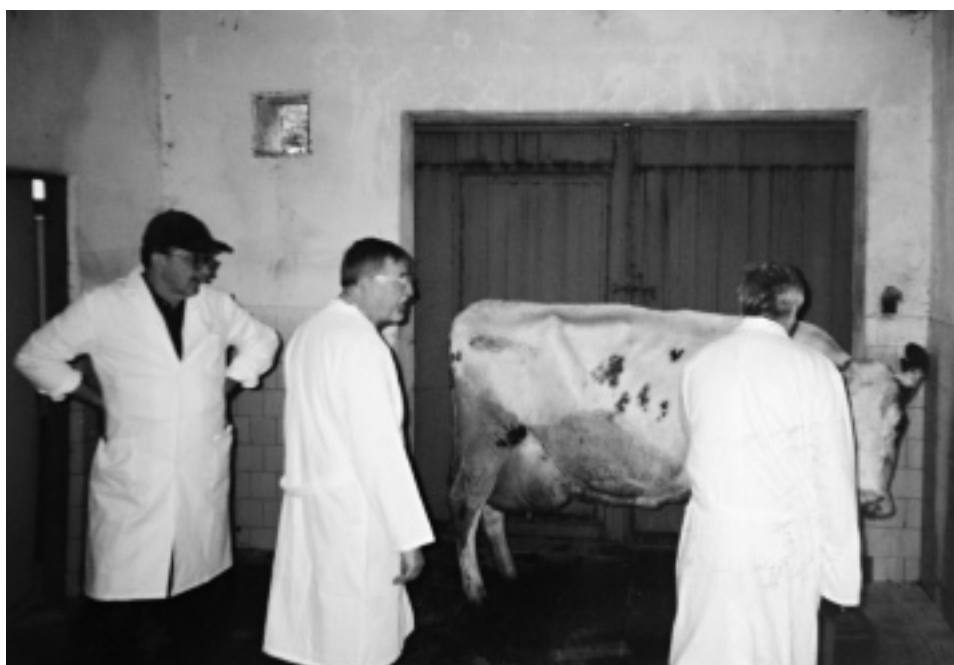
Nebezpečný nositeľ nákazy moru

*MVDr. M. Machajdik a MVDr. D. Hlinka pred kafilérskym boxom
(foto RVPS Levice)*

Kafilérský box (foto RVPS Levice)

MVDr. D. Hlinka a MVDr. M. Šulka při vyšetření kravy (foto REVPS Levice)

MVDr. Š. Morovič a MVDr. J. Tomašovský pred operačným zákrokom

MVDr. V. Zaťková... otvorila, vybrala, ošetrila a teraz zašije...

MVDr. J. Kováč.... je ten pupok v poriadku ?

Veterinárny technik F. Neguc pripravuje prístroje k vyšetreniu

V pozadí starý operačný stôl z roku 1960 pre veľké zvieratá

„Jílkova nosná slučka“ vzácny pomocník zverolekára

MVDr. T. Tóth vyšetruje kravu na teľnosť

Aj „domáce zakáľачky“ budú iba minulosťou

Momentka z mestského bitúnku, 1960

Zhrozený MVDr. J. Števko nad konfiškovaným moriakom (foto RVPS Levice)

Kiahne vtákov, kožná forma (foto archív UVLF v Košiciach)

Budova colnice – sídlo pohraničnej veterinárnej služby, 1983–2004

Dezinfekcia vozidiel pred vstupom do areálu živočíšnej výroby

Pôvodný mlyn (1922) upravený v roku 1960 na výrobu kŕmnych zmesí

MVDr. L. Sztranyák na čele bonitačnej komisie

MVDr. J. Kováč pri tuberkulinizácii

*Opuch v mieste pichu - pozitívna reakcia na tuberkulín
(foto doc. MVDr. J. Dražan)*

5. Kapitola

Plavba na spoločnej lodi

Doki.

Od roku 1992 už ako dôchodca som bol zamestnancom JRD. Omnoho v širšom zábere som vykonával odbornú činnosť, akú v osemdesiatych rokoch požadovali od štátnych obvodných zverolekárov. Keď sa v r.1990 ku mne pripojil mladý kolega, všetky odborné úkony sme vykonávali spoločne. Mal som viac času venovať sa plánovaniu zmien v organizácii výroby a na dokumentáciu mojich návrhov so zámerom intenzifikácie výroby a mechanizácie technológie.

Po obnovení Komory veterinárnych lekárov Slovenska v roku 1992, veterinárna služba sa rozdelila na štátnu a na súkromnú veterinárnu službu. Podľa aktuálnych Stanov KVL súkromnú prax mohli vykonávať iba tí členovia Komory veterinárnych lekárov Slovenska (KVL SR), ktorí do vzniku KVL SR pracovali v štátnej veterinárnej službe. Uchádzači o licenciu, ktorí nespĺňali túto podmienku boli evidovaní ako *čakatelia*. O členstvo mohli požiadať po trojročnom zamestnaní u veterinárneho lekára, člena komory, s najmenej desaťročnou praxou. Bol som spokojný s prácou na novom pracovisku. Pôvodne som ani neuvažoval požiadať o členstvo v komore. Svoje rozhodnutie som zmenil až po získaní informácie o pripravovanej novej legislatíve veterinárnej služby. Za tie dva roky spoločnej práce som si obľúbil mladého kolegu, v ktorom som spoznal húževnatého, pracovitého, vynikajúco erudovaného a zručného veterinárneho lekára. Aby som mu pomohol splniť podmienku pre získanie licencie, vzdal som sa výhodného zamestnania v podniku a požiadal som o členstvo v KVL SR. Súčasne s mojou prihláškou zaslal kolega prihlášku na zaradenie medzi čakatel'ov. Pripravnému výboru KVL SR som predložil aj pracovnú zmluvu s čakatel'om.

Kolega po splnení trojročnej podmienky a po absolvovaní predpísanej kvalifikačnej skúšky bol zapísaný do zoznamu členov komory a získal licenciu k výkonu súkromnej veterinárnej praxe. Uzavreli sme Dohodu o vzájomnej praxi a naďalej sme pracovali spolu až do ukončenia mojej aktívnej činnosti súkromného zverolekára.

Naše priateľstvo sa neprerušilo ani potom, čo som zavesil moju prax na klinec. Využili sme každú možnosť na priateľské debaty. Bez plánovaného zámeru sme sa stretli každý štvrtok, až sa naše stretávky stali pravidlom pre štvrtkové doobedňajšie zamestnanie. Špecifikom týchto troch štvrtkových doobedňajších hodín je nevyčerpatel'ná studňa tém k debate. Počas jednej debaty sa zrodil nápad napísať memoáre o našich spoločných zážitkoch zo spoločnej 17 ročnej veterinárnej praxe, ktoré by sme spestrili s individuálnymi a spoločnými príhodami z praxe. Konečne som sa dostal ku zdôvodneniu významného podielu štvrtkov, ku zrode našej spoločnej autobiografie. Pred prístupom ku vlastnému rozprávaniu príbehov potrebujem vysvetliť prečo sa v texte miešajú zámená ty a vy. Nemohol som môjho mladého kolegu prinútiť aby mi tykal. Kompromisne som súhlasil, aby ma oslovoval „familiárno-profesionálne,, „Doki“. Jednotlivé príbehy budeme líčiť cez vlastné prizmy a preto ich uvedieme pod dohodnutým označením rozprávača Doki a Peťo.

Peto.

Je štvrtok. Jediný pracovný deň v týždni, kedy si doprajem taký luxus, že začnem ordinovať vo svojej veterinárnej ambulancii „PET-VET“ o trinástej hodine. V tomto názve firmy sú ukryté dve skutočnosti. **Pet** - z môjho mena Peter, ktoré som dostal pri krste a **Vet** - z povolania - veterinárny lekár. Voľakedy k výkonu veterinárneho lekára stačili tri čísla. Dátum narodenia, číslo diplomu a číslo licencie KVL SR. Dnešným úradom však nie. K dátumu narodenia pridali rodné číslo – RČ, k licenčnému číslu identifikačné číslo organizácie - IČO a preto, že som sa stal právnickou osobou a podnikateľom, daňovníkom, prideliť mi identifikačné daňové číslo - DIČ. Ambulancia je firma a firma ku registrácii potrebuje názov. K spokojnosti úradov som nazval ambulanciu Pet-Vet, a za zodpovedného riaditeľa podniku som vymenoval – seba, ktorý diriguje pracujúceho zamestnanca – mňa. Predvojnoví súkromní zverolekári k manipulácii s finančnými prostriedkami potrebovali len peňaženku. Povojnovým štátnym zverolekárom stačil blok platobného výmeru. Dnes sa nám parí z hlavy a tŕpnu prsty pri ťukaní do klávesov počítača a pokladničky. To naši seniori ťažko chápu.

Každý štvrtok štyri doobedňajšie hodiny sú vyhradené pre návštevu kolegu, seniora, s ktorým som spolupracoval prvých 16 rokov praxe. Oslovujem ho - Doki, čo je podobne výstižnou skratkou, ako PET-VET. Ako som dospel k tomu osloveniu? Medzi nami je viac ako tridsať ročný vekový rozdiel. Teoreticky by mohol byť mojim otcom. Keby aj bol, tak by som mu nevyčítal, že som prišiel na svet pre jeho mladícku nerozvážnosť. Z tých dvadsaťšesť rokov od zrodu nášho priateľstva, prvých šesťnásť rokov som s ním denne spoločne vykonával v praxi všetky zákroky. Napriek tomu, že sme kolegovia, ktorí ťahali za jeden povraz a že sa medzi nami vyvinul pevný priateľský vzťah a že mi opakovane navrhol, aby som mu tykal, ja mu stále vykám. Nie len že navrhol, ale žiadal, aby som opätovoľ jeho tykanie. Nedokázal som to. Nech hľadá akýkoľvek logický dôvod, moje vysvetlenie bude vždy rozpačité. Nedokázal som premostiť hlbokú úctu s tykaním. Hneď na začiatku mojej zverolekárskej kariéry bol mojim nezištným mecenášom. Zriekol sa svojho pohodlia a nie malej sumy zo svojho zárobku, aby mi umožnil získať licenciu pre súkromnú prax. Bol nepovýšeneckým učiteľom a radcom. Mojim šéfom, pre mňa iba symbolicky a na úradných dokladoch a pre úradníckych šimľov nadriadeným zamestnávateľom. Náš nanútený zamestnanecký pomer považoval za diskriminujúcu hlúposť, ale ako jedinečnú príležitosť pre vzájomné spoznanie a prehĺbenie priateľstva dvoch rovnocenných kolegov. V najťažších časoch ma vedel vždy posmeliť svojimi radami. Odovzdával mi neobmedzený podiel zo svojho nevyčerpatelného optimizmu a tolerance, čím ma vedel povzbudiť, keď som sa ocitol blízko dna. Vážim si ho ako kolegu, ako tvorivého človeka, ale najviac jeho priateľstvo natoľko, že nedokážem vykanie nahradiť tykaním, čím vyjadrujem moju hlbokú úctu k nemu. Hľadal som vhodné oslovenie medzi viacerými možnosťami, ktoré majú nádych odmeranosti, ako pán doktor, pán Márton, strýčko Štefan, pán kolega, ale najviac sa mi pozdával „Vy, Doki“, čo vyjadruje aj náš blízky priateľský vzťah, aj úctu k doktorskému titulu a k jeho rednúcim šedinám. Ale hlavne zavážilo, že som získal k takému osloveniu aj jeho súhlas. Som rád, že som pre nohu zostal Peťom a že pri ňom môžem zabudnúť na RČ, IČO, DIČ a čo s tým súvisí.

Okrem všetkých praktických skúsenosti pre veterinárnu prax, som získal vplyvom jeho seniorskej aktivity aj inšpiráciu pre napísanie akýchsi pamäti. Doki aj po definitívnom ukončení svojej veterinárnej praxe zostal aktívny a okrem vinohradu sa venuje literárnej činnosti. Nedávno pri takom sedení mi povedal, že ukončením posledného rukopisu, pravdepodobne prestane s literárnou činnosťou. „Doki, to predsa neurobíte, veď sme spolu zažili toľko zaujímavých zážitkov, ktoré sú nefalšovanými príbehmi zo života, ktoré môžete použiť pre ďalšiu publikáciu o živote terénneho zverolekára. Sám uvažujem o tom, že sa raz pustím do písania memoárov“. Mal som čo povedať. Doki sa chytil tej prenáhlene vyslovenej snahy. „Ak mi pomôžeš svojim podielom, tak sa do toho môžeme pustiť“. Narobil som si kopu problémov. Ako nesklamať môjho priateľa, skúseného beletristu. Doki mi pomohol. Vypracoval osnovou k môjmu príspevku. Mojou úlohou bude titulky doplniť obsiahlejším textom.

Doki.

Po získaní licencie KVL SR zanikol môj zamestnanecký pomer s JRD Zakalos. Prerokoval som s predsedom našu ďalšiu spoluprácu po zmenenej situácii. Vypracoval som podrobnú analýzu o nákladoch JRD za veterinárnu starostlivosť za posledných päť rokov. Do nákladov celkom som zahrnul výšku úhrad za úkony a materiál na základe zmlúv s OVZ, nákup prípravkov a materiálu mimo tejto zmluvy, mzdy pre nás dvoch a náklady na prevádzkovania prideleného vozidla. Súčasne som predložil kalkuláciu nákladov podľa našich záznamov o dennej činnosti pre prípad, ak by JRD uzavrelo s nami zmluvu pre zabezpečenie veterinárnej starostlivosti. Rozdiel medzi hodnotenými výdavkami za veterinárnu činnosť vyznel v prospech predpokladaných výdavkov navrhutej novej zmluvy. Predseda po preštudovaní podkladov a po konzultácii s hlavným ekonómom JRD podpísal Zmluvu o zabezpečenie veterinárnej starostlivosti medzi JRD Zakalos a súkromným zverolekárom, vypracovanú podľa záväzných pokynov KVL SR. Po nežnej revolúcii v celom národnom hospodárstve, ale hlavne na úseku poľnohospodárstva bolo všetko hore nohami. Určitá časť štátnych majetkov v rámci reštitúcií sa dostali do rúk pôvodným majiteľom, alebo ich dedičom, ostatná časť na základe privatizácie do rúk novým majiteľom. Veľké hospodárske celky zo zlúčených JRD sa rozpadávali na menšie samostatné podniky, alebo sa transformovali na akciové spoločnosti. Podľa zákona o voľnom trhu aj objednávka pre zaistenie veterinárnej starostlivosti u chovateľa sa riadila podľa zákona ponuky a dopytu. Chovatelia okamžite začali využívať výhody v zmysle hesla „zákazník náš pán“ a veľmi často aj zneužívať svoje hegemonne postavenie. Menej uznávaný kolegovia, alebo kolegovia, ktorí nesúhlasili s nekalými praktikami podnikateľov, prišli o zmluvnú prácu a jediným pravidelným príjmom im zostala úhrada za prácu, objednanú regionálnou veterinárnou správou (RVS), tzv. *štátnu objednávku*. Vďaka preniknutej správe o dobrých výsledkoch, ktoré sme dosiahli počas pôsobenia na JRD v Zakalos, nové výrobné podniky a samostatní podnikatelia prejavovali záujem o naše služby. Do roku 2003 postupne uzavreli so mnou zmluvu o zabezpečení veterinárnej starostlivosti JRD Palánk, JRD Tompa a podnikatelia s väčším počtom zvierat Litavský a Lupták a sedem menších podnikateľov s počtom zvierat do 300 kusov. Vedenie RVS po mnohých diskusióch a hádkach sa rozhodlo prideliť štátnu objednávku súkromnému zverolekárovi podľa uzavre-

tých zmlúv s chovateľom. Pribudlo nám roboty, čo som riešil rozdelením rajónu. V polovici rajónu vybavoval prípady Peter, krytý mojou zárukou a zodpovednosťou za jeho prácu a bez predpísanej úradnej administratívy. Dal som mu do užívania jednu z mojich dvoch Škodoviek. V dňoch pracovného pokoja sme sa rovnomerne striedali. Pravidelne mesačne som vyplácal Petrovi čakatelský plat vo výške aktuálneho priemerného platu veterinárnych lekárov v štátnej službe. Hradil som aj výdavky na prevádzkovanie auta. Na stretnutiach nám kolegovia prezradili, že ten náš korektný a nezvykle kolegiálny zamestnanecký vzťah bol často predmetom kuloárnych debát. V ovzduší vzájomnej nevraživosti a boja za získanie materiálnych, hlavne finančných výhod, kolegovia ťažko chápali, že náš priateľský a kolegiálny vzťah vznikol na báze vzájomnej úcty a že ten nanútený zamestnanecký pomer je iba plnením predpísanej možnosti spolupráce. V skutočnosti však bola pretkaná výhodami pre oboch parterov, ako vzájomné zastupovanie počas neprítomnosti jedného cez dovolenku, alebo chorobu ako aj vzájomná výpomoc pri vykonávaní nárazových hromadných úkonov, spolupráca pri náročných zákrokoch a iné. Pravdou je, že mnohí starší súkromní zverolekári zápasili s platobnou neschopnosťou podnikateľov, alebo s oneskorenou úhradou faktúr, preto pre starších zverolekárov zamestnať čakatľa bolo nepopulárne. Sám som zápasil s takými problémami a nebolo ľahké zabezpečiť včasný a pravidelný odvod finančných prostriedkov štátnym úradom a plat čakatľa.

V prvých rokoch po nežnej revolúcii, vznikla konjunktúra pre chovateľov jatočných ošipaných. Do našej pôsobnosti pribudli noví zmluvní partneri z malých podnikateľov, čo sa neskôršie ukázalo pre nás ako nevýhoda z dvoch príčin. Rozšírilo sa naše operačné pole s nárastom kilometrov pri nepodstatnom raste finančného efektu. Rozdelili sme si medzi sebou rajón. V roku 1995 došlo k likvidácii JRD Zakalos a o rok neskôršie aj k likvidácií JRD Tompa. Zostávajúci partneri čoraz častejšie sa stali neplatičmi a tým sa znásobili aj naše finančné problémy. Peter požiadal o dočasné prerušenie členstva v KVL SR a prijal ponuku kolegu z ročníka a osobného priateľa. S celou rodinou sa odsťahoval do Čiech. Po necelých dvoch rokoch sa vrátil a pokračoval v prerušenej praxi ako samostatný súkromný zverolekár na pôvodných a nových pracoviskách. Obnovili sme už len v rozsahu vzájomného zastupovania našu spoluprácu, 31. decembra 2007 po 52 ročnej neprerušenej praxi som sa definitívne rozlúčil s veterinárnou praxou. Vrátil som Komore úradnú pečiatku, oznámil som úradom ukončenie podnikania a vzdal som sa oprávnenia vykonávať zverolekárske zákroky. Definitívne som vyprázdnil všetky skrinky, vitríny, regály a všetok použiteľný materiál som odovzdal Petrovi za výhodných podmienok pre nás oboch. Tým som zabránil pokušeniu poskytnúť odbornú pomoc trebárs aj známym. Peter prevzal väčšiu časť mojej praxe a začal písať novú kapitolu o zmenenom živote súkromného zverolekára v nových podmienkach, ktoré sa vo všetkom rýchlo a zásadne menili oproti života a práce zverolekárov v zašlom zlatom veku štátnej veterinárnej služby.

Peťo.

Včera počas cestovania domov som prezradil Dokimu, že mám vážnu známosť. Býva v obci ako ja. Pracuje v nemocnici v Palánku ako zdravotná sestra na oddelení gynekológie a pôrodníctva.

„Ved' Vy ju musíte poznať, lebo po nočných službách často cestuje tým ranným spojom ako Vy“. „Vieš, Peťo, v tom vlaku cestujú do práce učiteľky a úradníčky a veru keď ma zabiješ neviem, ktorá z nich je tvoja vyvolená“. V nasledujúcich dňoch, keď zastal vlak na stanici vo Vysokej, Doki stál pri okne a čakal, kedy ma pristihne pri vrelom privítaní vracajúcej sa sestričky z nočnej služby. Podarilo sa mu práve zachytiť moment, keď sme si dali pusy. Jedným okom som ho zbadal, ako sa pozerá z otvorených dverí vozňa. Keď som si k nemu sadol, potmehúdsky sa usmieval a prikývol hlavou. „Peťo, gratulujem, keby som bol mladší, tak by som bol Tvojim neústupným sokom“. Na tému „ako s babou“ sme viac slov neutratil. Doki rešpektoval moje súkromie. Na našej svadbe bol prítomný. Pri narodení mojich dvoch synov obaja sme čakali s rovnakým napätím na správu z pôrodnice o mojom otcovstve.

Boli sme na pracovisku, naplno zamestnaní plnením úkonov podľa harmogramu denného programu. Týždenne sa opakujúce úkony na tej istej farme sme spravidla vykonávali v rovnakom čase v týždni.

„Peťo, nalož do sterilizátora nástroje. Dnes pôjdeme do Zakalosa kastrovať kančeka. Ošetríme aj ciciaky a matky. Ja pripravím potrebné medikamenty“. Pri bráne nás vítala malá čierna sučka Linduška, ktorá nám nezabudla pri každom stretnutí ďakovať, že sme jej umožnili žiť v tom radostnom revíri lovca potkanov. Mala šťastie, že sme boli v pravý čas na pravom mieste. Na lesnej ceste pred Starým Majerom, kde bezohľadní ľudia často vyhadzovali svojich zunovaných psov ako odpad, zahliadol som ju v spätnom zrkadle, ako zúfale uteká za našim autom. Keď sme sa nad ňou zľutovali bola v zúboženom stave. Prijal ju vrátnik na farme VKK, kde bolo pre ňu dost' žrádla. Bola bystrá, inteligentná a čoskoro sa stala miláčikom všetkých zamestnancov farmy. Už zďaleka rozoznala drncanie nášho auta a bežala nás privítať. Radosť zo stretnutia vyjadrila svojim rituálnym tancom z ktorého nechýbali ani kotrmelce, alebo imitácia kolotoča. Farma prasníc bola vzdialená od VKK 150 metrov. Linduška si ju privlastnila. Zahrnula ju do svojho revíru. So svojim exteriérom pripomínala čierneho krátkosrstého jazvečíka. Vďaka génom ušľachtilých predkov zdedila dravosť a neúnavnosť poľovníckeho psa. Na tých dvoch farmách zničila viac potkanov, ako vyškolený deratizačný odborník.

Štyri rovnaké pôrodnice M 38 stáli pri sebe pod košatými topoľmi. V noci boli už mrazivé a do rána napadol čerstvý sneh. Celistvosť hrubej bielej panenskej pokrývky narušili čierne zamrznuté telá mŕtvych vrán ležiace na boku a sediaci ašpiranti na smrť, schúlené pod naježeným perím. I keď v masmédiách sa už pretriasalo nebezpečné vyčítanie vtácej a prasacej chrípky, v Zakalose kompetentní zverolekári ŠVS si nepovažovali za dôležité odobranie a zaslanie vzoriek na laboratórne vyšetrenie a uplatniť opatrenia na zamedzenie možného zavlečenia nákazy do pôrodníc. Doki poznamenal: „Počas slintačkovej epizootie vstupy do objektov boli opatrené dverami z drôteného pletiva a z vetracích otvorov museli odstrániť holuby a ich hniezda, lebo predstavovali jednu z možných ciest šírenia nákazy“.

V pôrodnici prasníc bolo príjemné teplo. Na návrh Dokiho tradičné pôrodnice typu M 36 boli už vybavené pôrodnými kliebkami a temperované vháňaním teplého vzduchu cez otvory potrubia, upevneného pod stropom po celej dĺžke nad

manipulačnou chodbou. Zdrojom tepla bol parný kotol na pevné palivo, umiestnený v prípravovni krmiva. Slúžil zároveň aj pre prípravu teplej vody, aj na vykurovanie obliekarne pre ošetrovateľky. Tento multifunkčný spôsob vyhrievania významne prispel aj ku vysušovaniu vzduchu a k zábrane vyzrážania vodných pár v maštali. Doki zaviedol osvedčené ochranné opatrenia na základe skúsenosti, získané počas tlmenia SLAK. Každú pôrodníčku maštal' vybavili sociálnou miestnosťou pre obsluhujúcu ošetrovateľku, čím sa znížilo riziko prenášania nákazliviny oproti systému prevádzkovania centrálnej obliekarne. Ošetrovateľky si vypomáhali navzájom výlučne pri hromadných akciách za podmienok dodržania zásad predpísaných ochranných opatrení.

Pri kastrovaní prasiat asistovali tri ošetrovateľky. Doki vydal organizačné pokyny. „*Peťko, najprv otupíme špicaté očné zúbky novonarodeným prasiatkam, potom im podáme vitamínové injekcie. V prípade zápalu mliečnej žľazy matky aj infúziu glukózy. Matky ošetríme oxytocínom a antibiotikami. Staršie ciciaky dostanú preventívne železo. Kastrovat' budeme až na koniec, lebo kvikot kastrovaných kančiekov môže vyvolať nežiaduce vzrušenie všetkých prasníc. Chovali by sa agresívne*“. Účinný systém starostlivosti o ciciaky a matky, ktorý Doki praktizoval, nebol iba otázkou odbornej erudovanosti, ale aj otázkou ochoty, pracovitosti a lásky ku povolaniu a ku zvieratám. Takto sme postupovali aj u súkromných chovateľov, ktorí na takúto starostlivosť zo strany druhých zverolekárov neboli zvyknutí. Správa o kladnom výsledku odchovu ciciakov po takom ošetrovaní sa rýchlo rozšírila v kruhu chovateľov prasníc, ktorí vždy vo väčšom rozsahu žiadali naše služby.

Moja premiéra bola v znamení „len aby sme v hanbe nezostali“. Príslušná ošetrovateľka, pracujúca v dotyčnom chlieve, oddelila ciciaky od matky a podávala prasatá ošetrovateľkám z druhých pôrodníc, ktoré ich podržali pri ošetrovaní. Začali sme pracovať individuálne „na vlastnú päsť“, každý na jednej strane chlieva. Prvý krát vo svojej praxi som si uvedomil, čo znamená rutina. Kým Doki vykastroval troch kančiekov, zatiaľ ja som sa stačil popasovať s jedným. So skalpelom otváral stenu mieška semenníkov s takým rýchlym švihnutím ruky, že som sotva postrehol ten minimálny pohyb jeho zápästia. Chcel som ho napodobniť. Zarezal som si do prsta. Doki mi obviazal prst a bez poznámok k tej mojej nešikovnosti navrhol nový spôsob organizácie práce.

„*Ja budem rezať, Peťo, Ty budeš pracovať s emaskulátorom a ošetriš ranu*“. Práca išla ako na bežiacom páse. Hneval som sa na seba a v duchu som mu závidel tú rutinu s akou predvádzal ten nenáročný zákrok.

Celý deň mi vírili v hlave podobné myšlienky. Kedy budem aj ja kastrovat' s takou rutinou? Predsa sa nemôžem nechať zahanbiť. Ak budem pracovať len s kliešťami, tak tú rutinu nikdy nezískam. Vo vlaku sa zo mňa dostali navonok. Doki sa smial. „*Veď si to robil prvý krát v živote. Týždenne budeme kastrovat' stovky prasiat. Na budúce budeš robiť so skalpelom*“.

Doki si neodpustil, aby ma nezaviedol do minulosti, kedy ešte neexistovala „Jílková“ slučka, Thiopental, Stresnyl, Hypnodil, ale kastrovat' veľkých kancov a miškovať vyradené odrodené prasničky boli často vyžiadané chirurgické zákroky. Po teoretickej inštrukčii ma tak nenápadne donútil aj k praktickému výkonu. Pod jeho vedením silní a smelí pomocníci nasadili slučky na rypák a nohy kanca, zvalili

ho na zem, hlavu mu pritisli pomocou hrubého drúku, položenú cez krk zvieraťa a telo mu zaťažili tak, že si na neho sadli. Veru dostať takého 300 kg ťažkého kanca dokázala iba taká zohratá 6-7 členná skupina odvážlivcov. Doki ma donútil aj vymiškovať starú prasnica, ktorú fixovali priviazaním o rebrík a na narkózu som použil éter alebo chloroform. Za narkotizačný prístroj poslužil sáčok s vatou, napustenou narkotikom. Pravda, to len ako chuťovku z minulosti v dobe, keď na potlačenie ruje u prasníc sme už podávali injekčné hormonálne prípravky.

Najčastejšie anomálie u prasiat boli *mieškové*, alebo pupočné kýly a skryté pohlavné žľazy v dutine brušnej, odborne zvaní „*vnútraci*“. Mieškovú kýlu sme ošetrili priebežne a zákroky u *vnútrakoch* a postihnutých prasiat s pupočnou prietržou sme vykonali v iný deň. Doki obzvlášť si potrpel na trvalom označení *vnútrakov* pred zákrokom, na viditeľnom mieste na uchu, na strane skrytej žľazy. „*Ani si nevieš predstaviť koľko znehodnoteného mäsa samčím zápachom sa dostane do predajní, a odtiaľ do domácností, alebo aj po domácej zabíjačke pre nezodpovedných chovateľov a ľahostajných pracovníkov veterinárnej služby a mäsiarov, ktorých povinnosťou je zabrániť, aby sa dostali do obehu menejhodnotné suroviny živočíšneho pôvodu*“. Pravda, ani skryté varle sa nemusia nachádzať na obvyklom mieste v dutine brušnej, ale pri spracovaní zabitých zvierat musí byť odhalené. Za kuriozitu pokladám prípad, keď som u 280 kilového brava odstraňoval varle, ktoré sa vyvinulo do takej veľkosti ako u dospelého kanca pod kožou za lopatkou domnelého brava“.

Počiatočný pocit komplexu - kedy ja budem ako Doki, rýchlo vymizol. O mesiac sa karta obrátila, keď mi Doki nepriamo vyslovil pochvalu. „*Peťo, Ty si mladší, máš istejšiu ruku, budeš pracovať so skalpelom a ja s kliešťami. Aj šitie rán ti ide šikovnejšie. Budem ti asistovať pri operačných zákrokoch*“.

Doki bol akýmsi psychológom zvierat. Podľa výrazu žmurkajúcich očí ležiacej prasnice, podľa pohybu uší, podľa krochkania a tónu vydaného zvuku, vedel určiť povahu zvieraťa a upozorniť na ich zákernosť, alebo nebezpečnosť. Na základe toho odporučil, ako sa priblížiť k zvieraťu. Použiť, alebo nepoužiť k fixácii donucovacie prostriedky. Kto ho neposlúchol, musel utekať kade ľahšie, alebo dopadol s natrhnutým stehenným svalom od ostrého kla kanca ako nebojácny macher Lajos, ošetrovateľ plemenných kancov, alebo Betka, ktorej prasnica vyhrzla riadny kus mäsa zo sedacieho svalu. Doki nezabudol pripomenúť, že ešte „*aj skúseného odborníka pri maximálnej opatrnosti môže postihnúť nešťastie ako kolegu z Dudiniec, ktorému prasnica rypákom zlomila stehennú kosť a spôsobila poranenie s letálnym koncom*“. Moja daň za nerešpektovanie pokynov „školiteľa“ bola na šťastie iba komickou ukážkou krasojazdy na chrbte prasnici. Nedal som si poradiť a uvoľnil som zámok koterca vydráždenej prasnice. Mohutné zviera vyrazilo dvere a vbehla mi medzi nohy. Nestačil som odskočiť, iba rozkročmo vyskočiť, aby ma tá beštia neprekotila. Vbehla mi medzi nohy, ktoré sa odlepili od dlážky a ocitol som sa na jej chrbte, lenže chrbtom ku jej hlave. Nohy mi nedočiahli na zem a tak som sa musel koncentrovať na to, aby som sa udržal na chrbte divoko cválajúcej prasnice, ktorá so mnou smerovalo do prípravovne krmiva. Na šťastie, cez úzke dvere sme sa dvaja nezместili. Jedným kolenom som sa oprel o zárubňu a druhým za zatvorené kridlo dverí. Prasnica spod mňa vybehla, prevrátila stôl v kuchyni a vybehla na dvor. Ja som sa ocitol na podlahe chodby ležiac hore nohami.

Naoko sa to vzdá byť banálnou márnотratnosťou zaoberať sa rôznou povahou svine domácej. Stačilo však vypočúť Dokiho, o líčení príkladov z jeho zbierok skúseností a človek si o tom zmení názor. *Neviem, či sleduješ televízny program: Mojich desať divov sveta? Do mojich desať som zaradil novonarodené prasiatka – ciciaky. V krátkych intervaloch za sebou prichádzajú na svet. Len čo sa dotknú podlahy, okamžite strasú zo seba zvyšky nalepených plodových obalov, poberú sa k mliečnej žľaze matky, aby si obsadili najproduktívnejší struk, ktorý počas mliečnej výživy bude patriť výlučne víťazovi. Na krátko zaspia pri cicaní a keď sa preberú, okamžite si nájdu prechod do utepeneného brloha pre ciciakov. Ak pristihnem niekoľko dňové zvedavé prasiatko, ktoré pobehuje na chodbe, tak panickým behom sa vráti k matke cez otvor, ktorým sa dostalo na slobodu. Kým ľudský tvor potrebuje roky aby sa vedel orientovať v domácom prostredí, to drobné stvorenie sa vyzná vo všetkom za niekoľko minút po narodení. Aj u starších prasíat je čo obdivovať. Ten výborný čuch im pomáha pri orientácii a pri vzájomnom odovzdávaní si informácií. Rešpektovanie tejto vzácnej vlastnosti ošípaných mi hodne pomohlo pri riešení nálezov, lebo okrem informácií si odovzdávajú aj nákazu dotykom rypákov. Vždy, keď sa mi podarilo obmedziť styk zvierat s dotykom rypáka cez zábradlie koterco, dosiahol som významné obmedzenie šírenia nákazy v objekte. Onedlho dôležitosť poznania náture zvierat dokazoval so svojim novým experimentom. Originálne pôrodnice boli preplnené, alebo ešte neboli pripravené na prijatie zvierat. Do ukončenia prestavby objektov bolo nutné dočasne umiestniť prasnú prasnú, kde by si odchovali svoje potomstvo. Okrem jednej výkrmne na farme Pastuch, s kotercami pre 20 ošípaných, nebolo vhodné miesto. Nebolo dosť času ani na úpravu výkrmne na pôrodnicu. Doki sa rozhodol o experiment, využiť možnosť skupinového odchovu prasíat v neupravenom priestornom koterci v prázdnej výkrmni. Pred umiestnením prasíc dlhý čas sledoval, ako sa prasnú správajú v skupine. Pri zostavovaní skupín sa opieral o výsledok pozorovania. Bol schopný opretý o zábradlie hodiny sledovať prasnú v tzv. jaloviarni, kde sa skupinovo umiestnené prasnú pripúšťali a odkiaľ sa prasnú, spravidla dva týždne pred očakávaným pôrodom, presúvali do pôrodníc. Sledoval „náтуру“ jednotlivých prasíc. Ich znášanlivosť v skupine a prejavy agresivity, čo sa dalo najlepšie posúdiť počas kŕmenia. Najčastejšie vzniká boj o množstvo krmiva. Preto sa používa zvrät o konkurenčnom boji politikov pred voľbami, že *prebieha boj o válov*. Doki na základe ohodnotenia temperamentu jedincov zostavil štvorčlenné skupiny prasíc približne rovnakej povahy. V spoločnom koterci na najsuchšom mieste dal pripraviť štyri ležoviská s podstielkou z dlhej slamy a v najbližšom mieste od kanála, ktorý odvádzal výplšky z koterca, imitoval *kalište* so zvlhčením podlahy pomocou zriedenej močovky s vodou. Do takto upravených koterco sa umiestnili vybrané prasnú. Po krátkom zoznamovaní sa s novým prostredím si každá obsadila svoje ležisko, ktoré si šetrila pred znečistením tým, že sa vyprázdňovala na mokrom kališti. V takto pripravenom koterci porodili a odchovali svoje mláďatá, ktoré si osvojili správanie sa matiek. Často sa vyskytlo v skupine, že matka nechala cicať ciciaka od druhej matky, bez prejavu nevraživosti. Po ukončení mliečnej výživy boli prasnú vrátené do *jaloviarne* a skupina odstavčiat zostala v koterci. V týchto skupinách, počas odchovu a výkrmu, sa dosiahli najlepšie zdravotné a úžitkové výsledky.*

Peto.

Dnešný deň bol určený ako gynekologický deň v Setichu. Na farme, kde som sa prvý krát stretol s Dokim. Tak ako vždy, aj dnes sa prezliekol do pracovných šiat. Obliekol si biely lekársky plášť, ktorý každý deň pred odchodom z pracoviska hodil do koša medzi špinavé oblečenie pracovníkov vo VKK. Chrbtová časť plášťa väčšinou bola ešte biela, ale predná časť a rukávy boli už zafarbené na kaki. Na moje poznámky o zbytočnosti špinenia bieleho plášťa mal odpoveď. *„Vždy je jednoduchšie a praktickejšie denne si vymeniť čistý plášť, ktorý Marika večer vyperie, vysuší a vyžehlí, ako si špiniť šaty, ktoré tvoja manželka musí vyprať doma“*. Bola to nespochybniteľná pravda, ale ja som mal averziu ani nie tak ku bielemu plášťu a gumákom ako k prezliekaniu vôbec. Doki sa ohradil proti mojej averzii, a kým sme sa dostali k praktickému gynekologickému výkonu, vypočul som si podrobnú argumentáciu o nutnosti a výhodách výmeny prezlečenia veterinárneho pôrodníka a gynekológa. *„Peto, ak mi teraz ešte neveríš, život ťa presvedčí o pravde, že pôrodník a gynekológ potrebuje pri odbornom zásahu iné oblečenie ako pri chirurgickom alebo inom bežnom odbornom zásahu. Pri pôrodnických a gynekologických zákrokoch potrebuješ odhaliť holé ramená po celej dĺžke až po plecia, lebo iba vyhrnuté rukávy a časti odevu na pleciah a na bokoch hrudníka môžu byť premočené a znečistené výplaskami z rodidiel a konečníka zvieratá. Okrem toho vyhrnuté rukávniky odevu môžu brániť pri hlbšom prenikaní ramena do telových dutín. Ani to nie je bohvie dobré riešenie, keď si odhališ telo nad pásom, lebo tie nežiaduce tekutiny ti potečú po holom tele až za nohavice. Od starého kolegu Dr. Lipicha som sa naučil, že si mám brániť telo aj proti podchladeniu a preto je najvýhodnejším oblečením tričko, košeľa alebo vesta bez rukávnikov, aj pod nepremokavé ochranné rukávniky a zásteru“*.

V Setichu nás čakala teta Rozália v plnej pohotovosti. Doki ju už pred rokmi dobre vycvičil. Vedela, čo všetko má pripraviť na gynekologický deň ešte pred našim príchodom. Malú, hobl'ovanú drevenú platňu, ktorú Doki používal pri *repozícii* vyvrátenej maternice, alebo vyvrátenej pošvy. Veľké šikmé pódium zo silných drevených dosák, zbavených klincov, bolo v pohotovosti, opreté o stenu. Vyhotovili ho podľa Dokiho návrhu na podloženie uľahnutej kravy, alebo neschopnej udržať sa na nohách pri zákroku. Tieto doma zhotovené rekvizity boli nenahraditeľnými pomôckami pri vybavovaní komplikovaných pôrodov na ležiacom zvierati, alebo pri *repozícii* vytlačenej maternice. Nesmeli chýbať ani potrebné predmety pre osobnú hygienu. V našej výbave bol malý skladateľný kempingový stôl, ktorý sme vozili so sebou. Postavili sme ho na manipulačnej chodbe. Slúžil ako príručný manipulačný stôl na uloženie nástrojov a ostatných medicínskych rekvizít. Doki sa neuspokojil so svojim pracovným oblečením, tak ho ešte vylepšil chráničmi ramien a pliec a po zem dlhou zásterou z PVC. Musím sa priznať, že som mnohokrát doplatil na moju neochotu k prezliekaniu a uznať, že Doki mal pravdu, že sa držal svojich zásad.

V maštali čakali na ošetrenie dve kravy s vytlačenou pošvou, štyri kravy po pôrode na kontrolu zdravotného stavu maternice, dve kravy na ošetrenie po zadržení lôžka, 8 kráv na vyšetrenie príčiny jalovosti po uplynutí optimálnej doby na obnovenie normálnej reprodukčnej činnosti pohlavných orgánov po *puerperiu*. Z kráv s vytlačenou pošvou mala jedna viac ako neúplný – *inkompletný výhrez*, druhá mala *úplný* – *kompletný výhrez*. Tej prvej krave Doki po očistení a dezinfekcii vtlačil vy-

čnievajúcu časť pošvy do pošvového kanála. Upevnil na telo kravy popruh na uzatvorenie pošvy a prikázal upraviť ležovisko kravy tak, aby stála a ležala s vyvýšeným zadkom. Upravené ležovisko museli umiestniť na okraj stojiska. Z jednej strany betónový múrik a z druhej strany rampa z brvna zabránili vybočenie zvierat na obe strany. Doki trval na premiestnení zvieraťa na tak upravené ležovisko, nakoľko kravy sa vždy snažili zaujať opačnú polohu tela. Ja som sa pustil do repozície kompletného výhrezu. Sliznica vydutej pošvy bola tvrdá, opuchnutá, značne znečistená výkalmi, čo nasvedčovalo o neskorom hlásení prípadu, kedy počas dlhotrvajúceho dotyku vyvrátenej pošvy so vzduchom sliznica úplne vyschla.

Doki ma zastavil. Zootechnik vkročil do maštale v momente, keď vyvrcholilo rozčúlenie Dokiho. „*Koľko krát Vám mám zopakovať, aby ste včas nahlásili takéto prípady?*“ „*Pán doktor, ja zato nemôžem, v sobotu a v nedeľu som neprešiel všetky maštale a ošetrovatelia ma presviedčali, že všetko je v najväčšom poriadku, všetky zvieratá žerú, prežívajú, vrátane aj tých s výhrezom pošvy. A to sa na zadky zvierat nikdy nepozerajú? Však sa pozrite na tú kravu!*“ Krava síce prežúvala ako ostatné, ale sa často silila, pri čom z konečníka vytlačila len malé množstvo výkalov a moču. Snažil som sa o podrobnejšie vyšetrenie, či sa nenachádza vo vydutom útvare aj močový mechúr. Márne som sa pokúšal prestrčiť ruku. Opuchnutá sliznica pošvy úplne uzavrela otvor rodidiel a krava so silným tlakom brušného lisu mi v tom zabránila. „*Peťo, v aute máme Liadok a Lugolov roztok. Dones aj irigátor!*“. Keď som sa vrátil, Doki už bol v plnom nasadení. Vlažnou vodou dôkladne očistil vyvrátenú pošvu, potom ju ošetril 2 % studeným roztokom Liadku a Lugolu a nakoniec obalil celý útvar utierkami, ktoré namočil do roztoku Liadku. Medzitým, čo sme pokračovali v gynekologickom vyšetrení kráv, niekoloľko krát obnovil obklad, pričom vždy tesnejšie utáľoval obklady, aby aj tým zmenšil objem útvaru. Po pol hodine sme prikróčili k repozícii. Doki prikázal zootechnikovi vyvinúť tlak na chrbticu kravy, keby sa silila počas zákroku. Vyvrátenú pošvu položil na drevenú tabuľu, ktorú dvaja pomocníci pridržali v úrovni pošvového otvoru. Pri vrátení sme postupovali vtlačaním okrajových častí steny pošvy v obvode kanála. V momente, ako sa uvoľnil kanál pošvy, vystrekol silný prúd moču z preplneného mechúra. Šaty mi premokli až na kožu, kým Doki zostal suchý pod ochranou igelitového brnenia. Repozíciu sme vykonali na pripravenom mieste, kde krava stála s vyvýšeným zadkom. Doki skontroloval, či sa uvoľnená pošva dostala na miesto. Pošvu sme uzavreli pomocou *Flessových* svoriek. Po tejto premiére som už oveľa ľahšie opakoval podobné zákroky aj pri totálnom vyvrátení maternice po pôrode, pri ktorých som si najviac ocenil pomocnú drevenú tabuľu a Dokiho postup pri repozícii.

Na farme Zakalos nás čakali so zlovestnou správou o komplikovanom pôrode u uľahnutej kravy. Dokiho prípravná procedúra sa rovnala k predchádzajúcej v Setichu. Obhliadka miesta, premiestnenie susediacich kráv z oboch strán od ležiacej, obliekanie ochranného odevu a brzdenie mojej horlivosti. „*Peťo, nikdy sa nepúšťaj do napravenia teľaťa v ležiacej krave, kým ju neuložia do výhodnej polohy tak, aby ležala na tvrdej podložke s hodne vyvýšeným zadkom. Nenechaj sa presvedčiť, že na to postačí hrubá kopa podstielky a trvaj na tom, aby ju položili na silnú drevenú podložku. Na niečo podobné postačia aj maštalné dvere na podložke z pevného materiálu, drevený klát alebo stavebnícky materiál. Podložka zo slamy stačí iba na nadvihnutie svedomia, ale nie na zodvihnutie kravy. V mojom obvode som dal na*

farmách vyrobiť šikmé pódium z foršní“. Okrem podobných praktických dobrých rád mal Doki vo svojej výbave aj cenné pomôcky. Z nich si vysoko cenil kovovú pôrodnú súpravu Bôlcsházyho. Hlavne strunové slučky s ťažnými lanami z kovu sa nepomerne ľahšie zakladali na nožičky a hlavne na hlavu plodu, z ktorých pri ťahu sa nezošmykli. „Hned', ako som vyskúšal pracovať so strunovými slučkami z Bôlcsházyho súpravy, som objednal súpravu pre každého obvodného zverolekára. Už ani jeden z nich s ňou nepracuje. Nevedeli si ju vážiť, tak ju ani nešetrili a neudržiavali. Zakladať slučku na hlavu a na nožičky plodu ležiaceho v nepravidelnej polohe pomocou strún, alebo pôrodnými povrazmi je neporovnateľné z hľadiska potreby energie, vynaloženej námahy, bezpečnosti pre plod a konečného efektu. Odvtedy, ako používam strunu na hlavičku, nepotreboval som očné háky“.

Doki ma naučil na majstrovské hmaty pri napravení nepravidelne ležiaceho plodu, alebo ako použiť pomocnú slučku na dolnú čeľusť pri náprave a fixovaní vyvrátenej hlavičky pred umiestnením zubadlovej slučky na temeno plodu za koňom uší.

Pridelená škodovka v našich službách stratila charakter luxusného dopravného prostriedku a premenila sa na pracovný prostriedok. Predpísané a potrebné vybavenie motorového vozidla sme nosili so sebou v úložnom priestore pod prednou kapotou a v kabíne všetky potrebné rekvizity k odborným výkonom. Raz som pri rezervnom kolese objavil akýsi ručný pákový kladkostroj v škatuli s označením „*Vyprostovač pro motorové vozidla*“. V deň určitého veľkého sviatku, keď ošetrovatelia boli v kostole na dlhej omši, zostali sme sami pri vybavovaní pôrodu nadmerne vyvinutého teľaťa. Chýbala ťažná sila na vytiahnutie plodu. Doki ma poslal pre ten „*vyprostovač*“. Bol som zvedavý, čo s ním. „*Používanie tohto prístroja som podal ako zlepšovaci návrh. Nemôžem si ho vynachváliť ako pomôcku, ktorá nahradí ľudskú silu pri vyťahovaní plodu, hlavne v noci, keď okrem nočného strážnika niet inej sily na stredisku, alebo na farmách, kde pracujú len ženy. Treba iba pracovať s ňou s citom.*“ Doki pripevnil dlhé lano o nosný stĺp oproti rodiacej krave na opačnej strane maštale. Lano prechádzalo medzi dvomi súkolesiami kladkostroja. Druhý krátky koniec dĺžky asi 1,5 m visel voľne z kladkostroja. O hák na tele kladky sa pripevnili ťažné laná zámerne upravené do rôznej dĺžky, upevnené na nožičky a na hlavu. Dvomi klapkami sa utesnilo lano medzi kolesá kladky. Otáčaním horného kolesa kladky pomocou páky sa posúvala kladka smerom od kravy, čím sa vyvinul ťah na pôrodné povrazy, ktoré bolo možné týmto spôsobom poťahovať po niekoľko centimetroch. Na pôrodné povrazy rôznej dĺžky nepôsobil ťah naraz ale postupne, po jednom, čo bolo výhodou z hľadiska pomalého a nenásilného rozširovania pôrodných ciest. Postupne sme takto vytiahli jednu, potom druhú nožičku, a keď už boli úplne vystreté, až vtedy sa naplo lano upevnené na temene teľaťa.

„*OVZ zakúpilo také „vyprostovače“ (vyťahovače) pre každého obvodného zverolekára. Dopadlo tak, ako s Bôlcsházyho súpravou. Kolegovia ho dali do rúk laikom, ktorí necitlivým a neodborným zaobchádzaním s týmto prístrojom, narobili viac škody ako osuhu. Násilným ťahom všetkých troch povrazov naraz, alebo ťahom plodu ležiaceho v nenormálnej polohe, alebo ťahom cez ešte nedostatočne otvorený pôrodný kanál, spôsobili ťažké traumy rodiacim kravam*“.

Už som mal za sebou vrátenie vytlačených pošiev a materníc, výplachy matrice, a vybavil som aj komplikované pôrody. Odstránil som manuálne zadržané

plodové obaly a vyšetril a liečil som jalové kravy. Konečne som sa dočkal príležitosti vybaviť plod pomocou cisárskeho rezu.

Operačný zákrok sme vykonali v tradičnom kravíne na farme Zakalos bez premiestnenia kravy. Ostatné kravy už boli vo výbehu, takže maštal bola takmer prázdna. Prípravné práce prebehli podľa zaužívaného scenára od úpravy miesta ku zákroku, sterilizácie nástrojov, po znecitlivenie a prípravy operačného poľa na ležiacej krave. Pre miesto *laparotómie* (otvorenie dutiny brušnej) sme vybrali oblasť spodnej časti brucha, v krajine medzi „*bielou čiarou*“ a mliečnou žilou. „*Ja budem asistovať, Vy budete operovať*“. Doki sa usmial a precedil cez zuby – „*nebudeme sa hádať, uvidíme*“. Obidvaja sme sa umyli ako sa patrí. Podával som skalpel Dokimu. „*Vieš, kolegáčko, ja už mám za sebou zopár takých zákrokov. Ty stojíš pred prvým. Vôbec o tom nepochybujem, že to nezvládneš. Niekedy treba začať. To niekedy pre Teba je teraz*“.

Cestou z mliečnice, kde sme sa umývali, po miesto operácie som musel prekonať adrenalinovú trému, zatínať zuby, aby sa mi ruky netriasli. Doki nenápadne označil miesto vedenia rezu a krátkymi pokynmi ma usmerňoval počas operačného zákroku tak, aby okolostojaci zvedavci nepostrehli, že mi radí. Po dvoch hodinách bolo živé teľa na svete a krava na nohách. „*Peto, blahoželám, zvládol si to perfektne. Dokonca ten spôsob zašitia maternice U - stehmi sa mi viac páči, ako stehy „na porád“, ktoré som doteraz používal*“.

Tešil som sa z úspešného zákroku a vysoko som si vážil pochvalné slová môjho učiteľa. Uznal som ho za učiteľa nie preto, že obohatil moje teoretické vedomosti, že nezištne mi odovzdával svoje praktické skúsenosti, získané počas dlhoročnej praxe, ale mu vdáčim za jemný, nenásilný, nepovýšenecký spôsob donucovania k samostatným operačným zákrokom u koní a kráv, čím v značnej miere prispel ku získaniu mojej sebadôvery a podporil moju iniciatívu v ďalšom období mojej samostatnej odbornej činnosti.

Po premiére nasledovali ďalšie cisárske rezy. Dosahovali sme lepšie výsledky ako okresná ošetrovňa, čo Doki pripisoval výhodám zákroku u zvierat v domácom prostredí, kedy odpadávajú stresy spojené s prepravou pred a po zákroku a s umiestnením zvierat v cudzom prostredí za iných chovných podmienok. Odpadne pôsobenie lokálnych, pre pacienta cudzích mikroorganizmov, proti ktorým nemajú dostatočne vyvinutú prirodzenú odolnosť.

Príroda nám dokazovala svoju moc, že v biológii je všetko možné, čo Doki nezabudol stále prízvukovať a hneď aj zdôvodnil prípadmi z praxe. Raz nečakane uhynula mladá krava po vydarenom, ukážkovo vykonanom operačnom zákroku, kedy by sme boli prisahali, že je krava v absolútnom poriadku a zase naopak, kedy sme boli presvedčení o letálnom konci po zákroku, krava sa zotavila.

Z repertoáru našej spoločnej praxe nechýbali ani kuriózne prípady a odborné omyly. Volali nás k súrnemu prípadu. V anamnéze udali, že pri silení sa roztrhla hrádza kravy a cez prietrž si vytlačila črevá. Plod zostal v maternici. Bez podrobnejšieho vyšetrenia sme evidovali po zem visiace vytlačené vnútornosti z rodidiel. V snahe zachrániť aspoň jatočnú hodnotu kravy, rozhodli sme sa vykonať „cisársky rez na umierajúcom zvierati“ (*sectio caesarea in moribunda*) s malou modifikáciou, ktorá spočívala v tom, že sme zákrok vykonali nevysterylizovanými nástrojmi, otvorením dutiny brušnej na síce znecitlivenom, ale operačne nepripravenom

mieste. Keď sme otvorili maternicu a vyťahovali z nej plod, s hrôzou sme zistili, že s vyťahovaním plodu súčasne vtahujeme do dutiny brušnej visiace črevá cez rodidlá kravy. Hrádza kravy bola nenarušená a neboli to črevá kravy, čo viseli z rodidiel, ale dvojité žalúdok a črevá plodu – zmätku dvojčiek, ktoré sa vyvíjal v maternici s otvorenou dutinou brušnou a pri pôrode sa vytlačili voľné brušné orgány plodu. Kravu sme zašili, aby sa nepovedalo a určili sme ju na nútené zabitie. Stalo sa to v piatok poobede. Zootechnik nezohnal včas dopravný prostriedok, ani na sobotu, ani na nedeľu. Nechceli sme veriť očiam, keď sme v pondelok zazreli pokojne prežúvajúcu kravu, stojacu u válova. „No vidíš, hovoril som Ti, že v biológii je všetko možné. Tu stojí pred tebou ďalší dôkaz“.

V súvislosti s postupným získavaním skúseností sa často spomína ľudová múdrosť, že dobrý farár sa do smrti učí. Že aj Doki si to uvedomil, dokazoval tým, že po návšteve u predpokladaného strateného prípadu v Zakalosi sebakriticky prehlásil : „Vidíš Peťo, prílišná rutinná sebaistota môže viesť k omylu ako optický klam. Opravdivý odborník by nikdy nemal vynechať dôkladné klinické vyšetrenie pred rozhodnutím zákroku. Mrzí ma, že som tento krát zlyhal“. Už sa to nezopakovalo viac krát. Potom som vypočul príbeh, ako vkladali v Plaštu naspäť črevá kravy po ich „vypratí“ v detskej vaničke.

„Po odchode kolegu Račka som nemal partnera, ktorý by bol ochotný asistovať pri cisárskom reze. Horko-ťažko sa mi podarilo prehovoriť obvodného zverolekára na pomoc pri takom zákroku v hospodárstve Plast v jeho obvode. Kolega, ktorý bol obeťou prostredia, v ktorom koncentrácia ethylikov bola hodne vyššia od okresného priemeru. Pochádzal z Čiech a v čase jeho nástupu do služby na obvode bol takmer úplný abstinent. O štyri roky ho prostredie sformovalo na notorického alkoholika, čo mu verejnosť odpustila za premenu na „milú opicu“. Od rána do večera hladina alkoholu v krvi bola na rovnakej výške a preto aj ku asistencii pristúpil v povznesenej nálade. Operovali sme na stojacej krave pred stohom slamy. Úlohou asistenta bolo zabrániť vypadnutiu čriev kravy cez reznú ranu. Krava sa snažila dokázať opak a v momente nepozornosti asistenta použila svoj brušný lis. Kolegovi sa to zdalo veľmi smiešne ako sa mu črevá hromadili v zástere, do ktorej ich chcel zachytiť. Neudržel ich. Za srdečného chichotania ich nechal dopadnúť do pliev. Vytiahol som plod a zašil som maternicu. Hodiny sme umývali črevá kravy v dezinfekčnom roztoku v detskej vaničke a vkladali naspäť do dutiny brušnej kúsok po kúsok. Divákov to prestalo baviť. Krava uľahla, prognóza už nebola suspektná, ale silne nepriaznivá. Nakoniec ležiacu kravu na maštalných dverách dotiahol traktor do kravína. Pre vzniknutý malér nebolo času odstrániť plodové obaly. Pokračovanie sa rovná zázraku. Krava na druhý deň vstala. Stále veselý kolega na tretí deň pri odoberaní plodových obalov odtrhol zopár klkov, čím pomohol k vzniku zápalu maternice. Krava sa vyliečila a nechala sa vykrmiť na 600 kg, aby ju mohli odovzdať na jatočné účely v najlepšie platenej porážkovej hmotnosti A1“. V mojom „zábehovom období“ nasledovala celá séria ťažkých pôrodných a chirurgických zákrokov. Ako dobre zohratý team sme dokázali skrátiť trvanie operácie cisárskeho rezu u kráv o jednu hodinu. Doki mi doprial vždy väčší priestor pre iniciatívu a k samostatnej činnosti, čo upevňovalo moje sebavedomie a prispelo ku rastu chirurgickej zručnosti.

Doki.

Peter patrí do tej generácie zverolekárov, ktorá sa nestretla a možno nikdy sa nestretne s tuberkulózou u hovädzieho dobytká, či už s ojedinelými prípadmi, ale ešte s menšou pravdepodobnosťou s hromadnou nákazou. Medzi zverolekármi starej a najmladšej generácie je neporovnateľne iný vzťah k problémom eliminácie klasických nakažlivých ochorení, ako boli tuberkulóza, brucelóza, alebo mor ošípaných. Zákonom nariadenú povinnosť, ozdraviť všetky chovy hospodárskych zvierat v celoštátnom rozsahu od týchto nakažlivých ochorení, veterinárna služba splnila za 12 rokov. Plnenie litery zákona bolo povinné pre všetky orgány na každom stupni verejnej a hospodárskej správy. Pre dnešné praktiká boja uprednostňujú likvidáciu nákaz vybitím celého stavu zvierat. Pre masový výskyt takej nákazy ako je IBR hovädzieho dobytká síce existujú veterinárne ochranné opatrenia a predpisy na elimináciu nákazy, ale bez zapojenia iných mocenských organizácií mimo RVPS. S ozdravením dnešných chovov od IBR zápasí veterinárna služba už 38 rokov. Efekt závisí od ochoty a od finančnej spôsobilosti chovateľa.

Starší zverolekári ani po celoštátnom ozdravení chovov neprestali rešpektovať klasické nákazy a neľahčovali dodržiavanie dôsledného postupu pri preventívnom vyšetrení zvierat tuberkulinizačnými testami (*tuberkulinizácia*). V snahe odovzdať Petrovi svoje skúsenosti a zodpovedný prístup pri výkone a vyhodnotení testu, venoval som pred praktickým výkone tuberkulinizácie viac času k zopakovaniu zásadných technických pokynov a rád. Po privatizácii služby, na základe získania štátnej objednávky, rozrástla sa naša prax, vrátane vyšetrenia plemenníc hovädzieho dobytká na tuberkulózu. Plnenie tejto úlohy bolo sledované so všetkými mocenskými štátnymi orgánmi. Kontrolu diagnózy sme mohli vykonať u zabitých zvierat na bitútku. To nám umožnilo získať prax aj pre stanovenie diferenciálnej diagnózy.

V období kolektivizácie poľnohospodárstva, ojedinelý výskyt tuberkulózy u súkromných gazdov, zakrátko po sústredení zvierat do spoločných maštali, sa zmenil na masovú epidémiu. Okrem toho, že nákaza ohrozila národné hospodárstvo, ohrozovala aj zdravie ľudí, najmä detí, prostredníctvom infikovaného mlieka, ktoré v mnohých prípadoch po vydojení bez úpravy priamo sa dostalo do domácností. Na začiatku mojej praxe našou prioritnou úlohou, sledovaná so všetkými mocenskými štátnymi orgánmi, bolo ozdravenie chovov elimináciou nakazených zvierat tuberkulózou. Na základe prijatej Vyhlášky *Ministerstva zemédelství a lesního hospodárství č. 187/1959 o likvidácii tuberkulózy domácich zvierat* boli vydané smernice o technike vyšetrenia a metodike ozdravenia chovu podľa stupňa nakazenia, vyjadrený percentom pozitívne reagujúcich zvierat z celkového počtu zvierat na jednotlivých farmách. Odhaliť stupeň nakazenia zvierat bolo možné pomocou tuberkulínových testov. Vyhláška obsahovala presne určený postup pri vyhľadávaní nakazených zvierat pomocou tuberkulínových testov. V chovoch bez výskytu pozitívne reagujúcich zvierat sme vykonávali testovanie polročne. V zamorenom chove pozitívne reagujúce zvieratá na tuberkulín boli umiestnené v izolačných maštaliach a u negatívnych zvierat sme opakovali vyšetrenia štvrťročne dovtedy, kým posledné za sebou vykonané dve skúšky neboli bez nových pozitívnych reakcií. To znamená, že v takom obvode, v ktorom z 2500 kusov hovädzieho dobytká reagovalo pozitívne 20 % zvierat, za jeden rok obvodný zverolekár musel vykonať tisíce tuberkulinizačných testov.

Nič mimoriadneho a divného na tom nebolo, že praktizujúci zverolekári z obdobia likvidácie tuberkulózy získali majstrovskú rutinu pre výkon všetkých úkonov pri nasadení a vyhodnotení tuberkulínových testov. V období likvidácie tuberkulózy v našich chovoch prevládali plemená slovenského strakatého dobytká a plemená pinzgavského. Dospelé jedincetýchto plemien mali hrubšiu kožu ako dnešné plemená mliečneho typu. Veľkou pomôckou pri nasadení tuberkulínu v období likvidácie tuberkulózy boli špeciálne ihly, vyrobené v továrni lekárskeho nástrojov Chirana Stará Turá a dlhé, tenké, 1 a 2 mililitrové injekčné striekačky typu *Pravas*. Tenké, 0,5 cm krátke ihly boli na boku perforované a tým sa tuberkulín istejšie dostával medzi vrstvy kože a zriedkavejšie do podkožia. Tenký sklenený valec striekačky a piest opatrený kurzorom, umožnili vyvinúť optimálny tlak pre vytlačenie presnej dávky tuberkulínu. Neskôršie výrobky Chirany boli nahradené výrobkami z dovozu produktov rôznych zahraničných firiem, z ktorých ani jeden výrobok, čo do presnosti aplikácie tuberkulínu sa nevyrovnal výrobkom Chirany a hlavne nie automatické dávkovače tuberkulínu. Pri kontrole presnosti aplikácie tuberkulínu do kože pomocou hmatateľného hrbolčeka, mal som možnosť porovnať počet chybných aplikácií po použití rôznych druhov aplikátorov. Našťastie automatické dávkovače prišli do obehu v posledných rokoch eliminácie tuberkulózných *reagentov*. Podobne dopadli aj moderné, niekedy až nemotorné *kutimetre*, u ktorých sa vyskytli často technické poruchy, ktoré mali za následok nepresne odmeranú hrúbku kožnej riasy, alebo úplné vynechanie kontrolného merania. Cvičená ruka vyvíjala rovnaký tlak na styčné čeluste jednoduchého kutimetra a preto sa vyskytli najmenšie rozdiely medzi meraním hrúbky kožnej riasy. Dôležité bolo, aby meranie pred nasadením testu a pri posudzovaní reakcie vykonávala tá istá osoba.

V päťdesiatych rokoch kravy uvažovali ku válovu reťazou individuálne. V šesťdesiatych rokoch vo veľkokapacitných kravínoch v skupinách, pomocou mechanického zariadenia. Z posluchárni sme prišli priamo do maštali. Na škole nás pripravili na predpisovo vykonanú tuberkulinizáciu, vrátane *bezpečnej* fixácie zvieratá, v zmysle *predpisov o bezpečnosti práce*. Rešpektovanie toho predpisu znamenalo, že tuberkulinizácia 400 zvierat v jednom chove sa menila na nekonečný príbeh. Po často opakovaných zákrokoch sme sa presvedčili, že kravy sa viac bránili proti fixácii a vystrihávania srsti ako proti pichnutiu. Viac ich vzrušovala prítomnosť viac asistentov, ako sám pracujúci zverolekár, alebo s pomocou jedného pomocníka, ktorý kravu škrabkou škrabkal u koreňa chvosta, čím jej upútal pozornosť od zákroku. Menej si všímali očkujúceho, pri sústredenej pozornosti na skonsumovanie podaného krmiva, ako jeho pohyby v prítomnosti asistujúcich pomocníkov. V období tlmenia TBC nebolo v móde úplné *odrokovanie* dobytká, alebo skracovanie rohov kráv. Kravy tradičných plemien s veľkými, špicatými lýrovitým rohmi, bolo nutné podľa predpisu fixovať podržaním hlavy za stlačený mulec pomocou vsunutých prstov do nosných dier, alebo pomocou kovového nosného škripca, alebo fixačných kliešti. Bezmála som sa vyhol takému osudnému zraneniu, aké postihlo staršieho kolegu Dr. Bándiho z Tekovských Lužian, ktorý prišiel o zrak. Krava si vytrhla hlavu pri fixácii za nos, prudko sa zahnila rohom a špicou rohu ma zasiahla medzi očami. Počul som praskot akoby bol niekto šliapol na zápalkovú škatuľu a pred očami sa mi objavil kaleidoskop

s fialovými hviezdami. Trochu som sa zapotácal, ale som zostal na nohách, kým zootechnik, ktorý to iba videl a vraj začul aj chrapot, odpadol. Kolega Bándi nemal také šťastie ako ja. Sanitkou ho zaviezli do nemocnice, ale prišiel o obe oči. Ošetrovateľ Németh zas prišiel o štyri zuby od vymrštených klieští do jeho tváre, vytrhnutých z ruky pomocníka, prudkým pohybom kravy.

Typickým príkladom vzniku kontroverzie bol prístup kontrolóra bez praxe a výkonného praktika, keď na základe príkazu predstaveného vykonával kontrolu dodržiavania predpisu o tuberkulinizácii. Pri vypracovaní vyhlášky nebolo určené na ktorej strane krku sa má aplikovať tuberkulín. V roku 1960 pre uľahčenie práce kontrolórov boli vydané pokyny, podľa ktorých sa dobytčí - *bovinný* tuberkulín mal aplikovať na strane pravej a ľavá strana bola vyhradená pre prípadnú aplikáciu vtáčieho-*aviárneho* tuberkulínu pri simultánnej tuberkulinizácii. Pri tomto príkaze sa zabudlo, že aj medzi zverolekármi sú ľaváci aj praváci. To čo vyhovovalo ľavákovi, pravákovi bolo od ruky. Museli stáť pri zvieratách tak, že ich ľahko mohli udrieť rohom. *Pravičiar*, ktorý s vystretou rukou vystrihával srst', alebo aplikoval tuberkulín na pravej strane krku, mohol stáť mimo dosahu hlavy krávy, opretý o ich plecia. Stalo sa, že v administratíve pracujúci kontrolór šikanoval kolegu, ktorý vystrihával srst' pred aplikáciou tuberkulínu, že nedodrжал pokyny o nasadení testu na určenej strane. Keď kolega zdôvodnil tento nepodstatný prehrešok, že pre neho je tento postup prijateľnejší a bezpečnejší, kontrolór poznamenal: „*Prečo to robíš ty, prečo to nedáš urobiť ošetrovateľom*“? Pri zdôvodnení svojho postupu zostal kontrolór mimo obrazu. Nechápal, o čom hovoril kolega, keď sa mu snažil vysvetliť, že do vypracovaných drsných rúk

Účastníci kurzu veterinárnych fyziológov na Ústave doškoľovania veterinárnych lekárov v Brne v r. 1958 (vpravo tretí s baretkou na hlave MVDr. M. Slieпка, tretí z prava s baretkou na hlave, vzadu pred oknom s baretkou na hlave prom. vet. lekár Š. Márton)

ošetrovateľov nepasujú lekárske nožnice. Že k vlastnému úkonu nemajú ten potrebný cit, ani nevedia, prečo to majú dokonale urobiť. Často zastrihnú do kože, s čím ich podráždia, strihajú na nevhodnom mieste po celej ploche krku, a preto očkujúci sa musí hlboko zohnúť, aby objavil povrchne vystrihané miesto. Postupne som prestal využívať pomoc pomocníkov pri vystrihávaní miesta merania a vpichu na krku, lebo často spôsobili viac ťažkostí ako pomoci pre zverolekára.

Na Ústave vzdelávania veterinárnych lekárov v Brne boli vyškolení špecialisti - veterinári *ftizeológovia* za účelom urýchleného zvládnutia akcie likvidácie TBC. Tretí rok po mojom nástupe do praxe, som už mal za sebou niekoľko tisíc tuberkulinizačných zákrokov. Bol som určený na získanie tejto odbornosti a zúčastnil som sa prípravného kurzu. Prednášateľmi a vedúcimi praktických cvičení boli uznávané vedecké kapacity MVDr. Dražan a MVDr. Pavlas. Prednostne boli vyškolení mladí okresní zverolekári alebo mladší kolegovia, ktorí mali vymeniť starších okresných zverolekárov. Tu som sa stretol s okresným zverolekárom Dr. Milanom Sliepkom, u koho som bol na praxi ako vysokoškolák v roku 1952. Viazu ma k nemu spomienky, ako na praktického školiteľa, ako na kolegu a ako na priameho účastníka milého nedorozumenia, ktoré sa odohralo v Brne v zábavnom podniku „U bieleho krokodýla“, kam sme sa išli rozptýliť po prednáškach. K nášmu stolu pristúpil neznámy chlap, ktorý očividne bol pod vplyvom pozitívnych poldecákov. V snahe nadviazať nové známosti, s ktorými by mohol pokračovať v utvrdzovaní večného priateľstva, pristúpil k Milanovi. „*Kamoš, odkiaľ ťa poznám?*“ „*Vy sa mýlite, lebo ja sa na vás nepamätám*“. Neznámy mu podával ruku. „*Ja som Kohout*“. „*Ja zasa Sliepka*“. „*Kamoš, nerob zo mňa vola. Ja som naozaj Kohout*“. „*Ja zasa naozaj som Sliepka*“. A takto pokračovala presvedčovací kampaň, ktorá zo strany podguráženého votrelca sa vystupňovala až po prejavy agresivity. Nakoniec sme ich museli s čašníkom odtrhnúť od seba a štrngli si až potom, keď si navzájom ukázali občiansky preukaz. Čerešničkou na torte bolo zistenie, že Kohout a Sliepka boli kolegovia.

Dr. Dražan organizoval praktické cvičenie na farme kráv istého štátneho majetku. V kravíne bol nastúpený aj kompletný pomocný personál. Oblečený do bielych plášťov sme vypočuli inštruktáž, ako pre školákov, o správnom nasadení alergických testov, prednesenú Dr. Dražanom. Prítomnosť toho bieleho davu ľudí vyrušil dojnice z pokojného prežívania, čo očividne dávali najavo hromadným vstávaním a kalením. Dr. Dražan spustil inštruktáž: „*Jeden z pomocníkov bude fixovať hlavu zvieratá, dvaja zabránia jeho uhybanie zadkom, ďalší vystrihá miesto vpichu na krku, niekto bude zapisovať do záznamu identifikačné údaje zvieratá a nameranú hrúbku kože, ktorú nadiktuje vyšetrujúci. Vyšetrujúci vykoná dezinfekciu miesta vpichu, intradermálne injikuje tuberkulín a prstom vykoná kontrolu správnej aplikácie. Po každom desiatom zákroku sa vymenia kolegovia a injekčné ihly*“. Z prítomného počtu kráv sa ušlo každému školenému asi dvadsať. Všetci sme mali v rukách za sebou už tisíce vykonaných testov. Tu sa ukázal nesúlad medzi teóriou a praxou. Proti obsahu prednesenej inštruktáže nikto nemohol nič namietť. Dr. Dražan s takým stredoškolským spôsobom sledoval každého zverenca a často sám skontroloval prstom hmatateľný opuch veľkosti hrachu v mieste vpichu. Ukončiť testovanie jednej kravy predpísaným spôsobom

trvalo nekonečne dlho. Počet ošetrovaných kráv silne zaostával za ubiehajúcimi hodinami. Môj žalúdok sa hlásil, že sa blíži čas k obedu. Poslednú skupinu kráv na jednom stojisku som dorobil podľa vlastného overeného spôsobu. Dr. Dražan zhrozene a vyčítavo sledoval moju iniciatívu. „*Pán kolega, a vy čo robíte?*“ „*Tuberkulinizáciu kráv*“. „*A bez pomoci a s takou rýchlosťou, to predsa musí byť fušerská robota*“. Zobral si toľko námahy, že jedno po druhom skontroloval prítomnosť hráškových opuchov v mieste vpichu. „*Je to tam, aj tu je, no toto*“. To bolo všetko, čo som si od neho vypočul. „*Viete pán doktor, ja tuberkulinizujem takmer denne až stovky zvierat. Keby som to robil podľa Vašej inštrukcie, musel by som nocovať v kravíne a družstevníci by ma druhý krát už nepustili na farmu*“. Za štyridsať sedem rokov praxe som sa naučil, že menej niekedy znamená viac. To platilo pre také úkony ako tuberkulinizácia dobytká, či u zvierat uviazaných, voľne pobiehajúcich vo výbehoch, alebo vtesnaných do nevhodných tmavých provizórií v súkromných gazdovstvách. Čím viac pomocníkov, tým viac radiacich mudrcov, tým viac kriku, tým viac nervozity, silnejšie stresy zvierat, výraznejšie prejavy strachu a tým adekvátne aj obranné pohyby proti intervenujúcemu. Zvieratá, ktoré neboli zvyknuté na ošetrovateľov v bielom plášti, reagovali na takto vystrojeného zverolekára podráždene. Vyslovil som Peťovi prvú poučku: „*Obleč sa do nenápadného, farebného pracovného odevu*“. V tradičných maštaliach sa mi najviac osvedčil spôsob, ktorý do nás vštepovali na fakulte, že treba osloviť zviera pred zákrokom, upozorniť ho na svoju prítomnosť, dotýkať sa ho rukou bez náhlých a násilných pohybov, alebo sa oprieť telom o zviera. Ako výborný upokojujúci prostriedok sa osvedčil, keď pomocník počas manipulácie škrabákom škrabkal zviera v okolí koreňa chvosta. Druhá poučka znela: „*Pomaly ďalej zájdeš. S hladkaním a so škrabkaním viac dosiahneš. Tretia poučka. Čím tesnejšie sa dotýkaš telom tela kravy, tým menej ťa môže rohom zraniť*“. Ľudia sú rôzneho vzrastu. Sú malí, veľkí, vysokí, nízki, tuční, chudí, šikovní a nemotorní. Keď som dal nožnice do rúk ošetrovateľovi, tak málokto vystríhal srst' prijateľne na rovnakom mieste. Pomerne často spôsobil bolesť zastríhnutím kože. Po uštipnutí nožnicami zviera sa intenzívne bránilo proti ďalším dotykom na citlivom mieste. Keď som sám vystríhával miesto vpichu, štvorčky zbavené srsti boli rovnakej veľkosti, na rovnakom mieste, prispôbené ku meraniu hrúbky a vpichnutiu dávky podľa dĺžky môjho ramena pri rovnom držaní tela. Aj zverolekári majú pravidla dve ruky. Pri tuberkulinizácii podľa predpisu okrem záznamníka používa nožnice, kutimeter, dezinfekčný prípravok, fláštičku s tuberkulínom, aplikátor a ihly. Keď všetky úkony vykonáva za sebou u toho istého zvieraťa musí žonglovať s rekvizitami, čo vyžaduje viac času, ako keď sa trikrát vráti k tomu istému zvieraťu a vykoná len jeden z úkonov. Vystríhá, odmeria, vpichuje. Tento spôsob má aj tú výhodu, že si zvieratá zvyknú na jeho prítomnosť a na nebolestivú manipuláciu pred vpichom. Nech používa kutimeter taký alebo onaký, zo zásady musí vykonať meranie hrúbky kože pred a pri posudzovaní tá istá osoba a tým istým meracím nástrojom. Tieto poznatky som sústredil do štvrtej poučky. „*Pomocníkovi daj do ruky záznamník a ty vykonaj oddelene za sebou jednotlivé úkony sám. Po každom vpichnutí si skontroluj presnosť aplikácie tuberkulínu. Meranie hrúbky kože pred nasadením a pri posudzovaní reakcie vykonaj s rovnakým kutimetrom*“. Za dlhé roky vykonaných tisíce tuberkulinizačných úkonov som získal takú citlivosť

v prstoch, že som takmer presne uhádol hrúbku kožnej riasy pred injikovaním tuberkulínu a zmeny pri posudzovaní reakcie po predpísanom čase. Nikdy som však neprestal používať kutimeter. Rôzne výrobky rôznych výrobcov dávkočavov a striekačiek postupne vytlačili z trhu nástroje Chirany. Piata poučka. „*Váž si a maximálne si ošetruj tradičné tuberkulinizačné striekačky a ihly vyrobené v Chirane Stará Turá.*“ Tá šiesta poučka je viac len poučovaním a odporúčaním. „*Obuj si o číslo väčšie gumené čižmy, v ktorých máš možnosť skrčiť prsty na nohách, aby ti ich kravy nepritisli k podlahe.*“

V biológii všetko rešpektuje len vlastné zákony. Úlohou a snahou človeka je ich spoznanie a povinnosťou je ich rešpektovanie. Za nedodržanie tejto zásady sa pyká. Mal som možnosť presvedčiť sa o negatívnom dôsledku nesvedomitého a povrchného prístupu k hromadnému preventívnemu úkonu, kedy sa zverolekár domnieval, že sa príroda dá obohrať.

Niekoľko rokov po likvidácii tuberkulózy hovädzieho dobytku, pri prehliadke orgánov a mäsa na bitútku som zachytil pokročilé tuberkulózne zmeny v pľúcach a v miazgových uzlinách u kravy, ktorá podľa sprievodných dokladov pochádzala z chovu, označeného modrým erbom, s nápisom - *Chov bez tuberkulózy*. Pri kontrole prvotných záznamov obvodného zverolekára o vykonaných testoch neboli zistené nedostatky. Pred zavedením úradného šetrenia som osobne vykonal vyšetrenie problémového stáda boviným tuberkulínom. Po zistení pozitívnych reakcií u 36% zvierat v stáde som pokračoval vo vyšetrení vo všetkých hospodárstvach v príslušnom obvode. Zo 6 vyšetrených fariem kráv, okrem farmy s 36 % reakciou, reagovalo pozitívne vo dvoch 19 %, a v jednej do 10 % zvierat. Vo dvoch sa nevyskytli pozitívne reakcie. Šetrením som zistil, že príslušný obvodný zverolekár dával vystrihávať miesto vpichu ošetrovateľom, ktorí viac vystrihávali svoje svedomie ako srst' na krku zvierat. Zverolekár s prílišnou sebaistotou nepoužíval kutimeter ani pred, ani po nasadení testu, a kontrolu reakcií vykonával prehliadkou za pochodu z kŕmnej chodby. Pri dodržaní predpisu kontroly hrúbky kože pomocou meracích prostriedkov bolo nevyhnutné dotýkať sa kožnej riasy a rutinovému odborníkovi neunikli pozornosť ani najmenšie zmeny. To ho však neoprávňovalo nepoužiť meracie nástroje.

Počas pozorovacej doby a po ozdravení chovov bolo dôležité venovať pozornosť možnému výskytu nevýrazných, nešpecifických pozitívnych reakcií na boviný tuberkulín. Simultánnou tuberkulinizáciou aviárnym a boviným tuberkulínom bolo treba dopracovať sa k stanoveniu diferenciálnej diagnózy, ale hlavne vylúčiť nakazenosť dobyťou tuberkulózou. Aj pre takých expertov ako bol MVDr. Ladislav Popluhár dopracovať sa k prijateľnému výsledku bol to poriadny hlavolam. Vyžadovalo to dôkladnú znalosť anamnézy o vývoji nákazy, stave po jej eliminácii, o chovateľských pomeroch, spoluprácu s humánnymi fteozológmi, s kolegami pracujúcimi na bitúntkoch a hlavne dôsledne vykonávať opakované vyšetrenia. Bolo nutné odborne zhodnotiť chladnou hlavou povahu reakčných zmien. Vo väčšine prípadov sa vyskytli nevýrazne reakcie na hranici dubióznej a pozitívnej hodnoty u produktívnejších teľných dojníc. Bolo chybou riešiť objasnenie príčiny unáhleným zabitím zvierat a hľadaním patologických zmien po ich zabíjaní na bitútku, kedy iba vo výnimočných prípadoch boli zistené zmeny spôsobené mykobaktériami TBC. Riešil som aj také ekonomické následky „ozdravovacieho“

postupu, pri ktorom z chovu, v ktorom sa nikdy nevyskytla bovinná tuberkulóza, zo stavu 180 dojníc bolo za 4 roky zbytočne zabitých viac ako 50 dobrých dojníc, reagentov na aviárny tuberkulín.

Nerešpektovaním zásady, že v biológii je všetko možné, alebo nezodpovedným, zľahčovaným a nedôsledným výkonom, trebárs aj jednoduchého medicínskeho zákroku, ako je injekcia vakcíny, alebo odber krvnej vzorky, môže pracovník veterinárnej služby spôsobiť obrovské ekonomické škody. Najviac nedostatkov podobného druhu vzniká pri nedôslednom vykonaní hromadných úkonov. Počas mojej praxe som riešil veľmi nepríjemný prípad hromadného výskytu brucelózy ošípaných na jednej reprodukčnej farme. V pastevnom výbehu sa mohli prasnice dostať do styku s nákazlivinou, rozširovanou lesnými zvieratami. Pri preventívnom vyšetrení intervenujúci pracovník odobral krv od niektorých prasníc a rozdelil do viac skúmaviek, aby počet odoslaných vzoriek zodpovedal počtu prasníc v chove. Sérologicky pozitívne zvieratá včas neeliminovali z chovu a vznik nákazy bol vyhlásený až po zmetaní zvierat. Takto vzniklo nové ohnisko nákazy 16 rokov po plošnej celoštátnej likvidácii brucelózy na Slovensku.

Rovnako nepríjemné boli prípady, kedy som musel riešiť problém likvidácie takých nebezpečných nákazlivých ochorení ako sú slintačka a mor ošípaných, ktoré vznikli po nakazení zvierat, u ktorých sa nevyvinula dostatočná imunita po vakcinácii pre nedôsledné vpichnutie očkovacej látky automatickými dávkovačmi. Pôvodcovia nákazy si našli slabé miesto odporu u takých jedincov aj v početnej skupine niekoľko sto zvierat.

Existujúci rozdielny prístup pri riešení klasických a novodobých nákazlivých ochorení zverolekármi rôznych generácií nespočíva v neznalosti, alebo nedostatočnej príprave kolegov, ale je dôsledkom zmien v hustote chovaných zvierat, technológii chovu a v rozdelení kompetencií pracovníkov veterinárnej služby. Kompetentným chýbajú skúsenosti a skúseným chýba kompetencia. Na ilustráciu spomenutého faktu svedčí aj prípad, ktorý sa odohral v roku 2002, t.j. 38 rokov po poslednom výskyte brucelózy a tuberkulózy v našom rajóne. U niekoľko plemenných prasničiek, nakúpených na aukčnom trhu, po vyšetrení na TBC počas ich karantény, som zistil pozitívne reakcie. Nakoľko sa jednalo o súdny prípad, zistenú skutočnosť som hlásil príslušným riaditeľom RVPS so žiadosťou, aby sa osobne presvedčili o existencii pozitívnych reakcií. Prišli riaditelia a epizootológovia RVPS a boli vo vytržení, že mohli prvý krát v živote vidieť a hmatať pozitívne reakcie.

Pri príprave mladého kolegu do života som venoval viac času pre výklad o poznatkoch na úseku diagnostiky a likvidácie klasických nákazlivých ochorení. Verím pranosťke „čert nespi“. Kým existujú možnosti zavečnenia nákazy z prírodných rezervoárov do domácich chovov a nešpecifické reakcie pri serologickej alebo alergickej diagnostike, nie je na škodu poučiť sa z chýb minulosti.

Peto.

„Dnes budeme testovať kravy na odhalenie nožnej tuberkulóznei infekcie. Už si pracoval s tuberkulínom“? „Len tak cvične“.

Doki vyberal potrebné rekvizity z brašne, v ktorej okrem pomôcok ku vyšetreniu tuberkulózy a príslušnej dokumentácie neboli iné nástroje. „V tradičnom

kravíne typu K 96 vyhotovíme spoločne záznamy a potom budeme pracovať oddelene, každý na jednej strane maštale. Vyber si z tých nožníc, ktoré sa Ti pozdávajú, vystrihaj miesto vpichu, odmeraj hrúbku kože u kráv, ktoré budeš očkovať. Ja budem zapisovať potrebné údaje. Pri druhej polovičke si vymeníme úlohu zapisovateľa. Potom vykonáme tuberkulinizáciu“.

Začali sme pracovať podľa tohto návrhu. Doki na svojej strane bol s prácou už kompletne hotový, kým ja som ešte zvädzal zúfale boje s polovičkou pridelených kráv, ktoré sa bránili proti zásahu nemotorného nového „barbiara“, ktorý ich inzultoval pri strihaní. Zúril som a čím viac som bol nervóznejší, o to horšie sa mi darilo. Kravy vycítili moju nervozitu a chovali sa podobne podráždene. Podráždenosť jednej vyvolávala reťazovú reakciu u vedľa stojacich zvierat. O nič lepšie mi to nešlo ani pri meraní hrúbky kože, ani pri vpichnutí tuberkulínu. Často som musel opakovať vpichnutie, keď som nenahmatal šošovicový opuch po vpichnutí tuberkulínu a lámal som ihly „jedna radosť“. Zúril som. Tak od srdca som zahrešil. „*Ved' Vám dolámem všetky ihly a striekačky. Ako to robíte, že Vám kravy tak pokojne stoja*“? Len sa upokoj. Robíš to prvý krát a u prvých 50 zvierat. Ja už mám za sebou niekoľko stotisíc. Neboj sa, do konca roka máš pred sebou ešte 2000 možností. Budem Ti robiť iba zapisovateľa a kým urobíš tých 2000 testov, pôjde ti to ako mne“.

Po mojom krste pri prvej tuberkulinizácii som pochopil význam obšírneho výkladu Dokiho, keď ma teoreticky zasvätil do tajomstva, ktoré zhrnul do päť poučiek. Na konci roka som už bol spokojný, že sme v rovnakom čase skočil s prácou na svojej polovičke kravína. Nevyjadril som to slovami, ale bol som vďačný Dokimu za jeho trpezlivosť, povzbudenie a za praktické rady.

Roboty pribúdalo a tým, že sme vykonávali prax vo väčších hospodárstvach a u súkromných chovateľoch, mal som príležitosť stretnúť sa so zaujímavými chorobami u rôznych druhov zvierat, byť pri diagnostikovaní, liečení a to pod ochrannými krídlami, starého skúseného praktika. Často som sa pri ňom cítil ako pravý učeň. Pre moju výbušnú povahu a trochu aj pre hrdosť pri dokazovaní svojich schopností som sa hneval na seba, že nedokážem držať krok so starším kolegom pri výkone takých banálnych hromadných úkonoch ako boli kastrácie malých zvierat, alebo tuberkulinizácia. Doki so svojou vyrovnanou povahou ma vedel vždy upokojiť, vliať do mňa sebavedomie a dôveru. Rovnako sme sa tomu tešili, keď sa vyplnili jeho prorocktva o získanie mojej rutiny.

Začal som chápať podstatu často opakovaného výroku, že vo veterinárnej medicíne nepozná nič, čo by sa dalo považovať za banálne. Existuje iba odbornosť a poctivosť pri výkone. Doki bol predvídavý pedant. Do praxe chodil v znamení hesla – *Omnia mea mecum porto*. Zo služobného osobného auta odstránil zadné sedadlá a do takto získaného priestoru naložil koše s liečivami, príručný chladiaci termobox s vakcínami, a brašne s výbavou pre zákroky chirurgické, gynekologické, pôrodnické, priebežné vnútorné choroby. Keď nám niekedy aj napriek takému starostlivému vybaveniu niečo chýbalo, vtedy Doki mal výčitky svedomia a po návrate pred odstavením vozidla doplnil zásoby. Vysterilizované nástroje sme niesli k zákroku priamo v sterilizátore, alebo zabalené do sterilných plienok. Ak presnosť je výsadou kráľov, tak Doki právom mal byť korunovaný za kráľa, lebo podľa jeho presného dodržiavania sľúbeného času príchodu k jednotlivým prípadom bolo možné nastaviť hodinky.

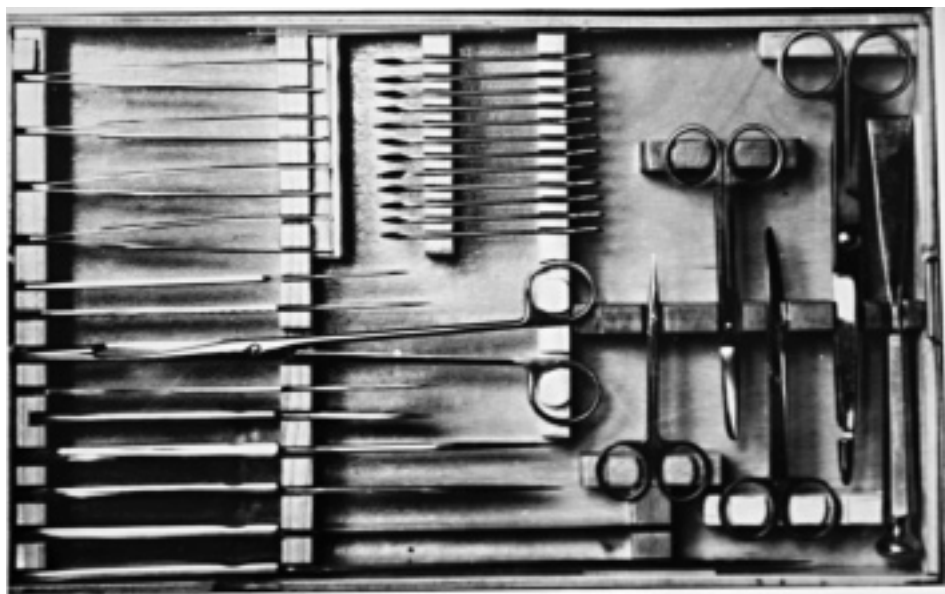
Ďalšou kladnou vlastnosťou Dokiho bola nekompromisná zásada v otázke prístupu laikov k veterinárnym prípravkom a k ich liečivým zásahom nad rámec prvej pomoci. Zásadne bol proti vybaveniu príručných lekárničiek alebo skladov na farmách prípravkami mimo základnej výbavy pre poskytovanie prvej pomoci a dezinfekcie. Ešte predtým, než sa rozšíril okruh nášho pôsobenia mimo JRD Zakalos, Doki prísne obmedzil nepovolaným osobám prístup k veterinárnym prípravkom a injekčným striekačkám. To bolo prvé, že presadil túto požiadavku po príchode na nové zmluvné pracovisko. „*Vieš Peťo, ak vydáš z ruky injekčnú striekačku a dovoľíš, aby laik manipuloval s injekčnými prípravkami, prakticky si piliš konár pod sebou. Laik si myslí, že zvládnutie injekcie ho oprávňuje považovať sa za doktora a teba odstaviť*“. Vtedy som sa staval k tejto problematike benevolentnejšie, ale neskôršie, keď som sa osamostatnil, pocítil som trpké následky na vlastnej koži a musel som priznať pravdivosť jeho varovných slov. V chove hovädzieho dobytku u chovateľa Litavského sa často vyskytli ochorenia u teliat, s prejavom výrazných hnačiek. Pre mňa hnačka bola signálom chovateľského nedostatku a len príznakom určitej choroby, pre Litavského jednoznačnou chorobou. Kým ja som ošetroval choré teľatá, zatiaľ Litavský študoval text letákov z liekoviek. Hlavne ho zaujímali injekčné prípravky antibiotík, ktoré sa podávajú do svalu a ktoré som najčastejšie používal pri črevných infekciách. O ostatné variabilné lieky, ktoré som volil podľa diagnózy, alebo som podával do žily, neprejavil záujem. Podľa neho antibiotiká boli všeliekom a všetko ostatné, čo podporovalo jeho účinok, ako lieky na stimuláciu srdcovej činnosti, zvyšovanie odolnosti, nahradenie stratených telových tekutín, živín a minerálií, boli zbytočné a predražovali vlastný úkon. Stalo sa, že som z objektívnych príčin nemohol vykonať opakované podávanie antibiotika a po poučení Litavského o jeho dávkovaní v aktuálnom prípade som mu nechal načatú liekovku s obsahom viac ako desať dávok. Od toho dňa Litavský začal sám ordinovať. Našiel možnosť, ako získať lieky od druhých zverolekárov alebo priamo z distribučných skladov. Tento prípad nebol ojedinelý a postupne pokútna manipulácia s liekmi nepovolaných osôb sa rozšírila ako mor.

6. Kapitola Privatizácia

Doki.

Na základe novej legislatívy veterinárnej služby som požiadal prípravný výbor Komory veterinárnych lekárov Slovenskej republiky (KVL SR) o licenciю. Pôvodne som neplánoval vrátiť sa k pôvodnej veterinárnej činnosti, ale rozhodol som sa tak v prospech Peťa. Všetko nasvedčovalo tomu, že v blízkej budúcnosti dôjde k štrukturálnym zmenám na úseku poľnohospodárskej výroby, ktoré ohrozia Petrovo terajšie zamestnanie. Bez legalizovania čakateľskej doby by nemohol vykonávať ani svoju profesiu. Považoval som to za veľkú škodu vzhľadom na jeho odbornú pripravenosť a záujem o profesiu. Za tých tridsať rokov vo funkcii vedúceho pracovného kolektívu a veterinárnej praxe som získal skúsenosti aj v hodnotení osobnej a odbornej kvality ľudí. V kolektíve sa vystriedalo štyridsaťdva zverolekárov, z ktorých iba štyria preskočili latku zdvihnutú do výšky podľa mojej náročnosti na odbornú pripravenosť, precíznosť v práci, ochotu zasiahnuť aj mimo pracovného času, opodstatnenú požiadavku náročnosti voči chovateľom v otázkach prevencie, kolegiálny prístup k spolupracovníkom, záujem a aktívny prístup k požiadavke stáleho vzdelávania sa v teoretickej a v praktickej rovine. Peter v každom bode vyhovel a preto bez váhania som sa rozhodol okrem dôvery a odborných skúseností investovať do jeho budúcnosti aj finančné výdavky ako zamestnávateľ.

S plnením hlavných úloh živočíšnej výroby JRD v rokoch 1989 -1992, a nárastom počtu malých chovateľov hospodárskych zvierat, úmerne rástol aj počet požadovaných odborných zákrokov. Obaja sme boli plne využití cez pracovný čas. Nemali sme kedy zaoberať sa s intrigami zo strany kolegov, nových členov KVL a niektorých kolegov z kolektívu okresného veterinárneho zariadenia, ktorí sa k nám chovali macošsky. Dodnes som sa o to nezaujímal, čo bolo príčinou ich nevraživosti, ale sa nazdávam, že hlavnou príčinou bola závisť. Pochopiteľne nezávideli nám prácu, ale úspechy a výhody, spojené so zamestnaním, oslobodené od nepopulárnych príkazov pre zamestnancov ŠVS. Našli sa aj takí horlivci, ktorí agitovali za to, aby nás nikto neinformoval o chystaných podmienkach pre požiadanie členstva v obnovej KVL SR. Kolegyňa Dr. Zatková, ktorá vykonávala RTG vyšetrenia u plemenných ošípaných a s ktorou sme mali dobrý priateľsky a pracovný vzťah bola výnimkou. Od nej sme získali nejasné informácie o pripravovanom návrhu novej organizácie veterinárnej služby. O termíne podania prihlášky za člena KVL SR som sa dozvedel náhodou štyri dni pred termínom podania prihlášok. Okamžite som vyžiadal konkrétne informácie od bývalého spolupracovníka MVDr. Čeryho, ktorý ešte pracoval na ŠVS. Skontaktoval ma s MVDr. Gerlachovom, členom prípravného výboru KVL, ktorý mi poslal prihlášky za člena a za čakateľa. Stihli sme ich vrátiť do určeného termínu. Ešte pred úradne uznaným ustanovujúcim snom KVL SR sa rozhodovalo vo vedení OVZ o počtoch a osobách, ktorí mali zostať v štátnej službe. Ostatní sa museli prihlásiť za člena KVL SR, aby získali oprávnenie na výkon súkromnej veterinárnej praxe. Podľa novej legislatívy veterinárni lekári ŠVS nebudú vykonávať

*... o súpravy nástrojov Chirany
bol veľký záujem...*

praktickú veterinárnu kuratívnu činnosť. Budú aktívne zabezpečovať zdravotnú bezchybnosť potravín so širším záberom na sortiment a suroviny a administratívne organizovať a evidovať prevenciu proti nákazlivým ochoreniam.

Po získaní licencie som uzavrel s Petrom zamestnaneckú pracovnú zmluvu a požiadal som o jeho registráciu v evidencii čakateľov. Trvalo hodnú chvíľu, kým sa prezídium dohodlo na pravidlách, povinnostiach a právach zamestnávateľov a čakateľov.

OVZ pristúpilo v prvej etape privatizácie k likvidácii skladov liečiv, nástrojov, kancelárskeho zariadenia OVZ a VS. V druhej etape k predaju budov veterinárnych stredísk predajom pre bývalých zamestnancov za výhodnú cenu. Za tridsať rokov som doplňoval sklad VS najmodernejšími nástrojmi a výbavou. Po mojom odchode z 34 ročnej štátnej služby som sa stal v očiach niektorých bývalých kolegov a vedúcich pracovníkov OVZ zradcom, ktorý si nezaslúži, aby sa podieľal na výhodnom získaní čohokoľvek z cennej a bohatej výbavy skladu veterinárneho strediska. Ten nekolégiálny postoj kolegov sa ma dotkol citlivo po stránke morálneho deficitu kolegov a vôbec nie zo strany materiálnej. Neskôr som sa dozvedel o pokračovaní „interpelácie boja proti násiliu“ na OVZ, čo sa podobalo bitke supov o kúsok zo zabitej obete. Bol som rád, že som sa vyhol dobre načasovanou zmenou pracoviska nechutným prejavom „*politickej nežnosti*“ a že som nebol svedkom „*negatívnej kolégiálnej nežnosti*“ pri likvidácii skladu. Skutočne som bol smutný, keď som sa dopyčul, že pri delení sa odohrávala nepochopiteľná dráma, ktorá natrvalo poznačila negatívne stavovské a medziľudské vzťahy. Kolegovia, ktorí doteraz svorne sedávali pri jednom stole a nadávali na vrchnosť, sa premenili na bojujúcich dravcov o korisť, pričom došlo aj k vzájomnému fyzickému napadnutiu.

Boj o získanie cenných kufříkových súprav chirurgických nástrojov bola len predhrou, po ktorej nasledoval konkurenčný boj o získanie teritória pôsobnosti súkromného zverolekára na základe zmlúv o výkone veterinárnej starostlivosti medzi chovateľmi.

Našli sa zverolekári, ktorí nevyberaným spôsobom podkopávali autoritu kolegov a útočili na ich existenciu. Najsústredenejší boj zvädzali medzi sebou o získanie štátnej objednávky na základe zmluvy s regionálnou veterinárnou správou, ktorá bola pokračovateľom OVZ. Pre výsledok odcudzovania sa kolegov zohrali svoju úlohu protekcia vydobytá širokými lakťami a praktiká na báze príslovia „bližšia je košeľ ako kabát“.

Po privatizácii veterinárnej služby a získaní licencie KVL v roku 2002 sme síce v obvode zostali traja. Do konca roka 2004 po odchode Dr. Nemca sme prebrali s Petrom kompletnú veterinárnu starostlivosť v celom obvode a o rok aj insemináciu kráv a jalovic. Petra som zamestnal v zmysle platných Stanov KVL SR ako čakateľa. Na Slovensku som bol prvý zverolekár, kto zamestnal čakateľa, čím som si pohneval súkromných zverolekárov, že som pomohol budúcemu konkurentovi.

Za tridsať rokov šéfovania som posudzoval objektívne prácu spolupracovníkov, preto som nemal žiadne osobné konflikty s kolegami. Pokiaľ konflikty vznikli, tak medzi mojím priamym nadriadeným a mnou, a to vždy v súvislosti s jeho nespravodlivým riešením pracovných záležitostí. To, čo sa odohrало po privatizácii služby ma šokovalo. Ťažko som sa vedel zmieriť so zmenou v charaktere ľudí, z čoho

zrazu vymizli prejavy kolegiality, stavovskej súdržnosti a dokonca aj zásady slušného spoločenského chovania inteligenta. Výpredaj zásob OVZ a súperenie o budúce pracoviská medzi kolegami, s ktorými som roky spolupracoval, sa podobalo na krčmovú bitku. Zaiste som to nemohol zovšeobecniť pre celé Slovensko, ale že to nebol ojedinelý prípad sa ukázalo už na prvom zakladajúcom snemu KVL SR. Určité skupiny kolegov, ktorých problémy komory nezaujímali, počas rokovania skracovali čas pri barovom pulte. Keď už do seba vliali dostatočné množstvo guráže, svoju neúčasť na rokovaní si vynahradili v diskusii príspevkami, v ktorých odznelo viac nadávok, osočovania a urážok, ako konkrétnych a vecných pripomienok ku prerokovaným problémom. Keď prezident KVL SR kolega MVDr. Gajdoš a predsedníctvo za podpory väčšiny slušných členov komory chceli zjednať nápravu, diskutéri pod vplyvom alkoholu vystupňovali svoju agresivitu. Takéto nechutné a nedôstojné scény sa opakovali na prvých snemoch bez ohľadu na prítomnosť vážených zahraničných hostí, hostí sesterských komôr, vedeckých inštitúcií, zástupcov vlády a vysokých škôl. Hanbil som sa, že patríam k tomu stavu. Ešte aj po toľkých rokoch ten odpor proti odsúdenia hodného správania sa ľudí je tak silný, že sa mi protiví dokumentovať detaily. Útočných diskutérov nemôžem inak nazvať len ako vlastníkov vysokoškolského diplomu bez inteligencie, ktorí sú ďaleko od vysokoškolsky vzdelaných intelektuálov. Do publikácie o histórii Komory veterinárnych lekárov Slovenskej republiky sa dostal záznam o tých čiernych stránkach z rokovania na snemoch v roku 2001: „*Celé toto rokovanie sa nieslo napätými vzťahmi medzi prezidentom a členmi prezídia. Tento komplikovaný a pre KVL SR zložitý pracovný a kolegiálny vzťah prezídia a prezidenta mal dohru v ďalšom období. Obštrukcie na rokovaniach a obviňovanie sa navzájom z oboch strán nutne viedli ku krokom, ktoré poznačili chod komory na niekoľko budúcich rokov*“.

Do roku 2006 som bol členom komory a vykonával súkromnú prax. Mal som možnosť sledovať, ako sa z nášho života vytrácajú stavovská česť, dodržiavanie elementárnych zásad odbornosti, kolegialita a vzájomná úcta. Pred privatizáciou služby starší a mladší kolegovia sa radi stretávali na spoločenských podujatiach a vedeli sa zabaviť pri druhej debata. Už ma ani neprekvapilo, len zabolelo, keď na spoločnom stretnutí seniorov a mladších kolegov z regionálnych veterinárnych správ na IVVL v Košiciach v r. 2009 zostali len seniori na spoločenskom večierku bez kolegov mladšej generácie. V konkurenčnom boji medzi súkromnými zverolekármi sa často vyskytli prípady hrubého porušovania zásad stavovskej etikety. Na začiatku vzniku Komory na spočítanie registrovaných čakateľov stačili prsty na dvoch rukách. Čakateľov a ich zamestnávateľov považovali kolegovia za hlavných nepriateľov. Z nich tí, ktorí sa dostali do pazúrov krkavcov si našli uplatnenie na iných pracoviskách, najmä v oblasti farmaceutického priemyslu ako díleri. Od nich a od čakateľov, ktorých som stretával na rôznych veľkolepých podujatiach zahraničných farmaceutických firiem, som sa dozvedel o prípadoch, kedy čakatelia museli vykonať práce pre služobníctvo, ako honorár za ochotu, že ho súkromný zverolekár zamestnal. Čakatelia častejšie pracovali za mzdu, ktorá sa rovnala almužne. Dokonca boli prípady, keď čakateľ musel uhradiť odvodové náklady zamestnávateľovi.

Úpadok živočíšnej výroby vo väčších aj v menších hospodárstvach za zmene-
ných podmienok zvyšovalo napätie medzi súkromnými zverolekármi na regionál-

nej úrovni. Stavovské a kolegiálne vzťahy od privatizácie služby boli na bode mrazu a s nárastom finančných problémov sa zhoršovali. Príčinou napätia bol boj o zdroje príjmov, čo sa nepriaznivo odrazilo v narušenom vzťahu členov komory aj na celoštátnej úrovni. Vyostрили sa vzťahy medzi ŠVPS SR a KVL SR, a na úrovni regionálnych veterinárnych a potravinových správ a regionálnych Komôr veterinárnych lekárov. Aj v tomto prípade išlo v prvom rade o nespokojnosť odmeňovania súkromných zverolekárov za vykonané preventívne úkony, objednané štátnou službou, ktorá diskriminačne podhodnotila hodnotu práce za preventívne veterinárne úkony. Druhým neurotickým problémom bol boj o prisúdenie určitých kompetencií štátnym, alebo súkromným zverolekárom, ktoré boli spojené s výberom poplatkov. Napriek tomu, že úhrady za preventívne úkony boli podhodnotené v porovnaní s úhradami za kuratívne veterinárne úkony, stanovené Cenníkom veterinárnych úkonov KVL SR, rozpútal sa neľútostný boj medzi súkromnými zverolekármi o získanie štátnej objednávky. V tomto súťažení nešlo súkromným zverolekárom o zabezpečenie zdravia zvierat, ale hmotnú zainteresovanosť. Pravidelná úhrada za výkony štátnej objednávky predstavovala aj keď len skromný, ale stabilný, a niekomu veru aj podstatný zdroj príjmov. V profesionálnom poriadku Stanov Komory veterinárnych lekárov boli určené zákonné normy nižšej právnej sily o záväzných normách etikety vzájomných vzťahov členov komory. Tieto boli často hrubo porušované vzájomným osočovaním členov a prejavmi nečistej konkurencie, až po porušenie zásad odbornej čistoty pri poskytovaní služieb v záujme získania finančných výhod a lanárenia klienta. Len nepatrný počet prípadov sa dostal pred disciplinárnu komisiu, ktorej niektorí členovia aj sami tiež porušovali etické normy.

Rozdelením veterinárnej služby na štátnych a súkromných zverolekárov utrpela najviac doteraz osvedčená a účinná prevencia proti nákazlivým ochoreniam. Nedostatočne honorovaní súkromní zverolekári za predpísané úkony štátnou objednávkou plnili s adekvátnym záujmom s výškou honoráru. Ani kolegovia, ktorí zostali v štátnej službe v regionálnych veterinárnych správach to nemali ľahké. Stali sa administratívnymi pracovníkmi, odtrhnutí od reálneho života poľnohospodárskych podnikov a od reálnych potrieb účinnej prevencie. Chovatelia veľmi neochotne uhrádzali poplatky za štátom nariadené úkony, ktoré vykonávali súkromní zverolekári.

Po privatizácii veterinárnej služby sme pokračovali v JRD Zakalos v poskytovaní odborných služieb na základe zmluvy o poskytovaní veterinárnej starostlivosti. Nepožiadali sme o uzavretie zmluvy na štátnu objednávku. Tento zdroj príjmov sme prenechali pôvodnému obvodnému zverolekárovi Dr. Nemcovi. Typickým príkladom stavovského boja bol prípad nelegálneho správania sa kolegu Dr. Trvalca. Po rozdelení služby odovzdal obvod Palánk mladému súkromnému zverolekárovi. Báľ sa privatizácie, u predstavených mal prednostné právo voľby. Pôvodne si vybral zamestnanie v štátnej službe a odovzdal obvod mladému kolegovi. Po pol roku si to rozmyslel a požiadal o členstvo v KVLSR. Vrátil sa na pôvodný obvod, odkiaľ vyšľal kolegu, ktorý sa usídlil vo vyprázdnenom obvode po smrti kolegu. Vyšľal ho aj z toho pracoviska. Neštil sa agitácie proti našej pracovnej zmluve u vedúcich JRD. Nakoniec sa chodí k studni s džbánom dovtedy, kým sa nerozbije. Poľnohospodári zrušili zmluvu s Dr. Trvalcom, ktorému zdrojom

príjmu zostala pomaly sa rozvíjajúca súkromná prax a platby za úkony zo štátnej objednávky.

Rozdelenie kompetencií medzi veterinárnymi lekármi, pôsobiacimi v jednom výrobnom podniku, viedlo k oslabeniu účinnej veterinárnej prevencie. Veterinárny lekár pracujúci na základe zmluvy s podnikom, počas častých návštev bol v úzkom styku so živočíšnou výrobou. Takmer denne mohol sledovať zdravotnú situáciu zvierat. Nemal však kompetenciu priamo presadzovať zákonom stanovené zásady veterinárnej prevencie okrem nahlásenia nedostatkov RVS. Konat' bolo povinnosťou štátneho veterinárneho lekára RVS a čiastočne, ale veľmi v obmedzenom rozsahu, povereného súkromného zverolekára v zmysle štátnej objednávky. Okrem toho prítomnosť dvoch kohútov na jednom smetisku mohla skončiť iba nenávisťou, vzájomným podkopávaním autority a nekolegiálnou rivalitou. Prakticky nedostatky zostali nevyriešené. Nelogická rozpoltenosť sa stala nebezpečnou slabinou účinnej prevencie, ktorú priekupníci využívali vo svoj prospech. Veľké hospodárstva sa snažili zbaviť prebytočných zvierat za každú cenu. Súbežne sa rozmnožili malé chovy. Podnikatelia, ale hlavne podnikavci, profitovali zo sprostredkovania ponuky a dopytu. Vždy častejšie porušovali povinnosť nahlásiť včas dátum a miesto výkupu a prepravy zvierat príslušnému zverolekárovi, aby mohol vykonať prehliadku zvierat pred ich presunom. Chovatelia privítali ich iniciatívu, ktorou znížili výdavky chovateľa o poplatok za veterinárne povolenie k presunu. Vymizla kontrola nelegálneho predaja mäsa a mäsových výrobkov z domácich zabíjačiek rôznych zvierat a diviny. Následky nedostatočnej kontroly sa prejavili vo vzniku ohnisk moru ošípaných, alebo kontamináciou mäsových výrobkov svalovcami. Vedenie RVS na základe zmluvy o štátnej objednávke požadovala od súkromných zverolekárov vykonávanie kontrol a nahlásenie zistených nedostatkov, na základe čoho mala právo sankcionovať porušovateľov zákona o veterinárnej starostlivosti. Každý sa vyhýbal konfrontačným zásahom. Súkromný zverolekár si rozmyslel nahlásiť porušovateľov zákona a kompetentní pracovník RVS zvolil administratívne nenáročné riešenie formou zdvihnutého ukazováka, „no, no, no! To sa nesmie!“ Súkromný zverolekár, ktorý požiadal vedenie RVS o zjednanie nápravy, dostal sa však do konfliktu s podnikateľom, prípadne chovatelia vypovedali zmluvu o poskytovaní služieb. Priekupníci presvedčovali malých producentov jatočných zvierat, že z viny dotyčného zverolekára nemôžu vykonať výkup ponúkaných zvierat. Bohužiaľ, vždy sa našiel nepoctivý zverolekár, ktorý za slušný honorár vydal potvrdenie o zdravotnom stave zvierat a povolenie k presunu zvierat, ktoré ani nevidel. V takom prípade sa dostal do konfliktu svedomitý zverolekár s nesvedomitým kolegom. Pri riešení oprávnených sťažností súkromných zverolekárov vždy nezdvížala pravda.

Osobne som mal možnosť dožadovať sa pravdy, keď priekupník s diplomom veterinárnej medicíny, nerešpektoval zákonnú povinnosť vykupovača, včas nahlásiť termín a miesto výkupu a vykupoval a prepravoval zvieratá od rôznych menších neregistrovaných chovateľov, napriek zákazu, v čase, keď sa šírila mor ošípaných u diviakov a ohrozoval chovy domácich ošípaných a vznikali nové ohniská. Bez predchádzajúcej prehliadky som odmietol vydať povolenie k preprave. Ani po opakovanom upozornení RVS a písomne hlásenej sťažnosti na porušenie

zákona zo strany vykupovača nedošlo k náprave a dochádzalo ku konfliktným situáciám, keď dotýčny priekupník prichádzal do môjho rajónu s veterinárnym potvrdením o zdravotnej prehliadke pred prepravou zvierat a s povolením k preprave, ktoré získal od veterinárneho lekára, ktorý zvieratá nevidel a nepoznal ani nákazovú situáciu v mieste ich stanovišťa. Výsledok rozhodnutia RVS ma šokoval. Písomne podané oznámenie som mal zmeniť na ústne predloženú sťažnosť, lebo vraj „sťažnosť podaná písomne sa musí riešiť tak alebo onak, ale vždy je s tým kopa práce, a neprijemnosti pre každého a možno na to doplatia moji drobní chovatelia, že sa nebudú môcť zbaviť jatočných zvierat“. Mazaný priekupník sa vyznal v tlačnici, ako vydierať aj RVS. Predvolaného priekupníka len upozornili a poprosili, aby ustúpil pred mojou náročnosťou. Najviac deprimujúco pôsobil fakt, že falošné veterinárne potvrdenie vydával zverolekár, ktorý onedlho prijal funkciu v komisii prezídia KVL SR. Podobné praktiky neboli odstránené a zostali nepotrestané aj v prípadoch výkupu jatočného hovädzieho dobytku v čase, keď MVDr. Hlinka, na celoštátnom sympóziu v Nitre, vyzýval súkromných zverolekárov ku zvýšenej ostražitosťi pre možný výskyt slintačky a krívačky.

Prípady porušovania profesionálneho poriadku KVL SR neboli ojedinelé a typické len pre prostredie v ktorom som pôsobil. Klient istého zverolekára, ktorý bol na dovolenke prišiel ku mne so žiadosťou o pomoc, akú mu opakovane poskytoval teraz neprítomný kolega. Ťažko dostal von z vrečka spriečenú 20 ml injekčnú striekačku, ktorú mi podával, so žiadosťou: „Naplňte ju, zaplatím aj úkon, ako doktorovi X... a označil menovite zverolekára aj injekčný prípravok, ktorý sa podáva prísne do žily. Pán Malý, ja také praktiky odmietam, sám podávam injekcie zvieratám, ak budete chcieť, vycestujem k vám a urobím, čo bude treba“. „Veď to nerobím prvýkrát. Váš kolega mi vždy dá, čo od neho žiadam, ale teraz nie je doma“. Keď ste taký neochotný, nájdem si druhého“. Odišiel bez pozdravu. Našiel druhého. Až dvoch. Jedného v Hradnej, druhého zo susedného okresu.

Chovateľka psov sa vrátila z Banskej Bystrice, kde si z vlastnej iniciatívy dala overiť svoju diagnózu „špecialistom pre choroby malých zvierat“. Priniesla 4 naplnené injekčné striekačky s neoznačeným obsahom a „tlmočila“ kolegov odkaz špecialistu: „Odkazuje Vám, aby ste jednu injekciu podali každý deň 4 dni za sebou“. „Milá pani, vráťte sa k špecialistovi s mojím odkazom, aby „si rozmyslel, čo urobil“.

Po rozpade JRD v príslušných obciach siedmi odvážlivci sa pustili do chovu ošípaných v doteraz nezvyklom rozsahu. V dobe trvania krátkej konjunktúry dopytu na odstavčatá a výkrmové ošípané, malí podnikatelia zakladali familiárne chovy s počtom prasnic od 10 do 30 a výkrmových ošípaných do 200 kusov. Až na jedného uzavreli so mnou zmluvu o poskytovaní služieb. Na začiatku, keď som v uvedených chovoch na základe skúseností získaných počas riadenia živočíšnej výroby v Zakalosu zaviedol podobné praktiky, chovatelia sa tešili dobrým výsledkom.

Všetko sa však zmenilo vstupom zahraničných veľkoproducentov bravčového mäsa. Po neúmernom znižovaní nákupnej ceny zvierat konkurujúcimi veľkochovateľmi, malí chovatelia sa dostali do finančných ťažkostí.

Chovateľ ktorý pokračoval v chove ošípaných v privatizovaných objektoch bývalého JRD, sa dohodol so zverolekárom, ktorý vlastnil predajňu prípravkov a po-

trieb pre zvieratá, že budú vyrábať a sprostredkovať výrobky kŕmnych zmesí pre ošípané. Komponenty na medicáciu bude dodávať zverolekár a sprostredkovať cez svoju predajňu hotové výrobky. Okrem využitia prípravkov vo vlastnom chove, predávali zmesky aj iným chovateľom za dampingovú cenu.

Ba viac, na vlastnú výrobu podobných výrobkov prehovárali ostatných chovateľov, respektíve o výhodách odberu nimi vyrobených medikovaných zmesí, ktoré viac-menej sa vymkli predpísanej kontrole zdravotnej neškodnosti. Výsledkom nekalej agitácie so súčasným poklesom dopytu o odstavčatá a jatočné ošípané, polovica chovateľov zrušila zmluvy so súkromnými zverolekármi o poskytovanie služieb. Boli vyškrtnutí z evidencie chovateľov na RVS, ktorej potom nemuseli platiť za predpísané úkony štátnou objednávkou. Dali sa presvedčiť o úsporách keď sa stanú „samoliečiteľmi“ a odmietnu konkrétnu zverolekársku účasť v procese výroby. Propagátori takých názorov však nikde nikomu neuvádzali narastajúce straty v takých chovoch, ktoré vo väčšej miere negatívne pôsobili na ekonomiu chovu. Pre niektorých bol výsledok katastrofálny. Pre vysokú stratovosť za nezvládnuté maštalné náklady museli likvidovať svoj chov. Za dva roky z 18 familiárnych chovov zostali traja s menším počtom zvierat, ktoré prežili vďaka nelegálnemu a nekontrolovanému predaju bravčových polovičiek a hotových výrobkov z domácej zabíjačky.

Po rozpade JRD a zániku ŠM pôvodné hospodárstvo JRD Zakalos a mechanizovaná veľkovýkrmňa ŠM v Dolnom Cemeredu sa dostali do rúk zahraničnému podnikateľovi. Zameral sa na produkciu a predaj jatočných ošípaných za výhodnejších cenových podmienok, čím zlikvidoval menších domácich producentov. Okrem spomínaných dvoch hospodárstiev patrilo zahraničnému podnikateľovi viac podobných podnikov v rôznych okresoch. Z blízkeho okolia najal potrebných pracovníkov a uzavrel zmluvu so súkromným zverolekárom, ktorý bol členom Regionálnej KVL SR v inom okrese. Dôkladne ohradené, na sedem zámkov uzavreté a strážené farmy zahraničného majiteľa sa stali nedobytnou baštou pre kontrolné orgány tej RVS, do pôsobnosti ktorej patrili farmy podľa ich geologickej polohy. Produkčné farmy zostali prakticky bez kontroly RVS. Musel som vynaložiť nie malé úsilie, aby som u kompetentných dosiahol likvidáciu divokej skládky uhynutých zvierat na oráčine blízko štátnej cesty. Vyvážanie splaškov z preplnených žúmp a jej vypúšťanie do malých vodných tokov, alebo kedykoľvek na produkčné polia sa stali bežnou praktikou toho zahraničného podniku. Takéto porušenie zásad ochrany životného prostredia je o to závažnejšie, že prasnice boli preventívne ošetrované prípravkami, ktoré po ich vylúčení z tela sa nezbavujú škodlivých látok, ktoré sa dostanú cez plodiny do organizmu spotrebiteľov potravín. Nepotešujúce nedostatky som spomenul preto, aby som poukázal na zložitosť plnenia úlohy pracovníkov veterinárnej potravinovej kontroly zabezpečiť zdravotnú bezchybnosť potravín živočíšneho a rastlinného pôvodu. Postupne sa komplikovala ešte viac situácia na úseku zabezpečovania bezchybných potravín.

Po obnovení praxe súkromných zverolekárov rástla na trhu ponuka výrobkov farmaceutických firiem a počet distribučných skladov, ktoré zamestnali značný počet mladých veterinárnych lekárov, ktorých starší nezamestnali ako čakateľov. Neboli zamestnancami štátnej veterinárnej služby, ani členmi komory veterinárnych lekárov. Ich príjem bol viazaný na množstvo predaných výrobkov. Výrobco-

via súťažili medzi sebou o zákazníka, ktorému ponúkali rôzne materiálne výhody viazané na objem peňažnej hodnoty nakúpených prípravkov. Do manipulovania liečivami a biopreparátmi, čo bolo výsostne vyhradenou činnosťou oprávnených odborníkov, vstupoval fenomén zvyšovania finančných príjmov. V prospech získania finančných výhod ľahko získanými „koláčmi bez práce“, díleri s diplomom veterinárneho lekára zabudli na profesionálnu česť, na medicínske zásady a zákonom stanovené oprávnenie nakladať s liečivami a to vrátane antibiotík, rôznych injekčných prípravkov, narkotík a očkovacích látok. Požadované farmaceutické výrobky ochotne predávali aj laikom. Pridali sa k nim aj mnohí chamtiví, ale aj krátkozrakí súkromní zverolekári, chovatelia psov, králikov, holubov a nemuseli platiť za veterinárne úkony. Aj zahraniční chovatelia, najprv prostredníctvom pašerákov, neskôršie zavedením voľného pohybu medzi štátmi, prišli k lacnejším prípravkom. Dokonca aj podsvetiu sa ušlo zo zásob účinných narkotík, ktoré sa používali vo veterinárnej medicíne. Všetci nenásytní prišli k nelegálne zarobeným peniazom, len mnohí svedomití zverolekári prišli o možnosť zarobiť peniaze podozrivou prácou. Najsmutnejšie bolo na víťazstve lobujúcich, že zákon o voľnom predaji liekov presadzovali veterinárni lekári, ktorí nevykonávali terénnu prax.

Rad chovateľov bojových a izbových psov sa rozšíril rýchlosťou požiaru. Zaujímavo sa vyvíjalo sociálne zloženie chovateľov v našom rajóne. Do nežnej revolúcie bolo zaužívané držanie poľovníckych a strážnych psov a psov, spoločníkov v domácnosti. Chovatelia, ktorí sa zaoberali odchovom šteniat na predaj boli bielou vranou. Po nežnej revolúcii medzi prvými chovateľmi boli bývalí obvodní zverolekári, ku ktorým sa čoskoro pridala omnoho početnejšia skupina príslušníkov pohraničnej, colnej služby a mestskej polície. Po privatizácii veterinárnej služby mnohí absolventi fakulty si našli zamestnanie mimo RVS a KVL, ktorí získali hegemonne postavenie medzi neúnosne rozmnoženými chovateľmi psov. Z nich väčšina vykonávala nekontrolovanú, nelegálnu chovateľskú činnosť. Nerešpektovali chovateľské, veterinárne, ani daňové predpisy. Vyhľadávali únikové cesty pred spoplatnením legálnej veterinárnej prevencie, pred povinnou registráciou chovu, evidenciou, predaja a vývozu šteniat do zahraničia. Spolčili sa s korupčnými zverolekármi, ktorí im ochotne predávali očkovacie látky, bianko potvrdené zdravotné preukazy, vývozné povolenia s falšovanými dokladmi o pôvode zvierat. Chovatelia, ktorí iba vlastnili diplom zverolekára bez oprávnenia vykonávať odborné úkony, mohli si netrestne zadovážiť falošné pečiatky, biopreparáty a zdravotné preukazy psov, ba viac aj falošné rodokmene šteniat. Po zavedení platnosti voľného pohybu do štátov EÚ, vznikla „psičkárska mafia“ nevidaných rozmerov. V pašovaní psov do zahraničia sa Slovensko umiestnilo na prvom mieste vrátane s následnými finančnými stratami v národnom hospodárstve v hodnote niekoľko desiatok miliónov eur. Ani regionálna veterinárna a potravinová spáva, ani Komora veterinárnych lekárov Slovenska, alebo štátne mocenské orgány dodnes nevyriešila problém psičkárskej mafie.

Nasledovali chovatelia ošípaných a dobytká. Na trhu sa objavili nekontrolované krmné zmesi a doplnky s obsahom zakázaných komponentov, ba viac aj suroviny a potraviny živočíšneho pôvodu. Zúfalý boj vedenia KVL SR a ÚR ŠVPS SR bol málo účinný. Do štátu sa dostal tovar podliehajúci veterinárnej hygienickej kontrole bez možnosti vykonať kontrolu. Úmerne s globalizáciou potravinárskeho prie-

myslu a narastajúcim počtom predpisov, obmedzení, zákazov, noriem, ktoré vyšli z dielne ŠVPS SR, odvolávajúc sa na záväzné pokyny EÚ, klesali výrobcom možnosti predaja zvierat a produktov na domácom trhu z domácej živočíšnej výroby a rástli výdavky spojené s odsunom živých, ale aj uhynutých zvierat. Nariadenia v spojitosti s manipuláciou s uhynutými zvieratami bol vhodným paradoxom pre Kocúrkovo. V Európe sa prehnala vlna ohrozovania ľudstva chorobou šialených kráv. Asanačná služba odmietala odvoz pitvaných tiel uhynutých zvierat a ŠVPS SR nariadila povinnosť zaslať na laboratórne vyšetrenie vzorku predĺženej miechy z každého uhynutého kusu dospelého hovädzieho dobytku. Terénni zverolekári nemajú inú možnosť, ako vykonať pitvu v priestore v blízkosti živých zvierat, čím konajú proti zásadám účinnej prevencie proti takým nákazám ako anthrax. Možnosť výskytu anthraxu sa vznáša nad takým vynúteným neodborným prístupom ako Damoklov meč.

RVPS vyškrtla z evidencie zvieratá na základe spätného hlásenia asanačného podniku, bitútku alebo predávajúceho chovateľa. Lenže, za odvoz mŕtvol sa platilo, za pitvu sa platilo, pri čom pitvané kusy nebrali, predaj sa mohol uskutočniť za asistencie legálnych služieb, za čo sa platilo a pri predaji sa musel nahlásiť prírastok u nadobúdateľa kvôli uskutočneniu prevodu evidencie zvierat. Chovatelia, či už zo šporovlivosti, alebo zo snahy získať finančné výhody, alebo z iných príčin, zbavovali sa zvierat nie predpísaným spôsobom, pričom sa do evidencie dostali falošné údaje. Veterinárni lekári prestali pitvať uhynuté zvieratá ku stanoveniu a potvrdeniu diagnózy. Uhynuté zvieratá odmietnuté asanačnou službou alebo nenahlásené, boli zneškodnené nedovoleným spôsobom. Dochádzalo k zabitiu zvierat a zužitkovaniu z nich vyťaženého mäsa a predaju, bez veterinárnej prehliadky. Omnoho závažnejším nedostatkom bol dovoz a predaj potravín živočíšneho pôvodu pochybnej akosti, ktoré sa dostalo na pulty veľkých obchodných reťazcov bez náležitej vstupnej veterinárnej hygienickej kontroly. Od nutričnej menej hodnotných potravín až po ich zdravotnú škodlivosť. Od predaja potravín s obsahom škodlivých látok až po prebaľované exspirované výrobky a sfaľšovanie predpisanej informácie pre spotrebiteľa na obale výrobku. (Pokazené morky z Francúzska, falšované hovädzie mäso z Nemecka, zdravotne chybné vajcia z Poľska, hovädzina z Argentíny a pod). Platná legislatíva EÚ, interpretovaná domácimi byrokratmi zväzovala ruky pracovníkom RVPS, ktorá sa namiesto prevencie dostala do polohy „hasičov požiaru“.

Po roku 1989 nastali zmeny v živote a v práci zverolekárov. Týkali sa ich spoločenského postavenia a ohodnotenia, ale aj vzájomného vzťahu veterinárnych lekárov vo vnútri zverolekárskeho stavu. Na doteraz nezvyklých zásadách sa utváral vzťah zverolekárov ku chovateľom, teraz už podnikateľom. Súkromní zverolekári sa zo dňa na deň ocitli v ringu, kde začali bojovať o najlepšie umiestnenie a najmä za zaistenie oprávneného honoráru za odvedené služby. Nepriaznivé objektívne príčiny prispeli ku zatlačeniu kolegiality do pozadia. Typickým prípadom takej objektívnej príčiny sú prípady falošného partnerstva s novými súkromnými chovateľmi ako bol Ing. Litavsky, ktorý ešte v čakateľskej dobe Petra uzavrel so mnou zmluvu o zabezpečení veterinárnej starostlivosti. Z počiatku moje pohľadávky uhrádzal pravidelne, ale neskôršie skúšal špekulatívne získať odklad. Keď narazil na moju neoblomnosť pri vymáhaní faktúr, rýchlo presedlal na Petra, ktorý po

predpísanej čakacej lehote získal licenciu KVL. Petra som upozornil, že Litavský prejavuje veľký záujem o liekovky a k nim priložené návody na použitie, čím sa prezradil, že sa chystá zahrať sa na pána doktora. Neskúsený a dôverčivý Peter, ktorý nemohol poznať pravdivú povahu Litavského, uznával ho za vzor úspešného podnikateľa novej doby, ktorému bol ochotný vyjsť v ústrety ešte aj nad rámec požadovaných veterinárnych medicínskych služieb. Litavský využíval ochotu nadaného mladého a pracovitého zverolekára a počnúc so spracovávaním mäsa získaného domácou zabíjačkou zvierat, až po zastupovanie počas jeho pobytu na luxusných dovolenkách ako vedúceho farmy. Namiesto hmotného ocenenia vynikajúcich výsledkov v živočíšnej výrobe, za ktoré mohol ďakovať Petrovej obetavosti a odbornej erudovanosti, pán Litavský zostal mu dlžný za vykonané veterinárne zákroky a použité lieky a zdravotný materiál značnú sumu peňazí, ktoré sa Petrovi nepodarilo vymôcť ani za rok. Pán Litavský si našiel nového dodávateľa liekov a kuratívu zobral do vlastných rúk.

Bývalý člen predsedníctva JRD pán Pastier začal hospodáriť na pozemkoch svojich a manželkiných predkov. Jeden po druhom sa u neho vystriedali zverolekári, ktorým vytykal nedostatočnú erudovanosť, hoci sám patrila medzi laických chovateľov zvierat s minimálnymi znalosťami správnej zootechniky a ešte s menšou ochotou zaistiť prijateľné prostredie pre chované zvieratá. Nikdy nepripustil vlastnú vinu. Za ochorenie alebo uhynutie zvierat vždy obviňoval zverolekára. Po intervencii zverolekárov odkladal vyprázdnené obaly liekov a zapisoval v akej dávke a pri ktorom ochorení boli aplikované. Našiel zverolekára vo vzdialenejšom meste, ktorý mu ochotne predával aj injekčné prípravky a stal sa samozvaným liečiteľom. Po opakovaných vlastných neúspešných zákrokoch a po niekoľkých našich úspešných pôrodných zákrokoch s nami uzavrel zmluvu o vykonávaní veterinárnej starostlivosti vrátane inseminácie plemenníc. Bol lakomý a rozdrapený chvastúň. Rozmnožil svoj chov dobytky bez zabezpečenia potrebných priestorov na ich ustajnenie. V technicky nevyhovujúcich priestoroch choval zvieratá za tristuhodných podmienok. Požadoval u nich vykonať zákroky v maštali, alebo vo výbehu, kde intervenujúci zverolekár zapadol po kolená do riedkej hnojovej brečky. Za tých okolností sme neboli ochotní vyhovieť jeho požiadavkám, ktorých splnenie považoval za našu povinnosť. Pri šetrení jeho sťažnosti na našu neochotu, vyslaný pracovník RVPS nič nenamietal proti spôsobu chovu zvierat za katastrofálnych zoohygienických podmienok, dokonca vydal povolenie na predaj kvalitného mlieka do mliekarne. Šalamúnsky vyriešil odmietnutie služby. Zrušte s nimi zmluvu, nájdite si iného zverolekára. Našiel. Aj pre vykonanie štátnej objednávky. Na uvoľnené miesto sa okamžite prihlásil druhý súkromný zverolekár, ktorý sa uskromnil s príjmom za uhradenie výkonov zo štátnej objednávky a stal sa dodávateľom liekov, vrátane antibiotík a ako poradca na diaľku ochotne trpel svoje zastúpenie v poskytovaní veterinárnych zákrokov chovateľom. O rok nás znovu vyhľadal, keď takmer každá jeho krava zostala jalová po inseminácii. Nepochodil.

Narastajúca byrokracia a elektronizácia riadenia a evidencie preventívnych a profylaktických úkonov splodila najsmiešnejšiu podobu veterinárnej prevencie proti nákazám. Povinnosťou chovateľov zvierat bolo označiť svoje zvieratá predpísaným spôsobom a zoznam označených zvierat predložiť RVPS, ktorá ich zaevidovala v pamäti počítača. Každú zmenu, ako narodenie, nákup, predaj, úhyn

a pod. boli chovatelia povinní nahlásiť RVPS podľa evidenčného označenia zvierat. Na základe nahlásených údajov RVPS vykonala zmenu v pamäti počítača. Uzákonené rôzne povinnosti, podmienky nakladania s vlastnými zvieratami, zákazy a obmedzenia, strpčovali život chovateľom. Chovatelia nehlásili zmenu a pôvodne nahlásené evidenčné čísla a počty zvierat zostali nezmenené v databáze RVPS. Na základe takých údajov požadovala RVPS od zmluvných súkromných zverolekárov vykonať preventívne úkony u konkrétnych, registračnými číslami označených zvierat. Na opakované upozorňovanie terénnych zverolekárov na rozdiely aktuálneho stavu zvierat v maštaliach a evidovaných zvierat v počítači, RVPS reagovala „*pštrosou taktikou*“, s čím donútila výkonného zverolekára, aby preventívny úkon vykonal u prítomných zvierat v maštali, ale do evidencie úkonov nahlásil čísla podľa rozpisu RVPS. Koza sa nasýtila a kapusta zostala. Kontrola dodržiavania protinákazových opatrení v chovoch sa stala formálnou administratívnou činnosťou pracovníkov RVPS. Preventívne vyšetrenia u určitého percenta zvierat v chove, nedostatočná evidencia zvierat v súkromnom chove, nedôsledná vnútroštátna a zahraničná kontrola pohybu zvierat, obmedzené možnosti patologického overenia príčiny úhynu pitvou alebo prehliadkou na bitúнку, celý rad nedomyslených byrokratických nariadení a obmedzení, ale hlavne možnosť dovozu živých zvierat mimo preventívnej kontroly, boli potenciálnymi faktormi pre zavlečenie a šírenie takých nákazlivých ochorení, ktoré sa v našich podmienkach nevyskytli. Táto nepríjemná stránka veterinárnej služby sa najmä dotýka regionálnej veterinárnej a potravínovej správy, ktorá sa ocitla v nezávideniahodnej situácii.

Od začiatku existencie novej ŠVRS a KVLSR sa podarilo odstrániť viac z počiatočných nedostatkov, ale z celkového počtu veľa neubudlo, lebo sa k nim pridružili vždy novšie. Určujúcim prvkom rozsahu a kvality plnenia základnej povinnosti zverolekárov zabezpečiť zdravotnú bezchybnosť potravín a zaistiť zdravie zvierat sa stali peniaze. Na množstve poskytnutých finančných prostriedkov za účelom naplnenia povinnosti záleží rozsah a efekt vykonateľných zákrokov.

7. Kapitola

Perličky z nášho „zlatého veku“ veterinárskej praxe

Peto.

Petko, zajtra nás čaká kastrácia trojročného žrebca. Už si niečo také robil? Robiť som nerobil, ale som to videl na škole. Tak zajtra budeš aj operovať. Doma som si nalistoval Jurného, aby som si zopakoval teóriu zákroku, čo zajtra budem môcť vyskúšať v praxi. Ráno sme pribalili k bežným rekvizitám Berlínske putá a popruhy a kastračné kliešte so širokými kompresnými čeľušťami Verbőczyho.

Aby ma Doki posmelil, rozprával mi po ceste ako nacvičovali na fakulte ako povaliť koňa. „Na cvičné účely sa výborne hodil starý valach patriaci do inventáru chirurgie. Na ukážku sa mohli použiť aj hospitalizované zvieratá, ale iba pri nácviku takých zákrokov, pri ktorých nemohlo dôjsť poškodeniu zvierat. Starý, skúsený a veľmi učenlivý valach bol miláčikom pedagógov, študentov a osadenstva fakulty. Naučil sa uvoľňovať zámku maštalných dverí a brány ohrady. Bol neškodný, preto mu dožičili voľný pohyb v areáli školy. Ku výchove nových zverolekárskych kádrov prispel tým, že ochotne nechal na sebe demonštrovať účinky liekov a rôzne spôsoby fixácie a techniku upevňovania obväzu. Stal sa rutinným pokusným zvieratom. Rozoznal ampulky a krabice v rukách asistenta a ešte pred možným účinkovaním podaného projímadla si nadvihol chvosta vyprázdnil si konečník. Pri nasadení fixačnej fajky pomáhal špúlením pysku. V tých rokoch okrem éteru, chloroformu a chloralhydrátu neboli u nás iné narkotiká pre zvieratá. Veď si v mojej výbave mohol vidieť inhalačný narkotizačný prístroj pre kone, čo si nazval dvojrohým saxofónom. Dôležitou povinnosťou absolventov bolo osvojiť si čo najpresnejšie techniku fixovania zvierat, medzi ktoré najnáročnejším úkonom bolo povaliť koňa a vyvážovanie končatiny. Rutinný pokusný valach nepočkal na povalenie, sám si ľahol na bok ihneď po upevnení poslednej svorky na končatinu.

Na malej zatrávnenej lúčke nás čakal chovateľ so žrebcom a niekoľko ochotných pomocníkov. Musím sa priznať, že pohľad na mohutného dupotajúceho žrebca, so stúpajúcou hladinou adrenalínu, vyvolal vo mne maximálne vzrušenie. Nikdy som nemal obzvlášť afinitu ku koňom. Dobu kultu koní som už nezažil. Na ten počet koní v našom rajóne, mimo tých osem u jedného chovateľa, stačili prsty na jednej ruke. Ospravedlňoval som sa pred sebou, že som sa nenarodil „koniarom“. Od detského veku som nemal ani príležitosť stať sa ním. Orientoval som sa na vtáky a tento dobre živený temperamentný žrebec, ktorý okrem obiehania okolo plotu výbehu nemal iné povinnosti, bol ďaleko od vtákov a nepatril medzi najpokojnejšie kone. Svojím prskaním, hrabaním prednými nohami a otočeným zadkom ku neznámej osobe dával najavo, že sa nemáme držať v jeho blízkosti.

Doki pri rozbaľovaní nástrojov ma diskretné poučil o zvolenom postupe, prihliadajúc na moju premiéru a na temperament pacienta, „*Podáme mu narkotikum s kratším účinkom, ale ho aj spútame, ako sa patrí, aby si precvičil aj zakladanie púť a vyvážovanie zadnej nohy. Ja pripravím operačné pole, ty budeš rezať. Je lepšie robiť dlhší rez, ako malý, aby bol zabezpečený odtok sekréту počas hojenia rany. Snaž sa čo najhlbšie k bruchu založiť emkaskulátor na semenný povrazec, ale dávaj pozor pri jeho vyťahovaní, aby si neodtrhol semenník. Tak teda veľa šťas-*

tia k úspechu na premiére“. „Robte to Vy, ja sa budem dívať. Toho ďalšieho potom ja vykastrujem“. *“To teda nie kamarát, raz to začať musíš a teraz je to raz“.* Ja Ti nemôžem zaručiť ďalšieho žrebca. Dnes tých koní nie je veľa“.

Doki ma upozornil, aby som sa vyhýbal pri príprave potrebných rekvizít prudkým pohybom a hluku. Bolo treba upokojiť žrebca, ktorému sa nepozdávala prítomnosť toľkých nahlas radiacich a nervózných pomocníkov, ktorí nepretržite pľuvali okolo seba. Doki zobral do ruky opraty a s iniciatívou veliteľa začal vydávať povely. Všetkých pomocníkov poslal ku blízkeму krovisku a prikázal aby prestali hulákať. Chovateľovi prikázal pomaly prevádzať žrebca. Rozdelil úlohy medzi pomocníkmi. Jeden sa postaví oproti hlave žrebca a uchopí zubadlá z oboch strán čo najbližšie k pysku. Ja mu mám klepať na čelo s nijakým kovovým predmetom, aby som mu upútal pozornosť. „V druhej ruke maj pripravenú striekačku s narkotikom“! Chovateľovi kázal zodvihnúť žrebca ľavú prednú nohu a podržať ju, kým bude upevňovať putá na všetky štyri.

„Keď spútaného koňa povalíme, podáš žrebca narkotikum, aby si mohol pokojne vykonať operačný zákrok. Traja pôjdu k povrazu, jeden k hlave, a jeden potiahne za chvost. Keď zavelím - teraz, všetci naraz zaberú. Povraz potiahneme na ľavej strane, hlavu a chvost budete ťahať k zemi napravo aby sa žrebec zvalil na pravý bok. Keď sa hlava dotkne zeme, ľahnite si na ňu a tým zabránite, aby si ju zdvihol“.

Všetci sme s napätím zaujali svoje miesta. Že ide do tuhého prezradzovalo to ticho, ktoré teraz zavládlo. Čakali sme na povel. Tuším, ešte aj ten žrebec, ktorý si uvedomoval, že sa s nim niečo chystá, bol ku mne solidárny a dovolil, aby sa podľa Dokiho scenára vydarila moja premiéra bez rušivých momentov.

Obdivoval som môjho učiteľa s akou rutinou upevňoval putá na nohy. Obchádzal koňa z každej strany tak blízko, že sa plecom jemne dotýkal jeho tela, stále ho hladkajúc sa k nemu prihovárал a to všetko s takou ľahkosťou, že nedal najavo najmenší náznak, že v nutnom prípade je pripravený okamžite sa uhnúť. Musel mať v rukách a v hlase magickú silu, lebo ako sa k žrebca prihovárал a hladkajúcou rukou postupoval po nohe zhora až ku korunke kopyta, upokojil žrebca. Pritom som videl, že je stále v strehu a jedným okom si všima každý pohyb zvieraťa. Všetko sa odohrávalo podľa plánu. Žrebca sme dostali do potrebnej polohy. Pozoroval som Dokiho, s akou rutinou uvoľňuje vrchnú zadnú nohu a fixuje ju vyvážovaním až ku krajine lakťového kĺbu. Po očistení a dezinfekcii som mal operačné pole pripravené ako na tácke. Doki mlčky sledoval moje ruky. Až potom, keď som už odstránil oba semenníky, poznamenal: „Okrem Sulfopenového zásypu netreba inak ošetriť ranu“.

Spotený žrebec bol okamžite na nohách. Ešte sa troška triasol kým sme mu odstraňovali putá. „V maštali mu pripravte podstielku zo suchej, čistej, dlhej slamy, denne ho prevádzajte na lúke, kde sa nepráši a keby mu mešec veľmi opuchol, oplachujte ho studenou vodou. Zbohom, majte sa. Zajtra mi podpíšete doklady“.

Druhý deň ubehol v znamení rozboru včerajšieho zákroku. Doki ma pochválil a ja som získal dávku sebadôvery. Troška ma to škrelo, že nikdy nebudem mať príležitosť získať takú prax v liečbe koní ako Doki, lebo zlatá doba kultu koní už pominula a kto vie, či sa ešte vráti. Onedlho sa naskytla príležitosť na kastrovanie druhého žrebca. Teraz sme použili k narkóze Chloralhydrát s dlhým účinkom, jednak z cvičného dôvodu, ale aj preto, že majiteľovi sa nepodarilo zabezpečiť po-

trebný počet pomocníkov. Ja som bol primášom a Doki hral druhé husle. V ten deň aj narkóza účinkovala dlhšie, ako aj Dokiho reminiscencie na zašlý konský svet.

Doki.

V živočíšnej ríši kone boli u mňa na prvom mieste. Miloval som ich. Nevedel som si predstaviť, že by niekto mohol mať k nim iný vzťah ako ja. Dovtedy som hučal do Peťa, kým nesúhlasil, že sa podrobí jazdeckému výcviku. Pred rokmi som prestal pravidelne jazdiť a s mojím objemnejším pásom som sa už nezmestil do rajtiiek. Daroval som ich štíhlemu kolegovi. Zdedil po mne aj jazdecké čižmy. Snažil som sa presvedčiť Peťa o neškodnosti koní a o ich náklonnosti k ľuďom.

Možno pramene môjho prioritného vzťahu ku koňom sú spojené s praxou predvojnových kolegov. Isté však je, MVDr. Juraj Hanulay prispel k tomu kladnému vzťahu značnou mierou. Ihneď po svojom príchode na fakultu okrem asistentského miesta sa ujal úlohy organizátora jazdeckého oddielu Slávia. Svojou zanietenosťou až posadnutosťou nakazil nás, tých pár nadšencov, prvých členov oddielu, ktorí sme okrem jazdenia ochotne vykonávali všetky práce spojené s ošetrovaním koní a provizórnej koniarne v drevenej šope. Na začiatku sme mali k dispozícii dva jazdecké kone, ku ktorým v čase príchodu pribudli ďalšie dva a onedlho aj piaty. Členstvo oddielu a počet záujemcov o jazdu rástli rýchlejšie ako počet koní. Dr. Hanulay našiel výhodné riešenie problému. Dohodol sa s veliteľom jazdeckého pluku v Košiciach, ktorý zasa riešil problém veľa koní a málo jazdcov. Členovia jazdeckého oddielu, pravidelne jazdili kone dôstojníkov armády v krytej jazdiarni pluku v Starom meste. Silná príťažlivosť krásy a snaha zachrániť chov koní pre jazdecký šport, odvieďli Dr. Hanulaya z pedagogickej dráhy na dostihovú dráhu v Bratislave, kde popri veterinárnej starostlivosti o kone sa mohol venovať obľúbenému športu, v ktorom okrem mnohých cien získal aj titul najúspešnejšieho športovca republiky.

Z presvedčovacej kampane nechýbali argumenty o prejavoch inteligencie koní, kedy bez predchádzajúcej drezúry alebo nácviku konali spontánne, obdivuhodným spôsobom, aby neublížili človeku. Do dnes som nestretol milšie zviera ako bol môj obľúbený jazdecký arabský plnokrvník Jašmak, s ktorým sme počas mojich štúdií na vysokej škole zažili mnoho príjemných hodín. Keď som na neho zavolať menom, odpovedal mi erdžaním. Ak mu vtedy sedel na chrbte druhý jazdec, nedokázal ho zadržať, aby nepribehol ku mne. Po krátkom fľkaní na pozdrav si otieral hlavu o moje plecia a potom hneď začal hľadať lahôdky vo vreckách môjho aktuálneho oblečenia. Pri jednom nácviku skokov cez prekážky parkúru som ho zle naviedol na obyčajnú prútenú prekážku. Nestačil sa odraziť včas a keď narazil na prekážku, potkol sa a spadol na „predné kolená“. Ja som mu preletel nad sklonenou hlavou a za prekážkou som sa roztiahol na zemi ako žaba. Uzda mi vypadla z ruky. Jašmak sa okamžite postavil, pristúpil ku mne a začal ma olizovať. Z jeho očí sa dalo vyčítať, že ma prosí o odpustenie. Od toho maléru až jeden rok odmietol so mnou skočiť cez prútenú prekážku, pričom mu nevadili vyššie a mohutnejšie prekážky, alebo keď ho jazdil iný jazdec.

Útla študentka medicíny Adélka bola členkou jazdeckého oddielu. Večer, medzi 18-20 hodinou, sme jazdievali kone dôstojníkov v krytej jazdiarni na Moyzesovej ulici. Z bohatého výberu koní sme mohli vybrať priliehavého koňa ku porcii

jazdca. Pre Adelku bol veľký každý jazdecký kôň. V ten večer jazdila urastenú kobylu prívetivej povahy, Dášu. Bola to ľahko ovládateľná, spoľahlivá a skúsená skokanka, ktorá už „naučila“ viac začiatočníkov ako skákať s koňom cez prekážku. Adela naviedla Dášu ku skoku cez vyššiu stenu. Neskoro si nadvihla zo sedla svoj zadoček a pri Dášinom odskoku dostala poriadny úder, ktorý ju zo sedla vystrelil ako raketu. Dopadla za prekážkou ešte pred doskokom koňa. Pri pohľade na malú jazdkyňu ležiacu presne na mieste kam smerovali kopytá predných nôh koňa, nám stuhla krv v žilách. Dášenka zbadala ležiacu Adelku. Vo vzduchu spravila niekoľko plávacích pohybov a doskočila na zem tak, že jej Adelka ležala medzi roztriahnutými prednými nohami. Keď dopadla na všetky štyri, zostala stáť akoby zmeravená a nepohla sa, kým sme smrteľne bledú Adelku nepostavili na nohy. Všetko sa odohrávalo za zlomky sekundy. Adelka sa prebrala zo šoku po nás o dobrú chvíľu, keď sme jej už gratulovali za predvedenú ukážku, ako môže jazdec predstihnúť koňa, skákajúceho cez prekážku.

So skupinou ôsmych pokročilých jazdcov – „frajerov“ – som sa vydal na terénnu jazdu. Z Bankova cez lesy sme sa dostali k Magnezitke. V hlave niektorého dobrodruha sa zrodil nerozumný návrh. Skúsme zliezť na koňoch umele vytvorený strmý svah zo sutiny, ktorú vyvážali z Magnezitky. Každý z nás mal v sebe štipku náklonnosti pre výzvu navrhnutého dobrodružstva, takže nikto neoponoval proti nerozumnému návrhu. Len koňom sa nepáčilo naše rozhodnutie. Potriasaním hlavou a fľkaním dávali najavo svoj nesúhlas a veľmi neochotne sa podrobili povelom. Hovorí sa - „*vyriešenie dilemy prenechaj koňom, majú väčšiu hlavu*“. Predsa homo sapiens nemôže pripustiť, aby mu equus animalis oponoval, i keď patrí medzi inteligentné zvieratá. Tak teda poďme nato. Po niekoľkých metroch sa zo sutiny pohla lavína pod váhou koní. Zosúval sa celý svah. Kone popadali aj s jazdcami v sedle. Sutina zasypala celú tú hromadu koní a jazdcov, ležiacich krížom – krážom na sebe, pri sebe a všelijako. Keď prestal silný šuchot padajúcich kameňov, zrazu nastalo ticho. Spod sutiny trčali iba zaprášené hlavy jazdcov a hlavy a kopytá koní. Nikto sa neodvážil pohnúť. Kone nás vystrašene obzerali a fľkajúc sa zbavovali prachu z nozdier. Prvý sa vyslobodil jazdec ležiaci na kraji a postupne ho nasledovali ostatní. Kone sa nepohli dovtedy, kým sa aj posledný jazdec nevyhrabal spod sutín. Až potom, akoby na povel, naraz vyskočili, striasli zo seba prach, ktorý sa im nenalepil na spotené odkryté časti tela a zostali stáť na mieste. Horko-tážko, po jednom sme ich vyvádzali zo sutiny na pevnú pôdu. Takto animus dával lekcii pre homo, ktorý zabudol, že má byť aj sapiens.

„*Doki, vy mi rozprávate príbehy iba o inteligentných a ľudomilných koňoch, hoci viem, že sú kone aj nebezpečné, zlomyseľné, kopú a hryzú. Asi ma šetríte a nechcete ma odstrániť od jazdenia. Určite ste sa stretli aj s ich neprijemnými bratmi*“.

„*Vieš Peťo, ani jedno domáce zviera sa nenarodí ako zlomyseľný tvor. Stane sa takým v priebehu života po negatívnom zážitku, po stretnutí s človekom. Či je to pes alebo kôň. Môžem Ti uviesť niekoľko príkladov*“.

Bol som na praxi v chovateľskom ústave koní v Topoľčiankach. Dr. Hörmann mi ukázal povestnú kuriozitu ústavu. Ohnutú železnú spojovaciu výstuž strešnej konštrukcie krytej jazdiarne asi tak v štvormetrovej výške. Kôň menom Alibaba vyhodil zadkom tak prudko a s takou silou, že vymrštený jazdec zo sedla päťou narazil tak silne do železnej výstuže, že sa tá ohla. O Alibabovi kolovali rôzne his-

torky. Okrem toho, že mal aj dni bez vrtochov, kedy vyhrával dostihy, dokopal niekoľko ošetrovateľov, dokaličil niekoľko jockeyov, a keď nemal náladu dobehnúť do cieľa, tak preskočil nad hlavami obecnstva aj so svojím jazdcom na chrbte a zmizol v kukurici. Pochopiteľne, postihnúť si s ním vyrovnávali účty svojším spôsobom. Spoznal nepríjemné dotyky bičom a palicou. Preto, že bol výkonným dostihovým koňom, vedenie ústavu sa dlho rozhodovalo o jeho konečnom vyradení. Ošetrovatelia však odmietali jeho obsluhu a keby sa nebol našiel jeden dobrovoľník, bol by osud Alibabu spečatený. Ujal sa ho skúsený koniar Gragor, ktorý zahájil hladovkou budovanie vzájomného priateľstva. Asi tretí deň, keď mu niesol do válova obrok, Alibaba mu zahryzol do sedacieho svalu. Kôň má veľké tupé rezáky a silný zákus. Bolesť, ktorú spôsobí pri pohryznutí sa podobá bolesti pri stlačení časti tela medzi čeľusťami zveráka. Gragor zahodil vedierko, zreval a zo zlosti a z utrpenej bolesti, uchopil dvomi rukami koňa za ohlávku a zahryzol mu plnou silou, až do krvi, do jemnej časti pysku medzi nozdrami. Teraz Alibaba vydal zo seba kvilivý výskot, od bolesti vyskočil všetkými štyrmi a keď dopadol, tak zmeľavel. Bol zvyknutý na bič, ale na zuby človeka nie. So sklonenou hlavou sa díval na pomaly odkvapkávajúcu krv, ktorá mu rýchlo zhustla a zostala visieť z rany ako stalaktit v kvapľovej jaskyni. Gragor ešte dlho nosil farebné odtlačky Alibabiných rezákov na intímnej časti tela. Alibabe sa rýchlo zahojila rana. Od toho incidentu sa stali najlepšimi priateľmi. Gragor mohol spať pod bruchom koňa, ktorý dával pozor, aby mu neublížil. Vyhrávali spolu dostihy. Alibaba však k sebe nepripustil okrem Gragora nikoho.

Furman Slovak zarábala na živobytie so svojim konským záprahom u štátnych lesov. Sťahoval vypílené kmene stromov. Kone veru na nerovnom kamenistom teréne dostali riadne zabráť. Silnému ťahúňovi Bercovi prasklo kopytné puzdro. Ošetrenie prebiehajúceho rozštepú vyžadovalo operačný zákrok. Berco patrila medzi problémové kone. Bol mohutný, vzdorovitý, ťažko ovládnuteľný, nemal rád ani podkúvača. V deň „D“ majiteľ ho vyviedol na trávnatý záhon pred domom, ktorý bol najbližším vhodným miestom v blízkosti maštale pre operačný zákrok. Berco tušil, že sa niečo chystá a preto už počas zakladania prstencov púta na nohy, sme museli použiť donucovací prostriedok použitím nosnej fajky. Operáciu prebiehajúceho rozštepú, pri ktorej je nutné odstrániť výrez rohoviny puzdra kopyta až po škáru, som robil po znecitlivení končatiny zvodnou anestéziou. Bercovi sa nepozdávalo dlhé ležanie so spútanými nohami a znepríjemňoval nám život opakovanými pokusmi vyslobodiť ich z pút. Hlavne mne strpčoval život, lebo vždy vtedy, keď som dával do výrezu kopyta posledné výstuže pod tlakový obväz, urobil taký prudký pohyb, že obalené paličky do obväzu povypadali z výrezu. Horko-ťažko sa mi podarilo priložiť tlakový obväz, ktorý som opatrila ochranným krytom proti premočeniu, aby dlhšie vydržal. Krivajúci Berco zahájil dlhšiu dovolenku a ja zasa počas opakovaných ošetrení „sériu zastavení mojej Kalvárie“. Uplynulo niekoľko rokov od operácie Berca, ktorý už veselo pokračoval v práci v lese. Pán Slovak odstavil svoj záprah blízko okraja pri chodníku. Vošiel nakupovať do obchodu. Kráčal som s kamarátom po chodníku zahľbený do družnej debaty, nevšimol som si zapriahnutého Berca pred odstaveným vozom. Ale Berco si ma registroval. Pravdepodobne ma spoznal podľa hlasu, lebo ma od očných klapiek nemohol vidieť. Nič netušiac som kráčal na kraji chodníka a keď

som sa dostal na úroveň Bercových zadných nôh, dostal som kopanec do kolena. Podlomili sa mi nohy a zo zeme som sa pozviechal pomocou spoluidúcich. Berco mi tak dal na vedomie, že sa na mňa pamätá, že mi vracia svojším spôsobom povalenie na zem. Za 50 rokov som sa často pohyboval medzi koňmi. To bol jediný kopanec, čo som dostal od mojich miláčikov. Ale nechty na palci nôh mám zdeformované od opakovaných dotykov s podkovanými kopytami koní.

Gazda Holý bol na okolí akýmsi posledným mohykánom zo súkromne hospodáriacich roľníkov. V malej maštali, okrem výkrmového býka a jednej kravy, choval dva-tri kone. Jednak na robotu, ale aj pre potešenie svojich detí z jazdenia. Jeho afinita ku koňom však bola najviac materiálnej povahy. Kupčil s nimi. Nakupoval lacné, vyradené kone z chovateľských ústavov a so ziskom ich predával. V chaotickej premene poľnohospodárstva v prvom desaťročí súčasného storočia, mnohí iniciátori bez základných chovateľských vedomostí nakupovali kone len pre výhody, spojené s finančnou podporou v zmysle aktuálnej dotačnej politiky. Obchodovanie s koňmi sa oplácalo. Takto sa dostala k pánu Holému kobyľa, ktorú gazda uviazal k válovu pri býkovi. Oddelil ju od býka so zábranným brvnom. Pri kúpe gazdovi neprezradili, že kobyľa je nadmieru alergická na injekčnú striekačku, preto ma na to nemohol upozorniť, keď ma požiadal o očkovanie kobyly proti tetanu. Kým som brašnu držal v ruke zatvorenú, kobyľa pokojne stála, ale keď zbadala, že z nej vyberám injekčnú striekačku, rozpútala peklo v maštali. Kopala do kola, stavala sa na zadné, nakoniec sa vyslobodila z ohlávky, vybehla z maštale a zbehla dole kopcom do výbehu, kam ju gazda zvykol vypúšťať. Toto besnenie sa opakovalo o týždeň, keď som chcel kobyľu vyliečiť z koliky intravenóznou injekciou Novalginu. Po týchto skúsenostiach som musel uplatniť predprípravu pred podávaním injekčného prípravku. Podat' Chloralhydrát per os, a prikázať gazdovi natiahnuť vrece na hlavu kobyly, aby jej zakryl oči ešte pred mojim vstupom do maštale. V maštali som už nesmel prehovoriť, aby ma kobyľa nespoznala po hlase. Len takto som mohol horko-t ťažko podať injekciu.

O rok kobyľa porodila zdravé žriebä, ale plodové obaly zostali v maternici. U kobýl keď nie sú včas veľmi rýchle odstránené, hrozí vážne ochorenie až otrava krvi. Podľa Murfiho zákonov akurát tejto kobyľe sa prihodilo toto zriedkavé ochorenie, akurát v nedeľu v skoro ranných hodinách a akurát u môjho pacienta. Vystrašený gazda pribehol skoro ráno a ešte ma zastihol pri raňajkách. Nepotešil ma so svojou požiadavkou. Posledný kúsok mi zostal v hltane, keď som si pomyslel, že tej vražednej kobyľe musím pôsobiť bolesť a k tomu ešte stojací tesne u jej zadku so zastrčeným ramenom do jej vnútra, vydaný napospas dvom kopytám. Pre istotu som sa rozlúčil s deťmi a s manželkou a vydal som sa na životu nebezpečnú cestu.

Spotená kobyľa prešľapovala rozkročená zadnými nohami a pri tlačení bolestivo stenala. „*Pán Holý, musíte zohnať najsilnejšie dvere, alebo nejakú tabuľu z hrubých foršní, čo môžeme použiť ako zábranu pred kopnutím*“. Gazda sa vrátil. Ťahal za sebou hrubé pivničné dvere. Pre istotu som zaistil zadné nohy putami, ktoré som upevnil o nasadený chomút. Od zadku kobyly ma delila tá 5 cm hrubá bariéra. So zmiešaným pocitom som zahájil bolestivé odlupovanie lôžka od steny maternice. Kobyľa sa ani nepohla, iba bolestivo stenala. Nepohla sa ani vtedy, keď som musel ťahom za odlúpnuté lôžko priblížiť roh maternice, aby som sa rukou dostal až do jej rohu, ani počas výplachu maternici. Kobyľa sa prestala potiť, ale ja som bol

mokrý ako zmoknutá myš. Povzbudený od hrdinného chovania sa kobyly, pripravoval som sa pre istotu podať injekčne liek na podporu zmenšovania objemu maternice. Keď kobyly zbadala, že vyberám z brašne striekačku, za pár sekúnd rozkopala hrubé dvere na triesky. Upokojila sa len vtedy, keď som vyšiel z maštale. Onedlho sme sa znovu stretli. Kobyly sa zaplietla nohou do reťaze a pri násilnom snažení vyslobodiť sa, spôsobila si hlboký podlom v ohybe nad korunkou kopyta. Rana po infekcii zhnisala a okolité tkanivo odumieralo. Liečenie trvalo veľmi dlho. Počas ošetrovania rany a obnovy obväzu, nohu podržal bez problému maturujúci syn gazdu. Otázka zostala dodnes nezodpovedanou, prečo tá istá kobyly, ktorá znášala tak mimoriadne dobre bolestivé zákroky, reagovala tak zúrivo pri pohľade na striekačku. Počas praxe som sa stretol viac krát s podobnou reakciou, ale vždy u koní, ktoré si viackrát vymenili chovateľa. Pri inej príležitosti sme použili pre narkózu Chloralhydrát. Od podania infúzie po prebudenie žrebca z narkózy, som rozprával Peťovi o svojich zážitkoch, týkajúcich sa koní. Vôbec som sa nedivil, že Peťovi sa veľmi nechcelo do kastrácie žrebca. Bola už iná doba.

Chov koní bol ešte na začiatku minulého storočia jedným z dôležitých činiteľov v národnom hospodárstve. Používanie koní bolo veľmi rozsiahle a nenahraditeľné tak na dôležitých výrobných úsekoch ako aj v armáde. Pre dôležitosť chovu koní venovali vládcovia a štáty výnimočnú starostlivosť, o čom svedčili kráľovské, alebo štátne chovateľské ústavy u nás Topoľčianky, Motešice, Nový Tekov, Muráň, v Čechách Kladruhy, Napajedla, v Slovinsku Lipica, v Maďarsku Mezőhegyes a Bábolna a mnoho ďalších.

Prostredníctvom maďarských kolegov som mal možnosť často obdivovať v Maďarsku chov dostihových koní najväčších rozmerov v Európe, v Alige pri meste Dunakeszi. Gróf István Széchenyi ho založil v roku 1890. V háji ihličnatých stromov vzniklo menšie mestečko, špecializované pre chov koní. Vybudovali tu centrálny administratívny pavilón, maštale, dostihové dráhy, tréningové dráhy, parkúry, hospodárske budovy, bytové a školské jednotky pre zamestnancov. Zásluhou grófa Eleméra Batthyányiho, ktorý výstavbou poveril anglických inžinierov, z majera Aliga pusztu vyrástlo mestečko, svetoznáme svojim chovom koní ako, *Az Aligai Lóversenypálya*. V dobe plného rozkvetu v rokoch 1921-1930 tu chovali viac ako 600 koní.

V Rakúsko-uhorskej monarchii, kedy kone boli strategickými zvieratami, bol vojenský zverolekár váženým armádnym funkcionárom vo vyššej hodnosti. Okrem toho, že boli aj častým predmetom anekdot, a že si vyslúžili názov „kónsky doktor“, nedá sa im uprieť ich prínos pre uznanie spoločenského významu celého zverolekárskeho stavu v oblasti vedy, školstva, zakladania spolkov a komory veterinárnych lekárov. Celý rad významných osobností zo zverolekárskeho stavu nosilo vojenskú uniformu pred civilným oblečením, z ktorých mnohí prispeli k propagácii dobrého mena praktických zverolekárov. Kým pred II. svetovou vojnou a krátky čas po vojne, podiel na ošetrovaní koní bol na úrovni podielu ošetrovania ostatných zvierat, zatiaľ čo éry socialistického zriadenia majiteľia koní, veľkostatkári, majetnejší roľníci, chovatelia športových koní sa dostali na listinu triednych nepriateľov, ktorí s chovom koní podporujú a udržiavajú buržoázny prežitok oslabujúci národné hospodárstvo.

Vývojom mechanických obrábacích strojov v poľnohospodárstve ťažné kone stratili svoj význam. Medzi funkcionármi v ústredných orgánoch panoval názor,

že kone sú prekážkou zavádzania mechanizácie a sú zbytočnými konzumentmi drahých krmív. Stranícka úloha o masovej likvidácii koní neušetrila ani štátne chovateľské ústavy. Značnú časť koniarní museli prebudovať pre hodnotný plemenný materiál na kravíny pre šľachtenie stáda dojníc. Odborný poradca ÚV KSS za návrh likvidácie koní si vyslúžil Rad práce. O dvadsať rokov dostal Rad práce za projekt zveľaďovania chovu koní na Slovensku.

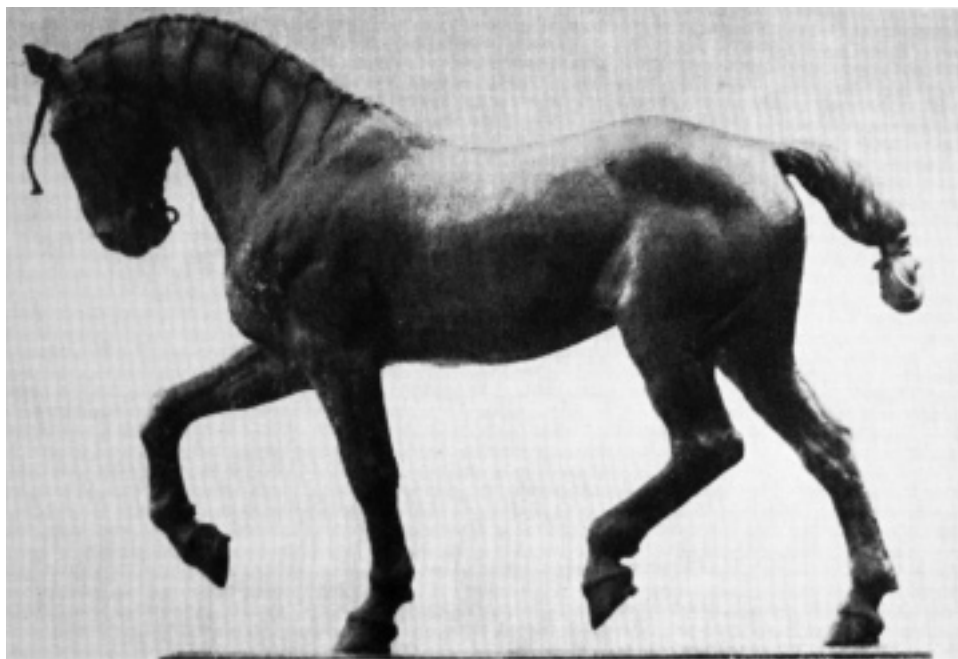
Mladší kolegovia už v druhej polovici šesťdesiatych rokov, takmer všetky chirurgické zákroky, ale aj bežné zákroky u koní, radšej prenechali kolegom, pracujúcim vo veterinárnej nemocnici, alebo ošetrovni. Dôkazom zmeny orientácie terénnych zverolekárov na iný druh domácich zvierat bola zmena výbavy zverolekárov. Kým na začiatku mojej praxe v päťdesiatych rokoch, každý obvodný zverolekár bol vybavený pomôckami na fixáciu koní, na ošetrenie chrupu a pre chirurgické zákroky, zatiaľ už o desať rokov neskôr, väčšina zverolekárov sa ku koňom ani nepriblížila.

V prvých rokoch mojej praxe sa konali ešte aj odvody koní. V tých rokoch počet koní v okrese sa pohyboval okolo 1000 kusov. V platnosti bol ešte zákaz predaja mladých koní do 4 rokov a porušenie zákona trestali. Zo skupiny koní nad 4 roky vybrala odvodová komisia vhodné jedince pre armádu, ktoré sa dostali do posledných vojenských jazdeckých útvarov v Košiciach a v Michalovciach. Kone mali parádne viacstranové evidenčné knižky v tvrdom ružovom obale, do ktorých sme zapisovali mnoho rôznych údajov. Okrem mňa ani jeden z kolegov nevedel tak odborne popísať exteriér koňa podľa farby a znakov, preto som sa stal stálym členom komisie a chovateľským znalcom koní na úrovni odvodovej komisie v našom okrese. Chovatelia moju prítomnosť v komisii si vysvetľovali svojím spôsobom a pasovali ma na špecialistu pre choroby koní, v čom ich podporovali aj ostatní moji kolegovia, ktorí nemali ku koňom taký vzťah a nemuseli tráviť mnohé dni v odvodovej komisii.

V súvislosti s odvodmi koní, ale hlavne so zákazom predaja mladých koní som sa stretol prvýkrát s korupciou. Kupčenie s koňmi bolo zdrojom veľkých zárobkov najmä pre rómskych priekupníkov a pre pracovníkov výkupného podniku, ku ktorým sa pridali niektorí štátni zamestnanci na rôznom stupni riadenia. Kone boli vyhladávaným artiklom pre export do štátov Beneluxu. O uzavretých medzištátnych kontraktoch určité pracovníky ministerstva upovedomili vedúcich výkupných podnikov, ktorí informáciu postúpili priekupníkom. Jedine poľnohospodárske podniky, vlastníci koní, nevedeli o plánovaných termínoch výkupu a podliehali tlaku nadriadených orgánov, čím rýchlejšie redukovať stav koní. V snahe urýchlene sa zbavovať koní v zmysle štátneho plánu, privítali iniciatívu rómskych kupcov, ktorým za bagateľ predali kone ešte aj pod ich jatočnú hodnotu. Onedlho ich výkupný podnik vykupoval pre export za mnohonásobne vyššiu cenu, ako úžitkové kone pre športové účely. Z toho desaťnásobného zisku sa ušlo do vaku aj pracovníkom ministerstva a výkupného podniku. Inou formou korupcie bolo falšovanie údajov o veku koní, alebo udelenie výnimky v prípade záujmu o export mladých koní do 4 rokov. Inou formou sfalšovania údajov bolo nahlásenie straty evidenčnej knižky, hlavne pre legalizáciu pašovaných koní z Poľska. Musela byť nahradená novou, vyplnená na základe údajov žiadateľa. Keď som odmietol zapísať vek podľa jeho údajov, lebo zuby koňa prezrádzali iný vek, ako udával jeho majiteľ, záujemca od-

Večný oblíbený model výtvarných umelcov

Kôň Ardo (replika originálu J. V. Myslbeka), ozdoba areálu UVLF v Košiciach

chádzal bez evidenčnej knižky, ale vždy si našiel spôsob, respektíve osobu pre dosiahnutie svojho korupčného zámeru.

Ešte som zažil, hoci len krátku éru, kult koní, kedy na najvyššej priečke rebríčka hierarchie domácich zvierat stáli kone. Nasledovali kone, kone, kone, dlho nič, až potom hovädzí dobytok, ošípané, ovce, hydina, králiky, psy, mačky, kozy, holuby a hobby zvieratá. V čase pred nežnou revolúciou, väčšina mojich kolegov nerád riešila zdravotné problémy psov, oviec, hydiny a králikov. Kozy pre nich boli nočnou morou. Pred majiteľom mačiek, zatvárali dvere. Vďaka dobovým návykom mojich kolegov mi ku koňom pribudli psy, ovce, králiky, mačky, kozy a sem tam aj hobby zvieratá a stal som sa typickým praktikom všeobecného veterinárskeho lekárstva.

Medzi rokom môjho zahájenia praxe a začiatočnými rokmi Petra, uplynulo štyridsaťpäť rokov. V celom predchádzajúcom polstoročí sa sústredila živočíšna výroba v socialistických výrobných podnikoch. Zmenilo sa poradie dôležitosti hospodárskych zvierat. Na rebríčku hierarchie sa dostali na najvyššiu priečku hovädzí dobytok, ošípané a ovce. Po nežnej revolúcii si ošípané vymenili miesto s hovädzím dobytkom, do konca králiky, psy, hydina, kozy, ovce, mačky, kone, holuby a hobby zvieratá predbehli v poradí záujem chovateľov o hovädzí dobytok, čo sa upravilo neskôr, až na začiatku nášho storočia. Pri zmene orientácie na iný druh hospodárskych zvierat som sa nemusel namáhať, postaral sa o to likvidátor koní.

Za pätnásť rokov záujem súkromných zverolekárov sa preorientoval podľa novo vytvorenej hierarchie malých zvierat u súkromných chovateľov. Po počiatočnom, hromadnom úbytku menších chovateľov veľkých úžitkových zvierat sa neskôr obnovil chov kráv a ošípaných vo veľkokapacitných špecializovaných

...bez koní by nikdy neboli prišli...

„kone“ pre armádu

farmách. Súbežne so štrukturálnou zmenou živočíšnej výroby a veterinárnej služby nová legislatíva odštartovala voľný prístup laikov k liekom a ku priemyselne vyrobeným medikovaným krmivám, s následnou stratou záujmu chovateľov o spoluplatnené veterinárne zásahy. Súčasne nastala konjunktúra chovu malých domácich a exotických hobby zvierat, k čomu prispeli aj médiá, ktoré servírovali, často

„kone“ pre prácu

„kone“ pre radosť

„kone“ pre šport a potešenie

značne idealizovane, poslanie zverolekára liečiť drobné zvieratá a vtáctvo a propagovali kult chovu psov, mačiek a hobby zvierat. Záujem zverolekárov sa orientoval na ordináciu v ambulanciách, jednak pre nové zloženie klientely, spojená s najvýhodnejšou formou ekonomiky zverolekára, bez veľkej fyzickej námahy, so znížením vlastných nákladov a negatívnych sprievodných znakov pri výkone terénnej praxe. Podľa toho sa zmenilo aj umiestnenie zvierat na rebríku hierarchie. Po zavedení dotačnej politiky súkromní chovatelia obnovili chov koní, ale iba v obmedzenom počte. Väčšina súkromných zverolekárov radi prenechali ošetrovanie koní zverolekárovi – pravému, ale aj ochotnému samozvanému špecialistovi.

Peto so svojou poznámkou trafil do čierneho.

„Doki, Vy sa dostanete úplne do extázy, keď sa dostanete ku koňom, ale aj vtedy, keď o nich iba rozprávate“.

„Mám k tomu svoje dôvody. Pre mňa ony nie sú len zvieratá ako ostatné. Kone existovali ešte pred objavením sa pračloveka, ktorý vo svojom vývojovom stupni homo sapiens už rozoznal ich jedinečnosť a znázornil ich na jaskynných maľbách. Hegemónne postavenie v živočíšnej ríši si zachovali dodnes“.

V živočíšnej ríši existujú krásne sfarbené druhy šeliem, vtákov alebo rýb, robustné obry ako slon a veľryby, ale ovládať svoje harmonicky utvárané telo s takou eleganciou a tak majestátne sa pohybovať, nedokáže okrem koní iné zviera. Ak mne neveríš, tak uver výtvarným umelcom. Od predhistorických čias dodnes umelci si vyberajú zo živočíšnej ríše za námet pre svoju tvorbu postavu ženy, aby výrazne znázornili dokonalosť ľudského tvora a koňa spomedzi zvierat. Zatiaľ žiadne umelecké dielo neprekonal dokonalosť sochy Venuše medičejskej, alebo portrét Mona Lízy. A Ty si už videl iné zviera znázornené toľkokrát ako koňa? Okrem Hannibala na slonovi každý panovník, kráľ, cisár, sultán, vojvodca, svätec bojujúci s diablom, so šarkanom, hadom je zvečnený sediaci na tátošovi. Ale všetka takto znázornená krása koňa zaostáva za krásou a dokonalosťou voľne sa pohybujúceho roztúženého žrebca okolo svojho hárému kobýl. Niet krajšieho zážitku ako pozorovať žrebca so zaseknutou hlavou ku prsiam, s ohnutou šíjou do oblúka, nad ktorou vlaje jeho bohatá hriva, ako vyfukuje paru cez rozšírené nozdry, ako grációzne strieda svoje končatiny pri kluse, ktoré svojimi jemnými rozmermi a tvarom sú v absolútnom súlade so svalnatým telom. Tento celkový obraz, ktorý vie tak potešiť diváka, ešte zvýrazní vejárovito roztiahnutý chvost, ktorý za ním vlaje ako vlajka vo vetre. Opakované prirodzené pohyby koní uvádzané na povel človeka sú svetovou atrakciou tzv. Španielskej jazdeckej vysokej školy a patrí medzi olympijské disciplíny. Okrem koní a holubov mieru žiadne iné zviera sa nedostalo do programu Olympiád. Aj ľudia v úzkom styku s koňmi boli hodnotení nad rámec takých, ktorí boli v styku s inými zvieratami. Markantným príkladom bolo postavenie podkúvačov spomedzi ostatných remeselníkov.

Peto ma neprerušil počas prednesu monológu. Zamyslene sa díval pred seba. *„Začínam Vás chápať a trošku Vám aj závidím, ako sa približujete ku koňom a ako Vás ony rešpektujú. Teoreticky aj ja poznám anatómiu a fyziológiu koní, ich choroby a spôsob liečenia, ale nikdy nebudem mať možnosť stať sa takým koniarom ako Vy. Vnímam ich krásu. Páčia sa mi. Viem však, že nato nemám, aby som získal takú moc, ktorou budem schopný koňa upokojovať, utíšiť, skrotiť a ovládať. Vy nielen že ich obdivujete, ale ich aj milujete“.*

„*Máš pravdu, zo všetkých zvierat ich mám najradšej*“. U mňa aj so svojou vrodenu inteligenciou stoja na prvom mieste. Sú to zvieratá veľmi čistotné, nelíhajú si do vlastných výkalov, nepijú špinavú vodu, oproti bylinožravcom rovnakej hmotnosti potrebujú omnoho menej krmiva a napriek ich temperamentu sa dajú ovládať človekom. Sú poslušné, a k ľuďom sa chovajú priateľsky, ba v mnohých prípadoch sú ich ochrancami.

Keď vidím zanedbaného zašpineného koňa, koby som sa díval na bezdomovca v mestskom parku. Neveril som, že štyridsať rokov po vojne sa stretnem s prašivinou u zanedbaného koňa u súkromného chovateľa. Vtedy to bolo na dennom poriadku. Gazdovia, ktorí prišli o kone zachytávali choré opustené vojenské kone, medzi ktorými sa často vyskytla prašivina. Telá im zbavili parazitov výparmi síry v provizórnej plynovej komore a hlavu nátermi s doma vyrobenými prípravkami zo síry. Vieš si predstaviť, že sa našiel aj taký privatizér koní, ktorý v bývalom žrebčine Nový Tekov ponechal v ohrade viac ako desať nepredajných koní bez krmiva, ošetrovania, napojenia, čo sa muselo riešiť mocenskými zásahmi v zmysle Zákona o týraní zvierat.

„*Ved' ste ma upozornili že kopú a hryzú*“. „*To je pravda, aj krava kope, kole rohmi, pes a prasa hryzú a barani a capy narážajú do ľudí čelom, dokonca ťa napadne aj kohút, alebo gunár. Rozdiel je len v tom, že kone kopú vedome prečo a koho, kým ostatným je to jedno*“.

Doki.

Počas štúdia na fakulte, ku kladnému vzťahu poslucháča k niektorej vednej disciplíne podstatne vplýva charizma prednášateľa a kvalita prednášky. Podmieňuje nielen obľubu niektorej z krásnych disciplín veterinárskeho lekárstva, ale aj nasledovanie príkladu v jeho následnej praxi. Najčastejšie taký záujem vzniká o veterinárnu chirurgiu. Kým stanovenie diagnózy u interných chorôb a následná liečba sa opierajú najviac o podrobnú anamnézu, o vyšetrenia sluchom, zrakom, hmatom, doplnené hodnotením výsledkov biofyzikálnych, biochemických vyšetrení, zatiaľ v chirurgii zohrajú dôležitú úlohu zrak, hmat, čuch, či už pri stanovení diagnózy, ale hlavne pri samotnom liečebnom, v tomto prípade operačnom zákroku. Hodnotenie odborného zákroku zo strany laickej verejnosti sa značne líši aj v humánnej medicíne. Pre laikov fonendoskop je iba slabým odvarom skalpelu. Kým príslušníci rodiny pacienta majú pocit, že počas dlhotrvajúceho hospitalizovania na internom oddelení s chorým nič nerobia, zatiaľ na chirurgickom oddelení sú vo vytržení, od mystifikáciou opletenej narkózy, cez predstaveného krvavého úkonu, po prebudenie „zafačovaného“ pacienta, ale hlavne pre rýchlu zmenu jeho zdravotného stavu. Niet divu, že aj mnohí z poslucháčov inklinujú viac ku chirurgii, ako k ostatným disciplínam. Aj ja som sa zaradil medzi tých, ktorým pojmy - úspech, odborník, zanieťenosť, chirurgia, nadšenie, sa spájali s menom pedagóga MVDr. Valtera Nikolu. V rokoch 1951-1954 bol vedúcim chirurgicko-pôrodníckej katedry, neskoršie ortopédie VŠV v Košiciach. Bol typ pedagóga, ktorý vedel nadchnúť poslucháčov. Lepšie sa nedá vyjadriť jeho magnetickú silu, ako ho vo svojej spomienke popísal doc. MVDr. J.Balun,CSc. v periodickom výtlačku 3 /4, 2008, Veterinársky spravodajca v článku, Spomienky na MVDr. Valtera Nikolu /1918-1973/: „*V. Nikola bol nádejný chirurg, veľmi zručný operatér, obľúbený medzi kolegami, pomocným personálom*

i študentmi. Odovzdával im svoje skúsenosti, a najmä, čo tak často chýba v ľudskom konaní, optimizmus a radostnú náladu. Mal ľudí rád a ľudia mali radi jeho“. Od druhého ročníka pokračoval s nami v štúdiu starší kolega, ktorý na základe rozhodnutia demokratizačnej komisie v roku 1948 musel prerušiť štúdium na fakulte v Brne. Po absolvovaní robotníckeho zamestnania v stavebníctve, po štyroch rokoch, mohol pokračovať v štúdiu. Medzi tým, niektorí jeho bývalí spolužiaci z rôznych ročníkov fakulty, už získali diplom a pôsobili na fakulte v Košiciach ako asistenti. Vďaka jeho známostiam a nášho priateľského vzťahu, mal som možnosť častejšie byť nemým pozorovateľom chirurgických zákrokov na katedre chirurgie a ortopédie. Dokonca v poslednom ročníku MVDr. Dionýz Čollák a MVDr. Ján Elečko umožnili nám aj asistovať pri chirurgických, ortopedických a gynekologických zákrokoch, najmä v čase pracovného pokoja, keď niektorý z nich mal pohotovosť na fakultnej ambulancii. Čerešničku na tortu položil MVDr. Pavol Gamčík, ktorý nám dovolil pod jeho dohľadom vykonať cisársky rez u kozy. Táto predohra bola impulzom rozhodnutia, získať podľa možnosti najviac praktických poznatkov na fakulte a čo v najširšom rozsahu ich uplatniť v budúcom povolání. Ako krásne a radostné je byť mladým idealistom! Svetová vojna preriedila aj rady veterinárnych lekárov a ten malý počet praktizujúcich súkromných zverolekárov, pri zvýšenom pracovnom zaťažení, nemal možnosť zaoberať sa časovo náročnejšou chirurgiou. Po poštátnení veterinárnej služby im pribudlo ešte viac úloh a povinností mimo vlastnej profesie a ešte viac sa vzdialili od pôvodnej rýdzo medicínskej činnosti. V rokoch nášho nástupu do praxe obvodný zverolekár potreboval takmer celý pracovný čas na vykonanie preventívnych a profylaktických úkonov. Okrem toho obmedzené možnosti pohybu na vhodných dopravných prostriedkoch a obmedzený výber vhodných farmaceutických prípravkov, v značnej miere znemožnili prenášanie kompletnej výbavy zverolekára, potrebnej pri náročnejšom chirurgickom zákroku. Miškovanie prasníc takmer výlučne vykonával miškár. Náročnejšie chirurgické zásahy, do ktorých zverolekári zaradili aj kastráciu žrebčov a bežné ošetrenie chorých paznechtov u dobytká, obvodní zverolekári presúvali do okresných veterinárnych ošetrovní a krajských veterinárnych nemocníc, ktorých zrod sa datuje od roku 1949.

Do roku 1959 postupne som navštívil pracoviská priekopníkov veterinárnej chirurgie MVDr. Tencera v okrese Modrý Kameň, MVDr. Špiesa v Humennom, MVDr. Flocha v Košiciach a potom v Dobšinej, MVDr. Klauzera v Prešove, aby som od nich získal cenné informácie. Len málo obvodných zverolekárov sa nezrieklo takej rýdzo medicínskej činnosti ako chirurgia. Vykonávali sme ju často aj na úkor svojho voľného času a pohodlia. Našou odmenou za niekoľko hodín trvajúcu fyzickú námahu a psychické vypätie bol pocit radosti z úspešného zákroku a zo získanej sebadôvery. Po úspešnej propagácii takej odbornosti veterinárnej profesie spravidla sa dostavilo aj prestížne ocenenie zo strany chovateľskej verejnosti, čo sa kladne rentovalo pri presadzovaní veterinárnych ochranných opatrení v obciach a v chovoch v obvode dotyčného obvodného zverolekára.

Už v prvom roku po mojom nástupe do služby som získal podporu krajského zverolekára MVDr. Pavla Kanku pre hľadanie vhodného miesta pre veterinárnu ošetrovňu. Naskytla sa možnosť administratívnym prevodom získať vhodné objekty poštátneného bývalého grófskeho veľkostatku. Mali byť prebudované na

kompletné centrum služieb pre živočíšnu výrobu. Na neďalekej farme, ktorá patrila do komplexu objektov, bola zriadená okresná inseminačná stanica. Poschodový kaštieľ vyhovoval pre zriadenie diagnostického laboratória i administratívnych a laboratórnych častí okresnej veterinárnej, plemenárskej a inseminačnej služby, vrátane potrebných bytových jednotiek pre zamestnancov služieb. Príslušné hospodárske budovy vyhovovali pre výkonnú časť veterinárnej ošetrovne, chovu plemenných býkov na inseminačnej stanici vrátane odberu, úpravy, distribúcie semena a odchovu testovaných mladých plemenných býkov. Predložil som kompetentným úradom vypracovaný investičný zámer za plánovanú ošetrovňu. V predstihu som začal naplňať okresný veterinárny sklad nástrojmi pre budúcu ošetrovňu, ktoré som nenechal nečinne ležať na regáloch. Nevynechal som ani jednu príležitosť vykonať chirurgický zákrok. Kolegovia ma nazvali posadnutým, fanatickým, krvilačným sadistom. Ochotne mi podsúvali chirurgické prípady zo svojich obvodov, ale menej prejavovali ochotu aj asistovať pri zákrokoch. Do roku 1958 som chirurgicky ošetril len rany rôznej veľkosti, rôznej povahy, na rôznych miestach tela koní, zlomené rohy, rany a zápaly paznechtov u veľkých a malých prežúvavcov, poranenia u psov a mačiek, odstránil som cudzí predmet z hrvoľa husi a kapúnoval kohútov. Operoval som prietrže a zadržané semenníky u kancov, kastroval žrebce, kancov, býkov, prasnice rôznej veľkosti a rôzneho veku. Tieto zákroky chovatelia kvitovali s uznaním, ale viac menej brali ako samozrejmosť a po rebríku slávy som postúpil vyššie až po siedmom mesiaci po nástupe na obvod Morout, keď som obstál na ozajstnej premiére, po úspešne vykonanom cisárskom reze na prasnici. Cestou na miesto činu sa mi v mysli vybavili slová profesora MVDr. Karola Frieda. „*Ludia vás budú hodnotiť podľa prvého dojmu, ktorý si utvoria na základe úspešnosti alebo neúspechu vášho liečebného zásahu. Po úspešnom vás budú chváliť a odpustia vaše omyly a nezdary, ale po neúspešnom vás budú dlho zatracovať a vaše budúce úspechy prijmu len ako samozrejmosť*“.

Bola krásna slnečná májová nedeľa. Veriaci farnosti oblečení v pestrých krojoch boli v kostole. Zootechnikovi JRD som kázal pripraviť provizórnu „operačnú sálu“ na kopci nad dedinou, pod košatou lipou, pred maštaľou prasníc. Ani som nepostrehol, že zootechnik zbehol ku kostolu. Chlapom, ktorí fajčili pred vchodom, vzrušene, ale „diskrétno“, aby ho viacerí počuli, pošuškal do ucha: „*Doktor tam hore bude operovať prasniciu*“. Táto správa o nečakanej senzácii prenikla pobožným veriacim od ucha k uchu a postupne sa vytratili z kostola. Operoval som pred zvedavým davom sviatočne oblečených ľudí, ktorí každý rez a každý prejav života vyslobodených prasiat z matrice hodnotil rôzne tónovanými citoslovcami.

Ludia sa vrátili domov k sviatočnému stolu. Zostal som sám. Medzi tým, čo som očistil a ukladal nástroje a ostatné náležitosti, neustále som sa vracal k slovám Dr. Frieda. Cítil som, že tento krát mi to vyšlo. Do tejto obce som potom rád chodil prednášať aj na večerné školy práce. Jedine v tejto obci naplnili pravidelne vďační poslucháči sálu na čele s funkcionármi obce a JRD. Stálo im zato, vypočuť „svojho“ doktora a mne stálo zato poučiť ich o chove zvierat za zmenených podmienok.

Všetky chirurgické zákroky, malé, alebo veľké, som robil rovnako zanietené. Rovnako som sa tešil aj každému úspechu. Ale predsa z nich niektoré sa zahniezdia hlbšie do spomienok, ako ten prvý cisársky rez, alebo ako operácia poraneného žriebäťa.

Kobyľa Oľga porodila krásne žriebä Bleska. Zo začiatku chodilo pritisnuté k zapriahnutej matke, ktorá sa opierala do postroja naloženého zásobovacieho voza. Žriebä rástlo a vždy smelšie sa vzdialilo od matky, aby sa dosýta vyšantilo v priestranom dvore JRD. Netušilo, aké nebezpečenstvo sa skrýva v tej hustej burine. Čo oko nevidí, srdce nebolí a z mechanizačnej dielne všetok nepotrebný kovový materiál zmizol z dohľadu vo vysokom poraste buriny. Vyhodená ostrá radlica spôsobila Bleskovi hlbokú reznú ranu karpálneho kĺbu zadnej nohy. Na troch nohách sa dotackal ku kobyľe. Striekajúca krv z rany zakrvavila aj matkine nohy. Na šťastie kočiš, zootechnik aj ja sme boli nablízku, a mohol som okamžite poskytnúť prvú pomoc. Tlakovým obvazom som zastavil krvácanie. Z vlečky sme spustili bočnicu a plošinu sme použili ako operačný stôl. Po zvodnom znecitlivení som postupne vykonal vyčistenie a ligatúrami ciev zastavil krvácanie. Zošil som rozrezané tkanivo rany a kožu, aplikoval dezinfekčné a hojace lieky, upevnil drenáž a obviazal ranu. Celý chirurgický zákrok ostro sledovala kobyľa Oľga, ktorá povzbudzovala svojho Bleska krátkym erdžaním a fľkaním. Blesk podobným spôsobom oznamoval svoju statočnosť matke. V priebehu postoperačného ošetrovania vzniklo medzi mnou a Bleskom dojímavé priateľstvo. Bolo až dojímavé, ako prejavoval svoju vďačnosť za záchranu nohy. Už zďaleka ma zdravil so svojim typickým erdžaním, pribehol ku mne, otieral si nos o moje plecia, nasledoval ma ako pes a odprevádzal ma k autu. Pravda, k nášmu kamarátstvu aj to prispelo, že som mal u seba stále pochúťku pre Bleska. Krásna a dojímavá spomienka.

V roku 1958 nastúpil do zamestnania obvodný zverolekár MVDr. Vojtech Račko z doterajšej služby na krajskom oddelení v Košiciach. Raz poobede sa ma opýtal, či by som nemal záujem o asistenciu pri cisárskom reze u kravy na ŠM v Palánku. Nadšene som prijal jeho ponuku. Správcom hospodárstva bol pán Hlavatý, jeden z mála odborne vzdelaných poľnohospodárov na vyššej úrovni. Nedalo nám veľa práce presvedčiť ho o nutnosti navrhovaného zákroku. „*Povedzte, čo mám zariadiť*“. Otázka bola stručná ako naša vecná odpoveď. Pán Hlavatý poveril strojníka liehovaru pána Veselého úpravou miesta operácie a so zabezpečením pomocníkov. Liehovar sa nachádzal v areáli hospodárskeho dvora bývalého kapitúlskeho majetku. Nedávno ho vyčistili pred zahájením destilácie cukrovej repy a zemiakov. Pán Veselý premenil halu na parádnu operačnú sálu. Na hrubo navrstvená slama pred vysunutou chodbou so zábradlím, zakrytá celtou, mala slúžiť ako operačný stôl pre prípad zákroku na ležiacom zvierati. O silné železné zábradlie mohlo byť zviera fixované. Namontované reflektory dokonale osvietili manipulačný priestor, ku ktorému pripravil dva stoly pre nástroje. V jej dokonalosti bola to prvá a posledná improvizovaná operačná sála v poľných podmienkach, v ktorej som vykonával podobné zákroky.

Operačný zákrok sme vykonalí na stojacej krave. Dr. Račko bol hlavným chirurgom. V úlohe asistenta som pripravil operačné pole a vykonal paravertebrálnu anestéziu. Dr. Račko dlhým rezom otvoril dutinu brušnú, vtiahol do rany stenu maternice a otvoril ju. Mojou úlohou bolo cez otvorené steny vytiahnuť teľa, kým kolega Račko fixoval steny maternice, aby sa do dutiny brušnej nedostali plodové vody a aby zabránil natrhnutiu steny maternice. Dostať von dobre urastený plod bol najťažší úkon celej operácie. Po ošetrovaní vyprázdnenej maternice nasledovalo nekonečné šitie steny maternice a jednotlivých vrstiev brušnej steny.

Posledný cisársky rez na krave som vykonal v Plašti. Nevydarený zákrok na stojacom zvierati s komplikáciou výhrezu čriev cez operačnú ranu. Onedlho po nevydarenom zákroku v Plašti bol uverejnený článok v odbornom časopise maďarských zverolekárov, Magyar állatorvosok lapja, o výhodách laparotómie pri cisárskom reze na ľavom boku ležiacej kravy, s vedením rezu na spodnej časti brucha medzi bielou čiarou a mliečnou žilou. Výhody opísanej operačnej metódy spočívali v malom riziku, že sa črevá vytlačia cez otvorenú stenu, ľahšie sa dá maternica vtiahnuť do rezného otvoru a vyslobodiť z nej plod. Ani plodové tekutiny sa nedostanú do dutiny brušnej. Odpadá aj nepríjemnosť upadnutím stojaceho zvieraťa počas zákroku. Už nikdy viac som nevykonal zákrok na stojacej krave, ako v Plašti.

Peto.

Inžinier Litavský po nežnej revolúcii prenajal od majiteľa farmu bývalého ŠM, ktorú pôvodnému majiteľovi vrátili na základe reštitučného zákona. Litavský sa rozhodol založiť chov dostihových koní pre derby cez prútené prekážky na strednej dráhe a klusákov do koča. Nakúpil 11 koní. V našom obvode v jeho hospodárstve na 400 ha ornej pôdy bola najväčšia koncentrácia koní, lebo v tom istom čase, v troch dožívajúcich JRD na rozlohe 7 000 ha, chovali dokopy iba 4 kone. Bol som rád, že som chodil do praxe s Dokim, lebo takto z prvej ruky skúseného odborníka som dostal cenné rady pre moju budúcu konskú prax.

Pri prvom vyšetrení a ošetrení športového koníka pre deti som dostal lekcii z diagnostiky krívania. Doki bol práve zamestnaný odberom lôžka. Litavský ma požiadal o vyšetrenie krívajúceho koňa. Spotený koník v maštali prešľapoval z nohy na nohu, striedavo odľahčoval končatiny. Pohmatom a zrakom som nezistil žiadne zmeny na končatinách. Poprosil som Dokiho o konzultáciu. Litavský veľmi neochotne pristúpil na Dokiho pokyny, ktorý nebol ochotný vyšetrovať koníka v maštali. Ošetrovateľ ho musel vyviesť a podľa pokynov ho prevádzať po tvrdej ceste, po trávniku, raz v kroku, raz v kluse. „*Tak, čo Ty nato Peto? Na ktorú nohu kríva*“? Koník sa pohyboval akoby našľapoval na ihly. Nevedel som ako odpovedať. „*Vráťte ho na miesto, ale pred maštalou zostaňte s nim stáť. Pán inžinier, podržte koňa za ohlávku a vy mu zodvihnite nohu*“. Doki vybral z tašky kopytné vyšetrovacie kliešte, a tlakom na rôzne body kopytného puzdra vyšetril postupne predné aj zadné končatiny. Kôň na tlak niekedy reagoval vytrhnutím nohy z rúk ošetrovateľa. Doki potom obidvomi rukami obhmatával zhora nadol jednu nohu za druhou. Na kopytných puzdrách mu spočívali dlane o niečo dlhšie. „*Peto, nože prejdí rukou po nohe a porovnaj teplotu kopyta s teplotou inej časti tela*“. Kopytá boli teplejšie. *Pán inžinier, nepoteším Vás, u koňa som zistil zápal škáry kopytnej. Koníka nechajte stáť vo vode tri dni v potok u, ktorý tečie cez Váš dvor a potom uvidíme, ako ďalej*“. Po troch dňoch kázal Doki na kopytá priložiť ďalšie tri dni teplé obklady a odporučil koníka nezaťažovať a obmedziť jeho pohyb na tvrdej pôde na minimum.

Litavský okrem závodných koní kúpil koňa na robotu na farme za lacný peniaz od priekupníka Žigu Didiho. Lacná polievka má riedku šľavu. Lacný kôň z rúk priekupníka má určite skrytú chybu. Litavský pri kúpe pozrel sa koňovi na zuby, na nohy, na svaly, ale si nevšimol jeho rozšírené zorníčky. Možno, že ani nepočul

o existencii ľuľku, ktorý všetkými masťami mazaný, prefíkaný Didi, používal pri kupčení s koňmi, ako sa to naučil od svojho otca Žigu. Litavský koňa kúpil na začiatku zimy a keď ho na jar prvý krát zapriahol do namáhavejšej roboty zbadal, že sa koň spotil a „ťažko dýchal“. Doky zasa bol v živle. Vyšetroval koňa od hlavy po chvost, pred pohybom, po pohybe, v kroku, kluse, cvale, jeho hrudník zrakom, poklepom, sluchom, priamo pritlačením ucha na hrudník cez utierku a fonendoskopom. Meral telesnú teplotu, počítal frekvenciu dychu a srdečných úderov. Odovzdal mi fonendoskop, ktorý priložil na hrudník a povedal: „*Peťo, zapamätaj si tento šelest, ktorý vydávajú pľúca dýchavičného koňa*“. Ja som si ho zapamätal tak, ako pred niekoľkými dňami žblnkot nahromadeného hnisu v infikovanom osrdcovníku kravy po jeho poranení cudzím predmetom z čepca. K praktickej ukážke Doki pripojil aj slovný komentár.

„*Najdokonalejší popis rôznych zvukov pri rôznych chorobách popísaných v učebniciach sa nevyrovná raz počutému originálu. Jeden z mojich obľúbených profesorov bol MVDr. Karol Fried. Pre mňa predstavoval ideál pedagóga, intelektuála, rečníka, majstra svojej profesie. Pre mnohých kolegov bol postrachom. Jednak pre svoju náročnosť a preto, že s obľubou vytváral komické situácie, kedy so sériou otázok tak zneistil študenta, že zmätený prestal logicky uvažovať a vychrlil zo seba tú najnemožnejšiu a smiešnu odpoveď. Bol hudobne nadaný, mal vycibrený sluch a obohatil terminológiu počuteľných šelestov, pri vyšetrení telových dutín sluchom. Kto trafil kliniec po hlave a označil šelest podľa jeho predstáv, okamžite uspel na skúške a opačne, keď už vymenoval všetky možné zvuky ale netrafil, odchádzal spotený bez pozitívneho výsledku.*

Na rigoróznejšiu skúšku z predmetu interné I. som mal vypracovať chorobopis vyšetreného koňa. Bez teoretickej otázky ma rovno zaviedol ku spotenému koňovi, ktorého práve popreháňal zriadenec. Zober si fonendoskop a vyšetri hrudník toho dýchavičného koňa. Považoval som to za predzvesť mojej popravy. Šelest bol tak výrazný, že by ho nepočul iba hluchý. Ale ako ho nazvať? Trecí, chrapľavý, chrčivý, piskľavý, alebo aký? Už som sa skoro prilepil na stenu hrudníka, aby som získal čas na rozmyslenie čo poviem. „Počuješ?“ „Áno“, „Tak mi povedz, ako by si ten zvuk nazval“. „Pán profesor, ja ho nazvať neviem, ale ho viem napodobniť“. „Počúvam“. Z vyschnutého hrdla som vypustil hrozný zvuk. Pánu profesorovi sa rozsvietili oči za sklíčkami okuliarov. Nadvihol obočie, poťapkal ma po pleci a vyhodnotil môj výkon. „To je ono. Ešte mi prezrad', či by si na základe tohto nálezu vydal súdu znalecké potvrdenie, že sa jedná o dýchavičného koňa“. Bolo mi jasné, že v tej otázke je ukrytý nejaký háčik, inak by sa na to nepýtal. „Nie“. „A prečo nie?“ „Opakoval by som také vyšetrenie“. „Správne a kedy?“ Oh Bože, teraz mi osvietl rozum. Bolo hrozne dusno a ja som sa spotil. Kvapky potu mi stekali po nose a teraz sa premenili na inšpiráciu. Veď ja som spotený ako ten koň a mňa nikto nepreháňal. Ani nie som dýchavičný. „Zopakoval by som za chladnejšieho počasia“. „Daj mi index“. Mal som rigoróznou skúšku za sebou.

Už sme pracovali samostatne, keď ma pán Nemec, chovateľ športových koní, požiadal o vyšetrenie malého sivka. Na základe anamnézy som sa sústredil na vyšetrenie dýchacieho aparátu. Postupoval som podobne, ako Doki pri vyšetrení dýchavičného koňa. Bol som na seba pyšný po stanovení diagnózy akútneho serózneho zápalu pľúc. Pri nasadení liečby, voľba padla na Terramycín. Už počas

pomalého podávania injekcie do krčného svalu sa začal koník potiť. Objavila sa u neho triaška, ktorá rýchlo zosilnela. Súbežne sa sfarbili do červena spojovky a sliznice nozdier, začal sa dusiť a spadol k mojim nohám. Nemal som čas vysvetľovať ohúreným divákom, čo je lieková alergia a môj panický beh ku autu si vysvetľovali ako útek zbabelca po fušerskom zásahu. Pri aute som s hrôzou zistil, že nemám so sebou ani Adrenalin, ani Calcium, tak som chrčiacemu koníkovi pichol Coffein a bežal som domov pre chýbajúce prípravky. Sivko nepočkal môj návrat. Na chovateľovi som videl, že moje zdôvodnenie berie s rezervou a že zo slušnosti sa premáha, aby nevyriekol čo si myslí. Nikdy viac ma k prípadu nezavolať.

Podobný prípad alergie sme zažili s Dokim pri ošetrovaní kravy na farme v Seťochu. Obvyklým spôsobom sme sa pripravovali na odber zadržaného lôžka u kravy. Dôkladne sme si natierali ramená ochrannou Etacridínovou masťou. Len čo som odlúpil plodovú blanú z niekoľkých placentových klkov, Doki ma priamo energicky vytrhol z kravy. Nestačil mi dať vysvetlenie, lebo v momente, že sa mi rameno dostalo mimo pôrodných ciest, krave sa podlomili nohy a hodila sa o zem. Keby Doki nebol zasiahol, mohol som prísť k ťažkému úrazu, veď celým ramenom, až po podpazušie, bol som strčený do maternice 600 kilovej kravy. Jemná ružová koža kravy na neochlpených miestach tela, okolo očí, mulca, vonkajších pohlavných orgánov a vemená opuchli a postupne sa zafarbili do ružova, červena a fialova. Krava sa začala dusiť. Kým ja som sa spamätával z prekvapenia, Doki už bežal k autu v ruke s vedrom horúcej vody pre nahriatie roztoku infúzie Calcium gluconicum. Po niekoľkých minútach už odkvapkávala infúzia cez súpravu do vény krave. Očividne sme mohli sledovať ako sa upravuje jej narušený zdravotný stav a ako sa vracajú opuchnuté a sfarbené časti tela do normálu. Až o dva týždne sa k nám dostalo upozornenie farmaceutického výrobného podniku o chýbnej šarži výrobku a o zákaze ho používať. Často som sa vracal k spomienkam na tieto dva prípady liekovej alergie, kedy preteky s časom sa skončili výhrou alebo prehrou. Keď som sa Dokimu sťažoval na krutý osud v prípade sivka, utešoval ma veľmi kurióznym príbehom.

Doki.

Počas pohotovostnej služby pribehol vydesený Laco Vlasák, chovateľ bielych kalifornských králikov a naliehal, aby som „*okamžite niečo urobil a zachránil početný prírastok v jeho chove*“. Jeho králikáreň bola plná mladých králikov s vekovým rozdielom nie väčším ako týždeň. Vyskytlo sa u nich hnačkové ochorenie. Bežné lieky proti kokcidióze, ktoré chovateľ podával už tri dni boli bez účinku. Cez víkendové dni poštou sa nedali odoslať vzorky na laboratórne vyšetrenie. Laco Vlasák súhlasil s okamžitou liečbou, na vlastnú zodpovednosť, bez zistenia pôvodu ochorenia a jeho citlivosti na antibiotiká. Z králikov sme vytvorili štyri skupiny. Jednotlivé skupiny boli ošetrované rôznymi injekčne podávanými antibiotikami. Pre porovnanie účinku antibiotík označil som králiky rôznofarebným sprejom z pretlakových plechových flakónov, označené ako „*Farba X na značenie zvierat*“. Králikom som strekol malú farebnú bodku na hlavu medzi ušami. V kontrolnej štvrtej skupine zostali králiky neoznačené. Vrátil som sa na stredisko. Len čo som sa stačil prezliecť, vyrazil dvere chodby rozzúrený Vlasák a hodil do chodby dve naplnené papierové vrecia. „*Teraz už ich môžete aj po..... a odišiel*“. Vysypal som

obsah z premočených vriec. Chodba sa naplnila nehybnými teličkami králikov označených farbou. Ani jeden bez farebného označenia. Jednoznačne sa dala stanoviť diagnóza. Zabil som ich s farbou pre zvieratá. Králiky boli mokre, tieklo z nich ako zo zamočenej špongie. Ako som tak meditoval zaskočený a prekvapený od nečakaného výsledku dobrého úmyslu, zbadal som malé šklbnutie u jedného králika. Priložil som ho k uchu. Počul som slabý tlkot srdca. Potom u druhého, tretieho. Oh Bože, veď ony žijú! Mal som niekoľko 1 ml ampúl Coffeinu pre malé zvieratá a z ampúl pre veľké zvieratá som zriedil potrebnú koncentráciu pre moje „ožraté“ králiky. Postupne sa vyspali z opice a začali sa pohybovať. Do rána som nevedel prejsť cez chodbu. Pod nohou boli všade králiky. Pomsta býva sladká a ako sa do hory volá, tak sa z neho ozýva. V nedeľu ráno o piatej som zabúchal na dvere u Vlasákov. „*Okamžite si zoberte vaše králiky. Ja mám robotu, nemôžem tam zostať. Ak ihneď neprídete vypustím ich na dvor. Zoberte so sebou peniaze a nejaké škatule, do čoho ich naložíte*“. Vlasák na pyžamo natiahol šaty a prisadol ku mne. V aute sme neprehovorili ani jedno slovo. Vyplatil účet, do dvoch záhradníckych debničiek pozbieral králiky, upratal chodbu a nechal som ho odísť. To mal odo mňa za – teraz ich už môžete po....

„*Vieš Petko, každý zverolekár zažije „trapasy“, kedy pri najúprimnejšej snahe a po najpochvejšom vykonaní úkonu uhynie mu pod rukou zviera, čo laikovi ťažko vie vysvetliť a zdôvodniť. Kolega Bencúr raz podával koze injekciu, vitamín, Axiotal do svaly. Nestačil vyprázdniť striekačku a koza po vpichu len zabečala a uhnula. Kolegu už nikdy viac nedostali ku koze, aby ju liečil*“.

V šesťdesiatych rokoch nebol veľký výber antiparazitík. V niektorom odbornom časopise bol uverejnený článok o výborných výsledkoch po podaní lekárskeho benzínu proti škrkavkám, sondou priamo do hrvoľa sliepok. V obvode som mal početné kontrolné chovy v ktorých červivosť nosníc robila chovateľom starosti. Vycvičil som dvoch veterinárnych pracovníkov, ktorí so mnou vykonávali odčervenie benzínom. Liečebný efekt bol naozaj vynikajúci, ale pri podávaní benzínu sondou do hrvoľa bolo nutné dávať pozor pri vytáňovaní sondy. Ak sa kvapka benzínu dostala na ústie hrtana, po jej aspirácii dochádzalo k uhnutiu. Na porade som sa zmienil o vynikajúcom liečebnom efekte benzínom, dôrazom na dôležitosť správneho podávania. Najstaršiemu pánu kolegovi sa pozdával uvedený spôsob liečby a pri najbližšej príležitosti si spomenul na benzín, ale zabudol na varovaný komentár. Pomocníci mu podali sliepku. Podal prvej sliepke dávku benzínu. Sliepku dali na zem, tá zatrepala krídlami a bolo po nej. Nasledovali ju druhá, tretia, desiata. Zootechnik sa otočil ku pánu doktorovi. —“*Pán doktor, nemali by sme s tou novou metódou prestať*“? To čo som vypočul od pána kolegu, neznesie ani najbenevolentnejšia cenúra. Upokojil sa až potom, keď sme v jeho prítomnosti ošetrili početný krdeľ sliepok bez strát.

Peťo.

V ten deň som pracoval v Setichu sám, Doki si vybavoval iné povinnosti na druhej farme. Musel som prerušiť prácu, lebo mi vrátnička oznámila, že na vrátnici ma čakajú dvaja páni, ktorí musia so mnou jednať v súrnej záležitosti. Stretli sme sa. Ja v pracovnom, oni, ako sa na vážených pánov patrí, oblečení do slušných oblekov. Po vzájomnom predstavení sa som vypočul dôvod návštevy okresného hygienika MUDr. Kacka a vyšetrovateľa od bezpečnosti Ing. Struhára. Dr. Kacko žiadala zabezpečiť sérologické vyšetrenie u všetkých 1200 výkrmových sviň na toxoplazmózu, lebo, *“mladej vrátničke zistili toxoplazmózu, čo mohla získať jedine od ošípaných. V prípade tehotenstva je ohrozený život plodu a aj zdravie matky. V prípade dokázania pozitívnej reakcie trebárs len u jednej svine v chove, bude sa postupovať v zmysle predpisov o chorobách z povolania”*. Detektív Struhár žiadala „*vyšetrenie uhynutých husí u starostu obce, ktoré niekto úmyselne otrávil*“. Vysvetlil som pánom, že ja nič, ja muzikant. Ja som krmovínar a Dr. Márton vedecký poradca. Vybaviť ich požiadavky môže iba kompetentný štátny, alebo zmluvný obvodný zverolekár RVPS. Medzitým dobehol Doki. Páni zopakovali svoje požiadavky a argumenty. Doki ich usmernil podobne ako ja. Páni sa rozčuľovali, čo sme to za doktorov. Telefónom sme privolali obvodného zverolekára. Prišiel o dve hodiny a rozkrútil byrokratický kolotoč. Zavolať na RVPS. Dostal odpoveď- *nech vyrieši problém ten, ktorý má zmluvu o štátnej objednávke*. Doki sa zľutoval nad zúfale koktajúcim kolegom a zasiahol do debaty.

Pán doktor, chápem Vaše obavy v prípade tehotenstva pacientky, ktorá sa v pracovnej dobe zdržiava na vrátnici, vzdialenej 100 m od výkrmne sviň. Do výkrmu nasadzujeme zdravé odstavčatá od 30 kg hmotnosti, ktoré pochádzajú od zdravých matiek z iných fariem a keby boli nakazené, tak by boli uhynuli už v rannom veku. Pripúšťam, že je možné zachytiť medzi 1200 zvieratami ojedinelé pozitívne reakcie, to však nič nedokazuje a hlavne nedokazuje, že je zdrojom infekcie u pacientky, nakoľko spôsoby infekcie prijímateľa od zdroja a na 100 metrov, pozitívne nákazliviny cez ústa, alebo vdychovaním, ťažko by ste dokazovali. Pacientka doma je obklopená vnímavými zvieratami na toxoplazmózu. Má niekoľko mačiek, psov, chová králiky, a hydinu, s ktorými sa denne dostane priamo do styku, nehovoriac o hľadáčoch, ktorých tam pobejú neúrekom, tak že pre priznanie choroby z povolania budete mať nedostatočné argumenty. Okrem toho za laboratórne vyšetrenie sa platí, a kto uhradí náklady spojené s vyšetrením 1200 zvierat zo spoločného chovu a desiatky drobných zvierat z domácnosti pacientky“? Dr. Kacko vyskočil. „*Zľahčujete taký vážny problém, vidím, že sa s Vami nedohodnem, však uvidíme, Zbohom*“. Urazene odišiel.

Na rad prišiel príslušník bezpečnosti.

„*Prosím, nasledujte ma. Vyšetrujeme úmyselné poškodenie majetku u starostu obce*“. Stalo sa podľa energetickej výzvy. V chlieve ležalo v žalostnom stave niekoľko živých husí. Spavé, s roztriahnutými krídlami, ochrnuté, s znečisteným perím okolo kloaky od riedkych výkalov. Doki začal pitvať niekoľko uhynutých kusov. Zmluvný doktor ho sledoval so záujmom. Pozri Peťo, ukazoval na rôsolovité deformované zmeny na črevách a na pečeni a na krvné výrony na srdci. Zbral vzorky zmenených orgánov, a celé hrvole s obsahom. Potom požiadal starostu, aby ukázal čím husi kŕmil. Pšeničný šrot obsahoval veľké množstvo čiernych zŕn. „*Odkiaľ*

máte toto krmivo“? Po dlhom koktaní starostu sme sa dozvedeli skutočnosti, ktoré vyšetrovateľ nemusel postrehnúť. Pšeničný šrot pochádzal z pozastavených zásob JRD pre vysoký obsah kúkoľu. Zo skladu družstva sa dostal nelegálnym spôsobom do starostovej komory. Zakázali sme používať krmivo pred niekoľkými dňami, po zistení krvných výronov v podkoží a hnačiek u odstavčiat. Doki šalamúnsky vyriešil ošemetnú situáciu. „Pán inžinier, môžete vyšetrenie na základe oznámenia pána starostu pokladať za vyriešené a založiť ad acta. Nejedná sa o úmyselné otrávenie husí cudzou osobou. S pánom starostom som sa dohodol, že súhlasí s predbežným záverom vyšetrenia a rozhodne sa po oznámení výsledku toxikologického rozboru príslušného ústavu“. Starosta sa neodvážil namietat proti rozhodnutiu a Doki mu prenechal finančné riešenie nekalého zaobstarávania šrotu. „Doki, som rád, že som Vás mohol vidieť v takejto akcii. Zasa som sa niečo naučil“.

Doki.

Prílišná horlivosť doktora z Hygienickej stanice ani vyhľadávača kriminálnych prípadov ma neprekvapila. S každou z týchto služieb som zažil viac nepríjemností ako príjemných zážitkov. Na ktoré rád spomínam boli ojedinelé. Použijem známe kliše. Vážený čitateľ, mám jednu dobrú a jednu zlú správu. Začnem s tou horšou. S pracovníkmi zdravotníckej služby, najmä hygienikmi, vznikli ostré výmeny názorov v otázkach nákazlivých ochorení, nebezpečných pre zvieratá a ľudí (*antropozoonózy*), ako boli TBC, Brucelóza, Slintačka, Anthrax lebo Tularémia. Pri výmene názorov bolo jednoznačné, že v riešení problémov pri výskyte antropozoonóz nás fakulta vybavila lepšími znalosťami ako bežných obvodných lekárov alebo špecialistov v úzko vymedzenej disciplíne.

V šesťdesiatych rokoch lekári objednávali očkovaciu látku proti besnote z ústavu Pasteura v Prahe. Cez obec Mangovo prebehol besný pes a pobil sa s neznámym počtom psov, ktorí sa na neho vyrútili z okolitých dvorov. Pre nedokázateľnú možnosť nakazenia a možnosti prepuknutia besnoty po dlhšej dobe s následným ohrozením ľudí, hlavne detí, so súhlasom majiteľov, dal som zmárniť všetkých psov v obci. Besné zviera pohryzlo aj troch chlapov. Poranených ľudí ešte v deň pohryznutia som poslal obvodnému lekárovi so žiadosťou o okamžité ošetrenie proti besnote. Ten ich prezrel, ošetril rany jódomou tinktúrou, zaočkoval proti tetanu a objednal z Prahy sérum proti besnote. Pasívna ochrana podaním séra bola účinná vtedy, keď poranenej osobe bola podaná do 24 hodín po pohryznutí besným zvieraťom. Našťastie som sa dozvedel včas o chybnom postupe ošetrojúceho lekára. Vyhľadal som ho a bol som zhrozený, keď som sa dozvedel, že nešlo o omyl, ale o nevedomosť, potvrdenú z úst lekára. Až po druhej debate o bezpodmienečne nutnej vakcinácii pacientov objednal lekár letecky z Prahy vakcínu proti besnote.

Neskoršie podľa novelizovaných zákonov vyšetrenie a ošetrenie prípadov poranenia ľudí zvieratami patrilo do kompetencie hygienickej služby a vakcinácia ľudí do kompetencie infekčného oddelenia vo vymedzenej nemocnici. Oproti predchádzajúcemu postupu som zažil extrémne protichodné rozhodnutie. V prípade výskytu besnoty u jalovic v Belapotoku, nariadila hygienická služba vakcináciu, okrem priamych pracovníkov v živočíšnej výrobe, ešte u 120 osôb, rodinných príslušníkov pracovníkov v živočíšnej výrobe a konzumentov kravského mlieka od

kráv z farmy??? Lekárka z hygienickej stanici sa nedala presvedčiť, že nakazené jalovice, priestorovo oddelené od dojníc, nemohli nakaziť dojniciu alebo mlieko. Inokedy tá istá hygienička dala zaočkovať všetkých pracovníkov v mlyne, keď pracovníci PNZZ vo dvore mlyna zabili besnú lišku vidlami, ktorej sa predtým ani nedotkli, ako som ju vložil do igelitového vreca a doručil na ŠVÚ. Naproti tomu, v tom istom čase, pána učiteľa Hejtmana nevakcinovali, keď som ho poslal lekárovi s anamnézou, že u jeho psa bola diagnostikovaná besnota a na ŠVÚ aj potvrdená. Vystrašený majiteľ nevedel udať, či mal na rukách malé škrabance, alebo poranenie, keď sa v inkubačnej dobe hral so psom a prezeral mu zuby. Pán učiteľ ma potom denne otravoval s otázkou, čo keď sa predsa nakazil, aké sú príznaky besnoty u človeka a kedy sa u neho môže prejavíť. Skoro zbesnel, ale nie po infekcii, ale od strachu.

Do kancelárie vtrhli traja príslušníci štátnej bezpečnosti a vyzvali ma, aby som okamžite išiel s nimi na obvodové oddelenie verejnej bezpečnosti za účelom spísania zápisu mojej výpovede. Primár oddelenia chirurgie Dr. Schwarcz podal trestné oznámenie, že som zatajil, alebo nezbadal na ŠM v Palánku výskyt anthraxu, nebezpečnej nákazlivej choroby u kráv, následkom čoho došlo k nakazeniu jednej osoby a k ohrozeniu z nakazenia ďalších 8 – 12 osôb. Podarilo sa mi presvedčiť vyšetrovateľov, že ide pravdepodobne o nedorozumenie a mali by sme sa presvedčiť priamo na mieste údajného výskytu nákazy o mojom tvrdení. Po vypočutí vedúceho farmy a ošetrovateľov vyšetrovatelia museli uznať, že v udanom období sa nevyskytla ani nemoc, alebo úhyn u kráv. Navštívili sme pána primára. Prihliadajúc na vekový rozdiel medzi nami, slušne som si vyprosil, že tak unáhlene konal. Požiadal som ho o vysvetlenie, na základe čoho podal trestné oznámenie. Pán primár sa rozčúľil a osopil sa na mňa. *„Mladý muž, vy ste ešte cicali, keď som ja už operoval nemocných na anthrax. Dúfam, že nespochybníte moju diagnózu u ošetrovateľa kráv, ktorý má na paži typicky anthraxový karbunkul“*. *„Nespochybňujem, že má vred podobný karbunkulu, ale že je anthraxový. Uznal by som, keby bola diagnóza potvrdená pozitívnym laboratórnym nálezom. Ani o Vašich operáciách nepochybujem, ale žijeme v dobe existencie Penicilínů“*. Pán primár sa premenil na sopku. Jeho vychrlenú slovnú lávu ťažko znášali aj vyšetrovatelia, ktorých som požiadal o spísanie zápisnice, ktorú by pán primár potvrdil svojím podpisom. Za socializmu sme si museli zvyknúť na častejšie stretnutie s bezpečnostnými orgánmi. Raz ma ráno o štvrtjej vytiahli z postele vysoké šarže z ministerstva vnútra, národnej obrany a kontrarozviedky z Prahy, aby som okamžite zariadil ochranné opatrenia na farme ŠM Studená Dolina, kde podľa hlásenia riaditeľa ŠM, americké lietadlá pri prelete nad farmou otrávil zelené krmivo pre dobytok. Po príchode na miesto „diverzného zásahu“ sme zistili šokujúci stav. V stáde 450 kráv sa nenachádzali choré zvieratá. Pri obhliadke údajne otráveného krmiva a porastu sme zistili prítomnosť tenkých ligotavých pášikov. Počas dohadovania o pôvode a škodlivosti nezvyklého cudzieho materiálu, vyšetrovatelia obdržali správu z ministerstva národnej obrany, že staniolové pásiky vyhadzovali sovietske lietadlá zo Sliača, ktoré nacvičovali narušovanie radarových vln.

Nechcem ostať dlhý čitateľom a ukrátiť ich o veselšie príhody, ktoré sa odohrali počas riešenia problémov s pracovníkmi bezpečnosti alebo zdravotníctva. Na JRD Zrnkovo sa počas noci vyskytlo hromadné hynutie ošípaných, behúňov. Pre-

tože prípad považovali za úmyselný sabotážny skutok, vyšetrovanie som vykonával v prítomnosti príslušníka štátnej bezpečnosti. Úlohu odhaliť triedneho nepriateľa bral smrteľne vážne a mal som ho stále za chrbtom, ako tieň vlastnej postavy. Na základe anamnézy a pitvy som vyslovil podozrenie z otravy neznámou látkou, i keď farebný prach na voľne skladovanom obilí v sýpke o niečom svedčil. Pod dozorom bezpečnostného orgánu som odobral vzorky z orgánov a z krmiva. Požiadal som vedúceho vyšetrovacej skupiny, aby určil príslušníka, ktorý vyberie ľubovoľný kus z uhynutých zvierat, ktorý zoberieme na vyšetrovanie do diagnostického ústavu. Po splnení posledného rozkazu príslušník zapečatené vreco s mŕtvym prasat'om uložil do kufra auta. Obsadil v kabíne auta kreslo pri mne a vyrazili sme za účelom zistenia pravdy. Po našom odchode bezpečnostné orgány odvieďli hluchonemého skladníka ako podozrivého zo sabotáže.

Po ceste sama jama sme sa nadhadzovali dve hodiny. Na ŠVÚ vo Zvolene ma privítal kolega Laco Benko. „Ahoj, tak čo si mi doniesol“? „Orgány, krmivo a mŕtve prasa“. Príslušník otvoril príklop kufra, z ktorého vyskočilo prasa a uháňalo k bráne ústavu. Za prasat'om bežal príslušník VB s pištoľou v ruke, rozhodnutý s vypálenou guľkou zastaviť zbeha. Do naháňačky sa zapojili ochotní okoloidúci mešťania a spoločnými silami sa im podarilo nahnať prasa naspäť do dvora, kde ho vrátnik spacificoval.

Uniforma spoteného príslušníka od hanby a behu nevyschla počas dvojhodinovej spiatočnej cesty, ktorú sme absolvovali mlčky. Každý z nás mlčal z iných pohnútok. Vďaka zachránenému materiálu pre laboratórne vyšetrovanie sme sa dozvedeli, že sa zvieratá otrávil od požitého moridla na obilie, ku ktorému sa dostali pri zámene vriec a vďaka navráteniu „výberovo mŕtveho“ prasat'a do života, i keď len na krátku chvíľu, hluchonemý skladník sa dostal na slobodu.

Riaditeľ okresnej hygienickej stanice, oblečený do protichemického ochranného odevu – skafandra, stál pri vstupnej rampe karantény ohniska slintačky. Pri vchádzaní ma zastavil a pred skupinou pracovníkov, ktorí obsluhovali dezinfekčné prístroje, začal ma poučovať o dôležitosti ochrany pred zavlečením nákazy. Chcel byť vtipný, aj dôležitý „*Nech si nemyslím, že sa ma to netýka preto, že som zverolekár*“. Zbytočne som mu vysvetľoval, že prichádzam z nezamoreného priestoru a vchádzam do zamoreného, musel som sa podrobiť prísnej dezinfekcii. Pred laickou verejnosťou som nemienil viesť polemiku a dokazovať jeho omyl. Všimol som si, že pán riaditeľ má nesprávne upravený skafander tým, že sáry nohavice skafandra má zastrčené do gumených číziem. Nechcel som byť ani vtipný, ani dôležitý, ale sa priznám k malej zlomyseľnosti, že som ho neupozornil na tú hrubú chybu oblečenia. Poprosil som ho, aby sme spoločne vykonali kontrolu dodržiavania ochranných opatrení v ohnisku. Po odchode sme sa podrobili dezinfekcii pod prúdom roztoku lúhu sodného z postrekovača P 900. Pán riaditeľ zbadal svoj omyl, keď mu už tieklo do gumákov. Mal dokonale dezinfikované aj kurie oká.

Peťo.

Dvojročné obdobie 1998 - 2000 bolo labuťou piesňou špecializácie a intenzifikácie živočišnej výroby pre JRD Zakalos. V týchto úspešných rokoch boli dosiahnuté najlepšie zdravotné a produkčné výsledky v živočišnej výrobe. Naša

odborná činnosť bola zameraná hlavne na kontrolu reprodukcie u hovädzieho dobytku a ošípaných a na prevenciu proti stratám v odchove mláďat. Dôsledne sme zasahovali do výroby a skladovania krmív, do zaistenia správnej výživy zvierat a nevynechali sme ani sledovanie kvality životného prostredia. Doki zhrnul do jednej poučky získané skúsenosti dlhoročnou praxou, s ktorou argumentoval vždy, keď chovateľ prejavoval neochotu splniť určité požiadavky v prospech zlepšenia chovateľských podmienok: „*Chrániť zdravie zvierat je lacnejšie kým ho majú, ako naprávať, keď ho už stratili*“. Dosiahli sme podstatné zvyšovanie úžitkovosti a pokles strát hynutím zvierat. Bola to škola precíznosti a systematického zabezpečovania takej všeobecnej a komplexnej veterinárnej prevencie, akú požadovali od štátnych obvodných zverolekárov, čo prakticky nemohli splniť bez takého pracovného úväzku a postavenia ako v prípade Dokiho. Jeho intuícia, elán, zanietenosť, vytrvalosť pri riešení závažných problémov, zdolávanie prekážok zo strany závistlivých, žiarlivých, neodborných a sebeckých neprajníkov ma nakazili, a bez toho, že by som si to uvedomil, stali sa určujúcimi veličinami pri budovaní mojej budúcej odbornej kariéry. Bol mojim učiteľom, vhodným nasledovaním. V čom som ho nikdy nedobehol, to bola jeho konštruktívna obrazotvornosť a technické - umelecké nadanie pre vyhotovenie detailných stavebných plánov pri riešení jednotlivých adaptačných úpravách ustajňovacích a manipulačných priestorov.

Keď ma Doki predstavoval farmárom, všimol som si na chodbách jednotlivých fariem nezvykle rozmerné drevené skrinky, označené modrým krížom. Boli v rôznom technickom stave, ale všetky takmer prázdne. Doki mi vysvetlil, kedy, ako a s akým zámerom sa dostali na každú farmu. V čase, keď sa zabezpečenie „komplexnej veterinárnej prevencie“ skloňovalo v každom páde, postupne museli chovatelia vybaviť farmy lekárničkami podľa pokynov a nariadení ŠVS. OVZ ich nakúpilo a poľnohospodárske podniky ich museli odkúpiť. Stali sa majetkom podniku, ktorý zodpovedal za ich udržiavanie v pohotovostnom stave. Lekárničky obsahovali výbavu pre poskytovanie prvej pomoci, prostriedky pre ošetrovanie pupka mláďat, bežné lieky, používané pri zdutí, preplnení bachora a hnačiek. Do výbavy patrili teplomer, nožnice, elastické obvinadlo, a súprava pôrodných povrazov. Spotrebovaný materiál mal byť doplňovaný priebežne z prostriedkov podniku. Keďže boli určené pre poskytovanie prvej pomoci, museli byť umiestnené na prístupnom mieste pre ošetrovateľov zvierat. Čoskoro z nich zmizli pomôcky použiteľné aj v domácnostiach, aj bežné lieky pre zvieratá, ktoré ale nikto nenahradil. Zistenie použiteľnosti lekárničiek bola súčasťou periodických kontrolných previerok dodržiavania komplexnej veterinárnej prevencie a opatrení na ochranu veľkochovov proti nákazám. Pri týchto kontrolách boli často zistené prípady, že obvodní zverolekári využili vyprázdnené lekárničky ako príručný sklad bežne používaných injekčných prípravkov, vrátane antibiotík a hormonálnych prípravkov, bez zaistenia proti prístupu nepovolaných osôb. Zootechnici a veterinári pracovníci a technici, s náklonnosťou pasovať sa za ľudových zverolekárov, mali tým uľahčenú cestu. Doki zdôvodnil aktuálnu nefunkčnosť lekárničiek. „*Od začiatku môjho nástupu do služby som veterinárnym pomocníkom zamedzil prístup k liečivám, okrem prípravkov používaných pri kastrácii kančiek. Neskôršie som prísne vyžadoval od podriadených veterinárnych lekárov, aby na*

svojich obvodoch zamedzili zootechnikom pokútnu liečebnú činnosť. Keď som prijal ponuku predsedu JRD Zakalos a navštívil som moje budúce pracoviská, začal som robiť poriadky podľa mojich zásad tým, že som zlikvidoval všetky verejné a skryté zásoby liekov, ku ktorým mali prístup laickí pracovníci JRD. Teraz obnovíme pohotovostný stav lekárníciok, ale v medziach prípustnosti a podľa mojich zásad. Viem s akými nepríjemnosťami bolo spojené moje úsilie za uchránenie čistoty a nedotknuteľnosti odbornosti nášho zverolekárskeho stavu. Som presvedčený, že v momente, keď odovzdáš injekčnú striekačku do rúk laikovi a ľahostajne sa budeš prizeráť, ako svojvoľne manipuluje s injekčnými prípravkami, podporíš jeho mylné presvedčenie, že je takým doktorom ako ty, a odpiliš si pod sebou konár svojej autority, na ktorej si pevne sedel“.

Starší kolegovia často spomínali komplexnú veterinárnu prevenciu. Tento pojem bol pre mňa neznámy. „Doki, čo to je vlastne tá komplexná veterinárna prevencia? Vy ste ju niekedy robili?“ „To, čo som presadil a čo robíme teraz v tomto družstve, je vlastne tá omieľaná komplexná veterinárna prevencia, ktorú žiadala ŠVS od štátnych obvodných zverolekárov. Teraz mám z titulu môjho služobného postavenia v podniku oveľa väčšiu právomoc ako majú štátni zverolekári a predsa pri presadzovaní potrebných zásahov do výrobného procesu narážam na nemalé prekážky. Si svedkom toho, že od obvodných zverolekárov žiadali takmer nemožné“.

Doki mi ukázal vypracovaný rozbor konkrétnej situácie v živočíšnej výrobe pred jeho nástupom v JRD Zakalos a navrhnutý plán rozvoja, rozpracovaný na jednotlivé etapy. Veľkosť nášho podielu na kladných ekonomických výsledkoch hospodárenia živočíšnej výroby som si uvedomil až potom, ako som dočítal Dokiho plán rozvoja výroby. Neobsahoval zmienku iba o odborných veterinárnych zásahoch, ale o technologických opatreniach v prospech rastu výroby a ekonomiky živočíšnej výroby.

Problémom zostali naďalej nedostatky na úseku inseminácie, najmä pripúšťania jalovic na pastve. Rozhodli sme sa zobrať aj insemináciu do vlastných rúk. Produkčné stádo plemenníc sme rozdelili podľa úžitkovosti na mliečne a mäsové stádo. Po absolvovaní predpísaného kurzu som začal vykonávať insemináciu kráv a jalovic mliečneho typu. Jalovice až do prípravného obdobia pre insemináciu boli odchované na pastve. Pred insemináciou sa umiestnili v maštali a po zistení teľnosti sa vrátili na voľnú pastvu. U jalovic mäsového typu Limousin bola zabezpečená prirodzená plemenitba nakúpeným býkom, ktorý dôsledne suploval pastierov pri vyhľadávaní a diagnostikovaní ruje jalovic na pastve a pomohol ich insemináciu v optimálnom čase. V našom prípade sa ukázal markantný rozdiel medzi odborným prístupom k inseminácii svedomitého zverolekára a laického inseminačného technika, ktorý mechanicky vykonával úkony.

Doki.

V súvislosti s úsilím riadiacich orgánov o intenzifikáciu poľnohospodárskej výroby v sedemdesiatych rokoch sa dostala na pretras aj otázka, ako využiť početný nárast veterinárnych lekárov. Aktuálnemu ústrednému riaditeľovi ŠVS, prof. MVDr. Štefanovi Haladejovi, CSc. sa nepodarilo presadiť v kolégiu ministra poľnohospodárstva súhlas na prevzatie inseminácie veterinárnou službou v plnom rozsahu. Pravdou je, že ani zo strany zástupcov OVZ sa neprejavila snaha o prevzatie

problematickej úlohy. Neboli akceptované argumenty, ktoré jednoznačne dokazovali opodstatnenosť takej organizačnej zmeny. Obvodní zverolekári už mali za sebou rad sklamaní, kedy sa im pridávali povinnosti bez adekvátneho odmeňovania za prácu navyše. Báli sa, že v prípade prevzatia inseminácie znovu budú oni, ktorí doplatia na zvýšenie pracovného zaťaženia.

Lobisti poľnohospodárskych inžinierov zvíťazili v prospech zachovania škripajúcej služby. Aj v tomto dueli zvíťazila tretia strana. Ministerstvo zdravotníctva. Doterajšiu zodpovednosť hygienikov ministerstva zdravotníctva, za zdravotnú bezchybnosť potravín v predajniach, považovali hygienici za hrb na tele. Teraz sa im naskytla príležitosť zbaviť sa tejto záťaže využitím napätia, ktoré sa objavilo v súvislosti so zamestnaním zvýšeného počtu veterinárnych lekárov. Podľa doteraz platnej legislatívy zodpovedala veterinárna služba za zdravotnú bezchybnosť potravín živočíšneho pôvodu (mäso, mlieko, vajcia) po dobu expedície surovín a výrobkov do obchodnej siete. Namiesto inseminácie, ktorá pri svojom zrode bola výlučne v rukách veterinárnej služby, novou legislatívou prideliť veterinárnej službe zodpovednosť za zdravotnú bezchybnosť potravín aj v predajniach. V nasledujúcich rokoch pribudlo do kompetencie veterinárnej služby aj kontrola všetkých potravín na obchodných regáloch, vrátane múčnych výrobkov, ovocia a zeleniny, tak z domácej výroby, ako aj z dovozu z exotických krajín. Na novú legislatívu reagovala aj vysoká škola veterinárstva v roku 1975, rozčlenením štúdia na dva študijne odbory a to na odbor všeobecného veterinárneho lekárstva a odbor hygieny potravín. Voľným pohybom a predajom tovaru po roku 1989 narástol „potravínový hrb“ na chrbte Štátnej veterinárnej a potravinovej správy, ktorá sa hrbí pod ťarchou za neriešiteľné nedostatky. Výsledky rozhodovania o smerovaní veterinárnej služby v sedemdesiatych rokoch sú ešte dnes viac citeľné v inseminácii a v kontrole bezchybnosti potravín.

Peto.

Periodické hromadné vyšetrenie vemien dojníc na zápal vemena sme rozšírili o individuálne vyšetrenie vemien po pôrode kráv a ich preliečenie v dobe zasušenia. Pre mňa to bolo veľmi cenné praktické cvičenie. Nezaplátiteľná skúsenosť na úseku diagnostiky a sledovania vývoja choroby. Získal som zručnosť cez stovky zákrokov, čo som mohol zúročiť o niekoľko rokov neskôr.

Hromadné ošetrovanie paznechtov u 1200 kráv vykonávala každoročne súkromná „paznechtárska čata“. Brali paušálny honorár za kus. Odstránili prerastenú rohovinu, ale neošetrili choré paznechty. Túto nevďačnú, namáhavú, náročnú prácu prenechali nám. Mali sme vo výbave okrem dvoch súprav na ošetrovanie kopýt a paznechtov kvalitné kopytné nože výroby Hauptner. Ošetrovanie končatín sme vykonávali u kráv, fixovaných vo dvoch fixačných kliečkach, umiestnených v prípravovni krmiva. Vo vymedzených dňoch pre ošetrovanie paznechtov sme denne ošetrili 30-40 chorých paznechtov u 15-20 kráv. Napriek tomu, že chirurgické ošetrovanie hnisavých a snetivých (nekrotizovaných) paznechtov je veľmi náročná a špinavá práca, robil som ju rád a po stovkách zákrokov som získal také skúsenosti a zručnosť, s akou sa môže pochváliť málokto kolega. Vyzdravené produkčné dojnice sa vrátili na pôvodné miesto, neprodukčné sa zaradili do výkrmu. Napriek výraznému ekonomickému významu, čo sa prejavilo v produkcii mlieka a v prí-

rastku hmotnosti ošetrovaných kráv, ani táto práca nebola dostatočne ocenená našimi neprajníkmi.

V čase pasenia na troch samostatných salašoch sme navštevovali salaše iba na zavolanie, ale v období kotenja, až po vyhánanie bahníc a jahniat na pastvu, sme pravidelne navštevovali aj salaše, aby sme ošetrili novonarodené jahňatá vitamínmi a selénom a liečili bahnice so zápalom vemená.

Z mnohých realizovaných technických návrhov Dokiho nemôžem nespomenúť tie hlavné, ktoré v značnej miere prispeli k rastu úžitkovosti zvierat a k zvýšeniu objemu výroby.

Doki sa najviac vyznamenal ako technicky mysliaci človek pri prestavbe VKK. Jadro veľkokapacitného kravína pre 500 zvierat, zaťažený 75 miliónmi korún pôžičky za výstavbu, bol odstavený z prevádzky pre zlý technický stav. Doki zabojoval za obnovu prevádzkovania. Zo začiatku sa stretol s veľkou nevôľou zo strany ekonómky, ktorá vylúčila možnosť prestavby pre nedostatok finančných prostriedkov na investičnom fonde. Doki sa dozvedel, že na fonde pre údržbu je dosť peňazí. Vypracoval návrh na prestavbu interiéru. K textovej časti pripojil podrobný nákras riešenia celku a detailov. Predseda dal nákrasy posúdiť technikovi projekčného ústavu poľnohospodárskych stavieb, ktorý ho ubezpečil, že ani architekt by sa nemusel hanbiť za takú robotu. Po prečítaní textu technického zámeru, kontroly finančnej a materiálnej kalkulácie, stavebný inžinier bol priamo nadšený a odporučil predsedovi bez váhania uskutočniť prestavbu. Všetky práce vykonala údržbárska čata družstva. Pre prerobené zábradlia koterccov boli využité pôvodne zabudované kovové časti. Družstvo bolo vlastníkom štrkovej a pieskovej bane a preto okrem cementu, potrieb na zváranie a nátery, nemuselo nakupovať iný materiál. Za tri mesiace technici odovzdali halu do užívania. Upravený VKK sa stal ukázkovým modelom pre riešenie prestavby rôznych typov VKK. Okresná poľnohospodárska správa pre podniky, v ktorých sa vyskytli nevhodné stavebné riešenia VKK, organizovala exkurzie funkcionárov, za účelom ukázať možnosť riešenia v podobných nevydarených objektoch.

Ďalším husárskym kúskom Dokiho bolo obnovenie prevádzky v poschodovej výkrmni ošipovaných pre 400 zvierat v prestavanej tradičnej drevenej tabakovej sušiarňi. Už roky ju nepoužívali pre nefunkčný systém prípravy a rozvozu krmiva a pre zle riešenú koncovku. Doki dal vymeniť pôvodný spôsob krmného mechanizmu, pri ktorom zvlhčené miešané krmivo sa vytlačalo cez potrubie do válovov na poschodí za samohybný kolesový krmný dopravník na elektrický pohon, pohybujúci sa po manipulačnej chodbe na poschodí na koľajniciach. Z neho sa dostalo ľahko krmivo samospádom do válovov prízemných koterccov cez potrubie. Okrem tých väčších technických zmien, obnovená výroba v odstavených chlievoch po menšej úprave, zmodernizovanie pôrodnice prasníc, vyhotovenie individuálnych drevených búd pre teľatá, boli popri tých vyriešených zložitých technologických problémoch iba banálnou záležitosťou. Za tri roky od nástupu Dokiho do funkcie poradcu pre rozvoj živočíšnej výroby, živočíšna výroba sa zabezpečovala v špecializovaných farmách. Počet maštali s mechanizovanou prevádzkou narástol z 20 % na 65 %, s následným znížením počtu ošetrovateľov zvierat o 48 osôb. Po zmene zásobovania fariem a zvierat krmivami z centrálnych prípravovní krmív sa znížil počet denne prejazdených kilometrov vnútropodnikovými zásobovacími dopravnými prostriedkami o 48 km.

Pod prístreškom pre poľnohospodárske obrábacie stroje na farme Lumpotov sme objavili dva vysoko výkonné elektromotory, vhodné na hnanie mechanizmov pre mletie zrna a miešanie jadrových krmív. Pôvodne boli určené pre rezanie kukurice so šúľkami. Menšou technickou úpravou boli vhodné ako hnacie zariadenia vo výrobní kŕmnych zmesí pre všetky kategórie zvierat. Tým sa vyriešil problém výživy s kŕmením plnohodnotných jadrových krmív. Ani rozdiel výdavkov na výrobu medzi doma vyrobenými a nakupovanými zmeskami nebol zanedbateľný. Výkon miešiarne pokryl vlastnú vnútropodnikovú spotrebu za jeden deň a výroba v ostatných dňoch mohla pokryť potrebu zmesí pre iné chovy v širokom rajóne. Dokiho naliehanie na vedenie družstva, aby sa kapacita miešiarne využila aj na komerčné účely, zostala nepovšimnutá napriek tomu, že po likvidácii výroby PNZZ široko–dávleko neexistovala podobná výkonná výrobná.

Aj dve fixačné kliečky pre veľké zvieratá sme našli na skládke vyradených mechanizmov v Zakalosi v húštine čiernej bazy a žihľavy, kam sa dostali po odchode MVDr. Andreja Lucinkiewicza. Z jednej chýbal hnací motor navijaka závesného brušného popruhu a z druhej chýbal kompletný brušný popruh. V sklade materiálu na mechanizačnom stredisku pracoval náš dobrý priateľ Kalino, ktorý nám fandil a upozornil nás, že v sklade sa nachádza podobný elektromotor s redukciou, aký je na fixačnej kliečke. Získali sme ho a dali sme ho namontovať. Kalino nám poradil, aby sme oba motory dali privariť o železnú konštrukciu, lebo o podobné technické stroje miestni kutili prejavujú veľký záujem. Výborne sa hodia na hnací stroj mäsových mlynčiekov pri domácich zabíjačkách. Miestny obuvník podľa originálneho vzoru vyrobil brušný popruh. Skompletizované fixačné kliečky nám významne pomohli pri ošetrovaní chorých paznechtov kráv. Doki bol vyznávačom chovu zvierat vo voľnom priestranstve. Vďaka tomu sa dostali plemenné jalovice na pastvu z farmy Plast, plemenné prasnice zo Zakalosu a teľatá na rastlinnej výžive v Belopotoku.

Doki rád experimentoval. V čase adaptačných prác v pôrodniciach pre prasnice bolo nutné umiestniť prasnú prasnú v provizóriu, kde by mohli odchovať svoje mláďatá. Dokim navrhnutá prázdna výkrmňa ošípaných pre skupinové prasnú v priestraných kotercoch a kŕmenie prasníc zo spoločného válova, sa stretla so značným odporom farmárskych zootechnikov. Po búrlivej výmene názorov, predseda súhlasil s Dokiho návrhom tým, že bude osobne zodpovedný za výsledok. Mesiac pred uskutočnením zámeru, kým som ja ošetroval ciciaky v pôrodniciach, Doki pozoroval chovania sa prasníc v spoločných kotercoch v tzv. „jaloviarni“. Vybral 30 prasných prasníc, u ktorých zistil vysoký stupeň vzájomnej tolerance, vhodné pre skupinové umiestnenie. Do troch rohov veľkých kotercoch a v strede murovanej steny koterca, na suchej podlahe, dal pripraviť hrubé lôžka z dlhej slamy. Opakovane dal zvlhčovať vodou priestor za dvierkami do koterca. Na mokrú podlahu dal uložiť z korby prepravného vozidla výkaly prinesených prasníc. Až potom obsadili koterec prasnými. Do takto pripraveného koterca umiestnili štyri prasnice 2-3 týždne pred oprasením. Každá z nich si obsadila svoje ležisko, kde si pripravila aj svoje „hniezdo“ pred oprasením. Každá z nich využila pripravenú mokrú plochu koterca na vyprázdňovanie, čím udržiavali ostatnú plochu koterca suchú. Prasnice aj prasiatka si zvykli na seba a prasnice bez problémov kojili aj prasiatka z vrhu susednej prasnici.

Na základe návrhu Dokiho boli zabudované do každej pôrodnice prasníc pôrodné klieťky. Okrem kravínov na farme v Setichu, všetky tradičné maštale pre hovädzí dobytok s uväzovaním zvierat boli prebudované pre chovný dobytok na voľné ustajnenie, s dávkovaným kŕmením z kŕmneho vozidla do válova vo výbehoch. Pri všetkých prestavbách Doki nezabudol na uľahčenie práce zverolekára pri hromadných akciách vybudovaním rôznych systémov fixovania skupiny zvierat v úzkych preháňacích chodbách, do ktorých vtierané zvieratá sa nehýbali a z dvoch strán sme mohli u nich vykonať úkony.

V odchovni u 800 odstavčiat sa často vyskytli dietetické choroby, zapríčinené ľahostajnosťou k práci niektorých krmíčiek. V odchovni odstavčiat sa striedali tri ošetrovatelky, z ktorých iba jedna dodržiavala naše pokyny. Keď slúžili tie dve neposlušné, rozdiel v hynutí odstavčiat z dietetických príčin bol desaťnásobne vyšší. Kvôli dokazovaniu našej pravdy, v kritických prípadoch, počas dávkovania medikovaného krmiva, na niekoľko dní sme si zobrali sami na starosť kŕmenie novonasadenej skupiny odstavčiat. Dokonalí „odborníci“ aj túto našu iniciatívu brali ako samozrejmosť, bez toho, že by z výsledku boli vyvodili patričný dôsledok. Vytvorením špecializovanej farmy pre centrálny odchov teliat v individuálnych búdkach kleslo hynutie teliat do odstavu o polovicu. Sledovali sme výsledky odchovu teliat počas mledzivovej výživy podľa ošetrovateľov. O výsledku sme informovali vedenie JRD. Na niektorých farmách, u niektorých ošetrovateľov, hynutie teliat v prvých dňoch po narodení zostal nevyriešeným problémom. Zaviedli sme kontrolu hladiny imunoglobulínov v mledzive, na základe čoho sme riadili výživu novonarodených teliat. Napriek všetkému úsiliu náprava bola neuspokojivá pre nepriaznivé pôsobenie negatívneho ľudského faktora. Napriek predkladaniu dôkazov, podložené podrobným vyhodnotením výsledkov podľa fariem a podľa jednotlivých ošetrovateľov, vedenie JRD nezjednálo nápravu. „Protekční ošetrovatelia“ si mohli všetko dovoliť.

Doki

Počas dlhoročnej praxe som sa stretával s prípadmi ťažkých poranení a nákazami, ktoré boli spojené so zverolekárskou praxou. Nikdy som sa nezbavil pocitu krivdy, že prostredie a predmet činnosti terénnych zverolekárov neuznali za rizikové pracovisko. Zverolekári pracujúci na obvodoch boli denne vystavení riziku nakazenia pôvodcami nákazlivých chorôb, ktoré boli rovnako nebezpečné pre zvieratá a ľudí, alebo vystavení ťažkým úrazom pri manipulácii so zvieratami. Počas mojej praxe som bol svedkom infekcie 7 kolegov brucelózou, z ktorých dvaja infekcii podľahli, smrteľného zranenia zverolekára prasnicou, straty zraku oboch očí po poranení rohom kravy, straty palca na ruke po odhryznutí pri odstraňovaní cudzieho predmetu z hrdla kravy a nespočetné množstvo prípadov ťažkých ochorení po zlomení rebier a prechladnutí, ku ktorým dochádzalo pri výkone namáhavých zverolekárskeho zákrokov v zimných mesiacoch v nehostinnom studenom prostredí. Vo väčšom počte sa vyskytli astmatické ochorenia u zverolekárov, ktorí dlhší čas pracovali vo veľkovýkrmniach ošipáných a v halách hydinárne. V takom prostredí som pracoval 37 rokov ako zamestnanec ŠVS. Na požiadavku terénnych zverolekárov o uznanie rizikového pracoviska vedenie ŠVS iba tlmočilo odpoveď rozhodujúcej vrchnosti asi v tomto zmysle:

Dajte sa poistiť cez poisťovne, v praxi používajte ochranné prostriedky, odev, obuv, rukavice, masku, rúška, manipulujte iba s dobre fixovanými zvieratami, umývajte sa v teplej vode, používajte účinné prostriedky na osobnú dezinfekciu a počas zimy sa teplo oblečte. V tomto prípade sa potvrdzovala pravda porekadla, že nasýtení nikdy neporozumejú hladným. Aby som sa zbavil horkosti nezrealizovanej, ale reálnej požiadavky, obraciam kartu na stranu veselšieho obrazu i keď sa celkom neodkloním od problému legislatívneho uznania zverolekárskoho povolania za nebezpečné.

Pani Hortenzia kraľovala nad ženskou brigádou ošetrovateliek na farme centrálneho odchovu teliat. Z ôsmich ošetrovateliek boli dve nešťastne vydaté, dve šťastne rozvedené, dve žijúce v konkubínate na divoko so striedajúcimi sa partnermi, jedna slobodná v plnom rozkvetе najkrajšieho ženského veku, bola ochotná dať sa zviesť. Zo skupiny najstaršia, vdova teta Helenka, sa mohla nazvať ošetrovateľkou v pravom zmysle slova. Do kompletného ošetrovateľského tímu patrili Ďuro, jediný ošetrovateľ mužského pohlavia, ktorého pre jeho telesné proporcie nemôžem nazvať chlapom, hoci podľa správanie sa bol pravým odvážnym mužom. Mal na starosti ošetrovanie výkrmových býkov. Prichádzal z domu v pracovnom odevе a vždy veľkým oblúkom obchádzal obliekareň, okupovanú ženami, ako by bola karanténou pre malomocných. Nedal sa zväbiť vôňou dezodorantov dámskej kozmetiky, ktorá cez otvorené dvere unikala z obliekarene do éteru. Dámy zasa nepodľahli narážke porekadla, že malý človek chodí s veľkou palicou. Neprejavili záujem o malého Ďura, hoci tento útlý mužik mal odvalu toreadora a vedel skrotiť aj mohutného, rozzúreného býka. Boli sme svedkami prejavu jeho odvahy.

Päťsto kilový býk sa vyslobodil z reťaze. Vybehol z maštale na dvor, podobne, ako vybehujú do arény jeho španielski bratia. Pravdepodobne silné slnečné svetlo ho rozzúrilo. Jedna z ošetrovateliek teliat sa ho pokúsila zahnať do maštale, ale dopadlo to opačne. Býk zlovestne zabučal a fňkal, hrabal nohami a rohom vytrhával trsy trávy. Potom sa rozbehol za výskajúcou ženou, ktorá volala o pomoc a lenlen, že sa jej podarilo vbehnúť do prázdnej maštale a privrieť za sebou dvere. Videli sme, že býk chce dokončiť čo začal, a začal rohami narážať do dverí. Pribehli sme s Petrom na pomoc, ale karta sa obrátila. Teraz býk naháňal nás. Na moje šťastie si vybral Peťu, ktorý aktívne športoval, a tak úspešne dokázal klúčkovať pred býkom. Úzkostlivo som sledoval tú naháňačku a vybavil sa mi obraz nešťastia, keď rozzúrený býk na insemináčnej stanici zabil svojho ošetrovateľa. Využil som možnosť, a keď útočník sa vzdialil, vybehol som z dvora. Stačil som za sebou zavrieť bránu a uháňal som do dediny, aby som z domu privolať ošetrovateľa. Ten neváhal a tak, ako bol naľahko oblečený, bežal na pomoc. Vo dvore uchopil železnú tyč a postavil sa býkovi do cesty. Ten zabrzdil, zohol hlavu a naznačoval hrabaním a fučaním, že hodlá zaútočiť. Kým si to rozmyslel, dostal dva údery železnou tyčou cez nosnú kosť. Malý človek s veľkou železnou palicou zakričal. „*Chceš ešte jeden*“? Býk, akoby ho rozumel, skrotol, vytriasol z nozdier krvavé spenené sople a nechal sa zaviesť za reťaz do maštale. Takže niečo pravdy môže byť na tom, že malý človek s veľkou palicou dokáže všeličo. Nepriamo som naznačil, že okrem veselých ošetrovateliek čelil obvodný zverolekár aj iným nebezpečným nástrahám. Počas ošetrovania paznechtov kráv sme mali možnosť nazrieť do duše našim

asistentkám. Pochopili sme, prečo útlý ošetrovateľ obchádza ženskú obliekareň, ale sa nebál postaviť zoči-voči býkovi. Poznal som mladých, neskúsených, ale smelých kolegov, ktorí si trúfali ubrániť sa proti ženskému pôvabu. Nakoniec sa oženili s matkou troch detí, z ktorých iba jedno malo s ním totožné DNA.

Občas pani vedúca farmy, so súhlasom a za podpory predsedu JRD, usporiadala slávnostné vyhodnotenie úspešného roka, spojené s hodovaním na baraňom perkelte a víne z družstevných materiálnych zdrojov. Na večierky, ku ktorým ženy a hlavne pani vedúca farmy, prispeli vlastnými cukrárskymi výtvormi, okrem mňa a Peťa boli medzi pozvanými hosťami aj predseda a hlavný zootechnik. Keď sa ženský team dostal do štádia in vino veritas, predseda, dobre znály pomerov, sa vyhovoril na dôležité povinnosti a dal sa na útek. Hortenzia si sadla medzi nás a bránila nás vlastným telom proti dobiedzaniu roztúžených ošetrovateľiek. Nechránený hlavný zootechnik v Kristových rokoch Štefan, ešte slobodný z neznámeho dôvodu, tak trochu rozmaznávaný mamin miláčik, bol vydaný napospas útokom alkoholom posmelených žien. Zobrali si ho na mušku. Skupinovo ho neúnavne spracovávali a keď usúdili, že ich snaha dohnať ho k hriechu bola úspešná, dovolili mu vzdialiť sa, ale vo dvojici s najskúsenejšou ženou vo zvädzaní mužov. Nikdy sme sa nezaujímali, čo sa odohrávalo po ich odchode, ale usvedčujúcim faktom zhrešenia bol oneskorený nástup zootechnika do roboty nasledujúci deň a jeho upevnené presvedčenie o správnosti antifeminizmu.

Neskúsený mladý kolega Julo, ktorý nahradil Petra počas jeho pobytu v Čechách, dopadol inak. Dal sa zlákať do ženského sociálneho zariadenia, kde absolvoval teoretickú prípravu do života, spojenú s premietaním videokaziet, s názornou ukážkou sexuálnych praktík. Keď sa vyslobodil z „Babinca“ s rozpálenou tvárou a horiacimi ušami, zmohol sa iba na stručný komentár o prežitej hrôze - „*bolo to strašné*“.

V horúcich letných dňoch sa konala ročne bonitácia jalovičiek. Baby, ktoré si boli vedomé svojich lákavých telesných proporcií, s obľubou vykonávali ošetrovateľské povinnosti, vrátane asistencie pri veterinárnych zákrokoch, alebo pri bonitácií, oblečené, presnejšie vyzlečené, do bikín. Celá mužská klasifikačná komisia nám závidela toto pracovisko. Pri bonitácii jalovic s naľahko oblečenými ošetrovateľkami, si nechávala omnoho dlhšie preháňať hodnotené zvieratá, ako na iných farmách. Ich rozšírené zorničky prezrádzali, že na rozložených hárkoch papiera, iba formálne bodovali exteriér jalovic. Baby z váženej mužskej komisie mali srandu.

Pani Hortenzia rada vybavovala záležitosti na rôznych miestach v rajóne nášho pôsobenia v dĺžke 53 kilometrov. Často sa jej naskytla možnosť stretnúť sa s nami niekde na ceste pri našom pravidelnom príchode na pracovisko. Napriek jej zrelému veku a prezrelých telesných proporcií, s obľubou, alebo možno zo zásady, cestovala autopodom. Takmer nebolo dňa, že by nás niekde nebola stopla. Vtedy sa Peťo gavaliersky musel vtesnať medzi veterinárne rekvizity v ložnom priestore auta, aby sa vyhol inej možnosti. Neodvážil sa posadiť ju do lona v obave, že by do cieľa dorazil zlisovaný na palacinku. Ale aj tak by bolo technicky nemožné vpratať oboch do kabíny auta na predné sedadlo. Okrem narušeného pohodlia pri cestovaní, museli sme zmeniť aj poradie návštev fariem, aby sme sa jej v najkratšom čase zbavili. Zmenili sme trasu pre každodennú obchôdzku nášho rajónu.

Pokiaľ nám to počasie umožnilo, využili sme poľné cesty, aby sme aspoň v rozsahu vzdialeností 23 kilometrov obišli verejné komunikácie. Márne. Sotva sme nabehli na štátnu cestu z poľnej cesty, stopla nás usmievavá pani Hortenzia. Kto, ako a akým kúzlom nás niekto takto očaril zostala záhadou. Rezignovali sme a prijali sme rozmary osudu, alebo náhody s patričnou dávkou humoru. Nepríjemnosti, spojené s dopravnou výpomocou pani Hortenzie mali aj príjemnejšiu a osožnejšiu stránku vďaka Peťovej mimoriadnej hubárskej schopnosti. Poľné cesty viedli cez lúku a cez zarastený lužný les drevinami, na ktorých parazitovali hlivy. Či sedel Peťo za volantom, na sedadle pri vodičovi, alebo medzi taškami, jeho jastrabie oči objavili hlivy na stojacom živom, alebo vyschnutom strome, na vyvalenom pni, alebo pečiarke a pôvabnice viacfarebné v hustej tráve. Vtedy zakričal – zastavte, alebo prudko zabrzdil vozidlo. Vyskočil z neho a kým som sa spamätal, už bol na strome, alebo ohnutý sa hrabal vo vysokej tráve. O chvíľu sa vrátil s plnou náručou hribov. Človek má sklony smiať sa aj z nebezpečných udalostí, ktoré mali šťastný koniec. U istého chovateľa sme vybrali malé morča pre moju vnučku. Pri výbere som prenechal iniciatívu Peťovi, ktorý bol aj skúseným chovateľom králikov a od králikov po morčatá nie je ďaleko. Klietky boli postavené okolo malého vybetónovaného dvorca. Ani sme netušili, že pod betónovou platňou, v strede ktorého bol železný príklop, sa ukrýva hlboká hnojovicová žumpa. Keď mi Peťo podával vybrané morča, urobil krok dozadu, v momente mi zmizol pred očami. Príklop žumpy bol tesný, len-len že sa dotýkal pevného okraja otvoru. Prepadol sa pod jeho nohami a Peťo letel za príklopom. Všetka časť jeho reflexom, ktoré ho zachránili pred utopením sa v močovke. Ešte stačil rozťahnuť obe ohnuté paže v lakti, ktorými sa zachytil na okraji žumpy. Zostal visieť nad jamou plnou banských plynov. Smiech sa z nás vydral až potom, keď Peťo stál už pevne na nohách. Bol viac prejavom radosti za šťastný koniec, ako ocenením komickej scény.

Zážitok u chovateľa Tomíka v obci Zrnkovo zatienila všetky ostatné zážitky. V čase rozpadu veľkých združených JRD sa rozšírili zornice mnohým ambicióznym osobám bez zábran pre chýbajúcu sebakritiku. Hlásili sa ako samozvaní záchranári ekonomicky rozpadávajúcich sa pôvodných hospodárstiev. Ich spravovanie sa dostalo aj do rúk neschopným funkcionárom a diletantom hrabkajúcim pre seba, čo sa viac podobalo na komické ryžovanie zlata, ako na rozumné hospodárenie. Takým samozvaným predsedom družstva bol aj pán Tomík, ktorý síce absolvoval vysokú školu technického smeru. Tam nezískal ani kladné ľudské vlastnosti a už vôbec nie znalosti pre vedenie poľnohospodárskeho podniku. Založil vlastný chov hospodárskych zvierat. Podľa neho bol „experimentom moderného spôsobu chovu kráv a ošípaných“. Takto získané skúsenosti chcel aplikovať vo veľkom aj v družstve a dokazovať svoju spôsobilosť pre budovanie budúcnosti svojich spoluobčanov.

Boli sychravé jesenné dni, kedy sa dobre darí chrípkovým vírusom. Zazvonili sme zvončekom pri bráne, aby sme sa vyhli voľne pustenému rabiátnemu stráženému psovi. Na hlas zvonca pribehol k bráne ako prvý Rottweiler. Za nim jeho gazda. Trvalo dosť dlho, kým sa pánovi podarilo izolovať svojho neposlušného sluhu. Spoza brány sme sa bavili na predvedenej naháňačke okolo domu. Konečne sme mohli vstúpiť cez zasklené dvere do predizby, ktoré z vnútra otváral domáci

pán. Cez otvorené dvere sa vyvalila koncentrovaná potuchlina takého rozsahu, ktorá sa nedala vtesnať do pojmu opotrebovaného vydýchaného vzduchu nevetranej miestnosti. Inklinoval viac ku kategórii smrtiacich plynov. U Tomíkových sa nevetralo, lebo celá rodina prekonávala chrípku a chráň bože vpustiť do izby studený vzduch. Cez otvorené dvere teraz prehalo množstvo vírusov na čerstvý vzduch. Peťo po prvom vdýchnutí izbového vzduchu sa začal dusiť, akoby bol vdychoval fosgén. Urobil krok vzad, a mňa prestrčil cez otvorené dvere do tej plynovej komory. Predpokladal, že po toľkých smradoch som dostatočne odolný aj voči takému extrému a že po vakcinácii proti chrípke som získal dostatočnú imunitu. Začal som vyzúvať moje zablatené gumáky, ale keď som zbadal to nahromadené množstvo blata na plyšovom koberci v obývačke, tak som rýchlo zaradil spiatočku. Domáci pán ma viedol ku hospodárskemu dvoru cez obytné miestnosti a kuchyňu. Peťo obišiel dom cez záhradu. Na koberci uprostred reprezentačnej obývačky bola hromada odrezkov po čistení koreňovej zeleniny na zimu, ktorá bola uložená v záhradníckych debničkách na klavíri v polohnilom stave. V izbe nebolo toľko voľného miesta, kde by som mohol odložiť brašnu. Prejsť cez kuchyňu bolo umením zdolania prekážkovej dráhy medzi neumytými nádobami rôznej veľkosti a tvaru. Boli dva týždne starými pamätníkmi nedávnej domácej zakáľacky. Na okne, na kredenci, na stole, na stoličkách, na zemi a všade, ležali tanieri s obsahom nespracovaných a nezjedných zostatkov z výrobkov, zo surovín a chleba, obrastené zelenou plesňou. Z jedného prevapenia som sa dostal do druhého. Získané dojmy pri prechode cez byt boli len slabým odvarom toho, čo nasledovalo po vstupe na hospodársky dvor, na miesto experimentu budúcej technológie chovu zvierat. Peťo ohúrený stál na okraji pletivom ohradeného bazéna, v ktorom sa v riedkom čiernom bahne zúfalo predierali akési zvieratá. Niektorým sa podarilo tulením skokom dostať von z bazéna. Bolo možné identifikovať o aké zvieratá sa jedná. Boli to ošipané. Vysvetlenie z úst chovateľa bolo aspoň tak prevapujúce, ako pohľad na jeho realizovaný zámer. Je to moderný spôsob odchovu na hlbokú podstielku. Nie že nebol ani moderný, ale nebol ani odchov. Bolo to trýznenie zvierat v hlbokom bahne. Hlboká podstielka tam nebola. Zlepšovateľ pred tromi mesiacmi nahádzal tenkú vrstvu kukuričného kôrovia do vyhlbeného bazéna bez odtoku, ako náhradnú podstielku, ktorá sa zmiešala s výkalmi zvierat a s dažďovou vodou a postupne spracovaná paprčkami sviň, premenila sa na riedke bahno. Oprasené prasnice boli umiestnené v kotercoch, do ktorých sme museli preliezť cez pevne zabudované mreže klietok, čo sa nezaobišlo bez roztrhnutých častí odevu od vyčnievajúcich klinec. Pod zvieratami bola hlboká vrstva udupaného hnoja tak, že vstupujúci do koterca sa musel ohnúť v páse, aby hlavou nenarazil do strešnej konštrukcie. Naš zlepšovateľ umiestnil svojich šesť kráv v provizórnej kôlni tak tesne vedľa seba, že sa k nim človek mohol dostať iba zhora len ležením po ich chrbte. Vydobené mlieko do vedra bolo možné z kôlne dostať podaním druhej osobe cez otvor v stene.

Po absolvovaní rôznych športových disciplín pri odbornom výkone na nezvyklej živočíšnej prekážkovej dráhe, musel zdoláť aj poslednú prekážku. Najšť vhodné miesto, kde by som nezašpinil doklady pri vypísaní účtu. Pán inžinier Tomík bol pravdepodobne spokojný s našou prácou a odmenil nás litrom domáceho vína a balíkom zabíjačkových dobrôt vlastnej domácej výroby. Vo fľaši na vrchu

vína zelenej farby sa usadila hrubá vrstva bielej plesne. Povrch výrobkov z domácej zabíjačky bol lepkavý od zelenej plesne. Víno sme vyliali do priekopy za dedinou a výrobky sme spálili v peci potom, ako naši psi odmietli ich konzumovať. Doteraz som bol presvedčený, že takýto neporiadok môže existovať len v rozprávkach. Bol to omyl. Znovu som sa stretol o pár rokov s podobným, v byte druhého diplomovaného „chovateľa zvierat“, pána ing. Turčana a na jeho farme Mravenisko. Rozdiel medzi „príliš extenzívne“ hospodáriacimi podnikateľmi spočíval iba v rozdielnom vysokoškolskom štúdiu. Ing. Turčan vlastnil diplom poľnohospodárskeho inžiniera. Opísaný obraz, svedectvo neohraničenej hlúposti a negovania hygienického minima v XXI. storočí na nás tak zapôsobil, že dodnes sme sa nespamätali z hlbokého úžasu. Jedine, čo sme mohli urobiť, bolo odmietnutie odborného zásahu u zvierat, chovaných v takom prostredí. Podnikatelia riešili svojším spôsobom aj kontrolu zo strany RVPS. Zatvorenou prístupovou bránou na farmu a so svojou neprítomnosťou na farme v oznámenom čase plánovanej kontroly.

Zmenou technológie chovu, výživy a prechodom na chov nových plemien mliečneho typu, sa vždy častejšie vyskytli u kráv choroby paznechtov. Zanikol doterajší spôsob ošetrovania paznechtov pracovníkmi kováčskej dielne podniku. Na miesto nich sa chopili iniciatívy dobrovoľníci na čele s veterinárnym technikom, alebo vyučeným podkúvačom, ktorí raz do roka vykonali hromadné ošetrovanie paznechtov v celom stáde kráv v danom poľnohospodárskom podniku za dohodnutý poplatok s vedením.

Skupina sa zamerala viac na množstvo úkonov ako na kvalitu vykonanej práce. Odstránili prerastenú rohovinu paznechta, ale neošetrila chorobne zmenené odkryté ložiská, ktoré nechali bez ošetrovania a krytia. V početnom stáde 1000 kráv po takom hromadnom zákroku zostali desiatky s ťažkými traumatickými zmenami končatín. Na farme Belopotok sme sa zariadili na ošetrovanie paznechtov. V turnusoch po 30 kráv sme sem sústredili choré kravy zo všetkých fariem veľkopodniku. Maštal' bola priamo spojená s priestranným výbehom, ktorého suchý pieskovitý povrch výhodne vyhovoval pre ošetrované zvieratá, opatrné obväzom. V prípravovni krmiva boli umiestnené dve fixačné klieťky. Po vyskúšaní všetkých ponúkaných prípravkov výrobcami farmakologických výrobkov sme sa veľmi rýchlo vrátili k tradičným medikamentom, Chlumského roztoku, Ichthamolovej masti a k modrej skalici. Po každom chirurgickom ošetrovaní, až do vyhojenia, bola chorá končatina opatrená obväzom, ktorý bol dechtom opatrený proti premočeniu. Ročne, u 150-200 zvierat, sme vykonali 500-700 ortopedických ošetrovaní, čím sme dosiahli vyššiu úžitkovosť u ošetrovaných zvierat. V tejto ortopedickej činnosti Peťo bol neprekonateľný. V dôslednom chirurgickom ošetrovaní hnisavých a nekrotických rán sa prejavila jeho medicínska kvalita. Vo vytrvalosti a vo fyzicky náročnej práci sa ukázala jeho zverolekárska oddanosť a spôsobilosť.

Peťo.

Pred plánovaným očkovaním psov proti besnote mi Doki rozprával o prípadoch výskytu besnoty u ľudí, čoho bol svedkom počas svojej praxe. V jednom prípade išlo o poslucháča zverolekárskej fakulty, ktorý sa nakazil pri manipulácii so šteňaťom líšky, ktoré našiel v lese. V druhom prípade išlo o kočíša veľkostatkára,

ktorého nakazila jeho milovaná sučka jazvečíka. V oboch prípadoch postihnúť prišli o život. V rajóne, v ktorom Doki pracoval, takmer v pravidelných intervaloch štyroch rokov sa vyskytla besnota u líšok a následne aj ojedinelé prípady u potulných mačiek a neočkovaných psov, čo bolo spojené s cyklickým rozmnožením stavu líšok. Z domácich mačiek bolo očkovaných len mizivé percento. Majitelia psov dávali očkovať svojich psov pri pravidelnom jednorazovom, ročnom, povinnom bezplatnom očkovaní. Preto, značná časť prírastku šteniat hlásili chovatelia nepravidelne a neskoro, viac psov do 1 roka zostalo nechránených proti besnote. Doki dramaticky líčil prípad hromadného výskytu besnoty v stáde jalovic, kedy zvieratá poranilo neznáme zviera v noci v ohrade na letnej pastve. Klinické príznaky besnoty u jalovic sa objavili až v neskorej jeseni, po ich ustajnení v maštali. Šťavnato líčil prípady abnormálneho riešenia prevencie zdravotnou hygienickou službou. Často ma poučoval. *„Keď ti ľudia oznámia, že stretli líšku, ktorá sa ich nebála a „smiala sa“ keď ju odháňali, môžeš si byť istý, že bola besná. Keď niekoho poraní mačka, ktorú nemôžeš izolovať na 5 dní, aby si ju mohol pozorovať, neváhaj, pošli poranenú osobu k lekárovi s odporúčením, aby aplikoval opatrenia proti besnote. Keď sa Ti majiteľ psa bude sťažovať, že jeho miláčik je smutný, a schováva sa na nezvyklom mieste, ťažko prehltáva, lebo možno má zapichnutú kosť niekde v dutine ústnej, alebo v hltane, nedotkni sa psa dovtedy, kým sa mu nezadíváš do očí, lebo pohľad nakazeného psa besnotou Ti môže prezradiť diagnózu“.*

Prečo si človek nespomenie na všetky dobré rady v pravý čas, ale „just siahla po daždníku až po daždi“. Koná opačne, tak ako ja pri prvom stretnutí s besnotou?

Priateľ ma zavolať, aby som sa pokúsil vybrať kosť z hrdla mladému vlčiakovi, ktorému chcel polichotiť kosťami z obedňajšieho moriaka. Na kraji dediny, v oplotenom priestranstve výbehu pre kone, ktorý priamo komunikoval s krovinatou prírodou, choval dvoch mladých nemeckých ovčiakov. Jeden z nich bol utiahnutý pod stohom sena a silne slintal. Od každého člena rodiny som musel vypočuť opakovanú anamnézu. Polročným mladým psom, ktorí sa pohybovali len v oplotenom priestranstve, včera dali kopu kostí z moriaka. Kosti zmizli, teda ich zožrali. Ráno zbadali, že jeden z nich je smutný a slintá. Už pred mojim príchodom sa vystriedala celá rodina pri hľadaní zapichnutej kosti. Márne otvárali papuľu psovi. Kosť neobjavili. Predsa nezostaneme v hanbe, tak sa na to dôkladne pozriem. Otvoril som psovi papuľu, nechal som ho podržať majiteľovi, aby som prstami mohol vyšetriť psovi aj ďasná a mäkké časti sliznice ústnej dutiny. Až vtedy som si spomenul na slová Dokiho, keď som si umýval ruky. Zrazu sa mi v podvedomí vynorili pochybnosti a obavy z môjho nepremysleného zásahu. Veď ten pes môže byť nakazený besnotou. Ja som sa s besnotou ešte nestretol, pôjdem teda za Dokim na konzultáciu. Cestou sa ma Doki spýtal: *„Mohol sa pes dostať do styku s líškou“?* *„Nepýtal som sa, lebo sú stále v priestore, ohradenom pevným drôtovým pletivom“.* *„To je chyba. Pozrel si sa mu do očí“?* *„Nie. Zameral som sa na vyšetrenie dutiny ústnej“.* *To je ešte väčšia chyba“.* Obaja zahĺbení do vlastných myšlienok sme pokračovali v ceste ku psovi. Pes ležal pod drevenými schodmi akejsi komory a díval sa na nás nepríčetným meravým pohľadom, so zahmlenými očami, akoby sa pozeral spoza jemnej priesvitnej záclony. Z huby mu vytekala spenená slina. Pokúsil sa postaviť na nohy, ale sa mu zadné nohy

podlomili a spadol. Zostal ležať naboku. Dokimu to stačilo čo videl. Presvedčil sa o tom, že chorý pes neprišiel do styku s inými vnímavými zvieratami a prehlásil: *„No mládenci, pôjdete ihneď k vášmu príslušnému lekárovi s mojim potvrdením o vyšetrení psa, v ktorom odporúčam ihneď zahájiť vaše očkovanie proti besnote. To sa vzťahuje na všetkých, ktorí ste prišli do kontaktu so psom. Pokiaľ ten druhý pes nebol očkovaný proti besnote, treba ho utrátiť. Ten chorý sa ťažko dožije zajtrajška. Po uhynutí nech príslušný zmluvný zverolekár zariadi na RVS jeho odvoz do diagnostického ústavu“.*

Bola to pre mňa tvrdá škola s lekciou o besnote a hneď aj spojená s mojou vakcináciou na infekčnom oddelení v nemocnici v Zlatých Moravciach. Farma jalovic Štátneho majetku, pomenovaná po slečne Agáte z rodiny Eszterházyovcov stála na kopci, obklopená agátovým lesom a pastvinami. Rozľahlé lúčne holiny vypásali jednoročné jalovice. Volali nás k vyšetreniu príčiny náhleho uhynutia jalovice. Telefonickú správu preberal Doki. Len čo položil slúchadlo, vydal pokyny. *„Peťo priprav kovovú vzorkovnicu v drevenom obale, pitevné nástroje, dezinfekčný prostriedok, obaly pre použité rukavice, prezuvky a pitevné nástroje, všetky teplomery a zásoby Penicilínu zo skladu. Farma Agáta sa nachádza v dištrikte s výskytom anthraxu. Čert nespí“.*

Doki prebudil čerta. Na základe anamnézy vedúceho farmy sa potvrdila obava Dokiho. Jalovica počas návratu z pastvy vraj odpadla, bola zdutá a zakrátko uhynula. *„Peťo, žiadna pitva, odrežeme ucho, reznú ranu opálime, ucho pošleme poslom na ŠVÚ do Nitry“.* Vedúcemu prikázal zabezpečiť spálenie uhynutého zvieraťa na určenom mieste a privolať autobáger na zahrabanie spálených zvyškov a zeme okolo spáleniska. Zakázal dočasné vyhánanie jalovic na pastvu. *„Peťo, budeš sem chodiť denne kontrolovať teplotu u zvierat a podávať Penicilín. Objednám vakcínu a sérum a po predpokladanom nástupe imunity sa všetko vráti do normálnych kolají“.* Rozdelil teplomery medzi nami a vedúcim farmy a prikázal kontrolu telesnej teploty priviazaných zvierat k válovu. Trom jaloviciam aj pri najmenšom zvýšení teploty nad hornú hranicu normálnej hodnoty sme aplikovali vysoké dávky Penicilínu. Prikázal ich izolovať od ostatných a dezinfekciu ležoviska. *„Peťo, sadaj do auta, ide sa do Hradnej, osobne zahlásim podozrenie z výskytu anthraxu na RVS a hlavne hygienikom, lebo s nimi nemám najlepšie skúsenosti“.* Po ceste mi rozprával o nepríjemnostiach, ktoré zažil v služobnom styku s lekármi.

Doki.

Povinné očkovanie psov proti besnote bolo často spojené s veselými zážitkami. V snahe vykonať tento dôležitý preventívny úkon sme vyhotovili v spolupráci s pracovníkmi miestnych samosprávnych úradov čo možná najpresnejšiu súpisku majiteľov a počtu chovaných psov. Neuspokojili sme sa iba so zaočkovaním psov, ktorých majitelia predviedli k povinnému očkovaniu. Po hromadnom očkovaní sme vyhľadávali aj nepredvedených psov. Teraz sa ukázala Peťova neoceniteľná prax v manipulácii so psami, ktorú získal v chove služobných psov počas vojenskej služby. Jeho spôsoby na spacifickovanie rabiátnych psov privádzali k údivu všetkých majiteľov, vrátane mňa. Získal naše uznanie za svoje husárske kúsky. Ovládal všetky variácie fixácie psov rôznej veľkosti a nátury, od vreckových trpaslíkov až

po mohutné bojové plemená, ale najviac na nás zapôsobil svojou odvahou. Aký pán, taký krám, platí aj pre psičkárov. Aký pán, taký pes. Dokonca sa hovorí, že po dlhšom spolunažívaní pána so psom sa začnú podobať povahou aj výzorom. Najviac problémov pri očkovaní psov spôsobili majiteľky svojich rozmaznávaných, alebo nedisciplinovaných miláčikov, bez rozdielu, či ich privádzali za obojok, oblečené alebo nahé, v košíku, v kabelke, alebo pritisnuté k vlastnej hrudi medzi prsia. Vypočuli sme veľa argumentov, prečo sa ich miláčikovia nedajú vakcinovať. Že pes neznáša pichnutie, že nemá rád dotyky cudzích osôb, majiteľka omdlieva, keď miláčik plače pri pichnutí, pes sa nedá fixovať, je hryzavý, po vakcinácii je strašne chorý, nemôže byť ani na chvíľu bez oblečenia, lebo prechladne a mnoho iných nezmyselných argumentov. V skutočnosti v prípadoch premrštenej kozmetickej úpravy oboch sa dala objaviť výrazová, ale hlavne povahová podobnosť medzi majiteľkou a maznáčikom. Pre takéto prípady „teoretickej nemožnosti“ podať injekciu sme už boli zohratým teamom. Peťo energickým hmatom spacificoval neposlušných maznáčikov a ja som im vpichol vakcínu. Všetko išlo tak bleskurýchlo, že ani jeden zo zainteresovaných trpných strán nestačil vydať zo seba protestný hlas. Jedine mohutných rabiátnych strážnych psov, ktorých majitelia z voliéry púšťali iba na noc do ohradeného dvora a nemohli byť predvedené k hromadnému očkovaniu, kde by sa boli pobili s ostatnými psami, vakcinovali sme po podaní perorálnych sedatív v mieste ich stanovišťa.

Darilo sa nám týmto spôsobom vykonať zákrok okrem jediného čuvača osemdesiat ročnej tety Margity v Lumptove. Odmietol zjesť potravu s tabletkami. Peťo ho musel chytiť do slučky lasa, vytiahnuť ho za krk na konár orecha a tak ho očkovať. Na tento napadnuteľný „odborný ultima ratio“, zákrok proti všetkým zásadám ochrancov prírody, sme sa podujali, keď sme zákrok mohli vykonať bez svedkov a tetu Margitu sme poslali do blízkeho obchodu pre minerálku. Na ten drastický zákrok sme sa rozhodli preto, že rabiátny čuvač sa často vyslobodil z obojku a unikal na potulky do prírody, v ktorej sa periodicky vyskytla besnota u líšok a napádal ľudí.

Medzi milé príhody patrí vakcinácia psa starého mládenca Imra, u ktorého pri delení množstva mozgovej šedej kôry distribútor veľmi skúpy. Pri zapisovaní údajov do evidencie vakcinovaných zvierat sme sa opýtali Imra na pohlavie psa. Nerozumel slovu pohlavie a preto sa ho Peťo spýtal po lopate: „Čo je on, či ona“? Imro na to odpovedal: „Doteraz som ho volal Dunčo, ale keď sa Vám to viac páči, tak ho zapíšte, že sa volá Onči“.

8. Kapitola

Rozchod a návrat márnوترatného syna

Doki.

Prvé roky vo funkcii poradcu pre živočíšnu výrobu v Zakalosú som riešil prioritne technologické úlohy spojené so špecializáciou výrobných fariem. Navrhol som úpravu tradičných objektov na čiastočne, alebo úplne mechanizované maštale. Presadil som zmenu v príprave a v distribúcii upravených krmív na požadovanú výživnú hodnotu po ich dokonalejšom spracovaní v centrálnej prípravovni a v miešarni objemných a jadrových krmív. Podarilo sa mi odstrániť väčšinu nedostatkov v plemenitbe a zaviesť účinnejšiu prevenciu proti hynutiu mláďat a proti zápalu vemená dojnic a mliečnych žliaz prasníc a bahníc.

Novopečený predseda družstva, ktorý nastúpil do funkcie pred dvoma rokmi, s nadšením prijal moje návrhy. Po ich preskúmaní so mnou podrobne prerokoval možnosti realizácie. Dal vyhotoviť kalkuláciu výdavkov, úspor a príjmov, spojené s realizáciou navrhnutých technických, výrobných a organizačných zmien. Po posúdení očakávaných kladných výsledkov vydal pokyny pre uvedenie zámeru do života v určenom termíne. Výsledky boli presvedčujúce už po ekonomickej uzávierke prvého roka, keď živočíšna výroba dosiahla plusový rozdiel 9 miliónov Kčs oproti predchádzajúcemu roku. Po podobnom výsledku v druhom roku som sa zameral na riešenie zotrvajúcich negatívne pôsobiacich javov na výsledky vo výrobe, ktoré boli priamo spojené s pracovnými výkonmi jednotlivých pracovníkov v živočíšnej výrobe a so vzťahom k práci technických pracovníkov agrónoma, mechanizátora a vedúceho technických služieb ku živočíšnej výrobe.. Po počiatočných úspechoch, ktoré sa kladne odzrkadlili v materiálnom ohodnotení všetkých pracovníkov družstva, som nepredpokladal, že narazím na neviditeľnú, nehmotnú, ale neprekonateľnú prekážku. Natoľko som sa sústredil na technické a organizačné zabezpečovanie opatrení, že som nepostrehol najväčšiu skrytú prekážku, ukrytú v „ľudskom faktore“ v podobe skrytého bojkotovania výkonov zo strany svojsky zmýšľajúcich družstevníkov. Bol som síce členom družstva bez vloženého hmotného majetku a za tých pár rokov som sa nenaučil rozmýšľať ako pravý člen JRD. Do voza, do ktorého som sa oprel aby som ho tlačil dopredu, oni sa opreli z druhej strany. Spojili proti snahe „prindíša“ o nápravu na báze protekcie, nespravodlivého odmeňovania, dedinského rodinkárstva, vzájomnej tolerance nedostatkov a v súdržnosti voči snahe o nápravu. Dva roky predseda nemal viazané ruky. Dva roky nevyvíjali na neho tlak miestni lobisti. Dva roky trvalo mojim neprajníkom prebudiť a aktivovať negatívne ľudské emócie ako závisť, klamstvo, chamtivosť, ľahostajnosť a začali skryto, ale všemožne bojkotovať moje návrhy na riešenie nápravných opatrení, týkajúce sa hlavne personálnych zmien na pracoviskách a zmien systému odmeňovania podľa kvality výkonu. Typickým znakom členov družstva bolo, že sa považovali za zamestnancov družstva, ktorí sa negatívne stavali vlastníckemu vzťahu, keď išlo o spoločnú vec, ale na strane druhej sa držali omylu, že „všetko čo je spoločné je aj moje“. Aj uprednostňovanie malicherných osobných záujmov pred podnikovými ekonomickými záujmami družstva bolo prioritou družstevníkov.

Veľkopodnik „*Jednotné roľnícke družstvo Priateľstva všetkých národov v Zakalosi*“ vznikol zlúčením pôvodného Jednotného roľníckeho družstva Zakalos so štyrmi menšími susediacimi družstvami. Pri delení hlavných funkcií a obsadení výhodnejších pracovísk uplatnili svoje hegemonne postavenie občania Zakalos. Okrem mňa ešte dvaja z vedúcich technikov výrobných odvetví boli tzv. „prindíši“, ktorí na určitom výrobnom úseku osamotení ako „kôl v plote“ stáli na čele pridelenej skupiny pracovníkov. Vedenie družstva potrebovalo nás cudzích pre našu vyššiu spôsobilosť na vedenie výrobného odvetvia. Neumožnili nám účinne zasahovať do personálnych otázok, o čom rozhodovalo úzke vedenie družstva. Len v krajných prípadoch sme mohli ovplyvniť výmenu nekvalitných pracovníkov, ktorí boli pod ochrannou rukou hlavných funkcionárov, ale bez zasahovania do riešenia personálneho obsadenia v jednotlivých výrobných úsekoch. Menej schopní domáci funkcionári žiarlili na prindíšov. Keď na to nemali, aby ukázali väčšiu odbornú zdatnosť, tak demonštrovali svoju administratívnu funkčnú nadradenosť aspoň v kádrovej politike. Markantným príkladom brzdenia napredovania bol prípad bojkotu riešenia extenzívneho odchovu jalovičiek. Vláda prijala rozhodnutie na podporu extenzívneho chovu dobytká za veľmi výhodných podmienok, kedy až 90 percent investičných výdavkov uhradila zo štátnych fondov. Podmienkou bolo predloženie projektu pastevného chovu do určitého termínu. Vedenie JRD nemohlo mať námietky proti využitiu takej výhodnej možnosti a poverilo ma vypracovať projekt. Aby videli ako to funguje o čo ich presviedčam, presvedčil som predsedu a hlavného zootecnika družstva, aby sme vykonali inštruktážnu návštevu určitého pastevného hospodárstva v gottwaldovskom okrese. Po tej návšteve a po získaní odborného výkladu o výhodách už zabehnutého pastevného chovu som vypracoval investičný zámer a návrh na riešenie projektu.

Pre realizáciu projektu vyhovovala pastva, ktorá sa od Zakalos po Pastuch rozprestierala v dĺžke 12 km. Existujúci ovčín a stodola salaša s jednotkou na bývanie a priľahlé trávnaté plochy v tomto priestore ideálne vyhovovali pre pastevný chov mladého dobytká. Konečná úprava vyžadovala minimálnu investíciu.

Kameňom úrazu boli dve veličiny. Celá dolina bola dobrým poľovníckym revírom pre lov diviakov, jeleňov a srncov. Vo vedení družstva a obcí bolo veľa poľovníkov. Na poľovačkách sa dali nadviazať dôležité známosti a získať značné finančné prostriedky zo štátnych fondov. Predseda, člen poľovníckeho združenia, sa priklonil na stranu poľovníkov, neprejavil svoje rozhodnutie, iba nepostúpil žiadosť v požadovanom termíne na ministerstvo „čo veľmi ľutoval, že na to zabudol“.

Po roku 2000 sa rapídne zhoršili ekonomické ukazovatele. Prestali platiť predpisy o plánovanom stave kráv a vstúpili do platnosti ekonomické zákony ponuky a dopytu. Mnohé družstvá sa nevedeli zbaviť prebytočných neproduktívnych kráv a boli ochotné predávať ich za veľmi nízku cenu. Naše ustajňovacie kapacity a krmovinové zásoby boli by nám umožnili nákup nadbytočných kráv a po ich kondičnom vylepšení predaj za výhodnejšiu cenu pre bitúnok v okrese Dolný Kubín. Podmienkou bolo zabezpečiť prepravu zvierat vo vlastnej réžii, čo by nebolo obzvlášť ťažké družstvo, nakoľko vlastnilo vhodný dopravný prostriedok pre odvoz zvierat. Po nežnej revolúcii sa vyostрили konkurenčné vzťahy medzi

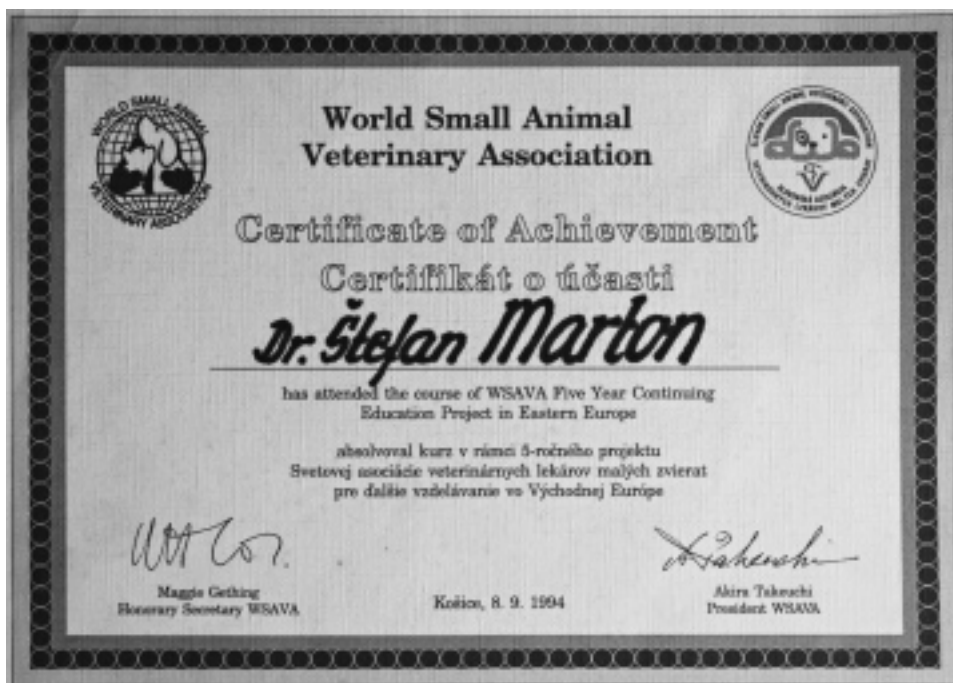
funkcionármi družstva. Aj tento zámer stroskotal pre ľahostajnosť funkcionárov, ktorým „osud družstva“ už neležal na srdci, ale sa sústredili na eventúálne možnosti privatizácie a získania najviac výhod v prípade rozpadu družstva. Analýzou organizácie práce sa odhalila možnosť redukcie počtu nadbytočných ošetrovateľov. Kvalitatívne rozdiely výkonu pracovníkov neboli zohľadnené rozdielnym odmeňovaním. Väčšinou rodinní príslušníci funkcionárov družstva a pracovníci, ktorí sa podieľali na prácach pri stavbách rodinných domov a víkendových stavieb funkcionárov, odvádzali najmenšie výkony za najvyšší honorár. Protekční ošetrovatelia zvierat pracovali na dokonalejšie mechanizovaných pracoviskách, alebo na nenormovaných prácach. Pracovníci z iných obcí boli platovo diskriminovaní oproti pracovníkom z centrálnej obce. Platený včelár, ktorý bol vlastníkom včelstva približne rovnakej veľkosti ako družstvo, mal na starosti viac ako sto rodín družstevného včelárstva. Naproti kladným výsledkom svojho súkromného včelstva družstevné včelstvo chradlo, na ktoré družstvo každoročne doplácalo veľké peniaze.

Pri kontrole spotreby jadrových krmív a počtu zvierat som zistil rozkrádanie nielen krmiva ale aj odcudzenie a neevidovaný predaj odstavčiat, jahniat, oviec, vykŕmených ošípaných, medu, včelstiev, mlieka, aj technického materiálu. Postúpil som hlásenie predsedovi a tým som načrel holou rukou do osieho hniezda. Potvrdila sa pravdivosť hesla: „Kto nekradne, okráda svoju rodinu“. Znelo to vtípne, ale realita nebola na smiech. „Veľkí“ kradli vo veľkom, malí v malom. Potrestaní boli len malí hriešnici, ale iba vtedy, keď na svoju obhajobu poukázali na väčšie krádeže „družstevných žralokov“, čím si len pritŕžili pri vymieraní trestu. Krádeže krmív, alebo mlieka sa rafinovaným spôsobom retušovali vykazovaním nadmernej vnútropodnikovej spotreby..

Stovky ovčích koží s rúnom bez kontroly a bez zúčtovania odovzdávali bačovia za smiešne peniaze rómskym zberateľom surovín, ktorí z nich vyťažili úctyhodné množstvo peňazí predajom ostrihanej vlny. Zberateľ potvrdil požadovaný počet koží, na základe čoho sa počet zvierat odpísal z inventárneho stavu. Pre lepšiu kontrolu a výhodnejšie speňaženie koží som získal obchodníka, ktorý bol ochotný odoberať garbiarsky vyrobené ovčie kože za viacnásobok ceny surových koží a poplatkov za garbiarske vypracovanie. Tým by sa boli dali získať finančné prostriedky a bola by sa spresnila evidencia zmien v početnom stave oviec. Predseda súhlasil. Dal som vypracovať 120 koží.

Odovzdal som ich kompetentnému pracovníkovi JRD s adresou obchodníka-objednávateľa vyrobených koží. Kože sa dostali do príručného skladu pre domáce čistiacie potreby a do jedného mesiaca odtiaľ zmizli bez ich speňaženia. Nezmezili bez stopy, lebo sa objavili ako poťahy v autách družstevníkov, alebo ako dekoračné koberce a ochranné poťahy kresiel v ich bytoch.

Peťo bol svedkom môjho vzostupu slávy a úspechov v prvých rokoch pôsobenia a postupného obmedzovania ďalšieho rastu v nasledujúcich rokoch následkom intrígu. Mal možnosť vidieť premietnutie zámeru ŠVS o prehlbenie veterinárnej starostlivosti pomocou komplexnej veterinárnej prevencie do praxe a presvedčiť sa, že to bola vo väčšine prípadov neuskutočniteľná ilúzia. O najschopnejších zverolekároch prejavili záujem aj okresné orgány aj samotné poľnohospodárske podniky. Z nášho OVZ, mimo mňa, ešte štyria zverolekári prešli priamo do výroby.

Certifikát Slovenskej asociácie veterinárnych lekárov malých zvierat o účasti

Z nich dvaja zastávali funkciu predsedov JRD a dvaja boli zootechnikmi poľnohospodárskeho podniku. Ešte ani na takom služobnom poste sa im nepodarilo zabezpečiť komplexnú veterinárnu prevenciu v plnom rozsahu.

Rozpad JRD Orlovca nebol ojedinelým prípadom v okrese. Postupne všetky družstva prekonali rozpad a transformáciu. Nová štátna poľnohospodárska politika likvidačne najviac pôsobila na živočíšnu výrobu. Prudko klesol počet chovaných hospodárskych zvierat. Od roku 1998 do 2005 vo veľkých a malých hospodárstvach v rajóne v našej pôsobnosti došlo k poklesu chovaného hovädzieho dobytku z 4750 na 850, z toho z 2400 kráv na 550, z celkového počtu 7200 ošípaných na 800, z toho z 1100 prasníc a prasničiek na 230 a zo stavu 3050 oviec na 200 kusov. Zanikajúce hospodárstva strácali svoju platobnú schopnosť a omeškane niekoľko mesiacov uhrádzali zverolekárom dlžoby za veterinárne úkony a spotrebovaný materiál. Jedine RVS a prevažná časť menších súkromných chovateľov uhrádzali platby pravidelne. Počas čakateľskej doby, kým sme boli s Petrom v zamestnanectvom pomere, musel som často prekonať napätú situáciu, aby som vedel uhradiť pravidelné predpísané platby do sociálnej siete, poskytnúť Petrovi pre danú dobu pomerne slušný plat ako sa patrí pre kolegu a uhradiť faktúry farmaceutickým dodávateľom. Táto platobná povinnosť bola pre mňa prioritnou úlohou prerozdelenie ťažko zarobených a ešte ťažšie vymáhateľných finančných zdrojov môjho príjmu.

Zľava- vademecum z r. 1927 – 557 strán, z r. 1969 1011 strán, veterinárne prípravky z r. 1988- 314 strán, veterinárne prípravky z r. 1998 – 1323 strán, humánne liečivá a prípravky Spofa z roku 1971 – 989 strán, vademecum len veterinárnych liečiv a prípravkov z roku 2005 – 908 strán

Po odchode Petra do Čiech sa usídlil v bývalom veterinárnom obvode Zakalos mladý zverolekár MVDr. Bankár, ktorému som ochotne prepustil vybavovanie ojedinelých prípadov v súkromnom sektore a úkony zo štátnej objednávky, lebo rozšírením mojej klientely o súkromných malých podnikateľov narastali aj vzdialenosti. Cestovné náklady pri vycestovaní k banálnym prípadom boli neúnosné pre každú stránku.

V prvých rokoch sme s Petrom nevynechali ani jedno sympóziu, alebo inštruktážne sedenie, ešte pred zavedením bodovacieho systému vzdelávania členov komory. Farmaceutické firmy súperili medzi sebou o získanie zákazníka a predvádzali „vôbec najlepšie výrobky“ materských firiem, spojené aj s pohostením a obdarovaním účastníkov upomienkovými predmetmi tých smiešne málo prítomných záujemcov. Bohato prestreté a naložené švédске stoly praskali vo švíkoch. Všetko sa dialo v znamení platnosti vždy aktuálnej pranostiky- keď vtáčka lapajú, pekne mu spievajú.

Po nežnej revolúcii došlo k obrovským politickým, spoločenským a hospodárskym zmenám. Ale ani v jednom odvetví obchodovania nenastali zmeny tak rýchlo ako v ponuke veterinárnych farmaceutických výrobkov a inštrumentov. Zamestnanci štátnej veterinárnej služby boli zvyknutí na dodávku všetkého druhu materiálu jedným distribútorom, ktorý nás zásoboval najmä domácimi výrobkami a len v obmedzenom množstve z dovozu. V priebehu niekoľko rokov sa objavili

na trhu produkty niekoľko sto výrobcov a sprostredkovateľov farmaceutického priemyslu. Úmerne s rastom úspešného obchodovania distribútorov klesala rozšafnosť pohostenia a darovania prezentov. Firmy postupne prestali lanáriť odberateľov pri švédskych stoloch v reštauráciách. Presedlali na agitáciu pri osobných návštevách súkromných zverolekárov na ich pracoviskách, alebo doma a na využívanie telekomunikačných prostriedkov. Neskoršie pokračovali sústredene a organizovane v boji o zákazníkov počas usporiadania každoročného dňa Intervetu v mieste konania snemu KVL SR. Výška odmeny za odber liekov rástla úmerne s nakúpeným množstvom.

O prudkom vývoji veterinárnej medicíny, ale hlavne explozívnej zmeny ponuky na trhu farmaceutických prípravkov, použiteľných vo veterinárnej praxi, svedčia v rôznych časových etapách vydané Vademeca, Repetitórium zverolekárskej praxe z roku 1927 podáva základné informácie o chorobách a liečení na 557 stranách. Vademecum veterinárnych lekárov z r.1969 na podobnom formáte výtlačku potreboval 1011 strán pre zverejnenie základných údajov pre zverolekárov. Seznam veterinárných prípravků Spofa z r. 1988 uverejnil údaje o všetkých prípravkov na trhu na 314 stranách, o desať rokov, v r.1998, Vademcum veterinárnych prípravkov a dezinfekčných prostriedkov KVL SR na to potreboval 1323 strán. Kým popis základných informácií všetkých farmaceutických prípravkov v zozname Spofa v r. 1971 obsadil 982 strán, zatiaľ zoznam len veterinárnych liečiv a prípravkov vo Vademecu v r. 2005 obsadil 908 strán.

Pet'o.

Pri predstavovaní nových prípravkov a na odborných prednáškach som sa stretol so známymi kolegami a kolegyňami z ročníka z Brna. Od nich som sa dozvedel o odlišnom vývoji situácie v Čechách.

Rozkladom mnohých jednotných roľníckych družstiev po nežnej revolúcii sa začali prudko zužovať naše príjmy pre stále odsúvanie plnenia našich pohľadávok z ich strany. Zlá finančná situácia v podnikoch a slabá autorita roztrieštených novovzniknutých riadiacich a kontrolných inštitúcií veterinárnej služby umožnili podnikateľom v živočíšnej výrobe obísť zákony a predpisy na úkor finančných príjmov súkromného zverolekára. Doki denne prekonával stresy v boji proti „veterným mlynom“ v snahe o ochranu čistoty veterinárnej medicíny, o presadenie zásad na ochranu zdravia ľudí a zvierat a zaistenia účinnej prevencie proti nákazám v zmysle platných predpisov. Boli vždy častejšie porušované laikmi s neoprávnenou veterinárnou činnosťou, s nedovoleným predajom a presunom nekontrolovaných zvierat a surovín živočíšneho pôvodu, so svojvoľným nakladaním s liečivami nepovolaných osôb a to často podporované zo strany niektorých zverolekárov, ktorí ignorovali stanovy KVL SR a zásady profesionálnej etiky. Bývalý člen kolektívu veterinárneho strediska prehlásil: *Dr. Márton so svojimi konzervatívnymi zásadami o čistote a nedeliteľnosti špeciálnej odbornej práce doktorov veterinárnej medicíny, v nových zmenených ekonomických podmienkach ako súkromný zverolekár nemá šance zostať na nohách.* Aké boli vlastne Dokiho konzervatívne zásady? Každé hospodárske zviera predstavuje peňažnú hodnotu. Povinnosťou zverolekára je ochraňovať zdravie zvierat a liečenie chorých, s čím nezachraňuje iba život zvierat'a, ale aj materiálne hodnoty. Odborné vedomosti,

ktoré získal viacročným štúdiom ti zaistí vyššie spoločenské postavenie a daný sľub pri preberaní diplomu ťa zaväzuje byť *čestným a užitočným členom zverolekárskeho stavu*. Znalosti biológie zvierat, rôzne spôsoby odhalenia chorôb, vedomosti o druhoch liekov, o ich účinkoch a spôsobe použitia sú *tvoje zbrane*, ktoré ťa ochraňujú. Ak ich lacno odovzdáš do rúk laikom, sám sa odzbrojíš a *budeš zraniteľný*. Nikdy *nenechávaj za sebou prázdne obaly liekov*, liekovky a použité injekčné striekačky. Buď *dôsledný a nekompromisný v plnení predpisov*, v ktorých sú zakotvené ochranné opatrenia na zábranu proti šíreniu a na likvidáciu nákazlivých ochorení. *Neprestaň študovať a získavať nové vedomosti. Nevyžaduj od druhých výkon, ktorý sám nie si schopný vykonať*. Nezabudni, že sa od teba očakáva, aby si sa choval *ako sa na inteligenta patrí*.

Najviac trápila Dokiho tá nemohúcnosť, keď jeho snaha o nápravu narážala na hluché uši kompetentných, ktorí z titulu zastávanej funkcie mali povinnosť konať, zjednať nápravu, ale zostali nečinní, zašití vo svojej lampárni. Praktiky neoprávnenej a pokútnej veterinárnej činnosti odovzdávali chovatelia zvierat jeden druhému, ako štafetový kolík. Doki neoblomne hájil čistotu veterinárnej profesie. Energicky eliminoval prejavy porušovania svojich zásad vo veľkých, alebo malých hospodárstvach v okruhu svojej pôsobnosti. V tom zostal posledným mohykánom aj za cenu straty klienta po zrušení zmluvy o poskytovanie služieb s chovateľom, ktorý vyhľadal takého zverolekára, ktorý uprednostnil finančné výhody pred zásadami odbornosti.

Pre nepriaznivo sa vyvíjajúcu situáciu nebolo pre mňa ťažké rozhodnúť sa o zmene pracoviska a prijať výhodný návrh môjho bývalého ročníkového kolegu a osobného priateľa obsadiť miesto zverolekára v Čechách v spoločnej firme SRO troch kolegov z ročníka so sídlom v Kroměříži.

Do pôsobnosti SRO patrila zverolekárska klinika a v Kojetíne pre malé a hobby zvieratá a veterinárna starostlivosť v reprodukčnom a v produkčnom chove veľkovýkrmne ošipaných s kapacitou 40 000 zvierat, vrátane ambulantného vybavovania prípadov podľa požiadaviek drobných chovateľov v okolitých obciach. Obsadil som s rodinou služobný byt v Kojetíne, ktorý bol v budove ambulancie, ktorý mi vlastníci poskytlí používať bez finančnej náhrady. Manželka sa zamestnala v potravinárskom priemyselnom podniku a dvaja synovia navštevovali miestnu školu.

Hlavnou náplňou mojej činnosti bolo kompletne zabezpečenie veterinárnej starostlivosti vo veľkovýkrmní ošipaných v podmienkach moderného veľkokapacitného mechanizovaného chovu. Po splnení tejto každodennej povinnosti som pokračoval v ordinácii vo veterinárnej ambulancii v Kojetíne. Veľkochov ošipaných s uzavretým obratom stáda sa delil na dve plne mechanizované farmy. Na farmu reprodukčnú s počtom 2000 matiek s potomstvom a na produkčnú, pre výkrmové ošipané od odstavu po jatočnú zrelosť. V rámci kompletnej veterinárnej starostlivosti som vykonával všetky preventívne úkony. Zátky proti najčastejšie sa vyskytujúcim infekčným a inváznym ochoreniam u zvierat v základnom stáde a u prasiat, podľa aktualizovaného vakcinačného programu. Riadenú skupinovú reprodukciu vrátane inseminácie plemenníc, kontrolu zdravotnej a nutričnej nezávadnosti kŕmnych zmesí, bežné chirurgické zákroky u ciciek a liečebné zákroky u prasíc a potomstva. Dôležitou časťou prevencie bola pitva uhynutých zvierat a potvrdenie diagnózy pomocou laboratórneho vyšetrenia zaslaných vzoriek

do ŠVÚ. Bola to pre mňa neoceniteľne vzácna škola v zdokonalení sa v pitevnej technike a v diagnostike na základe patologickej anatómie. Individuálne liečebné zákroky u výkrmových ošípaných sme nevykonávali. Získal som nové skúsenosti v diferenciálnej diagnostike maštalných nákaz v podmienkach moderného veľkokapacitného chovu a chorôb z nesprávnej výživy.

Ak by som chcel hodnoverne hodnotiť moju doterajšiu činnosť z pohľadu svojho odborného rastu, použil by som analógiu zo školských rokov. Vysoká škola bola mojou *základnou školou*, v ktorej som si osvojil základné odborné vedomosti a orientáciu pri vyhľadávaní nových poznatkov z vedeckej databázy. Počas rokov spolupráce s Dokim som získal odbornú zručnosť, sebaistotu, rutinu, zdokonalil som sa po stránke klinickej diagnostiky a liečby, chirurgie a gynekológie, „zverolekárskej sociológie“ z ktorých oborov som mohol *úspešne zmaturovať*. Za krátke obdobie činnosti v Čechách som absolvoval *vysokú školu praxe* moderného veterinárstva, ktorá ma pripravila na prechod z veterinárskej praxe dvadsiateho storočia, do zásadne zmenených podmienok veterinárskej praxe dvadsiateho prvého storočia.

Veterinárne ambulancie boli perfektne vybavené modernými technickými diagnostickými a manipulačnými prístrojmi, ktoré umožnili vykonať aj náročné zákroky. Vďaka ambulančnej činnosti v Grabštejne som získal určitú zručnosť v chirurgii u psov a vďaka Dokimu u veľkých zvierat. Tu som sa zdokonalil v doteraz získanej technike a osvojil som si nové znalosti v rozšírenom poli chirurgickej disciplíny a u rozšírenej palety pacientov od veľkých zvierat až po drobné hobby miláčikov.

Po jeden a pol roku som sa vrátil z Kojetína. Doki ma privítal s otvorenou náručou. Bez toho, aby som ho o to požiadal, mi navrhol, aby som prebral časť jeho zmluvných klientov, vrátane štátnej objednávky. Uzavreli sme novú zmluvu o vzájomnom zastupovaní počas neprítomnosti partnera. Po zmene zmluvných partnerov som uzavrel zmluvu o poskytovaní zverolekárskeho služieb v transformovanom podniku bývalého JRD Palánk, s malými chovateľmi v bývalom veterinárnom obvode Zakalos a v obciach v západnej polovici bývalého obvodu Palánk. Aby som nebol prekvapený, Doki ma informoval o zmenách, ktoré sa udiali počas môjho pôsobenia v Kojetíne.

Všetko sa zmenilo k horšiemu. Chovatelia, úroveň chovov, vzájomné vzťahy zverolekárov, ba aj jeho vzácny optimizmus. Zmenil sa a rapídne sa mení charakter zverolekárskej praxe. Chovatelia vyžadujú vykonanie zákroku v krajných prípadoch. Častejšie sa zaujímajú o výšku poplatku za úkon ešte pred vyšetrením zvierat. Podnikavci, túžiaci rýchlo zbohatnúť, chovajú zvieratá za nevhodných podmienok, lebo nie sú ochotní investovať do opravy nevhodných objektov. Kolegovia sa nestýkajú, nekomunikujú, chovajú sa v zmysle porekadla - človek človeku vlkom s parafrázou, že kolega je vlkom kolegu. Veľké zvieratá sa vytratil z dedín. Mnoho chovateľov hospodárskych zvierat presedlalo na chov izbových psov. Ich potomkovia sa nasťahovali do mestských činžiakov a súťažia medzi sebou, kto z nich chová psa vzácnejšieho plemena bez toho, že by si osvojili základné chovateľské znalosti.

Doki pokračoval v menovaní neutešenej situácie. *Ešte nedávno, hlavne pred obnovením Komory zverolekárov, v dobe poskytovania služieb za smiešne nízke*

poplatky a spotreby lacných liekov, stačila zastrešená chodba pre vyšetrenie a ošetrovanie tých pár psov. Ale teraz, keď som sa musel len priblížiť s požadovaným honorárom k predpísanej výške podľa sadzobníka a vyžiadať úhradu za použité lieky, alebo zdravotný materiál, ktorých cena je už desaťnásobne vyššia ako pred tým, musel som doma zriadiť provizórnu ambulanciu a zabudnúť na „chodbovú ordináciu na kolene“. Odporúčam, aby si čo najrýchlejšie doma tiež zriadil ambulanciu.

Doki mi ukázal tú svoju provizórnu ordináciu, v ktorej ordinoval na vyššej úrovni. V zadnom trakte domu umiestnenú komoru prispôbil na sklad očkovacích látok, pracovných odevov, fixačných a pôrodných pomôcok pre veľké zvieratá. Miestnosť vybavil pružnou sedacou súpravou, ktorá slúžila pre čakajúcich zákazníkov. Vo vedľajšej miestnosti s obmedzenou plochou 10 štvorcových metrov, kde sa zmestili akurát len tri kovové skrine na lieky a inštrumenty ku chirurgickým zákrokom u malých zvierat, malý písací stôl so stoličkou a malý kovový, umývateľný, posúvateľný stôl na kolieskach, ktorý Doki povýšil na operačný stôl. O čo bolo skromnejšie zariadenie ordinácie, o to bola bohatšia jej vybavenosť lekáskymi nástrojmi a farmaceutickými prípravkami. Z technických lekárskeho prístrojov a laboratórnych pomôcok sa tu nachádzali mikroskop, trichino mikroskop, elektrická odstredivka, malý a veľký elektrický sterilizátor, prenosná osvetľovacia lampa a tradičné pomôcky pre hematologické a koprologické vyšetrenie. V prvých rokoch existencie KVL SR ešte neboli v platnosti predpisy pre uznanie veterinárnych ambulantných pracovísk na rôznych stupňoch podľa ich štandardnej vybavenosti. O pedantnosti Dokiho svedčil jeho ambulantný denník, do ktorého zaznamenával základné údaje o vykonaných zákrokoch. Na jeden deň som si od neho vypožičal tento kuriózný dokument, z ktorého som získal mnoho vzácnych podnetov pre moju budúcu orientáciu. Doki nezabudol zdôrazniť, že záznamy nezodpovedajú predpisom o vedení ambulantných chorobopisov, ale ani miesto jeho vyšetrovne sa nedá nazvať ambulanciou. Záznamy jednoznačne potvrdzovali, že nie všetci absolventi vysokej školy zverolekárskej konajú ako medicus veterinarius. Napriek tomu, že Doki vykonal v tých skromných podmienkach celý rad vážnych chirurgických zákrokov u malých zvierat, bol voči sebe tak kritický, že svoju ordináciu nenahlásil do evidencie veterinárnych ambulancií a ani ju ako takú nepropagoval. *Vieš Peťo, provizórium je provizórium a ambulancia má byť svätynou. Hoci pachom pôsobia rovnako, čo rešpektujú iba zvierací pacienti, nezabudni, že peňaženky sú učupené vo vrecku ich majiteľov, ktorí aj v divadle radšej zaplatia za lôžku, aby ich tam videli, ako za umelecký zážitok.*

Listovať v ambulantnom denníku a začítať sa do Dokiho záznamov nebolo možné bez záujmu o zachytenú podstatu a bez úsmevu pri čítaní k nim pripojených duchaplných poznámok na okraj. Úryvky z ambulantného denníka:

7.4.2005. Ladislav Vágyó, Horné Hrabovce, šľachtiteľ: bavorský kopov, plemenná hodnota (elita r. - zlat. medailon), suka, Alma 5 ročná. Anamnéza: pri poľovačke diviak suke roztrhal brucho. Diagn.: vulnus et perforatio abdominis. Vývoj choroby: črevá mimo tržnej rany otvorenej dutiny brušnej (v igelitovom vrecúšku). Liečba: opak. vyčistenie dut. bruš.- výplach sol. fyz. a čriev, dezinfekcia Akriflavín 1%, repozícia čriev, uzavretie rany, oštr.okraj.rany, drenáž, Ajatin, Sulfopen, Clamoxyl L.A. inj, i.m. 3x opakovane každých 48 hod., Renalimal susp. 5 g počas 2 dní. Odstránenie stehov 16. 6. Poznámka: zázračné uzdravenie per primam.

11.6.2005. Viliam Lazník, Palánk, pes, viacfarebný, dlhosrstý, pouličný mix. Anamnéza: pes vbhol pod auto, poranil sa na chrbte. Diagnóza: excoriatio cutis traumatica (totálne skalpovaný), koža z celého chrbta oddelená od podkožia. Liečba: výplach obnaž. pokožia sol. fyziol., ošetrenie rany Lotagenom, odstránený nekrot. okraj kože, prišitie „krupónu“, Sulfopen, Acutol spr., Sol.Chlumsky lokálne, Clamoxyl i.m. 3x, Renalimal 5 dní p.o., denne opakované ošetrenie rany. Vývoj choroby: počas hojenia svrbenie, pes sa váľal po chrbte, vytrhnuté stehy z nekrot. okrajov, postupne odstraňovanie odlupujúcich nekrotických častí prišitej kože, regenerácia granuláciou od okrajových zón až po obnovenie celej kože chrbta. *Poznámka: poučenie - mohol som byť ušetrený od dlhého šitia až 2 hod., mal som vedieť ako dopadne výsledok márnej snahy.*

17.10.2005. Diana Antalová, (hysterická slečna) z Dolného Vrtkova. Anamnéza: Perzský kocúr má prerastené nepravidelné pazúry. Nenechá sa ošetriť, nedá sa fixovať. Liečba: návrh na úpravu počas narkózy. Slečna hystericky nadáva a odmieta využiť narkózu. Vývoj choroby: Vyhodil som slečnu aj s kocúrom. *Prognóza: už ich nikdy neuvidím. Poznámka: ani ich nechcem.*

19.10.2005. František Prievozník, Palánk, cocker spaniel, samec, ½ ročný. Anamnéza: pred 2 dňami sa objavila krvavá hnačka, vracanie, skleslosť, potácanie pri pohybe. Pes neočkovaný proti psinke. Klin. nález: znížená telesná tepl., dehydrat., na teplomer prilepený krvavý hlien, na vonkajšie vzruchy silná reakcia, tonicko-klonické kŕče. Diagn.: febris canum catarrhalis suspecta. ku počiatkovej gast.enter.psinke pridruž. nervová forma ps. Liečenie: opakované hyperimúnne sérum, infúzia gluk. PNC+SM 7x, B vit.inj. Renalimal. Vývoj choroby: po prekonanom akútnom stave – chron. irreparabilný neurol.stav, strata zmyslov (čuch, sluch, zrak) a rovnováhy, indik. eutanázia. *Poznámka: pri návštevách sa rovnako potácali gazda a pes. Gazda umrel na cirhózu pečene.*

12.11.2005. Bývalý zootechnik, Alexander Malý, Zrnečkov, mačka domáca. Anamnéza: mačka nemôže porodiť. Diagn: Pseudograviditas suspecta. Klinický stav: zväčšený objem tekutinou naplneného brucha vo forme balónu. Pre vnútorný tlak a napnuté brušné steny sa nedá spresniť pomocou palpácie obsah brucha. Slabý výtok z rodidiel a z konečníka. Vývoj choroby: lege artis vykonaná laparotómia. Po otvorení dutiny br. vytieklo enorm. množst. tekutiny (exsudát, alebo transudát?), telo mačky splasklo na palacinku. Dutina br. rýchlo uzavretá stehmi. Prognóza: nepriaznivá. Liečba nezavedená. *Poznámka: Podľa informácie majiteľa mačka sa zotavila, bola pažravá a uhynula potom ako sa prežrala čerstvého ovčieho syra?*

14.11.2005. Klaudia Uzlová, Horné Vrtkovo, mačka domáca (vo vreci). Anamnéza: nemôže porodiť. Diagn.: Partus seratinus, Absol. veľký plod. Liečba: sectio cesarea /comme il faut/ 3 emphysematické mačence. *Poznámka-pani Klaudia neprítomná pri zákroku, omdlieva pri pohľade na krv.*

24.12.2005. Tibor Gajdár, Palánk, suka, mix terier, 6 ročná. Anamnéza: nekontrolované porodila 2 mŕtve št. silí sa, má kŕče a výtok z rodidiel. Diagn.: putrescentia fetus. Klinický stav: narušený trias, príznaky sepsy, hnilobou zapáchajúci výtok z rodidiel, veľmi zlý celkový stav. Liečenie: Clamoxyl L A. Prognóza: dubiózna. Vývoj choroby: Návrat zdravia za 24 hod. *Poznámka–vianočný dar od Ježiška.*

17.3.2006. Béla Bohatý, Palánk, pes, nemecká doga, 7 ročný, 62 kg hm. Anamnéza: rastúci nádor v podbruší. Diagn: Sarcomatosa v regio umbilicalis. Liečenie: opakovaný chirurgický zákrok, extirp. nádoru, ošetr. oper.rany. Vývoj ch.: vyhojenie po mesačnom ošetrovaní per secundam int. s jazvou. *Poznámka: fakt vhodný povšimnutia - z počiatku zákroky vykonané v narkóze, pes sa bál od opakovanej narkózy, vedel, že mu chcem pomôcť, neodhryzol mi hlavu pri ošetrovaní rany bez narkózy.*

20.4.2006. Atilla Magyar, Palánk, pes cocker spaniel, 4 ročný. Anamnéza: Opakovane liečený vet. lekármi, lokálne aplik. antibiotikami. Pes si škrabe ucho, bolestivé na pohmat, zapáchajúci výtok z ucha. Klin. nález: horúčka, sklonená hlava, bolestivosť pri palpácii, hnisavý výtok. Diagnóza: Otitis media. Liečenie: mechan.vyčistenie, výplach zvukovodu teplým 2% sol. Perox.vod., Erytrom.inj, lokal.ošetr. Chron. ušné kvapky. Výter zaslaný na vyšet. do ŠVÚ Poznámka: *zamerať sa na alergický pôvod choroby.*

6.5.2006. Vojtech Kamoš, Palánk, králik domáci, belgický obor, samec. Anamnéza: asi má cudzí predmet v uchu. Klinický nález: sčervenená pokožka vnútr.ušn.bolca, žlté povlaky, krusty, príznaky svrbenia, mikroskop.nález pozit.-roztoče svrabu. Diagn.: Otitis externa parasitica. Liečenie: Lokál.ošetr., výter olivovým olejom. *Poznámka: chovateľ je predsedom zväzu chovateľov králikov – požiadal ma o prednášku o prevencii proti chor. králikov.*

19.6. 2006. Ondrej Skladačka, Palánk, pes, jazvečík, 10 ročný. Anamnéza: nevláde sa postaviť na zadné nohy. Klin.nález: kosti, svaly na palpáciu nebolestivé, končatiny pohyblivé, exter. nezmenený, príznaky ochrnutia zad. konč., bolestivosť chrčtice na tlak v bedr. oblasti. Diagnóza: spondylarthritis susp. Liečenie: pokoj, teplý obklad na bedrá, Ketofen inj. po 3 dni, pokračovať Brufenom per. os. Vývoj choroby: po 10 dňoch obnovená pohyblivosť, návyk na Brufen, bez podania tabl. simulácia recidívy, odporúčené nahradenie Brufenu lentilkami s pozitívnym efektom. *Poznámka: aj jazvečík sa môže stať narkomanom.*

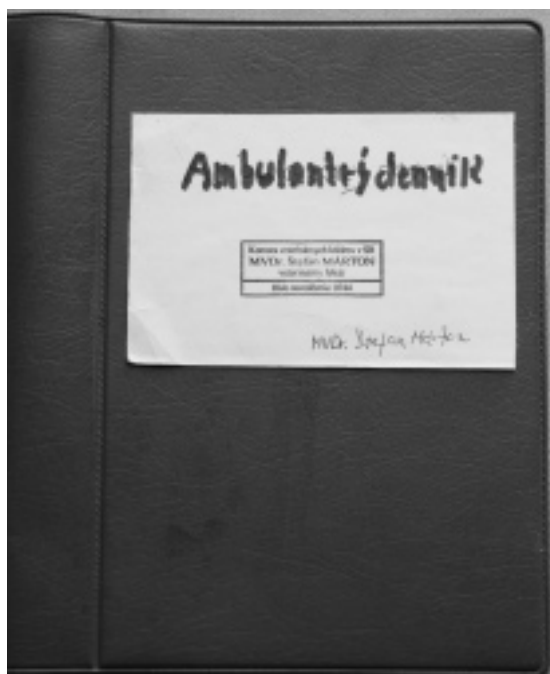
22.6.2006. Valika Hraničná, Lumpťov, pes, špic, 7 ročný. Anamnéza: otieranie zadku o zem, olizovanie zadku, asi má hlísty. Klin.nález: pri anál. otvore bolestivý, fluktuujúci opuch s obsahom zápach.tekut.mazu, potriesnená srst, na tlak vystrekuje hnedú, odporne páchnucu tekutinu. Diagnóza: Bursitis purul.anal. recid. Liečenie: vytlačenie obsahu, výplach váčku Lugolom, Theranecron inj. *Poznámka: Valika spáva so psom v manželskej posteli, manžel v predizbe na gauči. ???* Poslúchol som Dokiho a v malej prístavbe pri rodinnom dome som zriadil tiež provizórnu ambulanciu. Miestni majstri mi vyrobili umývateľný vyšetrovací stôl, ktorý som predbežne využíval aj ako operačný. Plánoval som ho nahradiť vyradeným sklápačným zubárskym kreslom, prerobeným na operačný stôl. V tomto provizóriu som začal s mojou ambulantnou činnosťou, s ktorou som pokračoval v ambulancii PET-VET, ktorá zodpovedala všetkým predpisom, navyše bola od štandardných ambulancií svojou vybavenosťou na vyššej úrovni.

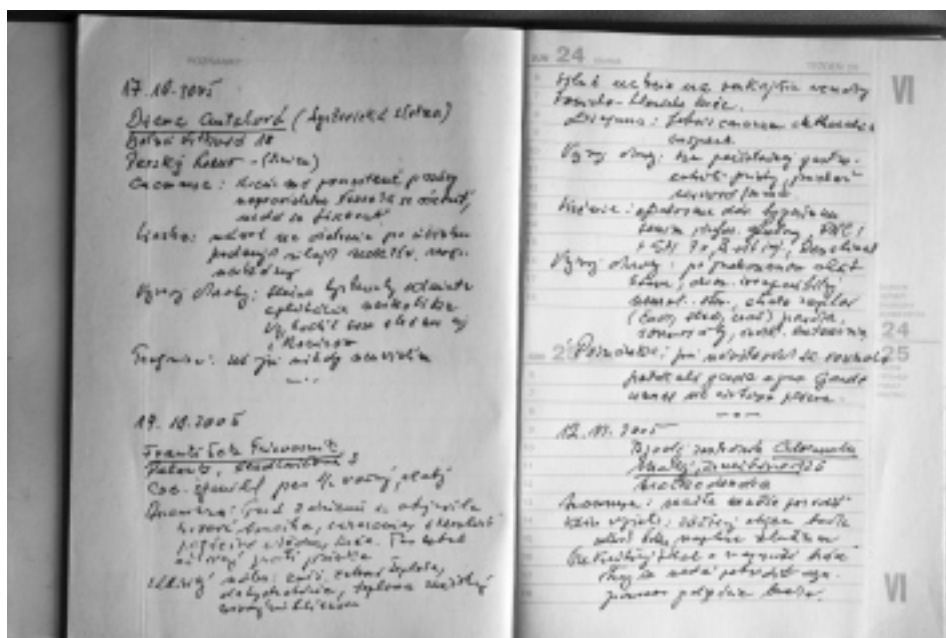
Spoločnosť pre vzdelávanie - členský preukaz vet. lekára

Index postgraduálneho vzdelávania KVL SR a IVVL do roku 1990

Provizórny ambulantný denník

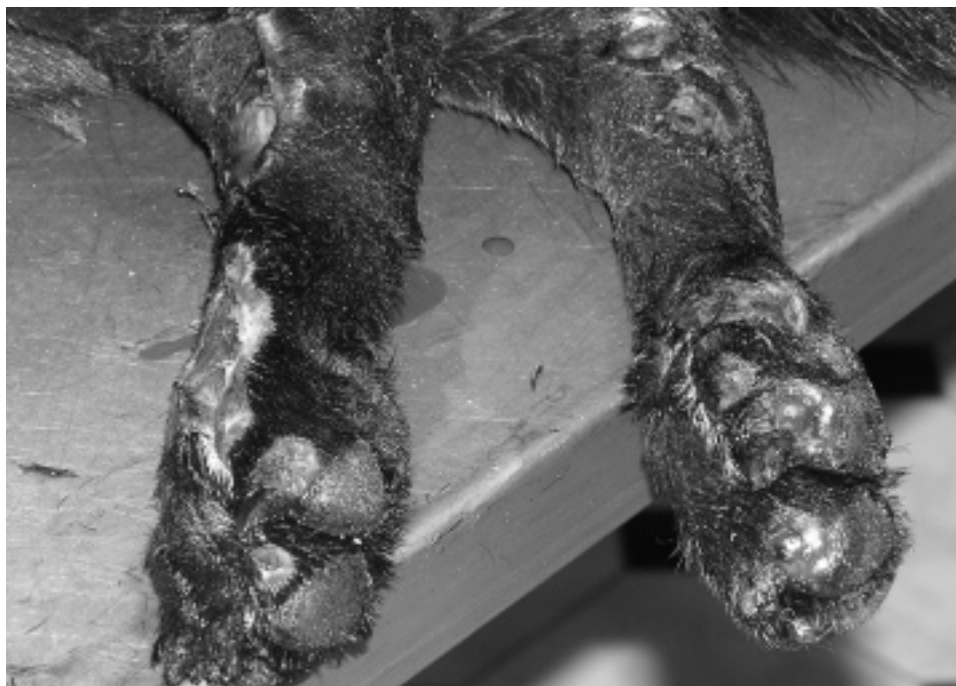
Ukážka zo záznamov z ambulantného denníka

MVDr. Peter Borka vo svojej ambulancii, 2017

interiér ambulancie PET-VET

Nohy psa po autohavárii

Pripravený k operačnému zákroku

Odstránená maternica suky

Manželka MVDr. P. Borku Andrea asistuje pri chirurgickom zákroku

9. Kapitola

Hurá! do XXI. storočia

Doki.

Tešil som sa Petrovmu návratu. Chýbal mi priateľ na ktorého som sa mohol spoľahnúť. Kolega s ktorým som mohol prerokovať odborné problémy. Človek blízky môjmu srdcu. Neúprosne pribúdajúcim vekom sa množia aj problémy a vtedy si človek viacnásobne uvedomuje cenu ozajstného priateľa. Večnou pravdou zostane, že v núdzi poznáš priateľa. To isté platí pre mladých aj starých vtedy, keď sa k nim šťastie odvracia chrbtom. Od začiatku našej spoločnej praxe som bol viac krát hospitalizovaný na kratšiu dobu. Roky 2004 a 2006 však boli pre nás omnoho viac neprajné. Ja som sa podrobil operácii v roku 2004 a Peťo po úraze v roku 2005 bol vyradený z prevádzky na viac mesiacov. Práve v týchto kritických situáciách sa ukázali výhody nezištnej kolegiality, budovaná na základoch vzájomnej úcty a úprimného priateľstva. Chovatelia patriaci do našej odbornej pôsobnosti nepocítili absenciu niektorého z nás, lebo v neprítomnosti jedného poskytoval služby druhý. Počas spoločne prežitých rokov sa nevyskytol medzi nami ani najmenší konflikt, čo bolo pre mnohých členov KVL SR nepochopiteľné. Popri otvorenej povahe Peťo sa ukázal ako tvrdý chlap. Bez reptania znášal údery a kopance, či už na ihrisku, alebo pri zákrokoch od veľkých zvierat. Hoci bol prchkej povahy, dokázal udržať na uzde vzplanutie násilných vášní. Peťo v mnohých veciach bol maximalista. Nerád obsadzoval druhú priečku na stupni víťazov, nech sa jednalo o jednotenie cukrovej repy, ale predovšetkým o veterinárnu medicínu. Nezaostal ani v poskytovaní akejkoľvek pomoci. Tieto vlastnosti boli hnacou silou, ktoré ho hnali ku výškam a podnecovali ho na prehĺbenie vedomostí a rozširovanie poznatkov.

Výsledkom jeho záujmu o nové poznatky, vnímavosť pre vymoženosti techniky vo zverolekárskej praxi a húževnatosť pri výkone najťažších zákrokov sa ukázali jeho rýchlym odborným rastom a v zdokonalenej zručnosti operátora. Moje prvenstvo, získané dlhoročnou praxou, ochotne som prepustil Petrovi. Druhý krát som zažil radosť z prirodzeného generačného fenoménu odovzdávania štafetového kolíka. Prvý krát, keď som ju preberal z rúk môjho 64 ročného otca po jeho 36 ročnej praxi a teraz, keď som ju po 51 ročnej praxi odovzdával Petrovi v mojich 74 rokoch. Hrdo som predstavoval Petra ako svojho náhradného syna. Odovzdávanie štafety sa neuskutočnilo jednorazovým protokolárnym aktom, ale ochotným a veľmi taktným pričinením Petra čo najviac ma ušetriť od namáhavej práce. Vďaka Petrovej úcte k mojim šedinám som mohol vykonávať aktívne zverolekársku prax 51 rokov. Úprimné priateľstvo sa nedá vyjadriť v peniazoch. To, čo som investoval do získania Petrovej licencie, považujem za pôžičku, ktorú mi Peťo vrátil aj s úrokmi.

Chovateľská verejnosť sa rýchlo dozvedela o návrate Peťu. Len fyzicky sa vzdialil, ale mienka o dobrom odborníkovi bola ešte živá a šírila sa vďaka bývalým klientom, ku ktorým denne pribudli ďalší. Podstatná časť chovateľov zvierat vyhľadávala naše služby. Dohodli sme sa aj o striedaní sa v akejsi pohotovostnej službe v dňoch pracovného pokoja. Obidvaja sme mali provizórnu ambulanciu,

ktorú sme nemuseli propagovať. O to sa postarali chovatelia po úspešnej návšteve našich skromných pracovísk.

Petrovu ambulanciu sme uviedli do prevádzky s nevšedným chirurgickým zákrokom. Amputáciou krídla bociana. Na začiatku dvadsiateho prvého storočia sa našiel vandal, ktorý strieľal na bociana. Miestny občan ho našiel schúleného v stohu slamy neschopného lietania. Nález nahlásil na úrade miestnej samosprávy a na ich pokyn, na úrad detašovanej správy ministerstva pôdohospodárstva v okrese. Tí ho poslali poľovníckemu združeniu, odkiaľ ho poslali ďalej k ochrancom prírody, ktorí jednoznačne prehlásili, že ranený bocian patrí do kompetencie zverolekárom na RVPS. Tam sa dokonale otrávený občan dozvedel, že pracovníci RVPS síce majú diplomy veterinárneho lekárstva, ale nie sú oprávnení vykonávať liečebnú činnosť. Musí vyhľadať súkromného zverolekára. Vyhľadal. Po neúspechu u jedného a ani u druhého a tretieho uvažoval, že ho zmární. U zverolekárov nespел preto, že nevedel odpovedať na otázku, kto uhradí náklady za ošetrovanie bociana. Nakoniec ho nechal vo dvore u Petra. „*Ved' preto je zverolekárom, aby pomohol bocianovi, ktorý patrí celej našej spoločnosti a nech si peniaze vypýta od štátu, ak sa neuskromní s vatikánskou platbou - Pán boh zaplat'.*“ V telefóne zaznel známy hlas. *Doki, máte skúsenosti v chirurgii vtáctva? Operovali ste už bociana? Ak posúdiš ako skúsenosť, že som dvakrát odstránil cudzí predmet z hrvoľa husi a kapúnoval niekoľko kohútov, tak nech je po tvojom. Ak máte chuť, môžeme sa do toho pustiť spoločne.*

S Petrom sme sa už pustili toľkokrát do všeličoho, tak teraz prečo nie. Onedlho som už stál s Petrom v jeho skromnej ambulancii, ktorá sa podobala mojej so svojou výbavou, ale bola dokonalejšia o ten novo vyrobený umývateľný manipulačný stôl. Hľadali sme najlepšie možné riešenie pre záchranu krídla, ale sme sa nakoniec dohodli, že ho zachrániť nedokážeme, iba život bociana. Strela zasiahla krídlo bociana a rozmlaždila jeho rúrovité kosti. Po krátkom čase došlo v infikovanej rane k nekrotickému zápalu mäkkých a tvrdých tkanív. S anatomicou presnosťou sme vypreparovali zdravý kĺb, od ktorého sme amputovali polovičku krídla.

Aby reč nestála, zabával som Petra počas operácie líčením komickej situácie zo študentských čias. Profesor MVDr. Karol Fried spestril svoje prednášky názornými pomôckami, či už s maketami, preparátmi vo formalíne alebo so živými zvieratami. Raz priniesol živého kohúta a postavil ho na stôl. V posluchárni utíchol šum, aby sme počuli komentár pána profesora, prednesený jeho typickým zastretým hlasom. Jeho šibalské oči spoza okuliarov prečesávali rady poslucháčov. *No, kto nám dnes povie dobrý vtip? Vybral si Jána Pálenkára. Počul som, že ste vtipkár. Podťe k stolu a zopár z nich prezradte aj nám.* Ukázal na kohúta, ktorého pridržal na stole. *Čo je to za živočích? - Kohút. - Neverím. Musíte mi to dokázať.* Po niekoľko násobnom opakovaní stručnej otázky a odpovede Jano zneistil a vysypal zo seba všetky znalosti o vonkajších pohlavných znakoch hrabavej hydiny. Svoj monológ ukončil – *čiže je to kohút na sto percent. Ešte ste ma nepresvedčili.* Kvapky potu v súvislom pramienku stekali z Janovho čela za golier košele. Pán profesor gradoval napätie. *Ak je to naozaj kohút, ako tvrdíte, tak niečo musí mať.* Pred očami Jána sa zjavila dúha nádeje. *Áno, musí mať samčie pohlavné žľazy. Správne. A má ich?* Jano už nerozmýšľal, len trpel. Ruku mu zmizla v husto operenom podbruší medzi stehnami kohúta. *Má ich? Áno má. Aké sú?* Jano ich opísal akej sú veľkosti,

tvaru, ich konzistenciu na hmat a víťazoslávne sa pozrel na pána profesora. Ten vystrel ruku a so svojou požiadavkou dorazil svoju obeť. *Dajte mi ich do ruky. V mysli Jána sa zrútil svet. S tvárou mučenika potichu precedil cez zuby, ja ich prosím nemám.* Výbuch smiechu v posluchárni paralyzoval Jána. Pán profesor sa pokúsil zmierniť jeho trápenie. *Ďakujeme vám za ochotu a že ste nás nesklamali. Nemusíte byť smutný. Nedávno jedna poslucháčka označila za anomáliu, že v býčom vajci nenašla žltok.*

Peťo sa podujal na dokončenie post operačnej liečby opereného pacienta, čo okrem ošetrovania rany zahŕňovalo aj jeho kŕmenie. Vyhojenie prebehlo bez komplikácií. Ale apetít bociana mu ryl čoraz hlbšie vrásky na čele. Chudák vtáči invalid sa dostal na operačný stôl vyhladovaný a po zákroku sa pudovo musel pripravovať na jesenný odlet. Hoci v orientácii a v hniezdení bol géniom, nevyznanal sa v medicíne. Nedošlo mu, že s jeden a pol krídlom sa nedá lietieť do Afriky. Peťo sa rozhodol najjednoduchším spôsobom získať vhodnú potravu pre bociana. Kŕmil ho rybami. Takto sa mohol venovať aj svojej záľube v rybárčení. Jeho nenásytný stravník denne konzumoval za jedno vedro rýb a sprotivila by sa jeho záľuba, keby v tom pokračoval, preto musel hľadať iné riešenie. Poradil som mu, aby oslovil správu ZOO v Bojniciach, ktorá mu oznámi, kedy prevezmú bociana. Oznámili, a k tomu pokyny: pripravte úradne overené prehlásenie, že za bociana nepožadujete finančnú odmenu, zverolekárske potvrdenie o akútnom zdravotnom stave bociana a o jeho schopnosti na presun, potvrdenie RVPS o nákazovej situácii v okrese a v mieste pôvodu a povolenie k presunu do cudzieho okresu, potvrdenie príslušnej samosprávy obce, že poranenie bociana spôsobila cudzia neznáma osoba a jeho nález ste hlásili príslušnému úradu, potvrdenie príslušného poľovníckeho združenia, že nevlastníte strelnú zbraň, s akou došlo k poraneniu bociana a že jeho nález bol včas oznámený poľovníckemu združeniu. Posledný deň takto ku vedru rýb pribudlo aj plné vedro úradných dokumentov, ktoré prevzali dvaja zástupcovia ZOO. On a ona. On zdrapil bociana za zobák a za nohy, ona podržala rozťahnuté hrdlo vreca a bocian zmizol z dohľadu. Ťažko sme vedeli stráviť horké jedlo navarené v kuchyni byrokracie a kontraverzné praktiká z každodenného života. Na jednej strane sme boli svedkami nekontrolovaného prevážania domácich zvierat do zahraničia, na druhej strane, ku prevzatíu bociana vo vreci našou zoologickou záhradou, bolo nutné pripojiť päť úradných dokumentov po ošetrovaní oprávneným zverolekárom.

Peťo.

Ešte som sa v samostatnej praxi naplno nerozbehol, keď ma nečakaný úraz vyradil z práce na niekoľko mesiacov. Po úraze počas rekonvalescencie som mal možnosť prehodnotiť zmeny, ktoré nastali počas mojej neprítomnosti na úseku živočíšnej výroby a smerovania prioritnej činnosti terénnych zverolekárov. Mal som dosť času premýšľať o budúcnosti mojej odbornej činnosti. Po mnohých konzultáciách s Dokim a po sledovaní vývoja aj v iných okresoch, dospel som ku presvedčeniu, že v budúcnosti bez ambulantnej praxe malých domácich a hobby zvierat nevyžijem z tradičnej praxe veľkých, stredných a malých hospodárskych zvierat. Považoval som za nutné zamerať sa na vytvorenie vhodného pracoviska, ktoré svojou vybavenosťou bude vyhovovať požiadavkám modernej veterinárnej

medicíny. Pre ambulantnú prax malých zvierat som mal solídne teoretické a praktické základy a nanútené ničnerobenie som využil na prehĺbenie teoretickej prípravy pre dokonalejšiu ambulantnú prax malých domácich, drobných a exotických hobby zvierat. Doki ma v tom podporoval v plnom rozsahu. Mojm ťažko rozlúštitelným osobným problémom bolo, ako nájsť spoločného menovateľa pre ambulantnú činnosť a terénnu prax veľkých zvierat. Podstatou mojej dilemy bol vrelý vzťah ku praxi veľkých zvierat, ktorý sa vo mne vyvinul a potom aj zakorenil v priebehu našej spoločnej práce s Dokim. Už v socialistickom poľnohospodárskom veľkopodniku JRD Zakalos, sme zavádzali moderné technologické prvky v odchove mláďat, v riadenej reprodukcii a vo výžive zvierat. Získané skúsenosti však sme nemohli uplatniť u väčšiny nových podnikateľov, ktorí neboli ochotní investovať do technicky a odborne vyhovujúceho chovu zvierat. Po návrate a po skúsenostiach, ktoré som získal počas pobytu v Kojetíne, mal som ambicióznejšie predstavy o mojej budúcej činnosti.

Postupne sa rozpadli väčšie hospodárstva a vznikali menšie. Veľké možnosti som nemal a tak som sám so sebou uzavrel kompromisné riešenie na neurčitý čas. Najviac na jeden rok som vyhovel žiadateľom o moje služby aj naproti môjmu gustu. Súbežne s terénnou praxou som budoval v meste v Palánku moju budúcu veterinárnu ambulanciu pre malé zvieratá, ktorá so svojou vybavenosťou bola na nadštandardnej úrovni oproti predpísanému parametru KVL SR. Už pred otvorením novej ambulancie rýchlo rástol počet mojich klientov zo skupiny chovateľov hobby zvierat. Úmerne s rastom počtu pacientov rástlo množstvo požadovaných a indikovaných chirurgických zákrokov. Po ukončení pracovnej neschopnosti a po návrate do praxe, zredukoval som moje okolité zmluvné pracoviská až na dva väčšie chovy, v ktorých som okrem kompletnej zverolekárskej praxe vykonával aj umelú insemináciu plemenníc hovädzieho dobytku. Na určitý čas u Ing. Litavského, ktorý vyrovnal moje finančné pohľadávky a v transformovanom poľnohospodárskom družstve Urusi, v ktorom pracoval ako zootechnik náš dobrý známy zo Zakalos, Lajko Rožný, ktorý po maturite na odbornej poľnohospodárskej škole začal študovať na vysokej škole veterinárskej medicíny, ale z rodinných dôvodov už po prvom semestri musel ukončiť štúdium. Zachoval si svoj záujem o živočíšnu výrobu vo vzťahu s veterinárnou medicínou a preto sa s ním omnoho ľahšie spolupracovalo ako s druhými zootechnikmi. Jedinou nevýhodou ponúknutého pracoviska bola väčšia vzdialenosť od môjho sídla obvodu.

Doki.

Je zase štvrtok. Mladý zverolekár Peťo, reprezentant modernej veterinárnej medicíny XXI. storočia pozval svojho priateľa, učiteľa, kolegu, seniora, bývalého vzorného pracovníka štátnej veterinárnej správy XX. storočia na obhliadku svojich súčasných pracovísk v poľnohospodárskom podniku Urusi a do svojej ambulancie VET-PET.

Na návštevu som nešiel nepripravený. Z odbornej tlače som sa dozvedal o novostiach nákazovej situácie a o opatreniach prijatých RVPS na základe európskych noriem. V Informačných spravodajcoch KVL som našiel mnoho informácií o spoločenských podujatiach a aktivitách členov KVL. Ani televízne správy nezostali dlžné verejnosti o zverejnení problémov pri zabezpečení bezchybných potravín

... v novej pôrodnici sa dobre cítia....

v obchodnej sieti. Na štvrtkových stretnutiach som získal informácie o problémoch a o práci výkonného zverolekára, ktorý zabezpečoval veterinárnu starostlivosť živočíšnej výroby v transformovanom družstevnom poľnohospodárskom podniku. Návšteva Petrových pracovísk bude dobrou príležitosťou na konfrontáciu získaných údajov so skutočným stavom v prvovýrobe.

Uplynulo iba dvanásť rokov ako som sa stal dôchodcom a pasívnym zberateľom informácií o veterinárnej medicíne. Je až neuveriteľné, aká veľká vzdialenosť vznikla v tej krátkej dobe medzi zverolekárskou aktivitou v zlatom veku slovenského veterinárstva XX. storočia a aktuálnou formou zabezpečenia veterinárnej starostlivosti. Zmien je toľko, že ich vymenovanie by sa zmestilo iba v objemnom samostatnom zväzku. V skrátenej forme začnem od základu, od ktorého sa odvíja všetko ostatné. So zmenou spoločenského systému v roku 1989 došlo k štrukturálnej zmene v poľnohospodárskej výrobe, tak v oblasti vlastníckych vzťahov, ako aj v objemu a druhu produkcie produktov rastlinnej a živočíšnej výroby. Následkom citeľného poklesu stavov hospodárskych zvierat (567 749 kráv v roku 1988 - 194 191 kráv v roku 2016) došlo k zmene v rastlinnej výrobe, kedy poľnohospodárske podniky takmer úplne prestali pestovať určité plodiny a orientovali výrobu k pestovaniu monokultúr. Následkom takto vzniknutého výpadku produkcie základných surovín pre potravinársky priemysel zanikli naše spracovateľské podniky výrobkov potravín živočíšneho pôvodu a zásobovanie obyvateľstva zabezpečujú veľké obchodné centrá, produktmi prevažne z dovozu. Kým v osemdesiatych rokoch v našich predajniach boli zastúpené produkty z domácej výroby na 90 %, zatiaľ v súčasnosti sú sotva na 40 %. S týmto nepomerom súvisia aj problémy v kontrole zdravotnej bezchybnosti potravín, absenciou záruky kontroly kvality u výrobcov pred distribúciou do obchodnej sieti.

... už ani za svet naspäť do maštale...

Na prvom stretnutí seniorov v Košiciach pán prorektor prof. MVDr. Korim, pred prednesom svojho diskusného príspevku, dlho a mlčky sa zahľadel na rady sediacich seniorov. Potom sa ospravedlnil za dlhú pauzu, ktorú zdôvodnil s odhalením prekvapujúcej reality. „Až teraz, keď sa dívam na kolegov, absolventov prvých ročníkov našej alma mater si uvedomujem rozdielnosť v zastúpení pohlaví v bývalých a terajších ročníkoch. Medzi Vami sa objaví iba niekoľko kolegýň a v aktuálnych ročníkoch opačne, sú v silnej početnej prevahe“. Prekvapenie pána prorektora vzniklo na základe vývoja aktuálneho stavu na univerzite, o čom svedčia aj štatistické údaje o skladbe absolventov.

V r.1954 z 62 absolventov bola 1 kolegyňa	1,0 %
v r. 1955 z 85 absolventov 3 kolegyne	3,5 %
v r. 1959 z 79 absolventov 12 kolegýň	15,1 %
v r. 2001 z 76 absolventov ŠO všeob. vet.lek.42 kolegýň	55,2 %
a z ŠO hyg.p. z 27 absolventov 26 kolegýň	96,2 %

V roku môjho odchodu z OVZ v roku1989, kuratívnu činnosť v okrese vykonávali dve kolegyne. Jedna pracovala v teréne, druhá v jedinej okresnej ošetrovni. V roku 2018 z počtu 33 členov regionálnej komory vykonáva kuratívnu činnosť 11 žien. Vo výlučnej praxi spoločenských zvierat pôsobí 15 veterinárnych lekárov v dvanástich ambulanciách,13 veterinárnych lekárov je v zmiešanej praxi, z ktorých šiesti pracujú aj vo svojich ambulanciách a len 5 kolegov vykonáva prax v chovoch stredných a veľkých hospodárskych zvierat.

Podstatná zmena nastala v distribúcii a v manipulácii s veterinárnymi prípravkami farmaceutického priemyslu. Kým v období pred rokom 1998 zásobovanie pracovísk veterinárnymi prípravkami zabezpečovalo niekoľko výrobcov a distribútorov, po zavedení voľného trhu sa veľmi rýchlo zvýšil počet nad 100 medzi sebou konkurujú-

...aj jalovičkám lepšie chutí vo výbehu...

cich farmaceutických firiem a distribútorov. Kladným dôsledkom tejto rozsiahlej ponuky bola možnosť výberu, a záporným, stále sa meniace sortimenty s rovnakým účinkom, ale so stále sa zvyšujúcou cenou prípravkov. Výsada veterinárnych odborníkov pre obmedzený prístup k liekom sa nepodarilo udržať. Boli to bohužiaľ niektorí vplyvní veterinárni lekári, ktorí presadili voľný predaj liekov. RVPS a KVL SR sa snažila prostredníctvom legislatívy ohraničiť voľný predaj liekov, avšak ich snaha narážala na honbu lobistov za ziskom, čo bolo prioritnou snahou pracovníkov farmácie. Okrem negatívneho dopadu voľného predaja liekov na prestížne postavenie a materiálne možnosti veterinárnych lekárov, došlo aj k mnohým nežiaducim javom v znečisťovaní životného prostredia a kontaminácii ľudí a zvierat škodlivými látkami následkom neodbornej manipulácie s liekmi a s ich obalmi laikmi.

V určený deň návštevy som zasadol do auta ku Peťovi. Na hospodárstve Urusi som sa stretol so starým známym. Lali Rožný, zootechnik vo VKK v bývalom JRD Zakalos, pokračoval vo svojej obľúbenej odbornosti riadením živočíšnej výroby na hospodárstve transformovaného JRD Urusi. Ihneď po privítaní začal spomínať na nezabudnuteľný zážitok, na účasť na sympóziu o chove Holsteinského dobytku na JZD Slušovice, na ktorej sme sa zúčastnili ako prihlásení zástupcovia JRD. Návšteva v Slušoviciach z dvoch príčin bola pre mňa obzvlášť príjemným zážitkom. Stretol som sa s profesorom Popeskom, ktorý ako zamestnanec „výkladného podniku tej doby“ mal na starosti organizovanie všetkých vedeckých sympózií a podujatí, a mal som možnosť zoznámiť sa s technológiou priemyselnej mliečnej farmy budúcnosti.

Trojica angažovaných odborníkov, veterinárny lekár Peťo, zootechnik Lali a Ing. zootechnik Marian Nagy, odborný plemenár pre KÚ (kontrola úžitkovosti), húževnatou prácou vchovali vysoko produkčné stádo 226 Holsteinských dojníc

Kravy vo výbehu VKK

s úžitkovosťou 10102 litrov mlieka za 305 dní laktácie. Peťo oproti mnohým individuálnym zásahom v prospech navrátenia zdravia nemocných zvierat v Zakalosi, teraz zabezpečoval využitie všetkých dostupných možností prevencie pomocou medikácie kŕmnej dávky proti chorobám z nesprávnej výživy, proti zápalu vemena, proti maštal'ným nákazám a v prospech optimálnej skladby kŕmnej dávky. Pre každú dojnicu určenú individuálnu dávku zabezpečoval automat podľa nastaveného programu v počítači. Nová technológia výživy, prevencie a dojenia si žiadala aj novú technológiu ustajnenia. Podnik nato nemal potrebné finančné prostriedky a preto riešil typickým spôsobom transformovaných podnikov z bývalých družstiev. Po úprave do tradičných kravínov násilne vtesnali prvky voľného ustajnenia dojnic so zabudovanou modernou technológiou strojného dojenia. Na vybudovanie manipulačného systému s ojedinelými zvieratami alebo skupinou zvierat, už neboli ani ochota ani prostriedky. Obmedzené možnosti individuálnej fixácie zvierat znamenajú nemalé problémy pri výkonoch profylaktických, alebo liečebných zákrokov. Tým nadobudlo väčšiu dôležitosť využitie možnosti prevencie prostredníctvom farmaceutických prípravkov. Individuálne zákroky u zvierat, mimo ošetrenia zápalu paznechtov, obmedzili na minimum. S nevyhovujúcou úpravou manipulačných priestorov pred dojárňou, vznikli zdravotné problémy častou traumatizáciou končatín u preháňaných kráv po šmykľavej chodbe. Trvalým nevyriešeným zdravotným problémom zostáva zamorenosť stáda IBR. Kým problém IBR je spojený s finančnou stránkou eliminácie nákazy, zatiaľ ochorenia končatín sú spojené so zníženou odolnosťou exploatovaných zvierat, chovaných v nevyhovujúcom prostredí.

Podľa platných predpisov o evidencii a registrácii zvierat v centrálnej databáze a o podmienkach použitia vyradených zvierat na jatočné účely, dochádza k nelo-

Luxusný príbytok prasiat zaostalých vo vývine

gickým finančným stratám. Plnohodnotné jatočné zvieratá, trebárs po zlomení kosti končatiny, končia v kafilérii len preto, že pre neschopnosť dostať sa na prepravník na vlastných nohách, prepravca ich odmietne prepraviť na bitúnok. Za odvoz asanačnému ústavu treba zaplatiť. So stálym úbytkom kvalitných ošetrovateľov a inseminačných technikov sa hromadia problémy v plemenitbe. Po odovzdaní inseminácie Peťom pre inseminačného technika a po odchode zapracovaných ošetrovateľov dobytku do dôchodku, sa citeľne zhoršila situácia v zabrezávaní plemenníc, napriek zachovaniu zásad zavedenej riadenej reprodukcie.

Rovnako ako u dobytku aj u ošípaných do starých objektov zabudovali modernú technológiu. Aj v reprodukčnom stáde prasníc a prasníciek zaviedli riadenú reprodukciu a širokospektrálnu prevenciu proti infekčným chorobám. Používajú prípravky na doplnenie nutričnej hodnoty krmív pre zvieratá vo všetkých kategóriách. Veterinárny lekár Peťo metodicky zaistuje a riadi prácu ošetrovateľov, ktorí sú vykonávateľmi preventívnych a reprodukčných úkonov. Výsledky sú priamo úmerné s kvalitou práce ošetrovateľov a po výmene osvedčených zapracovaných ošetrovateľov novými menej kvalitnými „zamestnancami“ prudko klesá úroveň ošetrovania a znižujú sa hodnoty vo všetkých ukazovateľoch úžitkovosti.

Zistený spôsob zabezpečenia veterinárnej starostlivosti bol pre mňa neznámou u zverolekárov v západoeurópskych štátoch. V roku 1969 bol som na návšteve u priateľa v Belgicku. Neodmietol som celodenný pobyt u istého zverolekára, čo mi vybavil môj priateľ ako pozornosť, aby som získal autentický obraz o aktuálnej veterinárnej praxi v belgických podmienkach.

Na úseku 17 km sa delilo o klientov päť zverolekárov. V záhrade kolegovej vily, pod košatým platanom, stál komfortne vybavený obytný príviesny voz. 14 rokov ho nepohli z miesta, o čom svedčila aj vrstva vtáčích výkalov úctyhodnej hrúbky na

...v zelenom poraste dobehnú ostatných...

streche privesu. V luxusne zariadenej vile ma privítala kolegova manželka. Pani domu, dekorovaná zlatými šperkami, 14 rokov deň čo deň strážila telefón, aby mohla prebrať a tlmočiť manželovi žiadosť klienta o veterinárny zákrok. Manželský pár bol na dovolenke pred 14 rokmi, kedy ho zastupoval kolega z Bruselu. Bežne býval o 200 km vzdialený a preto nepredstavoval konkurenciu ako susední kolegovia. Na prízemí vily sa nachádzala veterinárna ambulancia. Z čakárne s plyšovými sedačkami sa otvárala vyšetrovňa a operačná sála. Mnoho ligotavých nástrojov, prístrojov v sklenených vitrínach zoradené do šíku podľa veľkosti a podobne aj ostatné zariadenie, navodili dojem, že je ilúziou predpokladať návratnosť investície z ambulantnej činnosti vlozenej do efektu takého vybavenia. Na môj dopyt o využívaní ambulancie som dostal odpoveď: „Musí to byť. Klient posudzuje kvalitu odborníka na základe hodnoty jeho vybavenosti. Je to podmienkou obstať v konkurencii“. Ako tichý pozorovateľ som sledoval prácu kolegu. Zaujímalo ma iba to, či my doma, za štátny plat, odvádzame takú kvalitnú prácu ako belgický súkromný zverolekár. Od rána do večera sme navštívili troch farmárov. Na jednej kolega, po náprave polohy plodu so zvrátenou hlavičkou, vybavil pôrod u kravy. U druhého farmára ošetril zadržané lôžko a na tretej farme riešil prípad zápalu vemena dojnice. Na každej farme farmár ukázal kolegovi kravu, u ktorej mal vykonať zákrok a odišiel. Kolega si musel pomôcť bez pomoci. Videl, že som prekvapený, a bez dopytu mi poskytol vysvetlenie. „Pomoc si môžem zabezpečiť, ak ju zaplatím“. Po prvom ošetrení predal chovateľovi jednorazové dávky liekov pre ošetrenie v nasledujúcich dňoch s inštruktážou pre gazdu o ich použití.

Večer prišiel pre mňa priateľ. Poďakoval som sa im za hodnotný zážitok a spokojný bez komplexov som si vydýchol: Oh, ty, naozaj *zlatý vek slovenského veterinárstva*.

Trošku nostalgie ... strojom pokosená zelená hmota bez strát...

Je pravdou, že hustota dobytkťa na súkromných farmách je menšia ako v našich socialistických podnikoch,

- že sortiment prístupných liekov je oveľa bohatší ako u nás, ale čím disponujeme stačí na vybavenie prípadu k spokojnosti,

- že v jednom meste býva viac zverolekárov, ale nie sú konkurentmi,

- že nemáme vlastné ambulancie, ale v okrese existuje len jedna veterinárna ambulancia, ktorú financuje štát,

- že do práce cestujeme aj my na vlastnom aute, ktoré rovnako páchne maštaľou, ale na menšom, lacnejšom a že ich nevymieňame tak často,

- že pracujeme v podobnom prostredí, podobným spôsobom, s podobnými prostriedkami, s podobnými pacientmi, ale máme zákonmi zaistenú bezpečnosť práce a asistenciu pri manipulácii so zvieratami,

- že pracujeme viac a za menej peňazí, ale napriek tomu máme viac voľného času na zábavu,

- že naše manželky nemajú toľko zlatých šperkov, ale nie sú prikované k telefónom, lebo hlásené prípady preberá a tlmočí platená dispečerka,

- že sa nebijeme o pacienta, ale sa viac tešíme, ak vybavenie prípadu prideli inému,

- že aj v čase pracovného pokoja prípady vybavuje vždy druhý službukonajúci zverolekár,

- že každý rok bez obáv o strate klienta môžeme si vychutnávať dovolenku. Mohol by som menovať ešte viac odlišností. Bez osobnej zaujatosti som konštatoval, že slovenskí zverolekári sa nemuseli hanbiť za svoje výkony a výsledky. Po

Trošku nostalgie ...po ručnom ošetroení zostane nepoškodená....

návšteve v Urusi a po spomienke na zlatý vek veterinárstva a návšteve u belgického kolegu som si častejšie kládol otázku: quo vadis veterinárna medicína a veterinárna profesia.

V ordinálnych hodinách som častejšie navštevoval Peťa v jeho ambulancii pre malé zvieratá PET-VET. V mojej dlhoročnej praxi bol neznámy pojem „ordinálne hodiny“. Až do zavedenia nočných a sviatočných pohotovostných služieb som bol dosiahnuteľný 24 hodín. Nikdy a nikomu som neodmietol pomoc. Teraz, keď som už v penzií niekoľko rokov, často zazvoní telefón mimo pracovnej doby, a ozve sa v ňom hlas chovateľa zúfalo hľadajúceho zverolekára, ktorý by bol ochotný vycestovať k chorému zvieratú.

Z chodby, ktorá komunikovala s ulicou a slúžila ako čakáreň, sa otvárali dvere do predajne zdravotníckeho materiálu a pomôcok pre zvieratá, príručného skladu, sociálnych zariadení a vyšetrovne malých zvierat a komunikovala s malou miestnosťou vybavenou pre vykonanie „čistých“ operačných zákrokov. Vkusne zariadené miestnosti, oživené anatomickými preparátmi, pôsobili príjemným dojmom na návštevníkov. Pre odborníka hlbokým dojmom zapôsobilo bohaté technické vybavenie ambulancie, ktoré umožnilo vykonať dokonalejšie vyšetrenie pacientov pomocou prístrojov RTG, SONO, automatu pre hematologické a biochemické vyšetrenie, prístrojov potrebných ku vyšetreniu parazitárnych a bakteriologických preparátov. Čo som ja najviac obdivoval, bolo dokonalé doktorské vystrojenie toho Peťa, ktorý pred rokmi mal ešte averziu k bielemu doktorskému oblečeniu. S otcovskou pýchou som vychutnával jeho citlivý ale energický prístup ku zvieratám, precízny postup pri vyšetrení a dokonalú manipulačnú zručnosť operátora pri práci s nástrojmi až žong-

Trošku nostalgie ... ak ho opatrne naložia pri zväžaní...

lérskym spôsobom. Objektivitu môjho obdivu najlepšie potvrdzujú výroky dvoch špecialistov humánnej medicíny. Gynekológ a chirurg z mestskej nemocnice, ktorí sledovali Peťov operačný zákrok na ich miláčikoch, vyjadrili svoje prekvapenie a uznanie slovami: „Peťo, kde si sa to naučil? Musíme uznať, že by sme neváhali, ľahnúť si na operačný stôl, aby si mohol vykonať operačný zákrok na našich telách“.

Sledovanie rastu mladého kolegu, ktorý sa na seba hneval, že na začiatku našej spolupráce nedokázal kastrovať prasatá, alebo injikovať tuberkulín s takou rutinou ako ja, teraz ma naplňalo údivom pri sledovaní ukážkovo vykonávaného náročného operačného zákroku. Až labužnícky som vychutnával pocit spokojnosti, radosti, úcty k môjmu mladému priateľovi, kolegovi, ktorý pri mne rástol až prerástol vtedy, keď ja som už nedokázal udržať tempo jeho bystrých krokov. Uvedomil som si ten obrovský rozdiel medzi možnosťami využívania a prezentácie „čistej“ medicínskej stránky veterinárnej praxe v období zlatého veku štátnej služby a teraz po obnovení súkromnej praxe a konjunktúry ambulantnej praxe. Priznám si zásluhu na odštartovaní mladého kolegu na prekážkovej dráhe a za vypestovanie sebavedomia a stupňujúcej vôle prekonať vždy náročnejšie úlohy, ale okrem môjho vplyvu a jeho kladného postoja ku stálemu rastu odbornosti treba spomenúť aj výrazný prínos organizovaného postgraduálneho vzdelávania členov KVL SR.

Patrím medzi seniorov v pokročilom veku. S príchodom Peťa každý štvrtok preniká svetlo do šedi rovnakých dní. Ďakujem osudu, že každý štvrtok sa môžem tešiť teoretickému návratu do veterinárskej praxe, ktorú som mal tak rád a do ktorej ma Peťo zavedie so slovami: „Doki, viete čo je nového“? A tak sa dozvedám o problémoch dnešných kolegov.

Doki.

Asi pred 18 rokmi som sa zúčastnil prednášky pozvaného host'a z USA o organizácii práce amerických zverolekárov. Jediný poznatok, ktorý sa dal dedukovať z prednášky bol návod, ako zaistiť finančný príjem zverolekárov. Špecializáciou. Jeden vykoná základné klinické vyšetrenie, druhý ho doplní laboratórnym vyšetrením, tretí pridá nález RTG, štvrtý SONO, piaty vykoná chirurgický zákrok a pacient sa vráti k prvému doktorovi na doliečenie. Všetci vo vlastných ambulanciách. Automaticky sa mi virtuálne objavil spievajúci Werich: *...a takto všetci budeme mať zo všetkého dost'*“.

Asi o jeden rok som vyhľadal súkromného očnému lekára. Po základnom vyšetrení zraku, očnému pozadia a vnútroočného tlaku ma poslal k druhému očnému špecialistovi, ktorý disponoval prístrojom na vyšetrenie periférneho videnia a ten tretí mal prístroj na vyšetrenie akomodačnej schopnosti zraku. A takto *všetci mali zo všetkého dost'. Ako je to s veterinárnou špecializáciou u nás? Nebudú mať všetci zo všetkého dost'.*

Pet'o.

Konečne som mal možnosť oznámiť Dokimu senzáciu. Oznámili nám výskyt afrického moru ošípaných mimo Slovenska takmer vo všetkých susediacich štátoch. Dokiho neprekvapilo plošné rozšírenie nákazy, ale pokladal za zaujímavé, že sa u nás ešte nevyskytol, hoci naše nížinné oblasti na východe patria do oblastí s tradičným dištriktom klasického moru ošípaných. Ak je to naozaj tak, môže sa to vysvetliť tým, že v oblastiach mimo nášho územia majú diviaky dostatok výživy a preto je ich migrácia cez Karpaty minimálna. Informoval som Dokiho o nariadení ŠVPS SR zabezpečiť ochranu chovov ošípaných pomocou dvojitého oplotenia a o evidencii všetkých tetovaných ošípaných aj v drobnochovoch. Doki k tomu poznamenal iba toľko: *Že by sa toho boli zľakli divé svine? Asi ťažko. Alebo poklesla ochota poľovníkov strieľať diviakov, aby ich nemuseli vláčiť na chrbte do zberného miesta a na viac im je proti srsti nosiť so sebou do lesa krompáč, rýľ a lopatu, aby mohli zakopávať nájdené mŕtvolu čiernej zveri.* Po zverejnení správy o zistení výskytu prvého prípadu afrického moru ošípaných vo vzdialenosti niekoľko desiatok metrov od štátnej hranice už sa nezverejnili nové správy. Doki sa usmial. *Bol som svedkom pri vytýčení hranice karantény na mape pre výskyt besnoty líšok, kedy náš okres bol prehlásený za nezamorenú oblasť preto, že besnú líšku našli v lese v susednom okrese 140 metrov od hranice nášho okresu. Quo vadis veterinárna medicína?*

Doki.

Mladšia prefeminizovaná generácia veterinárnych lekárov prejavuje záujem prevažne o ambulatnú veterinárnu prax. Terénnu prax považujú za príťaž. Neúnosný počet veterinárnych ambulancií obmedzuje možnosti príjmov vlastníkom týchto pracovísk jednak pre obmedzený počet pacientov, pre problematický návrat vlozenej investície na zriadenie a výbavu ambulancie, pre ich finančnú náročnosť na údržbu, a pre hendikep začiatočníka proti známym zabehaným ambulanciám. Vo vyspelých európskych štátoch existuje 35 špecializácií v 26 rôznych oblastiach. Získanie rezidentúry veterinárneho špecialistu nie je jednoduché. I keď o našich

absolventov UVLF v Košiciach prejavujú záujem niektoré európske štáty, väčšinu zamestnajú bitúcky na porážkových linkách ako prehliadačov mäsa a orgánov. Quo vadis veterinárna profesia? Len aby sme v hanbe nezostali, rozširuje KVL SR budovanie veterinárnych špecializovaných pracovísk. Po absolvovaní zaplateného tematického kurzu dostane absolvent diplom špecialistu, ktorý jedine jeho poveruje na vykonanie diagnostiky a zákroku u niektorých ochorení zvierat, či už pomocou prístrojov alebo bez. Zároveň KVL SR zakáže takúto činnosť zverolekárovi, ktorý kurz neabsolvoval, bez ohľadu na jeho praktické skúsenosti a výsledky v tom istom obore. Takto sa obmedzí možnosť zisku u jedného zverolekára a podporí sa možnosť zisku druhého. Doplatí na to finančne majiteľ zvierat a pre zvýšené poplatky za veterinárne zákroky a za výdavky na cestovanie ku rôznym pracoviskám. Quo vadis veterinárna medicína? Peťo sa nevydáva za vševěda. Prípady, ktorých vyšetrenie alebo ošetrenie sú nad rámec jeho možností, posielajú na osvedčené, technicky a personálne lepšie vybavené pracoviská. Často k nemu prichádzajú chovatelia zvierat s obširnými chorobopismi z rôznych ambulancií, na ktorých sú uvádzané výsledky vyšetrenia rôznymi technickými prístrojmi bez stanovenia diagnózy, za ktoré chovateľ zaplatil neúmerne vysoký poplatok, pričom stačilo poctivo vykonať klinické vyšetrenie ku stanoveniu diagnózy a účinnej liečby. Ja takéto nesvedomité konanie zverolekára nazývam ako „zlatokopov fenomén“. Quo vadis veterinárna profesia.?

Počul som o novom zákone o povinnom „čipovaní“ psov a o registrácii zvierat. Práve som prechádzal cez obec Vyšné, kde zverolekár vykonával hromadné očkovanie psov proti besnote. Bol som zvedavý, ako rieši plnenie zákona. Neriešil ho. Psa zaočkoval, meno psa a majiteľa poznačila jeho manželka, ktorá vyberala jednotný poplatok 5 eur za kus, ale „čipovanie“ som nevidel. Zrejme to mal premyslené, ako sa vyhnúť tej vysokej pokute za zaočkovanie psa bez čipu. Pravdepodobne uprednostnil potrebu ochrany psov a ľudí pred možnosťou infekcie besnotou pred dodržaním litery problematického zákona. V prevencii napodobňujeme ľudskú medicínu. So zmenou zákonov o bezplatnom povinnom ochrannom očkovaní ľudí a zvierat proti nebezpečným nákazlivým ochoreniam, z ktorých vypadli dve dôležité zložky a to bezplatnosť a vymoženosť povinnosti, objavili sa nepríjemné dôsledky v podobe množenia sa výskytu nákazlivých ochorení, ktoré po zavedenom plošnom očkovaní už boli minulosťou. Quo vadis prevencia?.

Peťo.

Hovoril som s Dokim o mojej dileme. Včera prišli do ambulancie dvaja majitelia psov aj so svojimi miláčikmi. Bývalý štátny úradník odmietol poskytnúť niektoré osobné údaje do registračnej karty zvierat a, čo je podľa platného zákona povinný poskytnúť. Odvolal sa na druhý zákon o ochrane osobných údajov. Druhý chovateľ Dežo, z rómskej mestskej štvrti, odmietol zaplatiť za „čipovanie“ a pustil psa na ulicu. *Doktor, a čo budete robiť s „čipčipom“ u psov v Mlynskej ulici u Rómov, ktorí vás bez súdneho príkazu nemusia pustiť do dvora a ich psi voľne pobehujú po dvore aj na ulici?* V čom spočíva podstata mojej dilemy? V paradoxných nariadeniach. Na jednej strane jedno zo zásadných opatrení ochrany ľudí a zvierat proti besnote je zaistiť čo najvyššie percento zaočkovaných psov a mačiek proti besnote. V snahe znížiť možnosti prenosu infekcie na domáce zvieratá líškami

bola zavedená perorálna imunizácia líšok. Absolvent UVLF pri preberaní diplomu skladá sľub, že bude chrániť zvieratá proti nákazám a liečiť choré zvieratá. Na strane druhej, nový zákon prikazuje: Súkromný veterinárny lekár nesmie vykonávať veterinárne úkony na psovi, ktorý nie je identifikovateľný čipom, jedine vo výnimočných nevyhnutných prípadoch v záujme záchrany života psa alebo človeka. Od Dokiho som počul, že v minulosti veterinárny lekár vykonal očkovanie psov proti besnote na základe evidencie zo súpisu zvierat v obci. Teraz prikazujú zverolekárovi nahlásiť obci údaje o identifikovanom psovi a jeho vlastníkovi. A čo s tými neidentifikovanými? Identifikovaní budú izboví a úžitkoví psi majetnejších majiteľov. Potulujúci psi v obci a v jeho okolí chudobnejších a neprispôsobovaných občanov budú naďalej voľne pobehovať a ohrozovať ľudí. A čo so tisíckami migrujúcich mačiek? V prípade potreby vyšetriť neidentifikované zviera na besnotu, ktoré poranilo osobu alebo zviera z cudzieho mesta, ako vyplní zverolekár požadované údaje o zvierati a chovateľovi, bez ktorých nemôže vzorky poslať na vyšetrenie, kto zabezpečí odsun infekčného materiálu do vyšetrovacieho ústavu v dňoch pracovného pokoja, kto bude hradiť poplatky za veterinárne úkony? Internet na tie otázky nedá odpoveď.

Doki.

V roku je mnoho štvrtkov a studňa zaujímavých tém je nevyčerpatel'ná. Mnohé z nich sú pre mňa už len zaujímavé. Nové choroby dovezené z exotických krajín, spôsob likvidovania nákaz, problematická kontrola kvality potravín, nahlásenie spotreby liekov, nepríjemnosti s chovateľmi, ktorí podľahli zavádzajúcim reklamám o veterinárnej praxi, problémy vybavovania prípadov v teréne, zavádzanie elektronického riadenia činnosti a finančných transakcií v registračkách, presadzovanie názoru, že zverolekárstvo nie je len povolanie ale je aj podnikanie, evokujú otázku: Kam smeruje to moje oblúbené povolanie zverolekára?

Použitá literatúra

1. BOLEČEK, K., HALAŠA, M. a kol. 1999. *60 rokov veterinárnej laboratórnej a klinickej diagnostiky na Slovensku*, ŠVÚ Bratislava, 1999
2. FEJEŠ, J. 2000. *História tlmenia žrebčej nákazy (Duriny) na Slovensku po druhej svetovej vojne*. IVVL Košice, 2000
3. HUSÁR, L. 2000. *Organizačný a štrukturálny vývoj slovenského veterinárstva v rokoch 1945-196*. IVVL Košice, 2000
4. HUSÁR, L. 2001. *Slovenské veterinárstvo v rokoch 1939–1945*, IVVL Košice 2001
5. HUSÁR, L. a kol. 2009. *Od zverolekárskeho spolku po Komoru veterinárnych lekárov Slovenskej republiky 1876–2009*. KVL SR Bratislava, 2009
6. HUSÁR, L. 2010. *Prvé samostatné veterinárske organizácie v Československej republike. Krajské a Okresné veterinárne zariadenia v roku 1960*. IVVL Košice, 2010
7. HUSÁR, L. 2013. *Miesto a význam Slovenskej spoločnosti veterinárnych lekárov v dejinách spolku*. IVVL Košice 2013
8. Kolektív autorov VŠV. *Prvá až piata desaťročnica Vysoké školy veterinárskej v Košiciach*, VŠV Košice 1959, 1969, 1979, 1989, 1999
9. Kolektív autorov UVL Košice, 2009. *Šiesta desaťročnica Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie Košice*, UVL Košice, 2009
10. MÁRTON, Š. 2014. *V znamení modrého kríža*. UVLF v Košiciach, 2014
11. MOLNÁR, J. 2017. *Bibliografia veterinárnej medicíny Slovenska od roku 1657 do roku 1904*. Trnava, 2017
12. ŠKODA, R. 2014. *Slovenskí študenti na štúdiách veterinárstva za 2. svetovej vojny*. Bratislava, 2014

**Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov vydal
vo svojej edícii HISTORIA MEDICINAE VETERINARIAE
od roku 2000 tieto publikácie:**

1. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J., Kozák M., Filo Š.:
Prof. MUDr. Pavol Adámi (1736-1814), str. 35, 2000
2. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J.: *Prof. Dr. František Hutýra*,
str. 27, 2000
3. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J., Kozák M.: *Prof. Dr. Jozef Marek*, str. 30,
2000
4. Feješ J.: *História tlmenia žrebčej nákazy (duriny) na Slovensku po 2. sveto-
vej vojne*, str. 6, 2000
5. Husár L.: *Organizačný a štrukturálny vývoj slovenského
veterinárstva v rokoch 1945 – 1960*, str. 141, 2000
6. Husár L.: *Slovenské veterinárstvo v rokoch 1939 – 1945*, str. 177, 2001
7. Feješ J.: *MVDr. Pavol Opluštil, magistrátny veterinárny radca*,
str. 44, 2002
8. Pokorný J. a kol.: *Prvé celoštátne stretnutie veterinárnych
lekárov – seniorov nad 70 rokov 20. – 21. júna 2002 v Košiciach*,
str. 44, 2002
9. Molnár J.: *História veterinárstva okresu Trnava*, str. 325, 2002
10. Jantošovič J., Fried K., Pokorný J., Kozák M.: *Významné
osobnosti veterinárskej medicíny*, str. 108, 2004
11. Husár L., Pokorný J.: *História postgraduálneho vzdelávania
veterinárnych lekárov na Slovensku*, str. 177, 2005
12. Husár L., Pokorný J.: *Konská nemocnica vo Veľkej Ide v rokoch 1915 –
1918*, str. 28, 2006
13. Jantošovič J., Kozák M., Slosiarik J., Pokorný J., Vrabec V.:
História veterinárskeho školstva, str. 34, 2006
14. Pokorný J. a kol.: *Druhé celoštátne stretnutie veterinárnych
lekárov – seniorov nad 70 rokov*, str. 48, 2007
15. Husár L., Pokorný J.: *História postgraduálneho vzdelávania
veterinárnych lekárov na Slovensku, 50. výročie Inštitútu
vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach*, str. 202, 2008
16. Molnár J.: *Alexander Kotlán, život a dielo*, str. 47, 2008
17. Molnár J.: *Veda na dlhé trate..., život a dielo Františka
Nižňanského, 1911-1967* str. 200, 2008

18. Husár L.: *Prvé samostatné veterinárske organizácie v Československej republike Krajské a Okresné veterinárne zariadenia v roku 1960*, 50. výročie, str. 76, 2010
19. Feješ J.: *Veselo aj vážne zo života zverolekára*, str. 100, 2010
20. Pokorný J. a kol.: *Tretie celoštátne stretnutie veterinárnych lekárov - seniorov nad 70 rokov, Slovenská veterinárska historiografia, podiel veterinárnych lekárov - seniorov, na jej spracovaní a publikovaní*, str. 68, 2012
21. Husár L.: *Miesto a význam Slovenskej spoločnosti veterinárnych lekárov v dejinách spolkov*, str. 160, 2013
22. Husár L.: *Chýreční Slováci v dejinách veterinárstva feudálneho Uhorska. Peter Madáč z Veľkej Polomy*, str. 60, 2013
23. Husár L. a kol.: *Expertízy slovenských veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách sveta (50. výročie)*, str. 313, 2015
24. Pokorný J. a kol.: *Štvrté celoštátne stretnutie veterinárnych lekárov – seniorov nad 70 rokov*, str. 90, 2018
25. Buleca J.: *Návrat z nenávratna - Michal Breza*, str. 78, 2018
26. Husár L., Pokorný J., Blecha J.: *História postgraduálneho vzdelávania veterinárnych lekárov na Slovensku, 60. výročie Inštitútu vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach*, Tretie doplnené vydanie, str. 272, 2018
27. Molnár J., Matoušek B., Pokorný J., Schmidt W.: *História veterinárstva regiónu Trnava, Druhý diel*, str. 285, 2019
28. Gašpar P.: *Veterinárstvo na Záhorí a čo mu predchádzalo*, str. 178, 2019
29. Márton Š.: *Zverolekári o zverolekárstve*, str. 204, 2019

Uvedené publikácie si môžete objednať na adrese:

Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov
Cesta pod Hradovou 13/a
041 77 Košice
ivvl@ivvl.sk

MVDr. Štefan Márton

Zverolekáři o zverolekárstve

ISBN 978-80-89280-51-3